

İNSAN
HAKLARI
OKULU
THE SCHOOL OF HUMAN RIGHTS

OHAL Döneminde Türkiye’de Akademik Özgürlükler Araştırması Raporu

**İnan Özdemir Taştan
&
Aydın Ördek**

2019

Bu proje Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir.

OHAL Döneminde Türkiye’de Akademik Özgürlükler Araştırması Raporu

İnan Özdemir Taştan & Aydın Ördek

Bu eser, AB Demokrasi ve İnsan Hakları Aracı (DİHAA) tarafından desteklenen ve Kapasite Geliştirme Derneği (KAGED) tarafından yürütülen İnsan Hakları Akademisini Sivil Topluma Taşıma projesi kapsamında gerçekleştirilen OHAL’in Türkiye’de akademik özgürlükler üzerindeki etkilerini ortaya koymaya çalışan saha araştırmasının raporu olarak kaleme alınmıştır.

© KAGED, 2019.

Ticari ve çıkar amaçlı kullanılamaz.

Yayın yeri: Ankara

Bu yayın Avrupa Birliğinin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla yazarın sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

İçindekiler Tablosu

Önsöz ve Teşekkür.....	5
GİRİŞ.....	7
Türkiye’de Üniversitelerin Krizlerle ve Siyasi Müdahalelerle Malul Tarihi	9
Akademik Özgürlük ve Özerklik	18
I. ARAŞTIRMANIN TASARIMI	22
Yöntem ve Örneklem	22
Sorular	24
Güvenirlilik Testi	25
II. KATILIMCILARIN PROFİLİ: BASKI KOŞULLARINDA KENDİNİ GİZLEME PRATİKLERİ VE DEMOGRAFİK VERİLERİ ELDE ETMENİN ZORLUĞU	26
III. OHAL DÖNEMİNDE ÜNİVERSİTELERDE BASKI VE SANSÜRLE KUŞATILMIŞ AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLER	33
Üniversiteler Akademik Özgürlüğü Tanımıyor.....	33
Akademisyenler Ders Verirken Özgür Değil.....	34
Akademik Özgürlüğün Önünde Bir Engel Olarak Muhbir Öğrenciler	40
Baskı, Sansür ve Oto-sansür Kısacında Akademik Yayınlar	45
Riskli Bir Alan Olarak Akademik Etkinlikler	50
Araştırma Yapmanın Önündeki Engeller ve Daralan Akademik Alan	56
Akademinin Tabuları ya da “Hassasiyetler”: Ermeni “Meselesi”, Kürt “Sorunu”, LGBTİ+, Din	63
Kontrol ve Baskı Altındaki İfade Özgürlüğü	68
IV. OHAL DÖNEMİNDE AKADEMİSYENLERİN İŞ GÜVENCESİ VE ÇALIŞMA KOŞULLARI.....	74
İhraçlar, Açığa Almalar, Güvenlik Soruşturmaları: Azalan İş Güvencesi, Artan Korkular.....	74
Yöneticilerin Keyfi Uygulamaları, Soruşturmalar, Cezalar, Baskılar.....	80
Değişmeyen Bir Baskı Türü: Mobbing (Yıldırma)	85
Sürekli Yenilenen Atama-Yükseltme Kriterleri, Performans ve Proje Baskısı	92
Can Güvenliğine Yönelen Tehditler.....	96
Sendikal Örgütlenme Üzerindeki Baskılar	105
V. ÜNİVERSİTELERİN OLMAYAN ÖZERKLİĞİ.....	111
VI. TÜRKİYE’DE AKADEMİNİN ÖTEKİLERİ: MUHALİFLER, HASSAS KONULARI ÇALIŞANLAR, DİNİ İNANÇLARI FARKLI OLANLAR, AZINLIKLAR, KADINLAR.....	120
VII. AKADEMİSYENLER OHAL’İ DEĞERLENDİRİYOR: OHAL’İN AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLERE ETKİSİ VE ÜNİVERSİTELERİN GELECEĞİ.....	130
VIII. OHAL’DE LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİSİ OLMAK.....	136

Öğrenciler Lisansüstü Program Sınavlarına Güvenmiyor	137
Derslerde ve Yerleşkelerde Baskı Altındaki İfade Özgürlüğü	138
Ödev ve Tez Araştırmalarına Yönelik Baskılar	141
KHK'lerin Etkisi	144
Hak İhlalleri	147
Öğrencilere Yönelen Tehditler	149
SONUÇ	151
<i>EK 1: Derinlemesine Görüşme Gerçekleştirilen Akademisyenlerin İllere ve Üniversitelere Dağılımı</i>	156
<i>EK 2: Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme Soruları</i>	157
<i>EK 3: Anket Formu</i>	158
KAYNAKÇA	174

Tablolar Listesi

Tablo 1: Katılımcıların İllere Dağılımı.....	27
Tablo 2: Katılımcıların Üniversite Türüne ve Akademik Statüsüne Göre Dağılımı.....	29
Tablo 3: Katılımcıların Cinsiyeti.....	29
Tablo 4: Katılımcıların Temel Akademik Çalışma Alanları.....	30
Tablo 5: Katılımcıların Eğitim Seviyesi.....	31
Tablo 6: OHAL Döneminde Kürsü Özgürlüğü.....	35
Tablo 7: Akademisyenlerin Derslerine Müdahaleler ve Akademisyenlere Yönelik Baskılar.....	39
Tablo 8: Öğrencilerin BİMER/CİMER Şikâyetleri.....	41
Tablo 9: OHAL’de Akademik Yayın Açısından Akademik Özgürlük.....	47
Tablo 10: Akademik Yayınların Engellenmesi.....	49
Tablo 11: Akademik Etkinlikler Açısından Akademik Özgürlük.....	52
Tablo 12: Akademik Etkinliklere Erişimin Engellenmesi.....	53
Tablo 13: Araştırmaların Engellenme Biçimleri.....	56
Tablo 14: Akademisyenlerin OHAL Döneminde Sosyal Medya Kullanımı.....	69
Tablo 15: OHAL Sürecinde Akademide İş Güvencesi.....	75
Tablo 16: Akademisyenlerin İş Güvencesinde Karşılaşılan Sorunlar.....	76
Tablo 17: Akademisyenin Yetkileri Genişleyen Yöneticiler Karşısındaki Durumu.....	84
Tablo 18: Politik/Akademik Görüşler Nedeniyle Karşı Karşıya Kalınan Muamele.....	84
Tablo 19: OHAL Döneminde Mobbinge Uğradığını Bildiren Akademisyenlerin Unvanları.....	90
Tablo 20: Atama Yükseltme Kriterleri ve Çalışma Koşulları.....	92
Tablo 21: Akademisyenlerin Can Güvenliği.....	98
Tablo 22: Akademisyenlere Yönelen Tehditlerin Kaynakları.....	100
Tablo 23: Tehditler Karşısında Yapılanlar.....	104
Tablo 24: Sendikal Haklar.....	106
Tablo 25: Karar Alma Süreçlerine Katılım.....	114
Tablo 26: Jüriye Yapılan Müdahaleler.....	117
Tablo 27: Akademik “Ötekileri” ve Hak İhlalleri.....	121
Tablo 28: Akademik Etkinlikleri Nedeniyle Adli İşlemlerle Karşılaşan Akademisyenler ...	124
Tablo 29: Akademisyenlere Göre OHAL Döneminin Akademik Özgürlükleri Etkileyen En Temel Uygulamaları veya Sonuçları.....	130
Tablo 30: Anketin Öğrencilerle İlgili Örnekleme.....	136
Tablo 31: Öğrencilerin Lisansüstü Programlara Giriş Sınavlarına İlişkin Görüşleri.....	137
Tablo 32: Kampüslerde Sınırlandırılan İfade Özgürlüğü.....	139
Tablo 33: Öğrencilerin Ödevleri ve Tez Araştırmaları Üzerindeki Baskılar.....	142
Tablo 34: KHK ile İhraçların Etkileri.....	145
Tablo 35: Akademik Özgürlüklerin İhlal Edilmesinin Gerekçeleri.....	148
Tablo 36: Öğrencilere Yönelen Tehdidin Kaynakları.....	149

Şekiller Listesi

Şekil 1: Akademisyenlerin Kadrolara Göre Dağılımı.....	31
Şekil 2: Akademik Yayınlar Açısından Akademik Özgürlük.....	46
Şekil 3: Akademik Etkinlikler Açısından Akademik Özgürlük	51
Şekil 4: Akademisyenlerin İstedikleri Konuda Araştırma Yapabilme Düzeyi.....	57
Şekil 5: Lisansüstü Tezleri Yönetirken Oto-sansür	59
Şekil 6: Baskı Nedeniyle Akademik Çalışma Konusunun Değiştirilmesi.....	62
Şekil 7: Devlet ve Vakıf Üniversitelerinde Çalışan Akademisyenlerin Sosyal Medya Kullanımı	73
Şekil 8: Mobbinge Uğradığını Bildiren Akademisyenlerin OHAL Öncesi ve OHAL Dönemine Göre Dağılımı	87
Şekil 9: Mobbinge Uğrayan Akademisyenlerin OHAL Öncesi ve OHAL Döneminde Devlet ve Vakıf Üniversitelerine Dağılımı	89
Şekil 10: Mobbinge Uğradığını Bildiren Akademisyenlerin OHAL Öncesi ve OHAL Döneminde Cinsiyete Göre Dağılımı	90
Şekil 11: OHAL’de Tehdit Edilme/Kendisini Tehdit Altında Hissetme	99
Şekil 12: Kelime Bulutu -Akademisyenlere Göre OHAL Döneminde Akademik Özgürlükleri En Çok Etkileyen Uygulamalar	131
Şekil 13: Kelime Bulutu -Öğrencilere Göre OHAL Döneminde Akademik Özgürlükleri Etkileyen En Önemli Uygulamalar.....	144

Önsöz ve Teşekkür

Bu araştırma Avrupa Birliği Demokrasi ve İnsan Hakları Aracı (DİHAA) tarafından desteklenen ve Kapasite Geliştirme Derneği (KAGED) tarafından yürütülen “İnsan Hakları Akademisini Sivil Topluma Taşıma” başlıklı proje kapsamında gerçekleştirilmiştir. Araştırmayla Türkiye’de 15 Temmuz 2016 tarihindeki askeri darbe girişiminden sonra ilan edilen Olağanüstü Hal (OHAL) döneminde, öncesine nazaran yükseköğretim alanında akademik özgürlüklerin ne düzeyde ihlal edildiğinin, sınırlandırıldığının, engellendiğinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Türkiye’de yaklaşık 20 yıldır süren tek parti iktidarının ilk beş yılından sonra yaşanmaya başlanan siyasi çalkantılar, 2016 Temmuz’unda yaşanan darbe girişimi ve sonrasında ilan edilip iki yıl içinde topluma kanıksatılan olağanüstü hal ile doruğuna ulaşmıştır. Darbe girişimi öncesi ve sonrasında yaşanan siyasal bunalımın dışı vurduğu başlıca alanlardan biri de yükseköğretimdir. Söz konusu süreç yükseköğretim sisteminin yapısal sorunlarını, yeni yapısal sorunlara yol açacak biçimde ağırlaştırmıştır. Bu dönemde bilhassa da üniversitenin olmazsa olmazı olan özgürlükler ve özerklik bakımından Türkiye üniversitesinin aldığı hal, toplumun, kamunun, üniversitelerin mevcut krizden çıkmasını sağlayacak yeniden inşa süreci için olduğu kadar özgür ve özgürleştirici bir kurum olarak üniversite kavramının biçimlendirilmesi için de önemli ipuçları içermektedir. Bu dönemde Türkiye’de yükseköğretim alanında akademik özgürlüklerin ne düzeyde ihlal edildiğinin, sınırlandırıldığının, engellendiğinin tespit edilmesi söz konusu nedenlerle hayatiyet arz etmektedir. Özgür ve özgürleştirici, dolayısıyla hak temelli bir yükseköğretim sistemine kılavuzluk etmesi için, bir kriz anı olarak görülebilecek darbe girişimi civarında akademik özerklik ve özgürlüklerin ne durumda olduğunun tespit edilmesi yürütülen çalışmanın başlıca motivasyonudur. Diğer yandan akademik özgürlüğün ne ölçüde ihlal edildiğini ortaya koymak için belirlenen kriterlerin, bu çerçevede biçimlendirilen soruların ve çalışmanın kapsamının, soruna ilişkin ayrıntılı tespitlerin yapılmasına olanak tanıdığı, dolayısıyla soruna ilişkin başka çalışmalara öncülük edeceği düşünülmektedir.

2018 yılının ikinci yarısında Türkiye çapında 13 ilde yürütülen bu araştırma, çok sayıda insanın özverili çalışmasının sonucudur. Çalışmanın esasını oluşturan geniş kapsamlı saha araştırmasının anket ve görüşme kısımlarının gerçekleştirilmesindeki emekleri için Banu Durdağ, Burçin Kalkın, Canan Dural Tasouji, Can Irmak Özınanır, Demet Sayınta, Eren Kırmızıaltın, Hakan Yüksel, Hande Dönmez, Hatice Yeşildal, Neşe Şen, Merve Diltemiz Mol, Metin Öztürk ve Selma Koçak’a çok teşekkür ederiz. Bu çalışmanın asıl yükünü ve

zorluğunu, OHAL döneminde sahaya çıkmanın meşakkatini onlar çekmiştir. Ülkü Doğanay, Ozan Değer ve Ahmet Murat Aytaç, anket sorularının oluşturulmasına; Ahmet Murat Aytaç ayrıca SPSS veri tabanının kurulmasına önemli katkılar sunmuştur. Gerçekleştirilen anketlerin SPSS programına aktarılması Güneş Daşlı ve Metin ztrk sayesinde mümkün olabilmiştir. Güneş Daşlı aynı zamanda anket verilerinin sayısal analizlerini gerçekleştirmiş, metin boyunca kullanılan tabloların taslaklarını oluşturmuştur. Metnin son okumasını İnsan Hakları Okulu koordinatörleri Elçin Aktoprak ve Dinçer Demirkent yapmıştır. Kendilerine çok teşekkür ederiz. Ayrıca araştırmaya değerik yollarla katkıda bulunan, ekseriyetle akademisyen, adını anamadığımız çok sayıda kişiye ve araştırmanın anket ve görüşme kısımlarına katılarak görüşlerini bizimle paylaşan katılımcılara teşekkür ederiz. Son olarak, çalışmaya farklı aşamalarda sundukları katkı için İnsan Hakları Okulu'nun tüm mensuplarına teşekkürü bir borç biliriz.

GİRİŞ

Akademik etkinliğin biçimsel olarak da olsa her türlü baskıdan azade gerçekleştirilmesinin asgari iki koşulu sayılabilecek yasal güvencenin ve kendine has teamüllere, geleneklere sahip bir meslektaşlar topluluğunun teşekkül etmemesi, Türkiye yükseköğretim sistemini akademik özgürlükler açısından başından beri kırılğan kılmıştır. Akademik faaliyet, siyasi, iktisadi, ideolojik, kültürel kurucu normların belirlediği genel geçer doğrulara aykırı olduğunun kabul edildiği her durumda cezalandırılmış, baskıya uğramış, en sonu tasfiyeye uğramıştır.

3 Kasım 2002 tarihinde gerçekleştirilen erken genel seçimle başlayan ve günümüze kadar aralıksız olarak devam eden tek parti iktidarı boyunca da söz konusu kırılğanlık sürmüştür. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarının başından beri, yükseköğretim sistemi -asıl olarak akademik faaliyetin personel, öğretim ve bilimsel faaliyet bakımından performans kriterlerine göre biçimlendirilmesi amacıyla- sürekli olarak reforme edilmiştir. Performans kriterlerinin başlıca parametrelerini teşkil ettiği sıralama endekslerine daha fazla üniversitenin dâhil edilmesi hedefinin özünü oluşturduğu reform çabalarının istenilen sonucu vermediği de görülmektedir.¹ Diğer yandan arzulanılan sonuçları elde etmenin yegâne yolu olan üniversitelerin kelimenin bilindik manasıyla birer kamu kuruluşu kılınması yerine; yaygınlaşıp kural halini alan ikinci öğretim ve uzaktan eğitimin, vakıf üniversiteleri adı altında özelleştirilen yükseköğretimin baskın öğretim biçimi kılınması başarılmıştır. Öğretim elemanları hem atama yükseltme kriterleri hem giderek keyfileşen üniversite yönetimleri, hem sayıları devlet üniversitelerinin sayılarına yakın olan özel üniversitelerde “gönüllü olarak” maruz bırakıldıkları koşullar nedeniyle akademisyenlik mesleğini icra edemez olmuşlardır. Söz konusu koşullar bilhassa da her ile bir üniversite perspektifiyle kurulan yeni üniversitelerde özgürlük ve özerkliğin ön şartı olan akademik geleneğin oluşmasını önleyecek büyük bir yozlaşmaya yol açmıştır. YÖK, rektör, dekan hiyerarşisinin yarattığı demokratik ve

¹ Örneğin Times Higher Education dergisinin öğretim kurumlarının bilimsel araştırmalarını, uluslararası çalışma ve konumlarını, gelirlerindeki artışları ve listede önceki yıl bulunulan sıra gibi 13 unsuru göz önüne alarak yaptığı sıralamaya 2020 yılı için ilk 500 üniversite arasına Türkiye’den iki üniversite girmiştir; Sabah (2019) “En iyi 500’de iki Türk üniversitesi”, <https://www.sabah.com.tr/egitim/2019/09/13/en-iyi-500de-iki-turk-universitesi>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019). Benzer endekslere göre yapılan sıralamalarda ilk 500 ya da 1000 üniversite arasına giren Türkiye üniversitelerinin zaman içinde daha alt sıralara düştüklerine işaret ediliyor. Yeni Asya gazetesinde 2018 yılı Ekim ayında yayınlanan The Center for World University Ranking tarafından açıklanan sıralamanın değerlendirildiği haberde, Türkiye üniversitelerinin söz konusu sıralamalarda üst sıralarda yer alamamaları yapısal nedenlere bağlanıyor ve bunların başta geleninin akademik özgürlük ve özerklik üzerindeki sınırlamalar olduğu ifade ediliyor; Yeni Asya (2018) “Türk üniversiteleri eğitim sıralamasında kaçınıcı sırada?”, <https://www.yeniasya.com.tr/egitim/turk-universiteleri-egitim-siralamasinda-kacinci-sirada> 476270, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

özerk olmayan üniversite işleyişleri akademik özerklik ve özgürlüğe kendiliğinden sınırlar koymaktadır. Bugün Türkiye’de öğrenciler için üniversiteler genel olarak iş hayatına atılmak için şart koşulan diplomanın şu ya da bu biçimde alınmasını sağlayan zoraki bir uğrağa dönüşmüş durumdadır. Lisansüstü eğitimin temel sonucu olan yüksek lisans ve doktora tezlerinin özgünlükten uzak olmaları yaygın bir sorun halini almıştır.² Özetle üniversite kurumu, özel çıkarların hizmetinde, şirket gibi idare edilen, eğitim ve araştırma etkinliklerini buna göre biçimlendiren bir kuruma dönüştürülmüştür. Bu yapının, üniversite kurumunun ön şartı olan akademik özgürlük ve özerkliğin altını oyması beklenebilirdi. Nitekim çalışma boyunca dikkat çekilecek çok sayıda “münferit” ihlal durumu sorunun yapısal olduğuna işaret etmektedir.

Herhangi bir ampirik araştırmanın bulguları, her ne kadar daha araştırma sorusunun biçimlendirilmesi, hipotezin belirlenmesi aşamasında kuramsal bir yüke sahip olmaya başlasa da kendi başlarına kolaylıkla anlamsız bir veri yığına dönüşebilir. Ayrıca sosyal bilimler alanında yapılan ampirik tespitlerin genellemeyi mümkün kılacak sıklıkta olmaması, çoğu durumda belirli bir mekândaki, belirli bir insan topluluğunun belirli bir zaman dilimindeki eğilimlerinin tespitine yol açmaktadır. Bu araştırmanın da 13 ilde bulunan 54 devlet ve vakıf üniversitesindeki akademisyen ve lisansüstü öğrencisiyle 2018 yılının ikinci yarısında yapılan 422 anket ve 30 yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeye dayandığı dikkate alınır, araştırmanın ampirik bulguları tek başlarına -belirli bir istatistiksel güven aralığı için- örneklemin popülasyonu temsil ettiği kabulü ile söz konusu dönemde Türkiye’de yükseköğretim sisteminde akademik özgürlüğün ne düzeyde ihlal edildiğini gösterir. Bununla birlikte akademik özerklik ve özgürlüğe ilişkin gelişmeleri esas alarak Türkiye yükseköğretim sisteminin evrimini araştırmanın bağlamı kılmak bulguları daha anlamlı kılacaktır. Batılılaşma ile başlayan yükseköğretim atağından günümüze kadar olan gelişmelerin, akademik özerklik ve özgürlüğü etkileyen dönüm noktalarına dikkat çekilerek ortaya koyulmasının araştırmanın bulgularının anlamlandırılması için ihtiyaç duyulan bağlamı sağlayacağı düşünülmüş ve raporun ilerleyen bölümlerinde bu bağlam kısaca ele alınmıştır. Diğer yandan araştırma sorusuna ve hipoteze kılavuzluk edecek kuramsal çerçeve, bir başka deyişle sorununun nasıl kavrandığı, varılan sonuçların anlamını en başından belirler. Bu çerçevede anket ve yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme sorularının hazırlanmasına

---

² Zafer Toprak’ın eğitim bilimleri alanında yazılmış 600 yüksek lisans ve doktora tezinin özgünlük ve intihal sınavına tabi tutulmasının sonuçlarını sunduğu çalışması, Türkiye akademisinin yazı ile olan ilişkisini gözden geçirmesi gerektiği sonucuna varmaktadır. Zira araştırma sonucunda yüksek lisans tezlerinin yaklaşık yüzde 36’sında, doktora tezlerinin ise yaklaşık yüzde 26’sında intihal tespit edilirken, tezlerin yüzde 28 oranında birbirlerine benzedikleri tespit edilmiştir; Zafer Toprak (2017) “Türkiye’de Akademik Yazı: İntihal ve Özgünlük”, *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 34(2): 1-11.

temel teşkil eden akademik özerklik ve özgürlük anlayışlarının da ortaya koyulması gerekmektedir.

Türkiye’de Üniversitelerin Krizlerle ve Siyasi Müdahalelerle Malul Tarihi

Yükseköğretimi toplumsal yeniden üretim için vazgeçilmez insan gücünün yetiştirildiği kurumlar olarak görececek olursak, toplum için din görevlileri yetiştiren tapınaklar ve din okullarıyla devlet için bürokrat, mimar, hesap uzmanı, bilici, mühendis, sanatkâr yetiştiren saray okulları yükseköğretimin modern dönem öncesi biçimleridir. Modern kelimesiyle tanımlanan dönem aslında Batı Avrupa’da ortaya çıkmış ve hızla dünyaya yayılmış, özünü kapitalist üretim biçiminin oluşturduğu burjuva uygarlığının egemen olduğu dönemdir. Bu dönemin egemen bilme biçimi bilimdir. Eski toplumun meşrulaştırıcıları olan din görevlileriyle yeni düzenin dünyevi efendileri olan kapitalistlerin maddi gerçekliğe dayalı dünyasının kurgucuları ve savunucuları olan bilimciler arasındaki çekişme, kapitalizmin Sanayi Devrimi, Amerikan ve Fransız devrimlerinde doruğa ulaşan galibiyetiyle bilimciler lehine sonuçlanmıştır. Bilimin dünyayı hızla fethedecek yeni toplumsal üretim rejiminin muteber bilme biçimi haline gelmesiyle, Ortaçağ sonundan itibaren Katolik Kilisesi’nin bilgiyi demokratikleştirme hamlesiyle kurulmaya başlayan ve Avrupa’da kentten yeniden yükselmesiyle öğrenci loncaları olarak kurulan ve modern üniversitenin ataları kabul edilen üniversiteler, bilimcilerin mesleklerini icra ettikleri kurumlar olmuştur. Diğer yandan kentlerin artan nüfusu, zanaatın önem kazanması, kır-kent ilişkisinin yeniden biçimlenmesine yol açmıştır. Nihayetinde burjuvalarla ittifak halindeki monarkların feodal güçleri merkeze tabi kılmasıyla oluşan monarşiler, Avrupa’da devletlerarası bir güç dengesi yaratmıştır. Mutlak monarşilerden meşruti monarşilere ve giderek parlamenter rejimlere doğru yol alan uluslaşma sürecinin önemli unsurlarından biri, merkezileşen devlet aygıtının ihtiyaç duyduğu insan gücünü yetiştiren ulusal akademilerin kurulmasıdır. Son olarak ne Kilise ne de devlet kaynaklı olup farklı dini cemaatlerin ve zamanla burjuvazinin -özellikle de Amerika’da kurduğu veya desteklediği vakıf üniversiteleri, burjuva toplumunun ihtiyaçlarının doğurduğu yükseköğretim kurumlarıdır.³ Kilise ve devletlerin yönetimine müdahil olduğu üniversite Kıta Avrupası üniversite geleneğini doğururken, burjuva iktidar şebekelerinin mütevellî

---

³ Modern üniversitenin farklı bölge ve ülkeler için adım adım oluşmasının ayrıntılı bir sunumu için bakınız Rıfat Okçabol (2007) “Tarihsel Süreçte Yükseköğretim”, *Yükseköğretim Sistemimiz*, Ankara: Ütopya Yayınevi, s. 25-79.

heyetleriyle idare ettiği üniversite Anglo-Sakson üniversite geleneğini doğurmuştur.⁴ Bu iki geleneğin kurumları başından beri bilim seçkinlerinden oluştuğu için devletlere ve vakıflara mali olarak bağımlı olmak üzere, yönetim ve müfredatlarının belirlenmesinde kendilerine tanınan akademik özerkliğin hiçbir sakıncası yoktur. Esasen akademik özerkliğe ve akademisyenin fikir hürriyeti olarak akademik özgürlüğe, bilimcileri başta kilise olmak üzere toplumun ve siyasi çevrelerin muhafazakâr tehditlerinden ve baskısından korumak için ihtiyaç duyulmuştur. Çünkü özellikle üniversitenin ulusal kalkınmanın temel araçlarından biri olarak görüldüğü durumlarda bilimcinin araştırma ve eğitim faaliyetinde özgür olmasını sağlamak üniversitenin işlevini yerine getirmesinin şartı olarak kabul edilmiştir. Toplumsal yeniden üretim rejimlerinde meydana gelen yapısal değişikliklerin belirlediği işlev değişiklikleri, üniversitenin toplum için (aslında siyasal-iktisadi egemenler için) anlamını dönüştürdüğünden akademik özerkliğin üniversitenin saygınlığını tesis etmeye dönük bir spekülasyondan ibaret olduğu söylenebilir. Nitekim kriz anlarında sorgusuz sualsiz askıya alınır. Akademik özgürlük için durum daha vahimdir, çünkü kurumsal itaatın sağlanması, bireysel itaatın sağlanmasından daha kolaydır. Akademik özgürlük kurumsal kimlik, akademik gelenek gibi etiketlerin ardına gizlenen oto-sansür mekanizmalarının ihlal edildiği nadir durumlarda söz konusu edilmiştir. Sonuç olarak kuruluşu ve finansmanı bakımından toplumun baskın iktidar şebekelerinin çıkarlarına göbekten bağlı olan yükseköğretim kurumları için talep edilen akademik özerklik ve özgürlüğün, faaliyetleri önceden sınırlanmış, belirlenmiş bu kurumlara mensup ortalama bireyler için biçimsel talepler olacağı açıktır. Özellikle XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra demokratikleşen yükseköğretimde kendilerine daha çok yer bulmaya başlayan muhalif üniversite mensupları içinse akademik özerklik ve özgürlük talepleri gerek kendi bakış açılarına yer açmak gerekse de alternatif bir üniversite ve toplum yaratmak arzularına dayanak kılınmıştır. Nitekim üniversitenin özgür ve özerk olmasını talep edenler, bunun özgür bir toplumda, özgür bir üniversiteyle mümkün olacağını neredeyse hiç dile getirmemektedirler. Türkiye'nin Kıta Avrupası üniversite modelinden Anglo-Sakson üniversite modeline doğru reforme edilmeye çalışılan yükseköğretimi için durum esasen aynıdır: Akademik özerklik ve özgürlük, üniversite hocasının elzem bir ihtiyacı olmamıştır. Bununla birlikte belirli aralıklarla yaşanan siyasal-toplumsal yeniden düzenleme dönemlerinde istisnasız bir biçimde tasfiyeler yapılmış, yükseköğretim sistemine mutlaka müdahalelerde bulunulmuştur.

---

⁴ Günümüzde dünya yükseköğretiminin bu iki baskın geleneğinin bir karşılaştırması için bakınız Ali Rıza Erdem (2006) "Dünyadaki Yükseköğretimin Değişimi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 15, s. 299-314.

Türkiye’de Batı tarzında eğitim faaliyetinde bulunan ilk yükseköğretim kurumlarının Osmanlı ordusunun modernize edilmesi çerçevesinde açılan tıp, askerlik ve meslek okulları olduğu kabul edilir.⁵ Amaç modern bir ordunun ihtiyaç duyduğu teknik personelin yetiştirilmesidir. Batılı anlamda bilimsel araştırmalar yapacak Darülfünun ile Mülkiye ve Tıbbiye gibi sivil meslek okullarının açılmasına Tanzimat dönemiyle niyet edilmiş olsa da bu okulların açılması XIX. yüzyılın son otuz yılını bulmuştur. Uygar uluslardan ayrı kalmamak için açılan Darülfünun’un eğitim faaliyeti ulemanın tepkisini çektiği için okul açıldıktan yaklaşık bir yıl sonra kapatılır.⁶ Dolayısıyla Türkiye’deki ilk üniversite kabul edilen Darülfünun’un kuruluş aşamasında akademik özgürlük açısından Batılı denklere benzer bir gerilim yaşanmıştır. Kurum kapatılmış olsa da yükseköğretim, bir sonraki kuruluşunda çekirdeğini teşkil edecek kurumlar bünyesinde sürdürülmüştür. Bu girişimlerin en önemlisi kurumun doğrudan Galatasaray Sultanîsi’nin bir kolu olarak yeniden açılmasıdır ki, bu çaba bireysel gayretlerle ancak 1881’e kadar sürdürülebilmiştir. 1900 yılının Ağustos ayında resmen yeniden açılan Darülfünun-ı Şahane faaliyetlerini 1933’teki üniversite reformuna kadar sürdürmüştür. Bu arada 1912’de yayınlanan nizamname ile kurumun faaliyetlerine bir düzen getirilecektir. 1924’te kuruma özerklik tanınmış, katma bütçe idare edilen bir kurum haline getirilmiştir.⁷ Darülfünun’un akademik özerklik ve özgürlük açısından karşı karşıya kaldığı ikinci kayda değer kısıtlama, kapatılması sırasında Türk devriminin ihtiyaçlarına yanıt verememek ve verimsizlikle itham edilmesidir. 1933 üniversite reformuyla kapatılan Darülfünun, İstanbul Üniversitesi adıyla yeniden kurulur. Reformun en önemli sonuçları, üniversite özerkliğinin kaldırılması, 151 öğretim elamanının üçte ikisinin tasfiye edilmesi ve ders programlarının ayrıntılı bir biçimde yeniden düzenlenip sıkı bir denetim altına alınmasıdır. Üniversite reformu, Nazi Almanyası’ndan Türkiye’ye iltica eden çok sayıda Alman bilimcinin katkısına rağmen ihtiyaç duyulan özgür üniversite ortamının oluşturulamaması nedeniyle başarısız olmuştur. Nitekim söz konusu başarısızlık, reformun sert hükümlerinin değiştirilmesine yol açmış, bu süreç 1946’daki yeni reformla

---

⁵ 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı ordusunun modernize edilmesi çerçevesinde kurulan hendesehaneler, mühendishaneler, askeri okullar, tıp okulları ve sivil meslek okullarıyla ilgili ayrıntılar için bakınız İlhan Tekeli (2010) “Cumhuriyet Öncesinde Yüksek Eğitimin Örgütlenmesindeki Değişimler”, *Tarihsel Bağlamı İçinde Türkiye’de Yükseköğretimin ve YÖK’ün Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 55-90.

⁶ İlhan Tekeli’ye göre, halka açık konferanslardan birinde Cemaleddin Efgani’nin “peygamberlik bir sanattır” sözlerini sarf ettiği dedikodusunun yayılması üzerine, 1870 yılı sonunda halka açık konferanslara son verilmiş, 1871 yılı ortalarında ise Darülfünun tamamıyla kapatılır; Tekeli, a.g.e., s. 105-106.

⁷ Darülfünun tarihinin anahatları için bakınız Ekmeleddin İhsanoğlu (1993) “Dârülfünun”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulfunun>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019). 1933 üniversite reformunun ayrıntılı bir incelemesi için bakınız Ali Arslan (1995) *Darülfünun’dan Üniversite’ye*, İstanbul: Kitabevi.

sonuçlanmıştır.⁸ Ne var ki yaklaşık her reform döneminde olduğu gibi bu reforma da üniversiteden tasfiyeler eşlik etmiştir.⁹ 4936 sayılı ve 1946 tarihli Üniversiteler Kanunu'nda en olgun halini alan düzenlemelerle akademik konularda tek karar ve denetim organı fakültelerin profesörler kurulu kılınmış, dekan ve rektörlerin seçimle göreve gelmeleri sağlanmış ve üniversiteler katma bütçeli özerk kamu kurumları haline getirilmiştir. Bu dönemde Millî Eğitim Bakanlığı denetimindeki fakülte ve yüksekokullar İstanbul Teknik Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi'ne dönüştürülmüştür. Bu gelişme bir üniversitelerarası kurulun oluşturulmasına yol açmıştır. Kurulun başkanı olarak milli eğitim bakanı sadece denetim görev ve yetkisine sahiptir. Böylece 1981'de Yükseköğretim Kurulu'nun kurulmasına kadarki özerk üniversite dönemi başlamıştır.¹⁰ 1946 reformuyla getirilen üniversite özerkliği 1954 yılında milli eğitim bakanına öğretim üyelerini gerekli gördüğü durumlarda bakanlık emrine alma yetkisi tanınmasıyla büyük oranda aşındırılmıştır. 1960 Askeri Darbesi'nden sonra Milli Birlik Komitesi'nce kabul edilen 115 sayılı ve 1960 tarihli yasa ile bu duruma son verilmiştir. Aynı gün çıkarılan 114 sayılı yasayla 147 öğretim üyesinin de işlerine son verilmiştir. Kamuoyunda ve üniversitede (olay üzerine İstanbul Teknik, Ege, Ankara, Ortadoğu Teknik Üniversitesi rektörleri istifa etmiştir) yoğun bir tepkiyle karşılanan tasfiyeden (147'ler Olayı)

⁸ 1933-1952 yılları arasında Türkiye'de ders veren P. Schwartz ayrılırken sunduğu raporda 1933 reformunun başarısızlıklarını birçok Türk aydınındaki yetersizlik duygusuna, yine bu aydınlardaki güvensizlik duygusunun onları bilimsel çalışmaya değil, mevki ve makamlara, özel işlere önem vermeye sevk etmesine bağlamıştır; Toktamış Ateş (2007) "Türkiye'de Yükseköğretimin Tarihsel Olarak Gelişimi ve Cumhuriyet Döneminde Bu Konuda Yapılan Çalışmalar", *Üniversitelerimiz ve Demokrasi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 10-20, s. 14-17 ve 17.

⁹ Aslında 1944'te DTCF öğretim üyelerinden Muzaffer Şerif Başoğlu'nun tutuklanmasıyla başlayıp, fakülte öğretim üyeleri Behice Boran, Niyazi ve Bediha Berkes ile Pertev Naili Boratav'ın sol görüşlü dergilerde (Yurt ve Dünya, Adımlar, Görüşler) yazılar yazması, ırkçı-Turancı öğrencilerin ihbar, protesto ve baskınlarıyla karşılık bulmuştur. Öyle ki ırkçı öğrenciler Ankara Üniversitesi'nin ilk rektörü Şevket Aziz Kansu'yu istifaya zorlar. Milli Eğitim Bakanı 1945 yılı sonunda öğretim üyelerini bakanlık emrine alır, açılan davalarla görevlerine dönenen öğretim üyeleri hakkında 1947 yılı Mart ayında bu kez AÜ Senatosu soruşturma açar. Bu arada Mediha Berkes üniversitedeki görevinden istifa etmiştir. Muzaffer Şerif ise 1944 yılındaki iki aylık tutukluluğunun ardından Amerikan hükümetinin baskısıyla serbest bırakıldıktan sonra Türkiye dışına çıkmış, tasfiyeler üzerine Amerika'ya yerleşmiş ve Türkiye'ye bir daha dönememiştir. AÜ Senatosu 1947 yılında Behice Boran, Niyazi Berkes ve Pertev Naili Boratav'ın meslekten ihraç edilmesine karar verirse de karar Üniversitelerarası Kurul'da kabul edilmez. Ancak neticede 1948 yılında Ankara Üniversitesi Kadro Kanunu'na eklenen bir maddeyle bu üç öğretim üyesinin kadroları lağvedilir. Hatipoğlu, 1948 DTCF Tasfiyesi'nin toplu bir tasfiye olduğuna dikkat çeker, çünkü aynı kanunla 25 kadar Alman bilimci de kadrolarının lağvedilmesiyle tasfiye edilmiştir; M. Tahir Hatipoğlu (1998) *Türkiye Üniversite Tarihi 1845-1997*, Ankara: Selvi Yayınevi, s. 176-179. Türkiye yükseköğretiminde yaşanan tasfiyeleri odağa alan iki veciz yazı için bakınız Korkut Boratav (2017) "Üniversite Tasfiyeleri: Geçmişten bugüne", BirGün, <https://www.birgun.net/haber/universite-tasfiyeleri-gecmisten-bugune-147393>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019) ve Miyase İlknur (2017) "Askeri darbeden beter tablo", Cumhuriyet, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/673503/Askeri_darbeden_beter_tablo.html, (Erişim Tarihi, Ekim 2019).

¹⁰ Ateş, a.g.e., s. 18 ve Tekeli'ye göre "üniversitenin özerkliğini alması, kurbanlar vererek olmuştur." Üniversite özerkliğine Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde sol görüşlü öğretim elemanlarının (Muzaffer Şerif, Behice Boran, Niyazi Berkes ve Pertev Naili Boratav) üniversiteden tasfiyeleri eşlik etmiştir. Tekeli üniversiteye verilen özerkliğin sola kapalı olduğunu, üniversitenin de bu ödüne razı olarak özerkliği hak etmediğini ifade etmektedir; Tekeli, a.g.e., s. 169-170.

1962 yılında dönülmüştür.¹¹ Bu arada 1961 Anayasası'nın 120. maddesiyle üniversitelere ilişkin yasal düzenlemeler ilk defa Anayasa'da yer almış, özerklik en geniş tanımıyla Anayasa'ya girmiştir.¹²

1970'e doğru bütün dünyada sıra dışı olaylar yaşanmaktadır. 1959'da başarıya ulaşan Küba Devrimi, ABD'nin 60'ların ikinci yarısında dahil olduğu ve yenildiği Vietnam Savaşı, daha önce Asya ve Ortadoğu'da, 1960'tan sonra da Afrika'da başarıya ulaşan ulusal kurtuluş mücadeleleri, azalan kâr oranlarıyla son bulan refah rejimleri, Almanya ve Japonya'nın ABD Dolarına dayalı uluslararası ödemeler rejimini sarsacak denli büyümeleri/fazla vermeleri, II. Dünya Savaşı sonrası dünya düzenini ABD'nin hegemon olmayı sürdürdüğü neoliberal evreye taşımıştır. Sovyet Bloğu'nun Birinci Dünya için doğal düşman, Üçüncü Dünya içinse bir iç gerilim kaynağı olmaya devam ettiği bu dönemde bahsi geçen gelişmeler Üçüncü Dünya ülkelerinde borç krizleri, siyasi çatışmalar, gençlik hareketleri ve devrimci hareketler olarak tezahür etmiştir. Kendine has gelişmeleriyle Türkiye bu dönemi bir Üçüncü Dünya ülkesi gibi deneyimlemiştir. İlk aşamada 1970'lere doğru artan öğrenci olayları bahane edilerek 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası'yla, topluma bol geldiği düşünülen 1961 Anayasası revize edilmiştir. Bunun üniversite açısından sonucu özerkliğin kaldırılmasıdır. İkinci aşamada ise neoliberalizmin Türkiye'de yerleşmesine engel olan toplumsal muhalefet, bu kez üniversiteleri aşip tüm topluma yayılan siyasi çatışmalar gerekçe gösterilerek 12 Eylül Askeri Darbesi'yle şedit bir biçimde bastırılmıştır. Darbeyle yasaklanan sivil faaliyetlerin yeniden tesis edilmesi 1990'lı yılların ortasını bulmuştur. Darbe yönetiminin siyasi çatışmalardan sorumlu tuttuğu sol ideoloji ve örgütlerin engelleyicisi olarak Türk-İslamcılık, sağ Kemalizm'e yedeklenmiştir. Bu tercih Türkiye için 28 Şubat 1997'deki Askeri Müdahale ile 15 Temmuz 2016'daki Darbe Girişimi gibi iki ağır sonuç doğuracaktır. Diğer yandan kuruluş yıllarından itibaren kültürel ve siyasi olarak yok sayılan Türk ve Sünni yurttaşlar dışındaki etnik ve dini unsurların en çok nüfusa sahip olanı Kürtler'in kendi ulus devletlerine sahip olması gerektiği iddiasıyla ortaya çıkan PKK'nin giderek şiddetlenen silahlı eylemleri ve süregelmekte olan çatışmalar Kürt Sorununu darbe sonrasında en önemli gündemi haline getirmiştir.

---

¹¹ Gerek Boratav'ın gerekse Okçabol'un tespit ettiği üzere, 147'ler Olayı, ilk bakışta Demokrat Parti iktidarının hedef aldığı üniversitelerde tasfiyeye gidilmesi nedeniyle anlaşılması güç bir tasfiyedir. Ancak daha sonra tasfiye listesinin öğretim üyelerinden oluşan 9 kişilik bir komisyon tarafından hazırlandığının ortaya koyulması olayın üniversite içindeki çekişmelerden ileri geldiği kanaatine yol açmıştır; Okçabol, a.g.e., s. 113-114 ve Boratav, a.g.m..

¹² Hatipoğlu, a.g.e., s. 186.

12 Mart Muhtırası ile istifa ettirilen Süleyman Demirel hükümetinin yerine kurulan Nihat Erim hükümeti Nisan ve Mayıs aylarında Balyoz Harekâtı'yla kimi üniversite öğretim üyelerini tutuklatmıştır.¹³ Anlaşılan darbe yönetimi üniversitedeki gerginliklerden sorumlu tuttuğu öğretim üyelerini cezalandırmaktadır. 1971 Eylül'ünde çıkarılan 1488 sayılı yasayla üniversitenin idari özerkliği kaldırılmış, Anayasa'ya yapılan bir ekle Bakanlar Kurulu'na gerekli görmesi halinde üniversite ve bağlı kuruluşlarının yönetimlerine el koyma yetkisi tanınmıştır.¹⁴ 1973'te çıkarılan 1750 sayılı yasayla yükseköğretime yön vermek ve eşgüdüm sağlamak amacıyla Yükseköğretim Kurulu (YÖK) kurulmuştur. Kurul üniversitelerin yönetimlerinden sorumlu kılınmıştır. Ancak Ankara Üniversitesi ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) 1750 sayılı yasaya karşı açtıkları iptal davası sonucunda kurulun yetkilerinin tamamı Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin kararıyla özerklik restore edilmiş, 1750 sayılı yasaya dayanılarak yapılan asistan tasfiyeleri telafi edilmiştir.¹⁵ Zamanın Hacettepe Üniversitesi rektörü İhsan Doğramacı'ya göre söz konusu iptallerden sonra, kendisi ve Kemal Karhan tarafından daha 1975'te hemen hemen 1981 tarihli 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun aynısı olan bir taslak hazırlanmıştır. Tekeli'ye göre, bu taslak daha sonra Millî Eğitim Bakanlığı'nca hazırlanan ve askeri bir komisyon tarafından gözden geçirilip yeniden düzenlenen başka bir taslakla birlikte 2547 sayılı Kanunu şekillendirmiştir.¹⁶ Ekim sonundan 4 Kasım'a kadar kanuna son halini veren Millî Güvenlik Konseyi'nin bu tarihte kanunu onaylamasından sonra, kanun 6 Kasım 1981'de Resmî Gazete'de yayınlanmış ve YÖK kurulmuştur. 1980 Askeri Darbesi'nin üniversite tasfiyesi ise 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'na binaen gerçekleştirilmiştir. 1980 yılı Kasım ayında başlayan kamudan ihraçların üniversite ayağı 3 Şubat 1983'te Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki ilk ihraçtan sonra bütün üniversitelere yayılmış ve 6 Kasım 1983'te iktidara gelen Turgut Özal iktidarında da sürdürülmüştür. İşlerinden atılan öğretim elemanlarının işe dönmeleri 1990'daki Danıştay kararıyla mümkün olmuştur.¹⁷ Yeni yükseköğretim düzeninde, Anayasa Mahkemesi'nin anti-demokratik hükümlerini iptal

---

¹³ İlkur Balyoz Harekâtı kapsamında tutuklanıp yargılanan kimi sol görüşlü öğretim üyelerini şöyle tespit etmektedir: Mümtaz Soysal, Muammer Aksoy, Kurthan Fişek, Uğur Alacakaptan, Mukbil Özyörük, Sabahattin Eyüboğlu, Bahri Savcı, Cahit Talas, Oya Köymen, Doğu Perinçek, Bülent Tanör, Çetin Özek. Öğretim üyeleri yargılanıp beraat ettikten sonra üniversitedeki görevlerine dönebilmişlerdir; İlkur, a.g.m..

¹⁴ Okçabol, a.g.e., s. 116. Hatipoğlu'ya göre 1750 sayılı yasada öğretimin, araştırmanın önüne geçirilerek üniversitenin başlıca işlevi kabul edilmesi ve milli tarih şuuruna sahip, örf ve âdetlere bağlı öğrenciler yetiştirilmesi amacının yer alması 1946 ve 1960 yasalarına yöre evrensel ölçütlerden geriye düşürmüştür; Hatipoğlu, a.g.e., s. 229.

¹⁵ Hatipoğlu, ibid..

¹⁶ Tekeli, a.g.e., s. 204-209.

¹⁷ Okçabol, a.g.e., s. 128-129. İlkur'a göre 1402 sayılı yasayla üniversitedeki görevine son verilenlerin sayısı 71'dir, ancak 100'ün üzerinde akademisyen de işten atmaları protesto etmek amacıyla görevinden istifa etmiştir; İlkur, a.g.m..

etmesiyle üniversite özerkliğinin ve yönetime katılımı sağlayan 1750 sayılı yasanın tüm kazanımları budanmıştır. Yönetmelik, yöneticilerin belirlenmesinin YÖK'e bırakılmasıyla kaldırılmıştır. Yeni yasayla öğretim yine bilimsel araştırma işlevinin önüne geçirilmiş, öğretimle yetiştirilmesi amaçlanan öğrenci tipi tarif edilmiştir. Yeni yükseköğretim düzeninde müfredattan, okutulacak kitaplara dek birçok unsur YÖK tarafından belirlenir olmuştur. YÖK, yasaya aykırı hareket ettikleri gerekçesiyle öğretim üyelerinin işlerine son verme veya başka kurumlarda görevlendirme yetkisine sahip kılınmıştır.¹⁸ Özetle YÖK düzeni üniversiteleri hiyerarşik bir biçimde yukarıdan aşağıya yeniden örgütlemiş, iş güvencesini aşındıran, amire tabi yeni kadrolar yaratmıştır. Sonuç zaman içinde şirketleşen üniversite ve şirket çalışanı halini alan öğretim üyesi olmuştur.

Yükseköğretimde YÖK düzeninin yerleşmesinin ardından Türkiye üniversitesinin başlıca sorunları Askeri Darbe'nin sağ Kemalizm'e yedeklediği Türk-İslamcılığın yıllar içinde sosyolojik zeminini de yaratan siyasal İslam'ın yükselişine neden olması ve üniversitenin eski imtiyazlılarının buna karşı koyma çabaları, YÖK'ün İhsan Doğramacı'nın yükseköğretimi şirketleştirme gayretine bağlı kalması nedeniyle yaşanan topyekun değersizleşme, AKP iktidarıyla birlikte eskilerine nüfuz edilemediği için aslında dini cemaatlere tahsis edilen yeni üniversitelerin kurulmasıdır. 28 Şubat Askeri Müdahalesinde yaşanan akademisyen tasfiyesi (bu kez İslamcı oldukları şüphesiyle), sayıları katlanarak artan vakıf üniversitesi görünümüne özel üniversiteler, dini cemaatlerin üniversitelerde, özellikle de yeni açılan üniversitelerde kadrolaşmaları sürecin önemli sonuçlarıdır.¹⁹ Şirketleşme akademisyeni atama-yükseltme ve performans kriterleri arasına sıkıştırmış, bilimsel araştırma, öğretim ve genel olarak akademisyenlik mesleği ile bağı son derece zayıflamış güvencesiz bir konuma sürüklemiştir. AKP hükümetlerinin teşvik ettiği dini cemaatlerin (özellikle Fethullah Gülen Cemaati) biçimlendirdiği yasal müdahaleler (atama-yükseltme kriterlerinin belirlenmesi, akademik sınavlar, öğretim elemanı yetiştirme programları vb.) üniversitelerde yaygın siyasal baskı ve yıldırma biçimini almıştır. Diğer yandan AKP hükümetlerinin, yine Fethullah Gülen Cemaati ile birlikte yargı mekanizmasını kullanarak yürüttükleri Ergenekon, Balyoz, KCK, Devrimci Karargâh gibi operasyonlardan başlayıp 2013 yılındaki Gezi Parkı/Haziran İsyanı ile gittikçe derinleşen otoriterleşmesine, ülkenin köklü üniversitelerinden gelen itirazlara bu kurumların ve mensuplarının kriminalize edilerek karşılık verilmesi üniversite mensuplarını yoğun adli ve idari soruşturmalara karşı karşıya bırakmıştır. Az

¹⁸ Hatipoğlu, a.g.e., s. 303-312.

¹⁹ Mahmut Âdem üniversitelerdeki siyasal İslamcı faaliyetlere tekil örneklerle dikkat çekmektedir; Mahmut Âdem (2008) "YÖK Döneminde Üniversiteler Nasıl Medreseleştirildi?", Çağdaş Üniversite mi Medrese mi, Ankara: Phoenix Yayınevi, s. 95-123.

sayıdaki üniversiter kurumdan yükselen demokratik talepler nihayet 15 Temmuz Darbe Girişimi'nden sonra ilan edilen Olağanüstü Hal (OHAL) döneminde yayınlanan Kanun Hükmünde Kararnameler ve üniversite özerkliğini tümünden yok eden yasal düzenlemelerle susturulmuştur. Bu arada AKP iktidarı OHAL'i, dayandığı siyasi-iktisadi koalisyonun bir kanadı olup bu zaman zarfındaki muarızlaşmaları nedeniyle darbe girişiminin faili haline gelen Fethullah Gülen Cemaati'ni kamu kurumlarından ve iktisadi yaşamdan tasfiyenin bir aracı kılmıştır. Bu çerçevede çok sayıda muhalif akademisyenin yanı sıra çok sayıda cemaat mensubu veya cemaatle ilişkilendirilen akademisyenin de işine son verilmiştir. Yeni kurulan üniversitelerde ya da kadrolaşabildikleri yükseköğretim kurumlarında siyasi baskı, yıldırma gibi mekanizmalarla hükümete yahut cemaatlerine muhalif gördükleri akademisyenleri uğrattıkları tasfiyelere bu kez cemaat mensubu akademisyenler hem de görülmemiş bir düzeyde uğramışlardır. Nitekim 15 Temmuz Darbe Girişimi ile ayyuka çıkan zamanımızın üniversite tasfiyesinin, çok daha önceki tarihlerden itibaren üniversitelere yönelen baskılarla olgunlaştırıldığı söylenebilir. OHAL öncesi ve sonrasında akademisyenlerin, üniversitelerin karşı karşıya kaldığı uygulamaların bir dizi rapordan takip edilmesi mümkündür.

Türkiye'de Araştırma ve Öğretim Özgürlüğü Uluslararası Çalışma Grubu'nun 2012'de yayınladığı "Akademide Hak İhlalleri Dosyası" başlıklı çalışma, akademik çalışma konuları, sendikal ve siyasi faaliyetleri, akademik faaliyetleri nedeniyle hakkında soruşturma açılan, cezalandırılan, görevine son verilen çok sayıda akademisyenin yaşadıklarını kayda geçirmiştir.²⁰ Raporun tespitleri otoriterleşen AKP hükümetlerinin akademi üzerinde siyasi ve adli baskısının darbe girişiminin çok öncesine uzandığını göstermektedir. 2011'de kurulan Bilim Akademisi'nin 2015 yılından itibaren yayınladığı yıllık akademik özgürlükler raporlarının ilkinde, akademisyenlerin ceza yargılamasına tabi tutuldukları örnekler, basında uğradıkları karalama kampanyaları ve üniversitelerde karşı karşıya kaldıkları baskıcı uygulamalar ortaya koyulmuştur.²¹ İkinci raporda, OHAL KHK'leriyle işten atılan akademisyenler, liyakate aykırı istihdam edilenler ve ifade özgürlüğünü kullandıkları için (Barış İçin Akademisyenler) işten atılanlar olarak ayrılmakta, bu uygulamaların sonuçları ve yasaya aykırılıkları tespit edilmektedir. Rapor üniversite özerkliğine kalıcı müdahaleleri ayrıca tespit etmektedir: rektörlük seçimlerinin kaldırılması, disiplin yönetmeliğinin öğretim elemanları için diğer devlet memurları için olandan daha ağır hale getirilmesi, YÖK'e

²⁰ GIT Türkiye (2012) "Akademide Hak İhlalleri Dosyası", http://gitturkiye.org/images/GITTurkiye_DosyaNo_2012_06_final.pdf, (Erişim Tarihi Temmuz 2016).

²¹ Bilim Akademisi (2015) "Bilim Akademisi AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLER Raporu-2015", <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2015/05/Bilim-Akademisi-2015-Akademik-%C3%96zg%C3%BCr%C3%BCkler-Raporu-.pdf>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019).

üniversitelerin ihtisaslaşmasına yönelik yetkiler tanınması.²² Bilim Akademisi'nin yayınladığı üçüncü raporda, akademik özerklik ve özgürlüğe müdahaleler, üniversitelerin kapatılması, bölünmesi, yeniden yapılandırılması, üniversitede yönetici kadrolarının belirlenmesi, üniversite yöneticilerinin ve öğretim elemanlarının görevden alınması ve göreve iadesi, TÜBA ve TÜBİTAK'ın yeniden yapılandırılması başlıkları altında ele alınmıştır.²³ Yayımlanan son raporda ise Barış için Akademisyenler hakkındaki yargılamalar, toplumda ve üniversitede yerleşen şiddet kültürü, üniversite öğretim elemanlarının tabi olacağı disiplin hükümlerindeki değişiklikler, TÜBA'nın tabi olduğu kuralların yeniden değiştirilmesi, kadın üniversiteleri tartışması, toplumsal değerlerle bağdaşmadığı gerekçesiyle YÖK'ün internet sitesinde yer alan Toplumsal Cinsiyet Tutum Belgesi'nin kaldırılması ve üniversitede yaşanan bir cinsel saldırı kayda geçirilmiştir.²⁴

OHAL öncesine ve sonrasına yayılan soruşturma ve yargılamalarla akademik özgürlük ihlalinin istisnai bir örneği olan Barış Bildirisi vakasında imzacı akademisyenlere idari, siyasi, hukuki ve toplumsal baskının bütün biçimleri yaşatılmıştır. 2016 yılı Ocak ayında Cumhurbaşkanı R. T. Erdoğan'ın bildiri imzacılarını hedef alan konuşmalarıyla başlayan süreç 2019 yılı Temmuz ayında Anayasa Mahkemesi'nin yargılamalar sonucunda imzacı akademisyenlere verilen cezalar için hak ihlali kararı vermesinden sonra yeni bir aşamaya girmiş durumdadır. OHAL KHK'leriyle işlerinden atılan (kamu hizmetinden men edilmişler ve yurtdışına çıkışları yasaklanmıştır), sözleşmeleri uzatılmayarak işten atılan, idari ve adli soruşturma geçiren, tehdit edilen, evleri basılan, tutuklanan, hapis yatan, yurtdışına göç etmek zorunda bırakılan akademisyenlerle bu vaka güncelliğini korumaktadır.²⁵

Özetle Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılına dek uzanan yükseköğretim geleneği, akademik özerklik ve özgürlüğü temenninin ötesine nadiren

²² Bilim Akademisi (2017) "Bilimler Akademisi AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLER Raporu: 2016-2017", <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2017/07/bilim-akademisi-akademik-ozgurlukler-raporu-2016-2017-agustos-9.pdf>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019).

²³ Bilim Akademisi (2018) "Bilim AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLER Raporu: 2017-2018", <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2018/10/8-ekim-akademik-ozgurluk-raporu-2017-18.pdf>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019).

²⁴ Bilim Akademisi (2018) "Bilim AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLER Raporu: 2018-2019", <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2019/09/2018-19-bilim-akademisi-akademik-ozgurluk-raporu-23-eylul-2019.pdf>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019).

²⁵ Barış Bildirisi vakasının veciz bir tarihi için Türkiye İnsan Hakları Vakfı tarafından 2018 yılı içinde yayınlanan üç bültene bakılabilir: TİHV Akademi (2018) "Barış İçin Akademisyenlere Yönelik Baskılar ve Hak İhlalleri", <http://www.tihvakademi.org/wp-content/uploads/2018/04/Bu%CC%88ltenTu%CC%88rkc%CC%A7eSON.pdf>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019), TİHV Akademi (2018) "Olağanüstü Hal Koşullarında Üniversite", <http://www.tihvakademi.org/wp-content/uploads/2018/07/Tihv-Akademi-B%C3%BClten-2.pdf>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019) ve TİHV Akademi (2018) "Barış İçin Akademisyenlere Yönelik Yargı Süreçleri: Tarafsız-Bağımsız Mahkemelerde Yargılanma ve Adil Yargılanma Hakkının İhlali", <http://www.tihvakademi.org/wp-content/uploads/2018/12/B%C3%9CLTEN03.2108TR.pdf>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

geçirebilmiştir. Akademik özerklik ve özgürlüğün doğal sınırını hanedanın, devletin, milli güvenliğin ve milli çıkarların merkezinde olduğu resmî ideoloji tayin etmiştir. Doğal olarak bilimin ihtiyaç duyduğu biçimsel özgürlük ortamı bile sağlanamamış, her dönemin yasaklı konuları olmuştur. Belirli aralıklarla tekrar eden siyasal ve toplumsal sıkışmalar, hemen her zaman yükseköğretim sistemine müdahaleler doğurmuştur. 1980 Askeri Darbesi'nin yarattığı ortamda serpilten siyasal İslamcılık ve kadrolaşma baskısı, YÖK düzeninin şirketleştirdiği üniversite ve performans kriterlerine esir edilmiş güvencesiz akademisyen, 2000 yılı sonrası Türkiye üniversitesinin gerilimlerini yaratan başlıca etkenlerdir. Diğer yandan 20 yıla yaklaşan tek parti iktidarının çalkantılı otoriterleşme sürecine yönelik önemli itiraz odaklarından biri de üniversitelerdeki muhalif öğretim üyeleri olmuştur. Bu süreç darbe girişiminin çok öncesinde siyasal, hukuki ve idari baskının üniversitelerde yaygınlaşmasına neden olmuştur. Personel rejimi ve hiyerarşik yapısı nedeniyle oto-sansürün bir hayli yaygın olduğu Türkiye üniversitesi için akademik özgürlük fiili bir sorun değilken, zaten özerk olmayan üniversite sisteminde OHAL, özerkliğin kısıntısını bırakmayacak ve disiplin yönetmeliği de akademisyenleri kımıldayamaz hale getirecek yasal düzenlemelerin aracı kılınmıştır. Bu dönemin üniversite tasfiyesi eşi benzeri görülmemiş büyüklükte ve sonuçları itibarıyla önceki tasfiyelerle karşılaştırılmaz nitelikte olmuştur. Araştırma bulguları bir bakıma tasfiye sürecinin ayrıntılarını, yükseköğretim sisteminin zaafalarını ortaya koyacak biçimde serimleyecektir. Geriye bunu mümkün kılacak anket ve yarı yapılandırılmış görüşme sorularına kılavuzluk eden akademik özerklik ve özgürlük anlayışının açıklanması kalmaktadır.

Akademik Özgürlük ve Özerklik

Akademik özgürlük ve özerklik genellikle birbirleriyle ilişkili ancak birbirlerinden ayrı mefhumlar olarak tanımlanırlar. Akademik özgürlük temelde bireysel bir hak olarak kabul ediliyorken, akademik özerklik yükseköğretim kurumlarına ait bir hak ve yetki olarak kabul edilir. Akademik özgürlük UNESCO'nun İktisadi, Toplumsal ve Kültürel Haklar Komisyonu tarafından araştırma, öğretim, inceleme, tartışma yoluyla bilgiyi elde etme, geliştirme ve aktarma özgürlüğü olarak tarif edilmekte ve akademik özgürlüğün, kişinin herhangi bir ayrıma uğramaksızın, devletin ya da başka herhangi bir aktörün baskısına maruz kalmadan çalıştıkları kurum ya da tabi oldukları sistem hakkında düşüncelerini açıkça ifade etme serbestliği ve uluslararası düzeyde tanınan insan haklarından faydalanmayı içerdiği kabul

edilmektedir.²⁶ Avrupa Üniversiteler Birliği yükseköğretim kurumlarının örgütsel, akademik, mali ve personel idaresi bakımından özerk olabilecekleri tespitini yapar.²⁷ Akademik özgürlük konusu, günümüzde çok sayıda akademisyenin üzerine kafa yorduğu ve araştırma gerçekleştirdiği bir alan haline gelmiştir. Aşağıda bu konuda ortaya konulan ve bu araştırmanın akademik özgürlük yaklaşımına da kaynaklık eden literatür kısaca özetlenmeye çalışılacaktır.

Kirsten Roberts Lyer ve Aron Suba, devletlerin yükseköğretim kurumlarını maruz bıraktıkları baskıcı kısıtlamaları ele aldıkları raporda akademik özerkliğin kurum üzerindeki kısıtlamalar, akademik faaliyet üzerindeki kısıtlamalar, öğrenciler üzerindeki kısıtlamalar ve üniversitenin meşruiyetine hanel getiren kısıtlamalar tarafından çerçeveslendiğine dikkat çekmektedirler. Buna göre, yükseköğretim kurumlarına yapılan kurumsal müdahaleler, yasama yoluyla, idari atamalar yoluyla, yöneticilerin belirlenmesi yoluyla, tabi olunan finansal koşulları değiştirmek yoluyla, personel rejiminde yapılan değişiklikler yoluyla gerçekleştirilmektedir. Akademik faaliyete yapılan müdahaleler ise akademisyenin ifade özgürlüğünün engellenmesi, belirli araştırma konularına getirilen yasaklar, akademik müfredat ve öğretime getirilen kısıtlamalar, seyahat kısıtlamaları, oto-sansüre neden olan uygulamalar yoluyla gerçekleştirilmektedir. Ayrıca yükseköğretim kurumlarının özerkliği öğrenci kabul süreçlerine karışılması, öğrencilerin maruz bırakıldıkları politik baskılar bakımından da ihlal edilebilmektedir. Son olarak akademisyenlerin kriminalize edilmesi; vatana ihanetle, yabancı ajanlığıyla, anti-terör yasalarıyla suçlanmaları; yükseköğretim kurumlarının kampuslarının güvenleştirilmeleri ve hükümetlerin yükseköğretim kurumlarını kendileri aleyhinde kurumlar olarak kabul edip üniversiteleri kamuoyu gözünde küçük düşürme çabaları üniversitenin meşruiyetini zayıflatmak suretiyle akademik özerkliği aşındırmaktadır.²⁸

Gökçen Alpkaya, akademik özgürlüğe ilişkin bir manifesto olarak değerlendirdiği UNESCO'nun 1997 tarihli tavsiye kararının akademik özgürlüğün sınırlarını şöyle belirlediğini tespit etmektedir: başat öğretile kısıtlanmadan öğretim ve tartışma özgürlüğü, araştırma yürütme ve sonuçlarını yayma ve yayınlama özgürlüğü, kurumsal sansürden özgürlük, içinde çalışılan kurum ya da sistem hakkında görüşlerin ifade edilmesi özgürlüğü ve

---

²⁶ Aktaran Kirsten Roberts Lyer ve Aron Suba (2019) *Closing Academic Space*, www.icnl.org/.../Higher%20Ed%20Restrictions%20Report%20vf.pdf, (Erişim Tarihi, Mart 2019), s. 4.

²⁷ Thomas Estermann ve Terhi Nokkala (2009) *University Autonomy in Europe I*, Brussels: EUA, <https://eua.eu/downloads/publications/university%20autonomy%20in%20europe%201%20-%20exploratory%20study%20.pdf>, (Erişim Tarihi, Kasım 2019).

²⁸ Lyer ve Suba, a.g.e., s. 6-13.

profesyonel ya da temsili akademik organlara katılma özgürlüğü. Alpkaya akademik özgürlük hakkının akademik topluluğa özgü bir hak olduğuna dikkat çekmektedir.²⁹ Ralph F. Fuchs da akademik özgürlüğü benzer biçimde akademik topluluğun öğrenim, öğretim, sanat icrası ve araştırma faaliyetlerini iş güvencesi ve iktidardan ve herhangi bir baskıdan bağımsız bir biçimde özgürce yürütmesi olarak tarif eder.³⁰ Francine Rochford akademik özgürlüğe ilişkin tehditlere dikkat çekerek resmi biraz daha netleştirmektedir. İlk olarak akademik özgürlüğün ön şartlarından biri olan yönetime katılım, akademik faaliyetlerin işletme mantığıyla idare edilmesi nedeniyle tehlike altındadır. İkincisi, iş güvencesinin olduğu daimî kadrolardan zamanla sözleşmeli kadroların yaygın olduğu bir yapıya geçişin akademik özgürlük için yarattığı tehdittir. Üçüncüsü üniversitelerin tabi oldukları kalite prosedürlerinin ve standartlaşmaların akademik özgürlüğe yönelik tehditler barındırmasıdır.³¹

Avrupa Araştırma Üniversiteleri Birliği (AAÜB) tarafından hazırlanan bir tavsiye metninde, akademik özgürlüğün üç bileşene sahip olduğu kabul edilmektedir: akademik topluluğa dâhil bireylerin hakları, kolektif ve kurumsal hakları ve kamu otoritelerinin yükümlülükleri. Buna göre öğretim üyeleri, araştırmacılar ve öğrencilerden oluşan akademik topluluk araştırma, öğrenim, ifade ve yayın özgürlüğü ile mesleki faaliyetin akademik istihdam alanı dışında icra edilmesi özgürlüğüne sahiptir. İkinci olarak yükseköğretim kurumları her düzeyde iç ve dış işlerini yürütme özgürlüğüne sahiptir. Son olarak kamu otoriteleri akademik özgürlüğün gerçekleşmesini güvence altına alma yasal yükümlülüğüne sahiptir.³²

Akademik özgürlük bahsine ilişkin nihai belirlemelerimiz *Lima Bildirgesi*'ne dikkat çekmek olacaktır. Dünya Üniversiteler Servisi'nin 1988'de Lima'da toplanan Altmış Sekizinci Genel Kurulu'nda kamuoyuna açıklanan *Lima Bildirgesi*, üniversitelerin ve diğer yükseköğretim kurumlarının üstlendikleri eğitim, araştırma, yönetim ve hizmet işlevlerinin vazgeçilmez bir koşulu olarak kabul ettiği akademik özgürlüğü, "akademik bir çevre üyelerinin tek tek ya da toplu halde bilgiyi araştırma, inceleme, tartışma, belgeleme, üretme, yaratma, öğretme, anlatma ve yazma yoluyla edinmelerinde, geliştirmelerinde ve

²⁹ Gökçen Alpkaya (2001) "UNESCO'nun 1997 Tarihli Kararı Işığında Akademik Özgürlük", *Cevat Geray'a Armağan*, Ankara: Mülkiye Birliği Yayınları, s. 229-244, s. 232-234.

³⁰ Ralph F. Fuchs (1963) "Academic Freedom-Its Basic Philosophy, Function, And History", *Law and Contemporary Problems*, 28(3): 431-446, s. 431-432.

³¹ Francine Rochford (2003) "Academic freedom as insubordination: the legalisation of the academy", *Education and the Law*, 15(4): 249-262, s. 252-256.

³² Jogchum Vrieling, Paul Lemmens, Stephan Parmentier ve AAÜB İnsan Hakları Çalışma Grubu (2010) "Academic Freedom as a Fundamental Right", *LERU Advice Paper*, No. 6, <https://www.leru.org/files/Academic-Freedom-as-a-Fundamental-Right-Full-paper.pdf>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019), s. 24.

iletmelerindeki özgürlükler” olarak tarif eder. Akademik çevrenin tüm üyelerinin aktif katılımını içeren demokratik öz-yönetim koşuluyla sağlanan özerklik ise, “yükseköğretim kurumlarının işleyişlerine, mali işlerine ve yönetimlerine ilişkin kararlar almada ve eğitim, araştırma, dışa yönelik çalışmalar ve diğer ilgili faaliyetlerde kendi politikalarını oluşturmada devlet ve toplumun tüm diğer güçleri karşısındaki bağımsızlıkları” olarak tanımlanır.³³ Kimi kez akademik özgürlüğün bir bileşeni olarak kabul edilen akademik özerklik, *Lima Bildirgesi*'nde işaret edildiği gibi, bilimsel, mali ve yönetsel olmak üzere üç ayaklıdır. Yönetsel özerklik üniversitenin kendi bileşenlerince belirlenen yöneticiler ve organlar tarafından yönetilmesi, mali özerklik üniversitenin mali kaynaklarını yönetebilmesi, bilimsel özerklik ise araştırma, yayın, ders, seminer vb. faaliyetlerin üniversite bileşenleri tarafından biçimlendirilebilmesine işaret eder. Mahmut Âdem'e göre mali özerklik olmadan yönetsel özerklik, yönetsel özerklik olmadan bilimsel özerklik mümkün değildir.³⁴ Bu bakış açısı üniversite yönetimlerinin mensuplarına yönelik baskılarını dikkate almadığı için ciddi biçimde kusurludur. Akademik özgürlüğü hedefleyen akademik özerklik, ilkinin ıskalanmasının da önüne geçecektir. Özgür bir toplum ve özgür ve özgürleştirici bir üniversite hedefini esas almayan bir akademik özerklik ve özgürlük taleplerinin lafzi olacakları açıktır.

Lafzi olmanın ötesine geçen özerklik ve özgürlük anlayışları için kılavuzluk yapabilecek biçimsel akademik özerklik ve özgürlük anlayışları için uluslararası belgelere yansıyan standartlara ulaşılmış durumda. Buna göre, akademik özgürlük akademik topluluk mensubunun her türlü araştırma, eğitim, sanat faaliyetini hiçbir baskı altında kalmadan yürütebilmesidir. Bunun için akademisyenin iş güvencesinin olması, yasal korumayı haiz olması, yönetime katılabilmesi, mesleğini istihdam edildiği akademik kurumun dışında da icra edebilmesi gerekir. Akademik özerklik ise kurumun kamu teminatında yönetsel, mali ve bilimsel özerkliğe sahip olmasına anlamına gelir. Bu çerçevede bu çalışmada anket ve derinlemesine görüşme sorularıyla akademisyenlerin araştırma, yayın, ders, kongre, sempozyum, panel gibi akademik etkinlikleri, kurum dışı faaliyetleri, sendikal faaliyetleri, iş güvencesine ilişkin durumları, çalıştıkları kurumların özerkliği, lisansüstü öğrencilerin ise eğitim ve araştırma faaliyetleri, programlara kabul prosedürleri bakımından ne tür hak ihlalleriyle karşı karşıya kaldıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

---

³³ Dünya Üniversiteler Servisi (2003 (1988)) “Lima Bildirgesi –Akademik Özerklik ve Yükseköğretim Kurumlarının Özerkliği”, *Eğitim, Bilim, Toplum*, 1(4): 88-92.

³⁴ Âdem, Mahmut (2008) “YÖK Döneminde Üniversiteler Nasıl Medreseleştirildi?”, *Çağdaş Üniversite mi Medrese mi*, Ankara: Phoenix Yayınevi, s. 95-123Âdem, a.g.e., s. 195.

I. ARAŞTIRMANIN TASARIMI

Yöntem ve Örneklem

Bu rapor Haziran-Aralık 2018 döneminde Türkiye’de, bölgesel dağılım da dikkate alınarak belirlenen 13 ilde, akademisyen ve yüksek lisans-doktora öğrencileriyle gerçekleştirilen 422 yüz yüze anket ve 30 yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmenin sonuçlarını içermektedir. Araştırma 21 Temmuz 2016 ile 17 Temmuz 2018 tarihleri arasında Türkiye’de iki yıl süreyle devam eden Olağanüstü Hal Yönetiminin akademik özgürlükler üzerindeki etkisini sosyal ve beşerî bilimler ile eğitim bilimleri alanındaki akademisyen ve öğrencilerin durumu aracılığıyla ortaya koymayı amaçlamaktadır. OHAL dönemindeki baskı ortamı kuşkusuz sadece sosyal ve beşerî bilimler alanını değil, akademinin tüm alanlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak araştırma bütçesinin ve ulaşılabilecek örneklemin sınırlılığı, araştırmanın kapsamını akademik özgürlükler üzerindeki baskıdan görece daha çok etkilenen sosyal ve beşerî bilimler ile eğitim bilimleri alanıyla sınırlamayı zorunlu kılmıştır.

Araştırmaya esas teşkil eden örneklem oluşturulurken YÖK’ün yayımlandığı yükseköğretim istatistiklerinden yararlanılmıştır.³⁵ 2018 yılı Mayıs ayı itibarıyla Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi başlıklı web sitesinde sunulan yükseköğretim çalışan ve öğrenci verisinin sosyal bilimler alanında çalışan akademisyen ve eğitim gören lisansüstü öğrenci popülasyonunu oluşturduğu kabul edilmiştir. YÖK’ün 2017-2018 akademik yılı için yayınladığı istatistikler esas alınarak, araştırmanın yürütüldüğü 13 ildeki üniversitelerin sosyal bilimler (yüksekokullar, konservatuvarlar, güzel sanatlar fakülteleri ve enstitüleri ile fen-edebiyat fakülteleri de dâhil olmak üzere) alanında eğitim-öğretime devam eden birimlerinde çalışan akademisyen ve öğrencilerin sayıları toplulaştırılmıştır. YÖK istatistiklerine göre 2017-2018 akademik yılında araştırmanın yürütüldüğü 13 ilde bulunan devlet ve vakıf üniversitelerinin sosyal bilimler alanında faaliyet gösteren fakülte ve enstitülerinde öğrenimlerini sürdüren yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin sayısı 225080 (131709’u kadın 93371’i erkek) olarak tespit edilmiştir. Benzer biçimde aynı dönemde aynı kurumlarda çalışan öğretim elemanı sayısı ise 30362’dir (14775’i kadın, 15587’si erkek). Araştırma bütçesinin elverdiği 485 anket (365 öğretim elemanı ve 120 lisansüstü öğrenci)³⁶ ve 15 yarı

³⁵ Yükseköğretim Kurulu (2018) “Enstitülere Göre Lisansüstü Öğrenci Sayıları”, “Öğretim Elemanlarının Akademik Görevlerine Göre Sayıları”, Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, <https://istatistik.yok.gov.tr/>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019).

³⁶ Buna göre öğretim elemanları için 365 kişilik örneklem % 5 hata payı ve % 95 güven düzeyiyle, 120 kişilik öğrenci örnekleme % 9 hata payı ve % 95 güven düzeyiyle popülasyon için de geçerli sonuçlar verir.

yapılandırılmış görüşmenin illere dağıtılması için her bir ildeki toplam öğretim elemanı ve öğrenci sayıları öğretim elemanı ve öğrenci popülasyonuna bölünerek elde edilen katsayılarla çarpılmıştır. 485 anketin ne kadarının hangi illere dağıtılacağı belirlendikten sonra, illere düşen kotanın o ildeki üniversitelere dağılımı gerçekleştirilmiştir. Bu işlem de üniversiteler ve üniversitelerin yüksekokul ve fakültelerinde çalışan öğretim elemanları ve enstitülerinde öğrenim gören öğrencilerin sayısı dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Nihai olarak 485 anketin 13 ile dağıtılmış, bu illerde hangi üniversitelerde ne kadar anket uygulanacağı tespit edilmiş, uygulanacak anketler son olarak üniversitelerin birimlerine öğretim elemanı ve öğrenci popülasyonlarına göre pay edilmiştir. Ayrıca öğretim elemanlarının kadro dereceleriyle iki grubun cinsiyetleri için elde edilen katsayılar kullanılarak örneklem bu kriterlere göre detaylandırılmıştır. Koşulların elverdiği ölçüde anketlerin uygulanması sırasında kadro ve cinsiyet kriterlerine göre oluşturulmuş dağılıma uyulmaya çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında, öngörülen 485 anket sayısına OHAL döneminin daha sonra ele alınacak koşulları nedeniyle ulaşamayınca, derinlemesine görüşme sayıları arttırılmış ve 15 yerine 30 derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler ağırlıklı olarak anket gerçekleştirilen şehirlerde yer alan devlet ve vakıf üniversitelerinde çalışan akademisyenlerle yapılmıştır, ancak kimi durumlarda OHAL dönemine özgü belirgin bir hak ihlali yaşamış akademisyenlerle de görüşme yapılan illerde çalışmadıkları halde görüşülmüştür. Görüşmecilerin 23'ü devlet üniversitesinde ve 7'si de vakıf üniversitesinde çalışmaktadır. Görüşmecilerin 10'u kadın, 20'si erkektir. Görüşülen 19 akademisyen İstanbul, Ankara ve İzmir'de yer alan üniversitelerde, 11'i ise bu anakentlere nazaran küçük illerde yer alan üniversitelerde çalışmışlardır veya çalışmaktadırlar. Görüşmecilerin akademik ünvanları ise şöyledir: Bir görüşmeci memur olarak çalışmaktadır. Bunun dışında üç görüşmeci profesör, beş görüşmeci doçent, yedi görüşmeci doktor öğretim üyesi, yedi görüşmeci araştırma görevlisi (3'ü doktor araştırma görevlisidir) ve dört görüşmeci de öğretim görevlisidir. Kendileriyle derinlemesine görüşme gerçekleştirilen akademisyenlerin üniversite ve illere dağılımına ilişkin bilgileri içeren listeyi EK 1'de bulabilirsiniz.

Araştırmanın iki kısmının da (anket ve derinlemesine görüşmeler) sonuçlarına dayanan bu raporda anket verileri esas alınmış, derinlemesine görüşmelerden elde edilen örnekler anket sonuçlarını desteklemek, sayısal verileri gerçek örnekler/görüşlerle desteklemek için kullanılmıştır. Ayrıca anket soruları arasında yer almayan ancak derinlemesine görüşmelerde ortaya çıkan başlıklar da raporda tartışılmıştır.

Sorular

Anket soruları ile derinlemesine görüşme soruları arasında bir paralellik kurulmaya çalışılmıştır. Her iki soru kümesi de araştırmada kabul edilen akademik özgürlük perspektifi dikkate alınarak bu özgürlüğün öğeleri ve bileşenleri vurgulanarak hazırlanmıştır. Girişte ifade edildiği üzere akademik özgürlükler araştırma, öğretim, inceleme, tartışma yoluyla bilgiyi elde etme, geliştirme ve aktarma özgürlüğü olarak tarif edilmekte ve kişinin herhangi bir ayrıma uğramaksızın, devletin ya da başka herhangi bir aktörün baskısına maruz kalmadan çalıştıkları kurum ya da tabi oldukları sistem hakkında düşüncelerini açıkça ifade etme serbestliğini ve uluslararası düzeyde tanınan insan haklarından faydalanmayı içermektedir. En genel haliyle özerklik kavramıyla da yükseköğretim kurumlarının örgütsel, akademik, mali ve personel idaresi bakımından kendi organları tarafından yönetilmesi kast edilmektedir. Bu çerçevede akademik özerklik ve özgürlüğe yönelik sınırlama ve engellemeler şöyle tespit edilmiştir: yasama yoluyla, idari atamalar yoluyla, yöneticilerin belirlenmesi yoluyla, tabi olunan finansal koşulları değiştirmek yoluyla, personel rejiminde yapılan değişiklikler yoluyla hayata geçirilen kurumsal sınırlama ve engellemeler, akademisyenin ifade özgürlüğünün engellenmesi, belirli araştırma konularına getirilen yasaklar, akademik müfredat ve öğretime getirilen kısıtlamalar, seyahat kısıtlamaları, oto-sansüre neden olan uygulamalar yoluyla hayata geçirilen akademik sınırlama ve engellemeler, akademisyenlerin kriminalize edilmesi, vatana ihanetle, yabancı ajanlığıyla, anti-terör yasalarıyla suçlanmaları, yükseköğretim kurumlarının kampuslarının güvenikleştirilmeleri ve hükümetlerin yükseköğretim kurumlarını kendileri aleyhinde kurumlar olarak kabul edip üniversiteleri kamuoyu gözünde küçük düşürerek üniversitenin meşruiyetini zayıflatmaları yoluyla akademik özerkliğe yönelik sınırlama ve engellemeler, öğrenci kabul süreçlerine karışılması, öğrencilerin maruz bırakıldıkları akademik ve politik baskılar yoluyla öğretime yönelik sınırlama ve engeller.³⁷ Bu saptamalar ışığında, akademik özerklik, iş güvencesi ve sendikal hakların karşılıklı bir gerektirme ilişkisi içinde oldukları, bunların akademik özgürlüklerin hayata geçirilebilmesi için hayati önemde oldukları kabul edilmektedir. Bu nedenle hem derinlemesine görüşmelerde hem de anket araştırmasında sorulan sorular akademik özgürlük, özerklik ve iş güvencesi başlıkları altında toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme soruları ve anket formu için EK 2 ve EK 3'e bakılabilir.

---

³⁷ Lyer ve Suba, a.g.e., s. 6-13.

Güvenirlik Testi

Araştırmanın anket bölümünden elde edilen verilere güvenilirlik analizi uygulanmış ve analiz sonucunda güvenilirliği ölçen *Cronbach'ın alfa* güvenilirlik katsayısı 0,71 olarak elde edilmiştir. *Cronbach'ın alfa* katsayısı, bir anket çalışmasında doğru sorularla doğru bir örnekleme (katılımcıya) ulaşıp ulaşılmadığını ölçer. Ayrıca anket formunda sorulan soruların konuyu ve baştaki hipotezi ölçüp ölçmediğine dair bilgi verir. Anket bulgularının yorumlanmasında belli bir güven aralığında genelleme yapabilmenin ön koşulu olarak, güvenilirlik analizi sonucunda elde edilen katsayının istatistiksel olarak istenilen aralıkta olması beklenir.

Bu çalışma için elde edilen 0,71'lik *alfa* katsayısı araştırma verilerinin güvenilir bir aralıkta olduğunu göstermektedir. Alfa katsayısı 0 ile 1 arasında değişen bir katsayıdır. 1'e yaklaştıkça araştırmanın güvenilirliğinin arttığı kabul edilir. Sosyal bilimlerdeki araştırmalarda bu katsayının 0,6 ile 1 arasında olması beklenmektedir. Buna göre, akademik özgürlüklere dair bu çalışmada güvenilirlik katsayısı 0,6'nın üzerinde çıkmıştır (0,71) ve %95 güven aralığında (yani %5 yanılma payıyla) araştırma bulgularının güvenilir olduğunu, anket formundaki soruların güvenilirliği sağlayacak nitelikte olduğunu, en önemlisi de örneklemden rastlantısallığın sağlandığını göstermektedir.

II. KATILIMCILARIN PROFİLİ: BASKI KOŞULLARINDA KENDİNİ GİZLEME PRATİKLERİ VE DEMOGRAFİK VERİLERİ ELDE ETMENİN ZORLUĞU

251 yurttaşın öldürüldüğü, 2000'in üzerinde yurttaşın yaralandığı 15 Temmuz Darbe Girişimi'nden sonra ilan edilen Olağanüstü Hal (OHAL) boyunca “terör örgütleriyle irtibatı ve iltisakı olduğu” tespit edilen memurlar OHAL kanun hükmünde kararnameleri (KHK) ile kamu görevinden ihraç edilmişlerdir.³⁸ Memurların kurum yöneticilerinden oluşan bir heyet tarafından hazırlanan KHK listeleri belirli aralıklarla tekrar tekrar yayınlanmıştır. Aynı dönemde yine 676 sayılı OHAL KHK'si ile rektörlük seçimleri kaldırılmış, böylelikle akademik özerklik iyice aşındırılmıştır.³⁹ Bu şartlar altında akademisyenler iş güvencesinden yoksun, herkesten ve her şeyden şüphe ettikleri bir korku ikliminin içine düşmüşlerdir. Dolayısıyla başlığında “akademik özgürlük” ve OHAL kavramlarını içeren bir araştırmanın parçası olma önerisinin akademisyenleri son derece tedirgin ettiği gözlemlenmiştir. Araştırma boyunca, anket ya da görüşme teklifimiz, katılımcı ile araştırmacı arasında yerel bağlantılar olmaksızın nadiren kabul edilmiştir. Anket ya da görüşmeyi başta kabul edenlerin bir kısmı görüşmeyi gerekçe göstermeksizin son anda reddetmiş, yine bir kısım akademisyen de kabul etmelerine rağmen anket veya görüşme takvimini sürekli erteleyerek fiilen gerçekleşmesini engellemişlerdir. Görüşmeyi kabul edenlerin bir kısmı ise soruşturmaya uğrama çekincesiyle anket ya da görüşmeleri işyeri dışında, e-posta ya da video görüşmeyle gerçekleştirmek istemişlerdir. Nitekim anket ve görüşmelerin önemli bir kısmı üniversite kampusları dışında gerçekleştirilmiştir.

Araştırma boyunca görece genç ve daha alt kademedeki akademisyenlerin anket ve görüşmelere katılmaya daha istekli oldukları görülmüştür. Bu durum gençlerin muhafazakâr kurum kültürünü görece daha az içselleştirmiş olmalarına, yine bununla bağlantılı olarak akademik özgürlükler konusunda daha duyarlı olmalarına, diğer yandan yaşamlarını

---

³⁸ Darbe girişiminden üç yıl sonra Habertürk gazetesinde yayınlanan değerlendirmede 20 Temmuz 2016'da ilan edilen ve iki yıl süren OHAL'de 32 KHK ile 125 bin kamu personelinin kamu görevinden ihraç edildiğini, bu süreçte 500 bin kişi hakkında adli işlem yapıldığını, bunların 29 binin darbe girişiminin üçüncü yılı itibarıyla cezaevinde oldukları ifade edilmektedir; Habertürk (2019) “15 Temmuz hain darbe girişiminin üzerinden 3 yıl geçti”, <https://www.haberturk.com/son-dakika-haberi-15-temmuz-hain-darbe-girisiminin-uzerinden-3-yil-gecti-neler-yasandi-haberler-2504248>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

³⁹ 676 sayılı OHAL KHK'si ile getirilen seçim usulünde cumhurbaşkanı Yükseköğretim Kurulu'nun kendine sunduğu üç isim arasından rektör atayacaktır. YÖK söz konusu isimleri profesörlerce yapılan rektörlük başvurularını değerlendirerek belirler; Hürriyet (2016) “Yeni KHK ile rektörlük seçimleri kaldırıldı”, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/yeni-khk-ile-rectorluk-secimleri-kaldirildi-40262924>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

akademisyenlik üzerine kuran görece yaşlıların ve akademik olarak üst kademedekilerin feragat edeceklerinin fazlalığına yorulabilir.

Tüm bu zorluklar, araştırmanın başında öngörülen 485 anket sayısına ulaşılmasını engellemiş ve anket araştırması kapsamında Türkiye'nin yedi bölgesinden 13 ildeki 54 ayrı üniversitenin akademisyen ve lisansüstü öğrencileriyle 422 yüz yüze anket gerçekleştirilebilmiştir.⁴⁰ İstanbul, Ankara ve İzmir illeri Türkiye genelinde yükseköğretimdeki sayısal ağırlıkları nedeniyle en çok anketin gerçekleştirildiği illerdir. Örneklemin illere dağılımı şu şekildedir:

Tablo 1: Katılımcıların İllere Dağılımı

Şehir	Anket Sayısı	Yüzde
İstanbul	144	34
Ankara	121	29
İzmir	35	8
Eskişehir	23	6
Erzurum	22	5
Adana	14	3
Samsun	14	3
Mersin	13	3
Karadeniz Bölgesinde Bir İl	11	3
Van	9	2
Diyarbakır	8	2
Çanakkale	6	1
Tekirdağ	2	1
Toplam	422	100

Tablo 1'de görülebileceği üzere bir ilde görüşülen üniversite mensupları üzerlerinde hissettikleri baskı ve korku nedeniyle bırakın üniversite adının belirtilmesini, ankete katıldıkları ilin dahi araştırma raporunda yer almasını istemediklerini dile getirmişlerdir. Bu nedenle Karadeniz bölgesinde yer alan bu ilin ismine bu raporda yer verilmeyecektir. Benzer şekilde ankete katılmayı kabul eden ve tek bir üniversitenin yer aldığı bir ildeki akademisyenler, sonradan ankete katılmaktan vazgeçmişlerdir. Bu nedenle örneklem bu ilde tamamlanamayınca aynı bölgede yer alan başka il veya illerdeki üniversitelerin akademisyenlerine ulaşılmaya çalışılmıştır.

⁴⁰ 30 anket görüşmesi, akademisyenler yüz yüze görüşmek istemediği ya da uygun olmadığı için elektronik ortamda görüntülü olarak (13 anket) veya e-posta yoluyla (17 anket) gerçekleştirilmiştir. E-posta yoluyla gerçekleştirilen anketler anketör tarafından kontrol edilmiş, eksik varsa katılımcı tarafından giderilmesi ya da eksik bırakılma gerekçesinin belirtilmesi istenmiş ve bu anketlerin doldurulması süreci bu şekilde tamamlanmıştır.

Özellikle bir veya iki üniversitenin yer aldığı küçük illerde çalışan akademisyenler anket formunda yer alan ve demografik bilgileri toplamayı amaçlayan sorulara çekinerek yanıt vermişlerdir. Bu illerde gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcılar yaşlarını, çalıştıkları/eğitim gördükleri bölümü veya çalışma alanlarını belirtmekte gönülsüz olmuşlardır. Bu görüşmelerde görüşmecilere demografik verilere ilişkin soruların tamamının raporda kullanılmayacağı ve bir kısmının (katılımcıların doğum yılı gibi) anketör kontrolü ve anketlerin güvenilirliklerinin sağlanması amacıyla sorulduğunun belirtilmesi gerekmiştir. Buna rağmen yedi katılımcının cinsiyet bilgisini, 18'i akademisyen olmak üzere 23 katılımcının doğum tarihi bilgisini, beşi katıldıkları ilin adının belirtilmesini istemeyen akademisyenlerden oluşan altı akademisyenin çalıştıkları fakülteyi ve 13 katılımcının da çalıştığı/eğitim aldığı alanı ortaya çıkarabilecek soruları boş bıraktıkları görülmektedir. Anket formunda üniversite ve fakülte adının sorulmasından sonra hangi bölümde çalıştıklarının da sorulması özellikle akademisyenlerde kimliklerinin ortaya çıkacağı konusunda bir tedirginlik yaratmıştır. Bu nedenle akademisyenlerin % 8'i (26 akademisyen) çalıştıkları bölümün adını belirtmemeyi tercih etmiştir. Akademisyenlerin yanı sıra dört öğrenci de eğitim aldıkları enstitüyü belirtmek istememiştir.

Bir akademisyen anketin “OHAL döneminde Türkiye’de akademik özgürlükler konusunda eklemek istediklerinizi yazınız” sorusuna şu notu düşmek ihtiyacı hissetmiştir: “Özellikle üniversite/bölüm/çalışma alanı soruları kimlik bilgilerine doğrudan ulaşmayı mümkün kılmaktadır. Bu konuda katılımcıların risk altında olduğunu düşünüyor ve dikkatli olunması gerektiğine dikkat çekiyorum.” (Anket, Doçent, Devlet Üni., Mersin). Bir başka akademisyen aynı soruyu yanıtlarken akademisyenler üzerindeki baskıyı şöyle ifade etmiştir: “Anketi doldururken bile tereddüt içerisindeyim. ‘Birilerinin eline geçer ve bu konuda soruşturma geçirir miyim?’ diye. Sanırım ne denli baskı altında olduğumuzu anlatmaya yeter.” (Anket, Profesör, Devlet Üni., İzmir). Türkiye’de OHAL koşullarında bir alan araştırmasına anonim olarak katılmak bile akademisyenler için ciddi bir risk taşıyor hale gelmiş görünmektedir!

Tablo 2’de araştırmanın anket kısmına katılanların üniversite türü ve akademik statülerine göre (akademisyen veya öğrenci) dağılımı verilmektedir. Katılımcıların 331’i akademisyen, 91’i de lisansüstü öğrencisidir. Tüm katılımcıların 311’i devlet, 111’i ise vakıf üniversitesinde çalışmakta veya eğitim görmektedir.

Tablo 2: Katılımcıların Üniversite Türüne ve Akademik Statüsüne Göre Dağılımı

Üniversite Türü	Akademisyen	Öğrenci	Toplam
Devlet Üniversitesi	245	66	311
Vakıf Üniversitesi	86	25	111
Toplam	331	91	422

Ankete katılmayı kabul edenlerin en genci 23, en yaşlısı 74 yaşındadır. Katılımcıların çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. *Tablo 3*'te katılımcıların cinsiyet dağılımı verilmektedir. Tablodan görüldüğü üzere, katılımcıların % 55'i (231 kişi) kadınlardan, % 43'ü (182 kişi) erkeklerden oluşmaktadır. 2 katılımcı cinsiyet sorusuna “diğer” yanıtını vermiştir. Biri öğrenci ve altısı akademisyen olan yedi katılımcı da cinsiyetlerini belirtmek istememişlerdir. Özellikle de akademisyenlerin cinsiyetlerini belirtmek istememelerinin temel nedeninin kimliklerini gizlemek istemeleri olduğu düşünülmektedir. Bu katılımcıların ikisi aynı zamanda yaşlarını, ikisi çalıştıkları bölümü, ikisi akademik unvanlarını ve üçü de temel çalışma konularını da belirtmek istememiştir. Yukarıda da dikkat çekildiği gibi özellikle akademisyenlerin araştırmaya katılma konusunda gösterdikleri tedirginlik biyografik verilerin elde edilmesinde de kendisini göstermiştir.

Tablo 3: Katılımcıların Cinsiyeti

Cinsiyet	Akademisyen	Öğrenci	Toplam
Kadın	173	58	231
Erkek	150	32	182
Diğer	2	0	2
Belirtilmemiş	6	1	7
Toplam	331	91	422

Katılımcıların hangi alanlarda çalıştıklarını/eğitim gördüklerinin tespit edilmesi de zor olmuştur. Katılımcıların bir kısmı kimliklerini gizlemek amacıyla bu konuda sorulan soruların bir veya birkaçını boş bırakmayı tercih etmişlerdir. Bu nedenle *Tablo 4* anket formunda açık uçlu sorular olarak formüle edilen ve hem örneklem kotasının takibini sağlamayı hem de katılımcıların temel akademik çalışma alanlarını tespit etmeyi hedefleyen “fakülteniz/enstitünüz”, “bölümünüz”, “temel akademik çalışma alanlarınız” sorularına verilen yanıtların bir araya getirilmesiyle oluşturulabilmiştir. Buna rağmen 13 katılımcının

akademik çalışma alanları tespit edilememiştir. Tabloya bakıldığında araştırmaya katılmayı kabul edenlerin ağırlıklı olarak iletişim bilimleri, eğitim bilimleri, hukuk, sosyoloji, iktisat- işletme-maliye, felsefe ve siyaset bilimi alanlarında çalıştıkları/öğrenim gördükleri anlaşılmaktadır.

Tablo 4: Katılımcıların Temel Akademik Çalışma Alanları

Çalışma Alanı	Kişi Sayısı
İletişim Bilimleri	77
Eğitim Bilimleri	60
Hukuk	47
Sosyoloji	44
İktisat, İşletme, Maliye	37
Felsefe	22
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	21
Edebiyat (Türk Dili ve Ed., Batı Dilleri ve Ed., Edebiyat Çalışmaları)	21
Uluslararası İlişkiler	20
Psikoloji	18
Güzel Sanatlar	7
Mimarlık	6
Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları	6
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	6
İlahiyat	5
Müzik	3
Tarih	3
Arkeoloji	2
Sosyal Hizmetler	2
İstatistik	1
Antropoloji	1
Belirtilmemiş	13
Toplam	422

Araştırmaya katılanların eğitim seviyeleri *Tablo 5*'te gösterilmektedir. Öğrencilerin 52'si yüksek lisans, 39'u da doktora programına kayıtlıdır. Akademisyenlerin çoğunluğu, % 69'u (228 kişi), doktorasını tamamlamıştır. % 31'i de (103 kişi) lisansüstü eğitimlerine devam etmektedir (Bakınız *Tablo 5*).

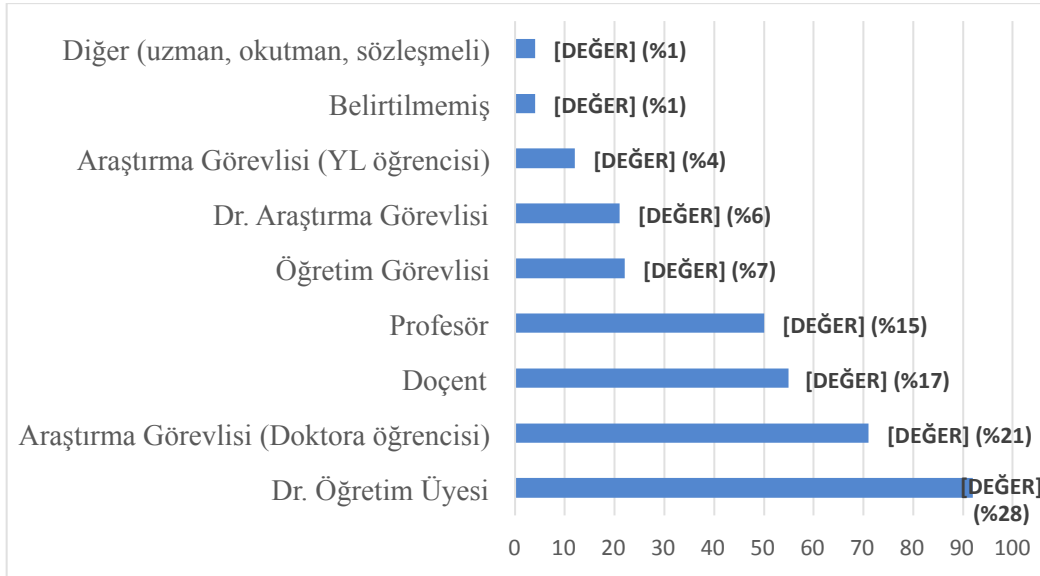

Tablo 5: Katılımcıların Eğitim Seviyesi

Tamamlanan Son Eğitim Programı	Akademisyen	Öğrenci	Toplam
Lisans	15	52	67
Yüksek Lisans	88	39	127
Doktora	228	0	228
Toplam	331	91	422

Araştırmaya katılan akademisyenlerin kadrolarına göre dağılımları *Şekil 1*'de gösterilmektedir. Buna göre akademisyenlerin % 31'ini lisansüstü eğitimine (YL-DR) devam etmekte olan veya doktor statüsünde olan araştırma görevlileri, % 28'ini doktor öğretim üyeleri, % 17'sini doçentler, % 15'ini profesörler ve % 1'ini de uzman, okutman ve sözleşmeli çalışanlar oluşturmaktadır (Bakınız *Şekil 1*).

Şekil 1: Akademisyenlerin Kadrolara Göre Dağılımı

Katılımcı dağılımının bu şekilde olmasında, araştırma görevlilerinin üniversitelerde diğer akademik unvanlara nazaran sayısal olarak fazla olmasının yanı sıra, genç

akademisyenlerin araştırmaya katılmaya daha gönüllü olmasının da etkisi olduğu söylenebilir. Zira araştırma sırasında takip edilen örnekleme yer alan araştırma görevlisi kotaları görece kolay bir şekilde tamamlanırken, doçent ve profesörlere erişilmekte zorluk çekilmiştir. Bu durum doçent ve profesörlerin iş yoğunluğu ve araştırmaya katılmaya isteksiz olmalarının yanı sıra, böyle bir araştırmaya katılmaya çekinmelerinden de kaynaklanmıştır. Sahaya çıkılmadan önce görece daha güvenceli bir konumda olan doçent ve profesörlerin araştırmaya katılmayı daha kolay kabul edeceği varsayılsa da sahaya çıkıldığında bunun aksi gözlemlenmiştir. Örneğin İstanbul’da ankete katılmayı kabul eden bir profesör, anketin gerçekleştirileceği gün böyle bir araştırmaya katılmanın özlük haklarını elinden alacağından korktuğunu dile getirerek (“Benim emekliliğim geldi, yakmayın şimdi emekliliğimi”) son anda araştırmaya katılmaktan vazgeçmiştir.

Araştırmaya katılmayı kabul eden akademisyenlerin çok büyük bir kısmı, % 96’sı (318 kişi), halen aktif olarak üniversitelerde çalışmaktadır. Kalan % 4’ü (13 akademisyen) çeşitli nedenlerle üniversiteden ayrılmıştır: Bu akademisyenlerden 5’i OHAL döneminde ilan edilen KHK’lerle kamu hizmetinden çıkarılmış, 4’ü istifa etmiş, 3’ü sözleşmesinin yenilenmemesi gibi nedenlerle işten çıkarılmış, 1’i ise emekli olmuştur.

Ankete katılmayı kabul eden akademisyenlerin % 11’i son çalıştıkları kurumda 2 yıldan az bir süredir çalıştıklarını beyan etmişlerdir ki, bu da bu akademisyenlerin son işyerlerinde OHAL döneminde çalışmaya başladıklarını göstermektedir. Akademisyenlerin % 27’si halen çalışmakta oldukları üniversitelerde 2-6 yıl arasında, % 26’sı 6-10 yıl arasında, % 17’si 11-15 yıl arasında, % 9’u 16-20 yıl arasında ve yine % 9’u da 20 yıldan uzun bir süredir çalışmakta olduklarını beyan etmişlerdir. Bu durum, katılımcıların büyük çoğunluğunun (% 89’unun), OHAL öncesi dönem ile OHAL sonrası arasında halen çalıştıkları kurum bazında bir karşılaştırma yapabilecek durumda olduklarını göstermektedir.

III. OHAL DÖNEMİNDE ÜNİVERSİTELERDE BASKI VE SANSÜRLE KUŞATILMIŞ AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLER

Üniversiteler Akademik Özgürlüğü Tanımıyor

Akademik özgürlük XX. yüzyılda üniversitelerin temel gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Öyle ki günümüzde Amerika ve Avrupa’da üniversitelerin kurumsal olarak bu özgürlüğü tanınması beklenmektedir. Örneğin 1940’ta Amerika’da Amerikan Kolej ve Üniversiteler Birliği ile Amerikan Üniversite Hocaları Birliği tarafından hazırlanan *1940 Statement of Principles on Academic Freedom and Tenure* (1940 Akademik Özgürlük ve Görev Süresi İlkeleri Beyanı) Amerika’daki çok sayıda üniversite tarafından kabul edilmiştir. Benzer şekilde Avrupa’daki ilk üniversite olduğu varsayılan Bologna Üniversitesi’nin kuruluşunun 900. Yıldönümünde bir akademik özgürlük belgesi olan *Magna Charta Universitatum* oluşturulmuş ve Avrupa’daki çok sayıda üniversite tarafından kabul edilmiştir. Hâlihazırda dünyanın çeşitli bölgelerinden 88 ülkede yer alan 889 üniversite bu belgeye taraftır. *Magna Charta Universitatum*’u Türkiye’den 35 üniversite onaylamıştır.⁴¹

Akademik özgürlüklere ilişkin bu tür metinler üniversitelere akademik özgürlükleri tanımanın yanı sıra, bu özgürlüklerin gerçekleştirilebileceği bir akademik ortam oluşturma sorumluluğunu da yüklemektedir. Buna göre üniversite bileşenleri arasında akademik özgürlüklere ilişkin bir farkındalık oluşturmak üniversitelerin bu alandaki temel sorumlulukları arasında olmalıdır. Oysa araştırmaya katılan akademisyenlerin %23’ü çalıştıkları üniversitenin herhangi bir özgürlük belgesinin tarafı olmadığını ve %74’ü de bu konuda bir bilgilerinin olmadığını dile getirmişlerdir. Akademisyenlerin sadece %3’ü üniversitelerinin bir akademik özgürlük belgesini imzaladığını bildiğini beyan etmiştir. Benzer şekilde sadece 1 katılımcı çalıştığı üniversitede kendisine akademik özgürlüklerle ilgili bir eğitim verildiğini dile getirmiştir.

Araştırma kapsamında Türkiye’de *Magna Charta Universitatum* belgesinin tarafı olan 35 üniversitenin 18’inde anket gerçekleştirilmiştir. Bu üniversitelerden ankete katılan 179 akademisyenin sadece %5’i (9 kişi) çalıştığı üniversitenin herhangi bir akademik özgürlük belgesinin tarafı olduğunu bildiğini dile getirmiş, %23’ü herhangi bir belgenin tarafı olmadığını ileri sürmüş, %72’si ise bu konuda bir bilgisi olmadığını söylemiştir.

⁴¹ Bu üniversitelerin listesi için bakınız: Observatory Magna Carta Universitatum (2019) “Signatory Universities”, <http://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum/signatory-universities>, (Erişim Tarihi, 10 Mart 2019).

“Üniversitenizde herhangi bir hak ihlaline uğradığınız zaman başvurabileceğiniz bir birim var mı?” sorusuna da benzer yanıtlar gelmiştir. Soruyu yanıtlayan akademisyenlerin %19’u (58 kişi) “Evet”, %39’u (116 kişi) “Hayır” ve %42’si de (125 kişi) “Bilmiyorum” yanıtını vermiştir. Soruya “Evet” yanıtını verenlere bu birimlerin neler olduğu sorulmuş ve şu yanıtlar alınmıştır: Etik Kurul (18 kişi), Mobbing Birimi (18 kişi), Cinsel Tacize ve Saldırıya Karşı Destek Birimi (12 kişi) ve Bireysel ve Akademik Gelişim Merkezi (1). İlginç bir şekilde 14 akademisyen böyle bir durumda üniversite yönetimine, 9 akademisyen de “İdari birimlere” başvurabileceğini dile getirmiş, ancak akademik özgürlüklere ilişkin bir hak kaybı yaşadığında başvurabileceği spesifik bir birim tanımlamamıştır. Benzer şekilde 13 akademisyen üyesi olduğu sendikaya ve iki akademisyen de Öğretim Elemanları Derneği’ne başvuracağını dile getirmiş, dolayısıyla akademik özgürlükler söz konusu olduğunda üniversitenin kurumsal yapısı dışındaki hak örgütlerinden destek alabileceğini belirtmiştir.

Bu tablo Türkiye’de üniversitelerin akademik özgürlükler konusuna ilgisiz olduğunu, uluslararası bir akademik özgürlük belgesine taraf olan üniversitelerin bile bu konuda herhangi bir etkinlik gerçekleştirme ve bileşenlerini bilinçlendirme girişiminde bulunmadığını ya da tarafı olduğu belgenin gereği olarak çeşitli mekanizmaları üniversitede hayata geçirmede göstermediğini göstermektedir. Akademik özgürlük belgesine taraf olmanın Türkiye üniversitelerinde, üniversitenin uluslararası akademik camiada prestijini arttıracak ama gereği yerine getirilmeyecek bir “halkla ilişkiler” manevrası olarak görüldüğü söylenebilir.

Akademisyenler Ders Verirken Özgür Değil

Akademisyenlerin temel akademik görevleri arasında akademik bilgiyi öğrencilerine aktarmalarını sağlayan ders verme yer alır. Akademik özgürlüklerin temel ayaklarından birini akademisyenlerin derslerini kurarken ve işlerken herhangi bir siyasi, toplumsal, hatta iktisadi baskı hissetmemeleri oluşturur. Bu özgürlük akademisyenlerin derslerini oluştururken ve derslikte, stüdyolarda, laboratuvarlarda özgür olmalarını, gerektiğinde hassas veya sakıncalı konuları bile özgürce ele alabilmelerini, işlemelerini gerektirir. Hem hocaların hem de öğrencilerin dersliklerde her konudaki görüşlerini paylaşabilmeleri akademik düşün ortamının özgürce gelişebilmesi için elzemdir. Bu durum hoca ile öğrenci arasındaki güven ve karşılıklı saygı ilişkisinin gelişebilmesi için de gereklidir.⁴²

---

⁴² Türkiye üniversitelerinde derslerdeki beyanları, derslerinin içerikleri nedeniyle çok sayıda öğretim üyesi soruşturmaya uğramıştır. Bu konuda şu iki örneğe bakılabilir: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi Barış Ünlü’nün “Türkiye’de Siyasal Hayat ve Kurumlar” dersinde Abdullah Öcalan’ın iki

Buradan hareketle araştırma kapsamında ders vermekte olan hocalara derslerini hazırlarken ve derslikte konuşurken kendilerini özgür hissedip hissetmediklerine ilişkin sorular sorulmuştur. Ankete katılan ve ders veren her üç akademisyenden biri (akademisyenlerin %34'ü) OHAL döneminde ders içeriklerini oluştururken ya da ders anlatırken kendilerini tehdit veya baskı altında hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu konuda kararsız hisseden akademisyenlerin oranı da %18'dir (Bakınız *Tablo 6*).

Tablo 6: OHAL Döneminde Kürsü Özgürlüğü

OHAL'de Ders Anlatmanın Zorlukları	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum
Ders içeriğini oluştururken ya da ders anlatırken kendimi tehdit/baskı altında hissediyorum.	89 (% 34)	49 (% 18)	127 (% 48)
Ders içeriğini oluştururken ya da ders anlatırken hassas/sakıncalı kabul edilen konulara girmemeye çalışıyorum.	91 (% 34)	67 (% 25)	106 (% 40)
Derslerimi istediğim gibi yürütebiliyorum.	128 (% 48)	66 (% 25)	71 (% 27)
Öğrencilerin geçip kalması konusunda idari ve/ya akademik üstlerimin telkin ya da müdahalesiyle karşılaştım.	30 (% 11)	15 (% 6)	221 (% 83)

Akademisyenlerin nasıl bir çalışma ortamında ders anlattıklarını ankete katılan bir akademisyen anketin sonunda yer alan “OHAL döneminde Türkiye’de akademik özgürlükler konusunda eklemek istediklerinizi yazınız.” ifadesinin altına yazdığı metinde şöyle anlatmaktadır:

Derslerimize YÖK denetçilerinin girmesi. Öğrencilerimizin sosyal medyada bizi hedef göstermesi. Akademik faaliyet yaparken sürekli tedirgin olmak (konu sakıncalı diye), gereksiz ve manasız iş yükleri yaratılarak sürekli baskı altında tutulmamız (türlü faaliyet

---

metnin karşılaştırılmasını istemesi nedeniyle yaşanan soruşturma ve yargılama ceza davasına konu olmuş bir hak ihlali örneğidir; Uluslararası Af Örgütü (2016) “Barış Ünlü Davası”, <https://www.amnesty.org.tr/icerik/baris-unlu-davasi>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019). Üniversitenin ders içeriğine ilişkin şikâyet nedeniyle işine son verdiği Prof. Zeynep Sayın Balıkcıoğlu’nun durumunda, Dr. Balıkcıoğlu’nun Kitab-ı Mukaddes okumalarını önerdiği ve cumhurbaşkanına hakaret ettiği üniversite yönetimine ihbar edildikten sonra, üniversite ile ilişkisi kesilmiştir; bianet (2016) “Bilgi Üniversitesi ‘Cumhurbaşkanına Hakaret’ Gerekçesiyle Akademisyeni İşten Çıkardı”, <http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/175901-bilgi-universitesi-cumhurbaskanina-hakaret-gerekcesiyile-akademisyeni-isten-cikardi>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

raporları, Bologna içerikleri, online ders materyali hazırlama zorunluluğu vs.). (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Ankara)

Bu ortamda ders vermeye çalışmanın en temel sonucu akademisyenlerin bir tür oto-sansür uygulamalarıdır. Ders veren akademisyenlerin %34'ü ders içeriklerini oluştururken hassas veya sakıncalı kabul edilen konulara girmemeye çalıştığını ifade etmiştir. %25'lik bir kısım ise bu konuda kararsızdır. Hiçbir baskı hissetmeden derslerini özgürce verebildiğini belirten akademisyenlerin oranı % 31'dir.

Oto-sansürün çeşitli boyutları bulunmaktadır. Öğretim elemanları derslerde hassas konulara girmemeyi tercih etmenin yanı sıra, “hassas” konuları ders müfredatından ya da okuma listesinden çıkarma, belirli konularda derse konuk çağırma, uluslararası bir konu tartışılırken konunun Türkiye'yi ilgilendiren kısımlarını ele almama, Türkiye ile ilgili güncel meseleleri konuşmama, bir dersi olduğu gibi kaldırma/belirli bir dönem için açmama veya sınav sorularını değiştirme tercihlerinde de bulduklarını belirtmişlerdir:

Örneğin ders veren bir akademisyen, açık uçlu soruya verdiği yanıtta, derste okuttuğu “başka bir ülkeye” ilişkin tiyatro oyununun “etnik” bir meseleyi ele aldığı için, OHAL ilanından hemen sonraki ders döneminde bölümdeki kıdemli hocalarının telkinleriyle dersin okuma listesinden çıkarıldığını dile getirmiştir (Anket, Öğr. Üyesi, Devlet Üni., Ankara). Bir başka akademisyen, OHAL'in ilan edildiği döneme denk gelen yarıyılıda, bölümde daha önce açılan ve farklı ülkelerdeki “etnik meseleleri” konu edinen dersin bölüm öğretim elemanlarının kararıyla açılmadığını belirtmiştir (Anket, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., Ankara). Derinlemesine görüşmeye katılan bir akademisyen kendi bölümünde OHAL ile birlikte politik/güncel konuları ele alan dersler yerine daha teknik konuları ele alan derslerin açıldığına ilişkin gözlemini aktarmıştır:

Bu sene açılan derslere bakıyorum seçmeli, işte “Smart City!”. Çok daha teknik şeyler. Yani bizim öğrencilerimizi piyasaya iyi bir şehir planı yetiştirmemiz lazım. Herkes bunu destekliyor, “Evet bunu yapmamız lazım” falan diyor. Dönem başında seçmeli hocalarla bir toplantı oldu, 5 senede tamamen bir fark hissettim. Benim oto-sansür dediğim şey bu yani, netameli şeyler olmasın. Daha çok alıcısı olan, teknik, teknokratik şeylere giriliyor. Riski de yok diye. Çok belirgin bir şey bu, süreçler çok daha teknokratikleşiyor gibi hissediyorum ben. (DG, Öğretim Elemanı., Devlet Üni., İstanbul)

“Sakıncalı sayılan” ders kaynaklarının çıkarılması veya bazı derslerin tamamen kaldırılması/açılmaması, teknik konuları işleyen derslerin tercih edilmesinin yanı sıra,

akademisyenler bizzat ders işlerken oto-sansür uyguladıklarını dile getirmişlerdir. Örneğin bir akademisyen dersinde başka bir ülkeyi anlatırken, konu ilgili bile olsa Türkiye ile bağ kurmamaya çalıştığını dile getirmiştir: “Derslerde Türkiye ile ilgili, yönetim ile ilgili herhangi bir örnek vermektan kaçınır hale geldik. İngiliz toplumu -kültürü- yapısından bahsederken önceden daha rahat Türkiye’deki karşılıklarından bahsedebilirken, artık kesinlikle örnek vermemeyi tercih ediyorum.” (Anket, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., Ankara). Aşağıdaki aktarımlarda, hocalar OHAL döneminde ders anlatırken hissettikleri baskıyı ve başvurdukları oto-sansürü aktarmışlardır:

Çekiniyorum tabii ki. Yani hele 15 Temmuz’dan sonra çekindim ama hiçbir zaman da bu konulara girmemeyi kendime yediremedim. Dolayısıyla çok daha usturuflu bir şekilde, bunları anlatmaya çalıştım. ... Bugün otoriter popülizm konuşuyoruz. Bütün dünyada otoriter popülizm konuşuluyor. Mesela ben her şeyi anlatıyorum ama Türkiye’nin ismini hiç geçirmiyorum. İşte Macaristan’dan örnek veriyorum, Rusya’dan örnek veriyorum, Hindistan’dan örnek veriyorum ama tabii öğrencilerin hepsi bunu anlıyor. “Peki, Türkiye hocam?” diye. Espri yapıyorum yani, “Benim başımı belaya sokmaya mı çalışıyorsunuz?” falan diye. (DG, Öğretim Elemanı., Devlet Üni., İstanbul)

Derste ne anlattığına şu anda daha fazla dikkat etmen gerekiyor. Ortalık BİMER, CİMER⁴³ manyaklarıyla dolu. Anında birisi bir ses kaydı alıp, öğrenci işte şurada şunu söylüyor, burada bunu söylüyor diye... Hani şeye çıkan da var, kamuoyunda bilinen işler de var ama hiç bilinmeyen işler de var yani. İster istemez insanlar anlatacakları şeyleri sınırılıyorlar, kısıtlıyorlar yani doğal olarak. (DG, Öğretim Elemanı., Devlet Üni.)

Yukarıda da belirtildiği gibi oto-sansürün bir kısmını dersin işlenme biçiminde yapılan değişiklikler oluşturmaktadır. Örneğin bir akademisyen Queer Teori dersine konuk çağırılmasının dersi veren hocanın hem sosyal medyada hem de *Yeni Akit*’te hedef gösterilmesine neden olduğunu, kendisinin de bu süreçte medyada hedef gösterildiğini belirtmiş ve bu süreçte kampüste can güvenliğinden dahi endişe ettiğini ve sonuç olarak kendi bölümüne verdiği derste dirense de bölüm dışında verdiği derslere konuk çağırımdan vazgeçtiğini belirtmiştir:

Queer Teori dersi... ben 2012’de ders vermeye başladım. O tarihten itibaren Kaos GL’den, alandan olan bunun aktivizmini yapan insanları dersimize çağırırız. Ben de hem Sosyolojiye Giriş dersine çağırıyorum hem de Toplumsal Cinsiyet dersine. Çünkü o kişilerin bilgisinin daha derin ve daha önemli olduğunu düşünüyorum. Bunu deneyimleyen, bunu yaşayan insanlar zaten ötekileştirilen bir tarafta insanlar. Neyse, bizde yıllardır böyle bir gelenek vardır. ... (geçen yıl) burada hocayla yapılan ders şeyde işte sosyal medyada yer buluyor. Daha sonra zaten büyük bir hızla, *Yeni Akit* Kaos GL’yi

⁴³ BİMER, Başbakanlık İletişim Merkezi ve CİMER de Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi’nin kısaltmasıdır.

takip ediyor sosyal medyadan. Onun üstüne bir haber yapılıyor. Hedef gösterme... Mesela ben Hukuka, Sosyolojiye Giriş'e gidiyorum, dersi ben veriyorum. Normalde aklımda çağırmak vardı toplumsal cinsiyet, cinsellik konusu işlenirken. Ama şu an çağırmayı düşünmüyorum. Kendi bölümüme çağırabilirim ama dışarı bölümlere çağırmayı düşünmüyorum. (Öğretim Üyesi. Devlet Üni., Ankara)

OHAL döneminde akademisyenler ders içeriklerinin yanı sıra sınav soruları konusunda da bir tür oto-sansür uyguladıklarını, daha önce güncel politik meselelerle ilgili soru sorabiliyorken, OHAL döneminde bundan kaçındıklarını dile getirmişlerdir:

Farklı hocaların derslere girip "Ha bakın bunu ben söylemiyorum, bunu Marx söylüyor, bunu ben şey yapmıyorum, bunu şu söylüyor" diye. "Ben sadece burada aktarıyorum, ben öyle düşünmüyorum" diyen çok hoca olduğunu biliyorum. Çünkü bu ortamda sosyal bilim yapamazsınız. Ya işte biraz dokunacaksınız ya da her şeyi göz önüne alıp, göze alıp dokunacaksınız. İlk ders vermeye başladığımda çok daha güzel bir iklim vardı. O dönemde mesela "Kız mı kadın mı belli değil" konuşmasını final sorusu olarak sormuştum. Şimdi gel de sor bakalım, sorabilir misin? Soma faciasını, iş cinayetini anlatıp sonra "işte bu insanların kaderindedir, bu madenciliğin kaderi böyledir" söylemini kullanıp soru sordum. Ama şimdi zannetmiyorum, yani o tarz sorular sormuyorum. (Öğretim Üyesi. Devlet Üni., Ankara)

Yukarıdaki alıntıların gösterdiği durumun sayısal sonuçları şöyle olmuştur: Ankete katılan ve ders veren akademisyenlerin %27'si derslerini istedikleri gibi yürütemediklerini aktarmıştır. Ders veren akademisyenlerin %25'i bu konuda kararsız olduğunu dile getirmiştir. Akademisyenlerin %48'i ise derslerini istedikleri gibi işleyebildiklerini belirtmiştir (Bakınız *Tablo 6*).⁴⁴ Her on akademisyenden biri (% 11) öğrencilerin derslerden geçip-kalması konusunda da üstlerinin telkin ya da baskılarıyla karşılaştığını aktarmıştır (Bakınız *Tablo 6*). Akademisyenlerin %2'si OHAL döneminde politik görüşleri veya ders içeriğinin hassas/sakıncalı görülmesi nedeniyle derslerinin kapatıldığını belirtmiştir (Bakınız *Tablo 7*).

Akademisyenler ders içerikleri, sınav soruları, akademik çalışmaları vb. nedeniyle yerel/ulusal basın tarafından da hem OHAL öncesi hem de OHAL döneminde hedef gösterilmişlerdir. Ankete katılan tüm akademisyenlerin %13'ü OHAL öncesinde ve %9'u da (31 kişi) OHAL döneminde "yerel/ulusal basında veya sosyal medyada kişisel olarak hedef

⁴⁴ Çalışma boyunca tablolarda verilen yüzdeler her soruya verilen yanıtlar dikkate alınarak, her soru için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Diğer bir deyişle tablolarda geçerli yüzdeler (*valid percent*) aktarılmaktadır. Bu tercihin nedeni tüm akademisyenlerin tüm soruları yanıtlamamış olmasıdır. Sağlıklı sonuçlar elde edebilmek amacıyla, derslerin nasıl verildiğine ilişkin soruların sadece ders veren hocalar, lisansüstü tezlerin yönetimine ilişkin soruların sadece tez yöneten hocalar veya akademik jüri ve kurullara ilişkin soruların bu jüri ya da kurullarda yer alan hocalar tarafından yanıtlanması istenmiştir. Benzer şekilde OHAL öncesinde herhangi bir kurumda çalışmamış olan akademisyenler sadece OHAL dönemine ilişkin soruları ya da soruların sadece OHAL dönemine ilişkin kısımlarını yanıtlamışlardır.

gösteril”diğini belirtmiştir. Anket sonuçlarına göre Türkiye’de yaklaşık her on akademisyenden biri hedef gösterilmektedir! (Bakınız *Tablo 7*).⁴⁵

Tablo 7: Akademisyenlerin Derslerine Müdahaleler ve Akademisyenlere Yönelik Baskılar

Akademisyenlere Yönelik Baskılar	OHAL Öncesi	OHAL Dönemi
Hakkımda şikayet(ler) oldu (işyeri yönetimine, BİMER’e, polise vs.).	24 (%7)	33 (%10)
Yerel, ulusal basın, sosyal medyada vs. kişisel olarak hedef gösterildim.	43 (%13)	31 (%9)
Derslerim müfettişler ya da üstlerim tarafından denetlendi.	5 (%2)	9 (%3)
Derslerim kapatıldı/kaldırıldı.	2 (%1)	7(%2)

Hedef gösterme bazen doğrudan kişilere yönelik olabildiği gibi kimi durumlarda da bir fakültedeki bir bölümün kendisi çeşitli nedenlerle (ders içerikleri, sınav soruları, akademik etkinlikler vs.) basın tarafından hedef gösterilebilmektedir. Anket araştırmamıza katılan bir akademisyen açık uçlu soruya verdiği yanıtta böyle bir durumda yaşadığı tedirginliği aktarmıştır: “OHAL öncesi ve sonrasında felsefe bölümü sık sık hedef gösterildiğinden, sosyal medyada tehditler aldığından, bölümün bir üyesi olarak uzun zamandır tehdit altında hissediyorum.” (Anket, Araş. Gör., Devlet Üni., İzmir).

⁴⁵ Örneğin 15 Temmuz Darbe Girişimi’nden sonra büyük bir akademisyen tasfiyesi yaşayan Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve İletişim Fakültesi öğretim üyeleri ders içerikleri nedeniyle *Yeni Akit* ve *Haber Vaktim* tarafından hedef gösterilmişlerdir; *BirGün* (2017) “Onursal Adıgüzel: ‘Akit hedef gösterdi, hükümet ihraç etti’”, <https://www.birgun.net/haber/onursal-adiguzel-akit-hedef-gosterdi-hukumet-ihrac-etti-146401>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019) ve *Görünüm* (2016) “Haber Vaktim İLEF’i hedef gösterdi”, <http://gorunumgazetesi.net/guncel/haber-vaktim-ilefi-hedef-gosterdi-sapkinlara-ankara-universitesi-kucagi>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019). Kamuoyunda Barış Bildirisi olarak bilinen “Bu Suça Ortak Olmayacağız!” başlıklı bildiriye imzaladıkları için Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın hedef aldığı akademisyenlerin fotoğrafları, kimlikleri, işyerleri hükümet yanlısı ulusal ve yerel medyada ve sosyal medyada afişe edilmiş, akademisyenlerin tehdit edilmelerine, haklarında yaygın bir idari ve cezai soruşturmanın başlamasına yol açılmıştır. *Akşam* (2016) “Sözde akademisyenlerin bildirisine soruşturma”, <http://www.aksam.com.tr/guncel/sozde-akademisyenlerin-bildirisine-sorusturma/haber-480609>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

Öğretim elemanlarının derslerini verirken özgür olmalarının önündeki engeller siyasal ortamın baskıcı olması, öğrencilere olan güvensizlik, şikâyet edilme korkusu ya da basında/sosyal medyada hedef gösterilme ile sınırlı değildir. Özellikle OHAL döneminde derslerin bizzat “müfettişler” veya “yöneticiler” tarafından teftiş edilmesi de akademisyenler üzerindeki bir baskı unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Ankete katılan ve ders veren akademisyenlerin %3’ü (7’si devlet, 2’si vakıf üniversitesinden 9 kişi) bu durumu yaşadığını bildirmiştir. Bir akademisyen derslerde yoklama alınmasından, tez ve ödev diline kadar YÖK müfettişleri tarafından sıkı bir şekilde denetlendiklerini şöyle dile getirmiştir:

(OHAL’de) çok garip uygulamalar başladı. Mesela biz derslerimizde yoklama almadığımız ve Bologna sürecinin gerektirdiği kredi sistemini hesaplarken bunun içinde devamlılığı koymadığımız halde artık YÖK müfettişleri devamlılık çetelesi istiyorlar. Dolayısıyla öğrenciler belli sayfalara imza atıyorlar devam ettiklerini göstermek için. Yazdırdığımız ödevlerin diline çok ciddi olarak karışmaya başladılar. Mesela benim kurduğum program çift dilli bir program olarak kurulmuştu. İngilizce ve Türkçe. Öğrenciler istiyorsa İngilizce istiyorsa Türkçe tez ve ödev yazabiliyordu. Bunu yasakladılar, dediler ki herkes İngilizce yazacak. Bu tabii çok ciddi sorun yarattı. Bazı öğrencileri almışız, İngilizceleri yeterli değil ama entelektüel olarak canavar gibi insanlar bunlar. Onlarla ilgili çok ciddi sorun yaşıyoruz. Yazıyorlar tezlerini Türkçe olarak, sonra İngilizceye çevirtiyorlar falan. Ondan sonra YÖK çok ciddi teftişte bulunuyor ve yoklamadan, yazılan ödevlerin diline kadar birçok şeye karışıyor ve ceza veriyor. (DG, Öğretim Üyesi, Vakıf Üni., İstanbul)

Özetle Türkiye’de yasal çerçevesi muğlâk olan kürsü özgürlüğüne yönelik tehdit ve ihlaller 15 Temmuz 2016’daki darbe girişimine doğru yol alınan siyasal iklimde ve sonrasında ilan edilen Olağanüstü Hal boyunca gittikçe ağırlaşmıştır. Gerek otoriterleşen tek parti yönetimi gerek bu çerçevede biçimlenen kamuoyu ve akademik topluluğun siyasal, etik davranış biçimleri (örneğin yaygınlaşan ve resmileşen muhbirlik), OHAL öncesinde belli kurumlarda sınırlı düzeyde de olsa deneyimlenen kürsü özgürlüğünün çeşitli mekanizmalarla askıya alındığını göstermektedir.

Akademik Özgürlüğün Önünde Bir Engel Olarak Muhbir Öğrenciler

Ders veren öğretim elemanlarının özellikle derslerde ve sınavlarda oto-sansür uygulamalarının en önemli nedenlerinden biri muhbir öğrencilerdir. Araştırmaya katılan akademisyenler, OHAL öncesi dönemde başlayan, ancak OHAL ile birlikte daha da baskıcı bir kontrol mekanizmasına dönüşen Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER) ile Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezine (CİMER) yapılan ihbarların özellikle derslerde ve

sınavlarda giderek artan bir baskı oluşturduğunu dile getirmişlerdir. Öğrencilerin öğretim elemanları aleyhinde üniversite yönetimlerine veya BİMER ve CİMER'e ilettikleri şikâyetler öğretim elemanı-öğrenci arasındaki güven ilişkisini bozan ve öğretim elemanlarının derslerde özgürce akademik bilgi aktarımını engelleyen temel bir faktör haline gelmiştir. Ankete katılan her on akademisyenden biri kendisiyle ilgili OHAL döneminde çeşitli mercilere (BİMER, CİMER, okul yönetimi, polis gibi) şikâyetlerde bulunulduğunu bildirmiştir (Bakınız *Tablo 7*). Ankete katılan öğrencilerin bir tanesi OHAL döneminde akademik faaliyetlerinin (ders içeriği, ders anlatımı, sınav soruları, yayınları vs.) içeriği nedeniyle hocasını BİMER/CİMER'e şikâyet ettiğini, öğrencilerin %19'u OHAL öncesinde ve %28'i de OHAL döneminde aynı nedenle öğretim elemanlarını BİMER/CİMER'e şikâyet eden öğrencileri tanıdıklarını dile getirmişlerdir (Bakınız *Tablo 8*).

Tablo 8: Öğrencilerin BİMER/CİMER Şikâyetleri

Öğrencilerin Hocaları Şikâyeti	OHAL Öncesi	OHAL Dönemi
Akademik faaliyetlerinin (ders içeriği, ders anlatımı, sınav soruları, yayınları vs.) içeriği nedeniyle hocamı/hocalarımı BİMER/CİMER'e şikâyet ettim.	0	1
Akademik faaliyetlerinin (ders içeriği, ders anlatımı, sınav soruları, yayınları vs.) içeriği nedeniyle hocaları BİMER/CİMER'e şikâyet eden öğrenci(ler) tanıyorum.	20 (%19)	44 (%28)

Anketlerin yanı sıra, derinlemesine görüşmelerde de bu konu (öğrencilere olan güvensizlik, öğrencilerin dersler nedeniyle öğretim elemanlarını çeşitli mercilere şikâyet etmeleri) akademik özgürlüklerin önündeki temel bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğretim elemanları ders anlatırken tedirgindir, öğrenciye güvenmemektedir, özellikle ses kaydı yapılmasını kolaylaştıran teknolojik gelişmeler akademisyenlerin sınıf mahremiyetini bozmakta ve tüm bunların etkisiyle öğretim elemanları oto-sansür uygulamaktadır. Aşağıda aktarılan ifadeler derinlemesine görüşmeler ile anketlerde yer alan açık uçlu sorulara verilen yanıtlardan aktarılmıştır:

Tabii çok güvensiz bir ortamdasın yani. Yani, ben hep sınıfa girdiğimde de öğrencilere söylüyorum: “Bakın, burası bizim alanımız. Benim en özgür hissetmem gereken yer burası.” ... Ama sınıfımda da şey olursa artık, ses kaydı yapıyor öğrenci. Not tutmuyor ya da kitap okuyup çok fazla gelmiyor. Ses kaydı yapıyor. O ses kaydının sonrasında

benim karşıma çıkmayacağını nereden bilirim? ... Geçen gün böyle bir ilk derste, biraz konuşurken işte Anarşizmden, bir öğrenci bir şey açtı, Marksizm'den birisi bir konu açtı falan. Çıkışta kadın öğrencilerden birisi geldi ve bana şunu söyledi. "Hocam", dedi "Ben 4.sınıf öğrencisiyim. Lütfen", dedi "konuşmalarınıza dikkat edin", dedi. ... "Geçen yıl ... hoca hakkında ses kaydı yapıldı ve BİMER'e, CİMER'e şikâyet edildi" dedi. Yani öğrenci gelip sizi uyarıyor: "Hocam bakın size böyle yem atarlar sonra sizi konuştururlar, ses kaydı yaparlar ve sonra sizi şikâyet ederler." Çünkü artık bu kanallar çok açık yani. Bir taraftan iyi bir şey açık olması ama bir taraftan da çok daha seni tehdit eden, hocayı tehdit eden bir şey. O yüzden şimdi bu ortamda ben nasıl şey yapabilirim ki... "Derslerimde ses kaydı yapmanızı istemiyorum" diyorum. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Ankara)

OHAL'den sonra öğrencilerin derste kayıt almasını kesin suretle yasakladım. Derste cep telefonlarının masada durması da yasak. Bu yasaklar, konuştuğum konuların sakıncalı içerikler ihtiva etmesinden ziyade sınıf içinde rahatça tartışma ortamı yaratabilmek için öngörüldü. Yine de, bu ortamı korkmadan sağlayabilmek için yasak koymak oldukça üzücü. (Anket, Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İstanbul)

Mesela benim bu son dönemde en çok çektiğim şey okul yönetimiyle karşı karşıya gelmekten ziyade –çünkü onu biliyoruz artık, ne olacağını biliyoruz - , öğrenciyle karşı karşıya gelmek, baş etmesi çok daha zor bir süreç olabilirdi. ... Şöyle bir şey var, bir tür muhbir öğrenci türemiş durumda. Benim ürküttüğüm, derste bu gibi konularda öğrenciyle çatışmaktan ziyade susan, tek kelime etmeyen ama gidip işini başka yöntemlerle, CİMER üzerinden falan halleden bir öğrenci biçimi belirdi. (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., İstanbul)

Öğretim elemanlarının ders anlatırken andığı herhangi bir şey (konu, düşünür, ders kaynağı, verilen örnek vs.) öğrenciler tarafından şikâyet konusu edilebilmektedir. Örneğin bir akademisyen resim eğitimi alanında dünya çapında uygulanan ve o alandaki en temel derslerden biri olan "çıplak modelden desen" derslerinin o bölümü tercih eden öğrenciler tarafından BİMER'e şikâyet edildiğini, "kasıtlı olarak bunun sosyal medyada bir sorunmuş gibi" paylaşıldığını ve sanat eğitiminin temel derslerinden birini savunmak durumunda kaldıklarını aktarmıştır (Anket, Doçent, Devlet Üni., Ankara). Bir başka akademisyen derste anlattığı ya da başvurduğu düşünürün kişisel hayatı veya cinsel tercihi nedeniyle bir öğrenci tarafından şikâyet edildiğini belirtmiştir. Yine aşağıda aktarılan diğer bir örnekte, bir akademisyen derste tartıştığı rapordaki "TC" ifadesini kullandığı için şikâyet edilmiştir:

Özellikle öğrenciden çok çektim. Gerçekten çok fazla çektim. Çok kötü gerçekten tecrübelerim var. Biri Foucault ile ilgilidir. Bir öğrencim internetten araştırmış. Ben böyle bir soruşturma değil ama sorgulamaya maruz kaldım: "Eşcinselliği özendirme!" Foucault'nun AIDS'ten öldüğünü Google'dan keşfedince öğrencimiz böyle bir şikâyet dillendirmiş. Ben de savunmada şunu söyledim. "Yani" dedim "Öğrencilerin Foucault ile yatma gibi bir hevesleri varsa teknik olarak mümkün değil. Öldü. Dolayısıyla cinsel tercihleri ile ilgili bir değerlendirme yapacaksa teknik olarak mümkün değil. Öldü kendisi." dedim. "Ama eserleriyle ilgili bir çalışma yapıyorsak -zaten ben de onu

anlatmışımdır, biyoiktidar, biyopolitika gibi falan.” Açıkkası fakülte, üniversite yönetiminden çok çok daha fazla öğrenciden çile çektim ben bu konuda ... ama tabii bunu çocukların kabahati olarak söylemiyorum. Yetiştikleri toplumsal ortam nedeniyle değerlerine hakaret algıladıkları oluyor bunları çoğunlukla. (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Diyarbakır).

Yani, orada bir başka arkadaş bir şeyi yaşadı. Derste “TC” ifadesini kullanmış, ki onu da işte derste, devletin bir raporu üstüne tartıştıkları bir derste, yani devletin raporunda “TC” ifadesi varken, oraya da referansla söylemiş. Ama onun hakkında mesela şikâyet gitmiş. “TC dedin mi, bu örgüt propagandasıdır, Türkiye Cumhuriyeti demek varken, TC nasıl denir?” diye bir şikâyet gitmiş. Ona, hani, yakından tanık olmuştum. (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Van)

Akademisyenlerin dersleri ve derslerde dile getirdikleri hem öğrenciler hem de yöneticiler tarafından kontrol edilmektedir. Öğrencilerin yönetime şikâyetleri nedeniyle mobbing yaşadığını bildiren akademisyenler de bulunmaktadır. Örneğin ankete Ankara’dan katılan ve siyaset bilimi alanında çalışan bir doçent bu durumu şöyle aktarmıştır: “Cinsiyet temelli ayrımcılık ve mobbing yaşadım. Mobbing, bölüm başkanının derse başlamadan önce öğrencilerle dersin ilk 15 dakikasında yaptığımız günlük olaylar değerlendirmesi hakkında yazdığı 3 e-posta şeklinde yaşandı. Bu tartışmalara son vermem istendi.” (Anket, Doçent, Vakıf Üni., Ankara).

Öğrenciler ders veren öğretim elemanlarını, sadece derslerde söyledikleri için değil, söylemedikleri için de şikâyet edebilmektedirler! Bu durum genellikle öğretim elemanlarının derslerde “terör propagandasına”, “hükümetin eleştirilmesine” veya “hassas” konuların tartışılmasına izin verdiği iddiasıyla olabilmektedir. Dolayısıyla akademisyenler derslerde sadece kendi söylediklerinden değil, derse katılan öğrencilerin söylediklerinden de sorumlu tutulmaktadır. Kuşkusuz bu durumun yarattığı korku iklimi üniversitelerde akademik özgürlüğün ön koşulu olan tartışmayı olanaksız kılmaktadır. Örneğin bir akademisyen derste ele alınan bir konuda bir öğrencinin söyledikleri nedeniyle yönetime şikâyet edildiğini ve yönetimden gelen tepkiyi şöyle ifade etmiştir:

Şöyle mesela, bak neyi şikâyet edeceğini bile anlayamıyorsun. Toplumsal cinsiyetle ilgili derste şeyden bahsediyordum. Erken evliliklerden bahsediyordum. Erken evliliklerden bahsederken birisi kalktı şey dedi, “Muhammed’in” dedi “9 yaşında çocukla evlenmesine ne diyeceksin hoca?” Ben de o şey içerisinde verilebilecek en makul cevabı verdim. Ama yani bunun biz ilahiyatçı olmadığımızı, bunun dokuz yaş olmasının tartışmalı olduğunu, ondan sonra falan filan bir sürü şey söyledim yani. Aslında çok orta yollu şeyler söyledim, ama benim cümlem bittiğinde öğrenci dedi ki, en nihayetinde de cümlemi şöyle bitirdim: “Fakat konunun uzmanı değilim. İlahiyatçıların söylediklerini sadece sana aktarıyorum.” dedim. Yani bu benim alanım değil. Her neyse, dedi ki “İlahiyatçılar zaten

ne zaman sıkışsa” dedi “böyle konuşurlar zaten hoca” dedi. “Resmen çocukla evlenmiş işte!” dedi. Bir şey demedim. Şimdi doğrudan dekanlığa şikâyet etmişler yani. Bir de din konusu özellikle hassas. İşte “Hocanın dersinde peygambere hakaret edildi. Hoca da bir şey demedi.” Şimdi orada ben bunu düşünmedim bile. Tepki vermeyi düşünmedim, düşünmedim yani. Anlatabiliyor muyum? Sana özgürlük tanıyorum şu anda. Bak ne kadar demokratik. Fikrini söylüyor, okey yani. Yani ben bunun böyle dönebileceğini de hiç düşünmedim. “Dinime küfreden bana küfretmiş sayılır” diye telefonlar geliyor. ... Bölüm başkanı diyor ki “Hocam o ne demek? Dinime küfreden bana küfretmiş demektir.” “Ne oluyor?” dedim. Anladım benimle ilgili bir şey dönüyor ama mevzuu anlayamadım. Gerçekten bu mevzuda bir şey göremiyorum. İşte ondan sonra konuştuk, çözdük yani. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Doğu Anadolu Bölgesi)

Öğrenciler OHAL döneminde akademik özgürlükleri sadece ihbarcılık yaparak değil, bizzat hocaların can güvenliğini tehdit edecek bir unsur olarak da engelliyor görünmektedir. Örneğin medya tarafından hedef gösterilen hocalar, bunun sonucunda kampus içinde bile öğrencilerden gelecek saldırılardan çekinmektedirler:

Birkaç gün sonra işte bir gazete haberi gene yapılmış. ... Ya bu bilinçli bir şekilde yapılmış. Çünkü birkaç gün önce Hacettepe haber yapıldı. Sonra böyle TED, Ankara Üniversitesi diye gidiyor. ... İlk duyduğumda böyle bir hani moralim bozuldu. Biz de mi hedef gösteriliyoruz? Çünkü çok farklı çok çeşitli öğrenci profilimiz var. Artık eskisi gibi pek değil. Yani içimizde polis öğrenciler var. Ve gerçekten hani bunu hissediyorsun. ... Daha önce bu bölümden istifa edip giden arkadaşımın da kapısına notlar asıldığını, tehditvari şeyler yapıldığını biliyorum. Hani bu açıdan. Bizim burada çok sıkıntı olmaz ama ben Hukuk Fakültesine derse gidiyorum. Hukuk Fakültesi AK Partinin gençlik kolları gibi bir yerdir. Orası. Ve şey yani. Buralarda hedef gösterilme ne bileyim can güvenliğine bir şey olması noktasında bir sıkıntı yaşayabilirim diye birazcık sorun ettim önceleri. (DG., Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Ankara)

Öğrencilerin, OHAL döneminde özlük hakları önemli oranda aşınan ve akademik özgürlükler konusunda büyük bir baskı altında, kırılabilir bir konumda olan akademisyenler için bir baskı ve kontrol mekanizmasına dönüşmeleri, akademisyenlerin öğrencilerle girdikleri akademik ilişkiyi zedelemiş, akademisyenler öğrenciyle çatışmak ile akademik ilkeler arasında sıkışıp kalmıştır. Özellikle genç akademisyenler bu durum karşısında mesleklerine olan inançlarını kaybetmeye başlamışlardır:

Mesela çok kolay not veriyorsanız, ama ne anlatırsanız anlatın, en soldan anlatın... Bir kırmızı çizgileri var, biliyoruz o kırmızı çizgiyi, oraya girmeyeceksiniz, Kürt meselesine... Oraya girmediğiniz sürece, en soldan da anlatsanız, notunuz çok bolsa, kopyalara müsamaha gösteriyorsanız, siz sevilen hocasınız. ... Şimdi bütün bunlar tabii hoca üzerinde, özellikle gençler üzerinde bir, yozlaştırıcı bir etkiye sahip. Korkuyor, geri çekilmeye başlıyor, işini değiştirmeye başlıyor. Bir süre sonra direnemiyor, kopuyor. “Bunu yapacağıma gidip dışarıda, işte şey yapayım, dersane hocalığı yapayım, kimseyle

de kavga etmek istemiyorum.” diyor ... Yani kısacası aşağıdan yukarıya ve yukarıdan aşağıya tam bir baskılama, çözülme ve yozlaşma süreci ile karşı karşıyayız. Bu tabii ki akademik özgürlük denilen şeyin zerresinin kalmasına izin vermiyor. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Ankara)

Ses ve görüntü kaydetme teknolojisinin erişilebilir hale gelmesi; BİMER ve CİMER gibi şikâyet mekanizmalarının esasen siyasal işleve sahip birer ihbar aygıtı işlevi görmeleri; toplumsal, siyasal, etik kodların polisiye yöntemlere tabi kılınması; tek parti iktidarını sürekli kılan siyasi davalarla derinleştirilen toplumsal kutuplaşma ve yurttaşın önemli düzeyde tebaa dönüştürülmüş olması toplumun tamamını olduğu gibi üniversite öğrencisini de muhbirleştirmiştir. Örneklerde de görüldüğü gibi ihbar mekanizması akıl ve ahlakı zorlar nitelikte işletilmektedir. Söz konusu ölçsüzlük akademiye çalışamaz hale getirmiş, akademisyen üniversite kurumuna inancını yitirmiştir.

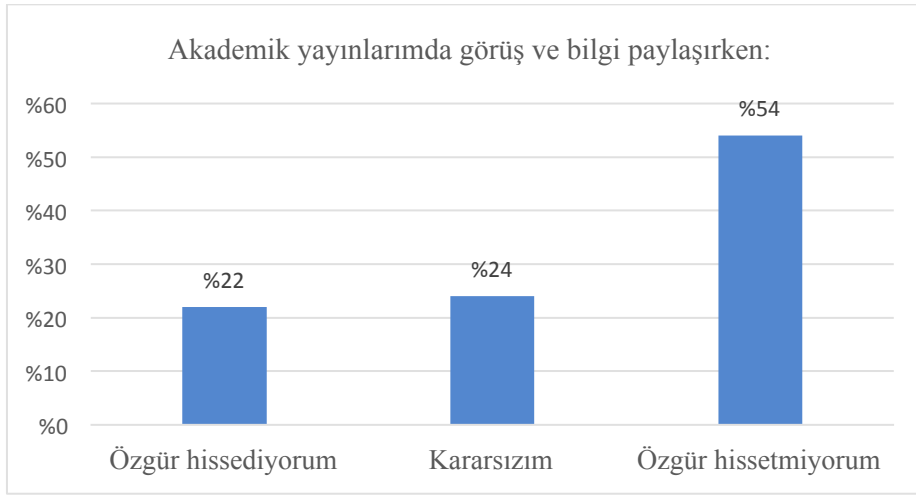
Baskı, Sansür ve Oto-sansür Kısacasında Akademik Yayınlar

Akademik özgürlüğün bir diğer koşulu, akademisyenlerin araştırma sonuçlarını ya da belirli bir alandaki akademik görüşlerini özgürce yayınlatabilmeleridir. Akademik yayınlar akademisyenlerin araştırma ya da görüşlerini geniş akademik kamunun ve genel olarak tüm toplumun ilgisine ve denetimine sunmasının temel yollarından biridir. Yayınlar dünyada akademik bilgi birikiminin kaydedilmesi, yaygınlaştırılması ve çoğaltılmasının temel araçları arasında sayılır. Bu nedenle akademik dünyada yayınlar büyük bir öneme sahiptir. Bir akademisyenin yayın yapması onun akademik gelişimi ve prestiji için elzem sayılır. Akademik yayınlar üzerinde kurulacak bir baskı bu nedenle hem akademisyenin mesleki-entelektüel gelişimi üzerinde hem de insanlığın evrensel bilgisinin üretilip paylaşılması üzerinde olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Akademik yayınlar üzerindeki baskı, akademik araştırmalara da yansıtacak, belirli alanlarda yapılacak araştırma, proje ve yayınların azalmasına ve dahası belirli çalışma alanlarının, örneğin toplumsal olarak belirli bir dönemde hassas ya da sakıncalı sayılabilecek konuların giderek sahnenin dışına itilmesine, akademik açıdan sönümlenmesine yol açabilecektir. Bu araştırma kapsamında, akademisyenlerin yayın yaparken kendilerini ne kadar özgür hissettiklerine ilişkin sorular da sorulmuştur.

Anket araştırmasına katılan tüm akademisyenlerin yarıdan fazlası yayınlarında görüş ve bilgi paylaşırken kendisini özgür hissetmemektedir. “Akademik yayınlarımda görüş ve bilgi

paylaşırken özgür hissediyorum” ifadesini de değerlendirmeleri istenen akademisyenlerin %55’i bu ifadeye katılmadığını belirtmiştir. %24’ü bu konuda kararsızken, sadece %22’si bu ifadeye katılmakta ve yayınlarında görüş ve bilgi paylaşırken kendisini özgür hissettiğini belirtmektedir (Bakınız Şekil 2). Vakıf ve devlet üniversitesinde çalışan akademisyenler arasında bu konuda anlamlı bir fark göze çarpmaktadır. Vakıf üniversitelerinde çalışanlar yayınlarında görüş ve bilgi paylaşırken kendilerini %6’lık bir oransal farkla daha az özgür hissetmektedirler: Bu üniversitelerde çalışan akademisyenlerin %16’sı yayınlarında kendilerini özgür hissettiklerini dile getirmiştir.

Şekil 2: Akademik Yayınlar Açısından Akademik Özgürlük

Yayınlarda görüş dile getirirken kendilerini özgür hissetmeyen akademisyenler bir tür oto-sansür uygulamaktadır. Akademisyenlere akademik yayınlarında “hassas” konulara değinirken ne hissettikleri de sorulmuştur. Bu soruyu yanıtlayan her üç akademisyenden biri (100 akademisyen), akademik yayınlarında bir tür oto-sansür uyguladığını, “hassas/sakıncalı kabul edilen konulara girmemeye, bazı şeyleri dile getirmemeye çalıştığını” belirtmiştir. Akademisyenlerin %23’ü bu konuda kararsız olduğunu, %46’sı da bu ifadeye katılmadığını belirtmiştir (Bakınız Tablo 9).

Tablo 9: OHAL’de Akademik Yayın Açısından Akademik Özgürlük

OHAL’de Yayın Yapmanın Zorlukları	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum
Akademik yayınlarımda hassas/sakıncalı kabul edilen konulara girmemeye, bazı şeyleri dile getirmemeye çalışıyorum.	100 (%31)	75 (%23)	151 (%46)
Akademik yayınlarımda görüş ve bilgi paylaşırken özgür hissediyorum.	70 (%22)	77 (%24)	176 (%55)

Derinlemesine görüşme gerçekleştirilen katılımcılar sosyal bilimler alanında çalışan bir akademisyenin OHAL döneminde yayın yaparken hissettiği baskıya sıklıkla değinmişlerdir. Yayınlar kişinin adını taşıdığı ve kamuya açık olduğu için akademisyenler bu alanda kendilerini daha korumasız hissetmekte ve kimi durumlarda yayın yapmamayı tercih etmektedirler:

Araştırmanın teknik kısmından başlayan bir oto-sansür var dedim ya. Oradan başlayıp da sonra tabii bu araştırma faaliyetini paylaşma aşamasında bir bilimsel dergi olsun ya da daha bir popüler dergi de olsa yani kendi adınızla yazacağınız çizeceğiniz her şey konusunda kamu üniversitesinde çalıştığınız sürece, kamu görevlisi olduğunuz sürece bir tereddüt oluyor insanın kafasında. Acaba bunu bu şekilde ifade etsem mi? Bu kavramı kullansam mı? Böyle mi yazsam? ... Yani sosyal bilimci olmak daha riskli ve zor bir şey bu tarz baskı ortamlarında. Çünkü ben siyaset teorisi çalışan bir insanım. En temel kavramlarım, iktidar, işte devlet vs. dolayısıyla bu alanda söz söylediğiniz an sakıncalı hale gelebiliyorsunuz. Yani şimdi kim diyebilir ki yani “Türkiye’de ben istediğimi söyleyebilirim ve başıma bir şey gelmez” diye. ... Öyle bir özgür hissetmiyorum kendimi. (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Ankara)

İstediğim konularda araştırmayı yaparım da, yaptığım araştırmayı yayınlamak gibi bir sorun var. Bu belirli sınırlar içinde gerçekleşen bir şey. Bir akademisyen olarak ben şu anda kendimi özgür hissetmiyorum. Şu anlamda kendime sansür uygulamıyorum, konu neyse araştırıyorum, okumamı yapıyorum ama bunu yazılı bir metin haline getirip de paylaşmaya kalktığım zaman tabii ki sınırlar belli. İnsanın her an yazdığı bir şeyden dolayı bir tür kovuşturmayla, soruşturmayla uğrayabileceği bir ortamda yaşıyoruz. (DG., Öğretim Üyesi, Dr., Vakıf Üni., İstanbul)

Akademik yayınlar üzerindeki baskıyı ve akademisyenlerin bu baskıyla baş etme stratejilerinden birini bir katılımcı şöyle ifade etmiştir: “Özellikle yabancı dilde yayın yaparak, hükümeti tehdit etmeyen konuları inceleyerek ve kantitatif yöntem ile yapılan çalışmalar artmıştır. Bunlar akademisyenlerin kendini koruma stratejileridir.” (Anket, Doçent, Vakıf Üni., Ankara). Bir başka akademisyen özellikle yabancı dilde yayınlar yapmaya çalıştığını, çalışmalarını yurt içindeki dergilerde yayınlamakta zorluk çektiğini dile getirmiştir:

Onu uluslararası bir dergide en iyi indeksli dergide bastık ama herhangi bir kıyırık iletişim fakültesi dergisi o yazıyı cesaret edip basmaz. ... Biz de aslında *borderless* akademisyenler gibi uluslararası akademiye iş üretiyoruz, özgürüz çünkü orada. Ama buraya dönüp baktığımızda burada özgür değiliz. O çelişki ondan kaynaklanıyor. Uluslararası olmasak sırf buraya iş üretiyor olsak hiçbir şey üretiyoruz diyebiliriz yani. (DG, Öğretim Üyesi, Vakıf Üni., İstanbul)

Akademisyenlerin yayınlar üzerindeki baskı karşısında geliştirdikleri bir strateji tamamen “teknik” metinler yazmaktır. Örneğin bir akademisyen yayınlar üzerindeki sansürü ve baskıyı aşabilmek üzere “akademik ilgi alanlarına giren” yayınlar ile “atama yükselme kriterlerine uygun, doçentlik dosyasında kullanabileceği” ve oto-sansür gerektirmeyecek “teknik” yayınlar arasında bir ayırım yapmaya çalıştığını dile getirmiştir:

Ee kimlik çalışıyorsun. Çalıştığım alan yani ister istemez yani bu konuların içine dâhil olmamı gerekli kılıyor yani ve birden bire her alan tehdit olabiliyor yani. Bakıyorsun nereden tutsan? Peki, ne yapacağız yani? Geri çekil! Ne yapayım? Bunun düşündüm mesela. Tamamen teknik, doçentliği almaya dönük çalışabilir miyim? diye gerçekten düşündüm. Hani bu işin oluruna nasıl bakayım? Ama yapamam. Çünkü benim entelektüel birikimim şey değil. ... Mesela en son şimdi KHK’lı olan bir ekip işte Almanya’da bir kitap çıkartıyormuş. Onlar mesela işte kitabına bölüm istediler. Düşündüm, muhtemelen doçentlikte kullanmam. Artık hayatımı böyle ayırt ettim yani: Resmi işlerimde kullanabileceklerim ve entelektüel olarak katkı sağlamak istediğim ve yapmak istediğim işler diye kategorik bir ayırım yapmak zorunda kaldım. Şu ana kadar resmi işlerime bir katkı yapmadım ne yalan söyleyeyim. Hani kendi kendime böyle bir ayırım yaptım. Hani böyle yapayım öyleyse diye ama olmuyor biliyor musun? Merak etmediğim bir şeyi de oturup sırf yani böyle bir akademisyen değilim. O alan boş kaldı, yani “doçentliğe hazırlık” bölümü boş kaldı. Gerçekten ... akademik hayatta kalacaksan bir resmi alan bir de entelektüel alan belirlemek zorundasın kendine (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Doğu Anadolu Bölgesi).

Ankete katılan akademisyenlerin %2’si OHAL döneminden önce, %5’i de (16 kişi) OHAL döneminde, akademik yayınlarının (makale, kitap vs.) içeriğinin hassas ya da sakıncalı

bulunması nedeniyle bazı bölümlerinin yayın kurulları, jüriler, yayınevleri vb. tarafından çıkarılmasının istendiğini belirtmiştir (Bakınız *Tablo 10*).

Tablo 10: Akademik Yayınların Engellenmesi

Yayınlar Üzerindeki Baskı	OHAL Öncesi	OHAL Dönemi
Akademik yayınının (makale, kitap vs.) bazı bölümlerini çıkarmam/değiştirmem istendi.	7 (%2)	16 (%5)
Makalem başvurduğum dergi tarafından değerlendirmeye alınmadı/reddedildi.	4 (%1)	9 (%3)
Kitabım yayınevi tarafından basılmadı.	3 (%1)	2 (%1)

Çıkarılması istenen unsurlar yayınlarda kullanılan bir sözcük/kavram/terim olabileceği gibi, bir bölüm, başlık ve hatta referans bile olabilmektedir. Özellikle akademiden ihraç edilmiş akademisyenlerin metinlerine yapılan referansların çıkarılması, kitapların yeniden basımında isimlerinin çıkarılması vb. talep edilebilmektedir. Aşağıdaki ifadeler akademisyenlerin bu konuda yaşadıklarını örneklemektedir:

OHAL sonrası dönemde KHK ile ihraç edilen kişilerin yazdıkları kitap bölümlerinin o kitapların yeni basımına dâhil edilmediğini gözlemledim. (Anket, Öğretim Üyesi, Vakıf Üni., İstanbul)

...sakıncalı akademisyenlerin yazıları çıkartıldı, editörlükleri iptal edildi. Geçmiş akademik çalışmaları yok sayıldı, iptal edildi. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Ankara)

Kişiler yayınlarını yayınlamalılar diye düşünüyorum. Atıf yaparken atıf yapılan kişinin ihraç edilip edilmediğini araştırmak zorunda kalmamalılar. (Anket, Öğretim Elemanı., Devlet Üni., Erzurum)

Bir makalede bir arkadaş, kitabın editörü, bir konuya girmememi istedi. Ben bırak o konuya girmemeyi o konu hakkında daha da fazla aslında çalışmam gerektiğini düşünüyordum. Derste falan anlattım o ayrı, ama makalemden o bölüm çıkartıldı. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet ve Vakıf Üni., İstanbul)

Öyle şey ki, az önce bir arkadaşla konuşuyordum, bir tane dergi -ULAKBİM dergisi olması gerekiyor doçentlik için- diyor ki “Dipnotlarını bile KHK’lı birisine vermeyeceksin.” Hadi bakalım! (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Doğu Anadolu Bölgesi)

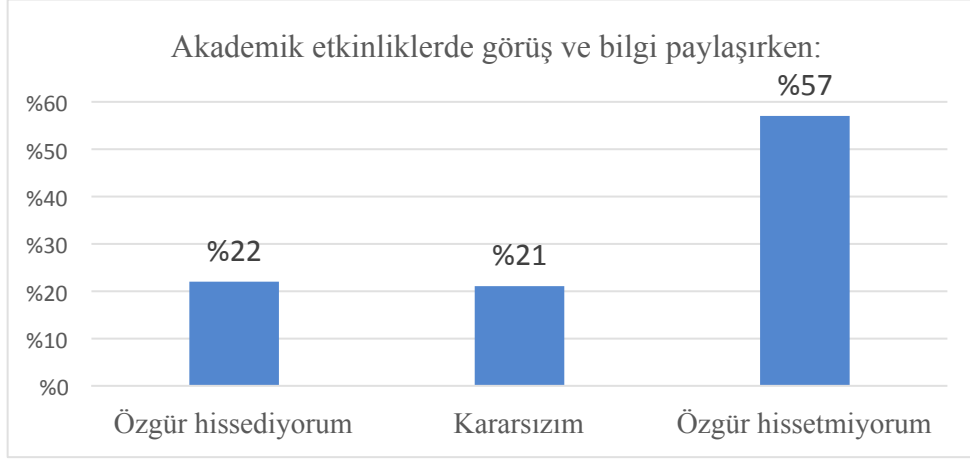
Bir hocamızın başına böyle bir şey denk geldi. Kendi okuduğu -hakemlik yaptığı- bir makalede ihraç edilen birisinin referans olarak kitabı, makalesi verilmiş. Tekrar, hocaya düzeltmeye geliyor. Kabul edilip bütün işlemleri tanımladıktan sonra şu kişinin referansını çıkarttırarak düzeltme yaptırın diye. Diyor ki “Lütfen, ilgili yazardan böyle bir şey isteyin, düzeltme isteyin!” (DG, Öğr. Üyesi, Devlet Üni., Ankara)

Yukarıda dile getirilenlerin yanı sıra, ankete katılan akademisyenlerin %3’ü (9 kişi), içeriğinin hassas ya da sakıncalı bulunması nedeniyle makalesinin başvurduğu dergi tarafından değerlendirmeye alınmadığını veya reddedildiğini söylemiştir (Bakınız *Tablo 10*). Bu bulgular, OHAL döneminde akademik yayınların ağır bir sansür ve oto-sansür zincirinden geçtiğın göstermektedir. Akademisyenlerin kendi oto-sansür süzgecinden geçebilen kimi yayınların bu sefer de yayıncıların denetim ve sansürüne takılmaktadır. OHAL’in ayrıca sakıncalı akademisyen olarak adlandırılabilir bir akademisyen tipi yarattığı gözlemlenmektedir. Ne kadar “masum” olursa olsun, temel vasfı kamu hizmetinden ihraç edilmiş olmak olan bu akademisyen tipinin yazdıklarına atıf yapılmasının kendisi bile bir tür suç unsuruna dönüştürülmüştür. Bu durum yeni bir sansür ve hak ihlali kanalı oluşturmuşa benzetilmektedir.

Riskli Bir Alan Olarak Akademik Etkinlikler

Akademisyenler sadece yayınlarında değil, konferans, panel, seminer gibi akademik etkinliklerde de kendilerini özgür hissetmemektedirler. Hatta akademisyenler için akademik kamuyla yüz yüze iletişime geçtikleri akademik etkinlikler, yayınlara göre daha büyük bir risk kaynağıdır. Zira akademisyenlerin % 54’ü akademik yayınlarında görüş ve bilgi aktarıırken özgür hissetmediğini dile getirirken, akademik etkinliklerde bu durum %3’lük bir artışla % 57’ye çıkmaktadır (Bakınız *Şekil 3*).

Şekil 3: Akademik Etkinlikler Açısından Akademik Özgürlük

Akademisyenler arasındaki güven ilişkisi zedelenmiştir. İhbarcılık kültürü ve ifade özgürlüğünün önündeki engeller, akademisyenlerin geniş akademik kamuyla ve hatta tanıdıkları, aynı kurumda çalıştıkları meslektaşlarıyla güven ilişkisini zedelemiş görünmektedir. Akademisyenlerin ankette yer alan açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlarda yer alan aşağıdaki ifadeler, akademisyenlerin meslektaşlarına olan güveninin OHAL döneminde nasıl sarsıldığını çarpıcı bir biçimde göstermektedir:

Ders anlatmak zorlaştı. Çalışma alanımı değiştirdim, insani ilişkilerde daha temkinliyim, akademiye çok fazla arkadaşım kalmadı. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Eskişehir)

Akademik ortamlarda özgürce konuşmuyoruz. Odalarda, kapalı kapılar ardında konuşuyoruz. Hiç kimse ile hiçbir şeyi, hiçbir düşüncenizi paylaşmıyorsunuz. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Erzurum)

Eleştirel düşünceyle gerçekleştirilebilecek hiçbir yayın ve organizasyona katılamıyorum, korku yaşıyorum. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Erzurum)

Yayınlarda karşımıza çıkan oto-sansür etkinliklerde de sürmektedir. Akademisyenlerin üçte birinden fazlası (%34'ü), konferans, sempozyum, panel gibi etkinliklerde hassas ya da sakıncalı kabul edilen konulara girmemeye, bazı şeyleri dile getirmemeye çalışmaktadır. Öyle ki OHAL döneminde akademisyenlerin %13'ü bu nedenle genel olarak akademik etkinliklere katılmamaya çalıştığını, yine %13'ü bu konuda kararsız olduğunu dile getirmiştir! (Bakınız *Tablo 11*)

Tablo 11: Akademik Etkinlikler Açısından Akademik Özgürlük

Akademisyenler Akademik Etkinliklerde Ne Kadar Özgür?	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum
Akademik etkinliklerde (konferans, sempozyum, panel vs.) hassas/sakıncalı kabul edilen konulara girmemeye, bazı şeylere değinmemeye çalışıyorum.	104 (%32)	73 (%22.5)	148 (%45.5)
Eleştirel, hassas veya sakıncalı konulara değinmemek için akademik etkinliklere (konferans, sempozyum, panel vs.) katılmamaya çalışıyorum.	41 (%13)	43 (%13)	237 (%74)

Bir akademisyen akademik kamunun etkinliklerde sunum yaparken yaşadığı tedirginliği şöyle ifade etmiştir:

Bence insanlar, -genel olarak söyleyeyim sadece kendimle ilgili değil- katıldıkları etkinliklerin konusu, içeriği, -bir panele katılacaklar, konferansa katılacaklar, bir kongreye, bir toplantıya gidecekler- bunun içeriği, konusu, orada konuşacakları şeyler, orada anlatacakları şeyler, bunlarla ilgili azami bir dikkat içerisinde herkes. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni. Eskişehir)

Akademik etkinliklerdeki bu ağır kontrol ve baskı ortamına rağmen akademik etkinliklere katılmak ve görüşlerini dile getirmek isteyen akademisyenler kimi zaman etkinlik organizasyonunun sansürüne de takılabilmektedir. Ankete katılan akademisyenlerden biri OHAL öncesinde, ikisi de OHAL döneminde hassas ya da sakıncalı kabul edilen konulara değindiği için konferans bildirisinin konferans organizasyonu tarafından reddedildiğini bildirmiştir.

Bu baskıların yanı sıra akademisyenlerin akademik etkinliklere katılımı bizzat çalıştıkları kurum tarafından da engellenebilmektedir. Aşağıda sunulan *Tablo 12*'de de görüldüğü üzere OHAL öncesi ile sonrası arasında bu türde bir hak ihlali konusunda yaklaşık yüzde yüzlük bir fark göze çarpmaktadır. OHAL döneminde, politik görüşleri veya akademik çalışmalarının içeriğinin eleştirel, hassas ya da sakıncalı bulunması nedeniyle

akademisyenlerin % 1'ine yurt içi, % 7'sine de yurt dışı etkinliklere katılma izni verilmemiştir: “Yurtdışındaki bir konferansa çağrı aldım, 3 gün izin alamadım. Vermediler. Bir tür ekmek yok su yok. Kadro yok... bunları da yaşamaya alıştık.” (DG, Doçent, Devlet Üni., Eskişehir)

Tablo 12: Akademik Etkinliklere Erişimin Engellenmesi

Akademik Etkinliklere Erişimin Engellenmesi	OHAL Öncesi	OHAL Dönemi
Çalıştığım kurum tarafından yurtiçi akademik etkinliklere katılmama izin verilmedi.	4 (%1)	4 (%1)
Çalıştığım kurum tarafından yurtdışı akademik etkinliklere katılmama izin verilmedi.	9 (%3)	23 (%7)
Çalıştığım kurum tarafından yurtiçi/yurtdışı akademik etkinliklere katılım desteği verilmedi.	24 (%8)	49 (%15)
Akademik etkinliklere başvurmamam yönünde telkinler/baskılar oldu.	7 (%2)	14 (%4)
Yurtdışı etkinliklere katılımım emniyet/iç işleri bakanlığı tarafından engellendi.	3 (%1)	18 (%6)

“Sakıncalı” kabul edilen ya da “hassas konuları” çalışan akademisyenler kimi durumlarda etkinlik için izin alabilseler de bu sefer etkinliklere katılabilmek için gerekli desteği alamamışlardır. *Tablo 12*'de de görüldüğü üzere, OHAL öncesinde akademisyenlerin %8'i, OHAL döneminde de %15'i politik görüşleri veya akademik çalışmalarının içeriği uygun görülmediği için kurumlarından etkinlik katılım desteği alamadıklarını bildirmişlerdir.

Akademisyenlerin bu bariyerleri aşma konusunda geliştirdikleri bir strateji sunumları yöneticiler tarafından detaylı bir şekilde kontrol edilmesin diye yurtdışı akademik etkinlikler için çalıştıkları kurumdan etkinlik desteği talep etmemek olmuştur. Örneğin bir araştırma görevlisi bu durumu şöyle ifade etmiştir:

Bir bildiri sunmaya Malta'ya gittim. Giderken kendi tez konumla ilgili -OHAL devam ediyordu ve kamu görevlileri yurtdışına çıkarken amirinden izin alıyordu- “Sakıncası yoktur” yazısı aldık falan. Fakat bana şey dedi herkes yani: “Malta'ya gidiyorsun, kurumunda yılda bir kere yurtdışına gitme şeyi var. Bildiri özet şeyini ver, para alırsın.

Uçak biletin karşılansın en azından.” falan. Ben dedim ki “Ben bu metni -doktora tezimize ilgiliydi- ama ben” dedim “bu metni değiştirmek istemiyorum.” Aşağıda değişik metin verip de... Şimdi şöyle bir şey var: Bildiri özeti zaten İngilizce. Bizim yöneticinin zaten böyle aman aman bir İngilizcesi yoktu. Baktığı şeyden ne anlardı bilmiyorum. Şu tartışmayı bile yapmalarını istemedim yani. İşte kurumun o resmi ideolojiye yakın çalışma konularından bir şey olmadığı için benim çalışma konum. “Yani biz kurum olarak seni niye destekleyelim ki Malta’ya giderken?” de denebilirdi ya da OHAL döneminde olduğumuz için işte belki daha ince eleyip sık dokuyarak birileri yurtdışına gitsin-gitmesin tartışması yapılabilir mi? Açıkçası böyle, bir tez konumun orada tartışılıp ya da tezden çıkardığım bir bildirin bana bir olumsuz geri dönüşü olmasın diye hiçbir şey sunmadım yönetime. Tamamen kendi cebimden karşılayıp gittim mesela Malta’ya. (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Ankara)

Akademisyenlerin bir kısmı daha etkinliklere başvuru sürecinde engellenmişlerdir. Yukarıda sunulan *Tablo 12*’de de görüldüğü üzere, soruları yanıtlayan akademisyenlerin % 2’si OHAL öncesinde, % 4’ü de OHAL döneminde akademik etkinliklere katılmaması yönünde telkinlerle karşılaşmıştır. Tüm bu zorlukları aşan akademisyenlerin % 6’sı OHAL döneminde bu sefer de emniyet güçleri veya içişleri bakanlığının engellemeleri nedeniyle yurt dışı etkinliklere katılamamıştır. Örneğin bir akademisyen OHAL döneminde çalıştığı üniversite rektöründen ıslak imzalı onay belgesi aldığı halde hakkında daha önce açılan ve sonra lehine sonuçlanıp kapanan bir soruşturma nedeniyle havaalanından çıkarılmadığını aktarmıştır:

OHAL’den sonra hatırlarsınız, rektörün ıslak imzalı çıkış onayı olmadan çıkılmıyordu falan. Bütün hazırlıklarımı yaptım. Kabuller şey oldu. ... Esenboğa Havaalanına geldim Sinop’tan, ondan sonra hemen polis “Gel bakalım sen böyle!” Sarkık bıyıklı falan. “Gel bakalım!” falan dedi. “Ne diyorsun?” falan dedim. “Buradan geç.” Şey davranıyor, böyle kötü davranıyor. “Nasıl buradan geç, ne diyorsun sen?” Böyle bir tartışma. ... Neyse getirdi bir ofise soktu. Geçti bilgisayarın karşısına, yazıyor bir şeyler. Ben de karşısında göremiyorum ne yazdığını. “Ne yapıyorsunuz?” diyorum, “Sinop’a gidersen, orada öğrenirsin” diyor. Dedim, “Avukatımı arayacağım!” “Ara” dedi. Çıktım dışarıya. Aradım bir avukat arkadaşı, “Atla gel, gözaltı bile yapabilirler, tutuklayabilirler, OHAL’de, her şey yapabilirler. Bırak gel. Hiç uğraşma, bırak gel.” dedi. Bıraktım geldim. ... Meğer o şeyde (*katıldığı eylem nedeniyle açılan ve sonra lehine sonuçlanan soruşturma*) aslında o yurtdışı şerhinin düşmesi gerekiyormuş sistemde. Sinop Emniyetine gittim, adamlar özür diledi benden. Oradaki polisler, “Biz işte bunu düşürmemiz gerekiyordu.” falan. ... tabii biliyorsun başvurular falan ekonomik olarak bayağı bir şey yaptım işte. 1.5- 2 bin liraya yakın şeyim vardı. Oradan bir ekonomik kaybım da oldu aslında. Yani otel paraları, bilmem neler, şeyler de cebimden çıkmış oldu. Üniversiteden bunları talep ettim, dilekçeyle, şey yapmadılar, vermediler. (DG., Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Sinop)

Belirli akademisyenlere yönelik bu engellemeler, diğer akademisyenleri de olumsuz etkilemiş ve kimi akademisyenleri herhangi bir akademik etkinliğe başvuru yapmaktan alıkoymuştur. Aşağıda sunulan ifadeler bunu örneklemektedir:

Üniversitelerdeki uygulamaları, engelleri görünce ben kendim uzun süre bilimsel etkinliklere başvurmadım, engellenirim korkusuyla. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Ankara)

Çok fazla denetim-gözetim sebebiyle oto-sansür uyguladığım zamanlar oluyor. Özellikle yurtdışı konferanslarına gitmek için görevlendirme talep ettiğimde reddedileceğimi düşünüyorum ve bu yüzden birçok sefer adım atamıyorum. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., İstanbul)

Akademisyenlerin belirli akademik etkinliklere katılmamaları üzerindeki baskıların yanı sıra, bizzat etkinliklerin düzenlenmesi sürecinde de konferans/panel/seminer vs. konusunun sınırlandırılması, katılacak konuşmacıların çeşitli nedenlerle (muhalif olması, hassas konulara değinmesi vb.) önceden yönetim tarafından kontrol edilmesi, konferansı dinlemeye gelenlerin denetlenmesi gibi çeşitli baskı ve kontrol mekanizmaları işletilmektedir. Örneğin ankete katılan bir akademisyen bu durumu kendi bölümü için şöyle ifade etmiştir: “OHAL’in ilanını izleyen akademik yılda (2016-2017) Anayasa Hukuku Anabilim Dalı olarak konferans düzenlenmememiz yönünde telkinde bulunuldu. Ancak bir sonraki akademik yılda (2017-2018) görüş değiştirildi ve konferans düzenlendi.” (Araş. Gör., Vakıf Üni., İstanbul). Bir başka akademisyen OHAL döneminde çalıştığı kampusta akademik etkinlik düzenlemenin önündeki engelleri şöyle ifade etmiştir: “Üniversite içinde düzenlenen akademik ve politik toplantılara kısıtlamalar getirilmesi (konferans programına “imzacı” birini koyamamak), bütçelerin son anda iptal edilmesi, ‘okula polis girer’ tehdidiyle sendika etkinliklerine sınırlama getirilmesi, ... konferanslara girişte misafirlerin TC kimlik numaralarını istedikleri için dışarıya duyuramıyoruz...” (Anket, Araş. Gör., Devlet Üni., İstanbul). Bir başka akademisyen akademi üzerindeki genel baskının üniversitelerde düzenlenecek akademik etkinliklere olan ve genel olarak akademik tartışma üzerindeki etkisini şöyle dile getirmiştir:

Bir kere akademik tartışma yapamaz hale geldik. Can derdine düştük. Ben son 3 senedir üniversitede akademik tartışma yaptığımızı hatırlamıyorum. Akademik tartışma yapılamaz hale geldi. Konferans panel falan yapılamıyor. Bir kere yapıldığı zaman ya üniversite izin vermiyor ya katılacak akademisyenlere izin verilmiyor vs. Dolayısıyla kimsenin şeye mecali de yok. Enerjisi de yok yani. Panel yapalım, konferans yapalım vs. ... Ortamı sakatladı bu baskı ve terör ortamı. ... Kaldı ki panel manel hiç bunlar zaten organize etmek bile akıllarına gelmiyor. Ya kendi canımızı nasıl kurtaracağız ya diğer arkadaşlara nasıl yardım edeceğiz. Onun derdindeyiz son 3 senedir. Büyük bir sekteye uğradı dolayısıyla akademik üretim. (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., İstanbul)

Özetle Türkiye’de OHAL döneminde hem akademik etkinlik düzenlemek hem de bu etkinliklere katılmak akademisyenler nezdinde sıkı bir kontrolden geçmesi beklenen riskli bir şeye dönüşmüş, bu da etkinliklere ilişkin motivasyonu düşürmüştür. Bir akademisyen bu durumun sonucunu şöyle özetlemiştir: “Genel bir çekingenlik oluştu. Üniversitemizdeki pek çok açık etkinlik, konferanstan basın açıklamasına kadar, çok azaldı. Katılım kendiliğinden azaldı. Etkisi azaldı.” (DG, Prof., Devlet Üni., Adana)

Araştırma Yapmanın Önündeki Engeller ve Daralan Akademik Alan

Akademisyenler OHAL döneminde araştırmalarını yürütürken de çeşitli baskı ve engellemelerle karşılaşmışlardır. Akademisyenlerin %4’ü OHAL öncesinde, %6’sı da OHAL döneminde, yürütmekte oldukları araştırma projelerinin politik görüşleri veya akademik çalışmalarının eleştirel, hassas ya da sakıncalı bulunması nedeniyle durdurulduğunu, iptal edildiğini veya reddedildiğini bildirmiştir. Her on akademisyenden biri (%11), araştırma projelerine bile başvuramamaktadır, zira politik görüşleri veya çalışma alanlarının sakıncalı bulunması nedeniyle okul yönetimi veya akademik üstleri bu kişilerin projelere başvurmamaları yönünde telkinlerde bulunmuştur. Akademisyenlerin %3’üne yine politik görüşleri veya araştırma konuları nedeniyle gerekli arşiv, kütüphane veya bilgiye erişim konusunda yöneticiler/görevliler tarafından zorluk çıkarılmıştır (Bakınız *Tablo 13*).

Tablo 13: Araştırmaların Engellenme Biçimleri

Araştırma Yapma Özgürlüğü Üzerindeki Baskılar	OHAL Öncesi	OHAL Dönemi
Araştırma projem durduruldu/iptal edildi/reddedildi.	12 (%4)	19 (%6)
Araştırma projelerine başvuramam yönünde telkinler oldu.	18 (%6)	35 (%11)
Çeşitli arşivlere, kütüphanelere veya bilgiye erişimime zorluk çıkarıldı.	4 (%1)	9 (%3)

Politik görüşlerin hassas veya sakıncalı sayılmasının yanı sıra, üniversite içerisindeki klikleşmeler nedeniyle de yöneticilerin belirli akademisyenlerin proje kaynaklarından

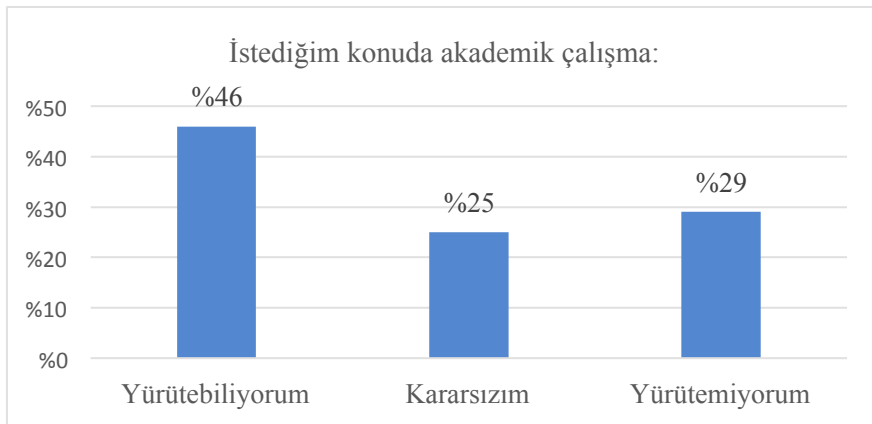
faydalanmalarını önlediği görülmektedir. Bu engeller bizzat akademisyenin başvuru yapmaması yönünde telkinlerde bulunulması gibi enformel yollarla veya “sakıncalı” kabul edilen akademisyenlerden gelen proje başvurularına yanıt dahi verilmemesi gibi resmi prosedürlerin askıya alınması yoluyla veya bu akademisyenlerin projeleri için gerekli izinlerin verilmemesi yoluyla gerçekleşebilmektedir. Örneğin “Bu Suça Ortak Olmayacağız” başlıklı bildiriye imza atan barış akademisyenleri, artık kendi üniversitelerinden veya TÜBİTAK’tan araştırma projeleri için kaynak temin edemediklerini ya da bu tür projeler yürütemediklerini bildirmişlerdir:

Hiçbir şey söylemiyorlar. Mesela benim bahsettiğim projem reddedilmedi, cevap gelmedi! Hiçbir şekilde cevap vermiyorlar. Şimdi ikinci kez başvurdum, yine cevap vermiyorlar! Ret yok, yani kâğıt üstünde bir şey yok, sümenaltı ediliyor. Bizim isimlerimizin olduğu listeler de geri gönderiliyor, bunları değiştirin diye. Değiştiriyorlar. (DG, Öğretim Üyesi, Üyesi, Devlet Üni., İstanbul)

Mesela ben bir proje aldım yurtdışından, Avustralya kaynaklı. Olmadı, üniversite imza atmadı. Projeler şöyle yürüyor, fonu veren kurum üniversitenin bir “partnership” imzası atmasını istiyor. Bu kadar. Atmadılar ve böylece olmadı proje. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Eskişehir)

Akademisyenlerin %29’u OHAL döneminde istediği konuda akademik çalışma yürütemediğini belirtmektedir. %25’i bu konuda kararsızdır. Akademik çalışmalarını istediği konuda yürütebilenlerin oranı yarıdan azdır (% 46). (Bakınız Şekil 4).

Şekil 4: Akademisyenlerin İstedikleri Konuda Araştırma Yapabilme Düzeyi

Akademisyenlerin çalışma alanlarına ilişkin baskı öyle bir boyuta ulaşmıştır ki akademisyenlerin çalıştıkları kurumda okudukları kitaplar, kullandıkları bilgisayarlar, resmi e-posta hesapları, internet kullanımları veya üniversitelerin dâhil oldukları veri tabanlarından indirdikleri makaleler bile denetlenebilmektedir. Bazı akademisyenler bu nedenle çalıştıkları kurumda araştırmalarıyla ilgili internet taraması yapmaya veya metin okumaya bile çekindiklerini, araştırma alanlarıyla ilgili çalışmalarını kurum yerine evde veya başka yerlerde sürdürmeye çalıştıklarını dile getirmişlerdir:

Özellikle 15 Temmuz'dan sonra bilgisayarlarımıza, maillerimize ulaşamadık birkaç gün. İnternet bağlantısı kesildi katlarda ve mail listelerimizin yani e-maillerimizin -ama Outlook adresimiz, ama mesela benim orada ben gmail'den de açıp bakıyorum diyelim ki maillerime- onları açıp baktılar mı bilmiyoruz. Ama bizim resmi e-mail adreslerimizin, e-postalarımızın incelendiğine neredeyse eminim yani. ... Mesela ben bu bilgisayardan açıp her istediğime ulaşma yoluna gitmem burada. Evde çalışırım, evde okurum, evde indiririm. Böyle bir şey olduğunu düşünüyorum çünkü. Bunların bilgi işlem deposunda her hocanın eğer bir gün bir şey, bir koz olarak kullanılmak isterse nerelere girmiş, nerelere bakmış, incelemiş. Bu şey yani işte. Ben bunu araştırmak, öğrenmek istiyorum deyip içinden kurtulabileceği bir şey olmuyor akademisyenin. Özgürlüğün parçası olmuyor maalesef güne geldiğinde. (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Ankara)

Küçük üniversitelerde rektörler en çok karşılaştığınız kişilerdir bu arada. ... Odaları dolaşmak değil onun adı, odaları basmak. Odayı basıyordu birden. Atıyorum ben "Görme ve Cinsellik" kitabını okuyorum. "İşin yok mu senin, düzgün kitapları okusana!" falan diye bağıyordu. Ben de işimin cinsellik olduğunu söylediğimde o da böyle tuhaf bakıyordu. ... Bir gün yine "Ne yapıyorsun sen?" dedi. Ben de "kitap okuyorum" dedim. Ben de saftirik kitabı böyle ters çevirmişim, yazısı gözüküyor, sakla de mi en azından! *Orgazmın Tarihi* orada kabak gibi çıkınca, "Bu ne?" dedi, "Neden kendi alanıyla ilgili kitaplar okumuyorsun?" ... Ondan sonra, ertesi hafta ben odamdan çıkarıldım. Dediler ki "Çıkın burayı çay ocağı yapacağız." (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Güneydoğu Anadolu Bölgesi)

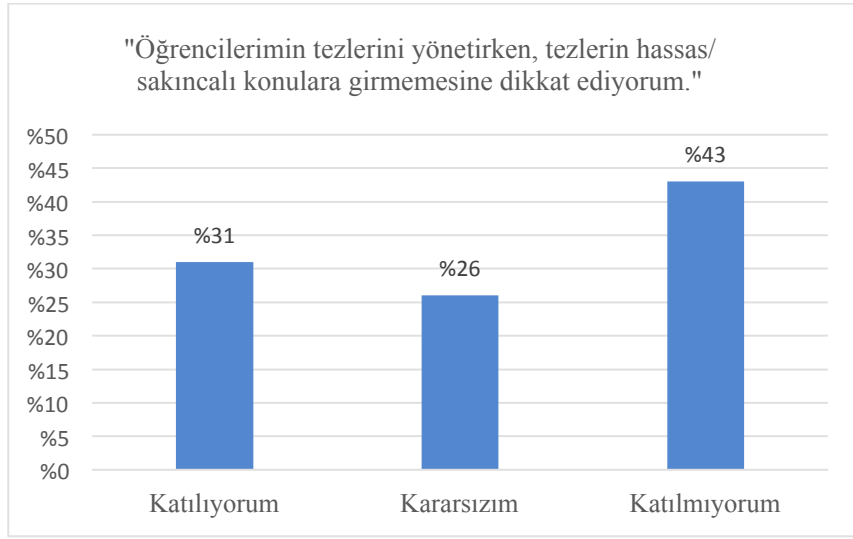
Akademisyenler OHAL döneminde denetlendiklerine ilişkin ciddi bir endişe duyduklarını dile getirmişlerdir. Bu endişe öyle bir boyuta varmıştır ki bilgisayarlar, ofis telefonları ya da ofisteki kitaplar doğrudan denetlenmese bile bu yönde gelişen dedikodular akademisyenlerin kendilerine oto-sansür uygulamalarına ve çalıştıkları kurumlarda kendi araştırmalarını yürütme konusunda tedirginlik yaşamalarına neden olabilmıştır:

Gerçekten ciddi ciddi birçok insan bunu konuşuyordu. Odaların dinlendiği, yönetimin odalara dinleme cihazı yerleştiği. Herkes fısıldayarak birbirine işaret ederek "Dinleniyoruz, dinleniyoruz" falan diyordu. Böyle bir şey de var yani. Bu tür. Böyle bir şey konuşulduğu zaman ister istemez bundan etkileniyorsunuz ve "Acaba?" diyorsunuz.

Bu tür dedikodular çok sık oluyor yani. İşte odaların dinlendiği, telefonların dinlendiği, yani kurum telefonlarının dinlendiği... Ondan sonra şeyi çok duyuyorum, bunu bizzat ben de yapmaya başladım ama. O kadar çok insandan duyup uyarı aldıktan sonra üniversitedeki bilgisayarımın şey, sakıncalı olabilecek herhangi bir konuda işte ne bileyim o sayfalara girmemek internetten. Sakıncalı olduğu düşünülen medya şeylerine işte gazetelere filan girmemek. İşte Google Search'e o kelimeleri yazmamak. Buna insanlar gerçekten dikkat ediyorlar. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Eskişehir)

Akademisyenler sadece kendi araştırmalarında değil, öğrencilerinin tez çalışmalarında da baskı hissettiklerini dile getirmişlerdir. Şekil 5'te de görüldüğü üzere akademisyenlerin yaklaşık üçte biri (%31'i) öğrencilerin tez araştırmalarını yönetirken de oto-sansür uygulamakta, tezlerin "hassas/sakıncalı konulara girmemesine dikkat" etmektedir. Böylece hocalar üzerindeki baskı, öğrencilerin istedikleri konularda araştırma yürütme olanaklarını da kısıtlamaktadır.

Şekil 5: Lisansüstü Tezleri Yönetirken Oto-sansür

Bir akademisyen lisansüstü tezleri yönetirken hissettiği baskıyı şöyle ifade etmiştir: "Yüksek lisans ve doktora tezlerinin 'uygunluğu' konusunda devlet baskısı ve denetimi yapılan araştırmaların kalitesini düşürmektedir. İş güvencesi korkusu akademik baskı görmeyenler tarafından bile hissedilmektedir. Korku ve baskı, araştırmanın gündemini ve niteliğini her zaman olumsuz etkilemiştir." (Anket, Doçent, Vakıf Üni., Ankara). Bir başka akademisyen yazılan tezlerin başlıklarına ilişkin bir tür sansürle karşı karşıya olduklarını ifade etmiştir: "Tez çalışmalarının başlıklarıyla ilgili rahat değiliz. Sakıncalı kelimeler 'Enstitü

müdahale etmesin' diye düşünülerek sansürlenebiliyor.” (Anket, Profesör, Devlet Üni., İstanbul)

Akademisyenler hassas ya da sakıncalı kabul edilebilecek konularda tez yazdırmaya çekinmekte, yazdırdıkları zaman da başka kendi bölümleri veya meslektaşları olmak üzere çeşitli yerlerden baskılara maruz kalmaktadırlar:

... (D)aha önce çalıştırdığım bir tezin -resmi tarih yazımının dışında bir şey söylediği için- bunun öznel olduğu, işte “Maaş aldığın devleti nasıl bu şekilde suçlarsın?” denerek bütün akademik kurulun önünde bana, hiç diğer insanlar o ilgili tez çalışmasını okumadığı halde sadece birisinin söylemi üstünden, kulaktan dolma bilgilerle bana yüklenildiği zamanı da biliyorum. İki yıl önce ... tam ihraçların yoğun bir biçimde olduğu, bunun bölümün ismini de karalayacağı, burada yaptırdığınız tez çalışmasının sadece sizi ve öğrencinizi bağlamadığı, bunun bölümü de bağladığı dile getirildi. “Siz devlete, yediğiniz kaba geri dönüp nasıl tükürürsünüz?” gibi şeylerle itham edildim. ... Tez, jüri değişti, işte danışman değişti. ... Tez geçti. Birazcık daha şey yapıldı. Evet. Birazcık işte dilini şöyle değiştir, birazcık da şu ifadeleri çıkar, onun yerine şunları yaz şeklindeki düzeltmelerle şey yaptık. ... Bir taraftan da haklı olarak bir hoca diyor ki “Emekliliğim geldi, ihraç edilirse bütün haklarımdan mahrum kalacağım. Böyle bir şeyle ihraç olmak istemiyorum” diyor. “Siz dilinizi değiştiriniz, siz yazdığınız şeyleri değiştirin, niye bu benim üstüme kalsın?” ... Böyle bir döneme geçtik. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Ankara)

Alıntıda da görüldüğü üzere, akademisyenler OHAL döneminde KHK ile ihraç edilmekten veya fişlenmekten çekindikleri için hassas ya da sakıncalı kabul edilecek tezlerin jürisinde yer almaktan veya bu tezleri onaylamaktan dahi çekinmektedirler. Bu durum sadece tez konusuyla da sınırlı olmamakta, “sakıncalı kabul edilen” kişilerin örneğin ihraç edilmiş kişilerin tez jürisinde yer almak bile akademisyenler açısından riskli bir durum olarak görülebilmektedir:

Ne oldu? Bir gün hoca bana dedi ki “Ya D.⁴⁶ sorma. Meğer o yüksek lisans yapan kişi Şırnak'ta savcıymış. İhraç edilmiş, tutuklanmış, cezaevine girmiş.” Ondan sonra dedi ki “Ya şimdi” dedi “ben jüriyi toplayamıyorum. Kimse gelmek istemiyor jürisine.” Böyle şeyleri duyunca, bana iyice... Hani şimdi jüriye kimseyi bulamazsam falan. Sıkıntı olmazdı büyük ihtimalle ama bu da bir ihtimal sonuçta. Jüriye kimseyi bulamamak falan da vardı. O yüzden savunamıyor mesela. Tez bitmiş. Hani ihraç edildi de, her şeyden, ama her şeyden, maalesef. Şimdi öyle şeyler yaşıyor. Hoca söylüyormuş böyle böyle. “Şimdi ben” diyor “kimsenin günahını, ne bir şeyine girmek ne de bir şey, vebalini almak istemiyorum” diyor. “O yüzden herkese söylüyorum bu öğrencinin ihraç edildiğini. Onu

⁴⁶Kendisiyle görüşülen akademisyenin kimliğini gizleyebilmek için ismi alıntıdan çıkarılmıştır.

duyunca da hiç şey yapmak istemiyor, gelmek istemiyor hiç kimse” diyor. “O yüzden bitiremiyor.” (DG, Öğretim Elemanı., Devlet Üni., Marmara Bölgesi)

Akademisyenler üzerindeki bir başka baskı da tez yazdırdıkları öğrenciye dair sorumlulukla ilgili olmaktadır. Resmi ideolojinin veya hükümetin güncel politik görüşlerinin dışında, onu eleştiren veya genel olarak “hassas konularda” tez çalışması yapmak, OHAL şartlarında öğrencinin sonraki akademik geleceğini olumsuz yönde etkileyebileceği için, danışmanlar kendilerini öğrenciyi bu konuda uyarmak zorunda hissetmektedirler. Aşağıdaki alıntılar akademisyenlerin bir danışman olarak bu konuda yaşadıkları “psikolojik” baskıyı ve üzüntüyü ifade etmektedir:

Bir de şu açıdan bir hassasiyet geliyor. Tamam, öğrenci bu konuda çalışmak isteyebilir ama sen danışman hocası olarak öğrencinin geleceğini de düşünmek zorundasın. Öğrenci böyle bir konuyla ileride kendine akademide bir yer bulamaz ya da doktora bile giremez. Doktorayı bitirse bile başka bir üniversitede kendine yer bulamaz. O yüzden bu tarz, en azından hissettiğim ya da yaşadığım, bana söylenen, biraz daha öğrenci bunu çalışmak istese de sen başka bir şeye doğru yönlendirmeye çalış. Bu çalışmak istediği şeyin dezavantajlarının neler olacağını anlat, çünkü sen burada bir danışmansın. Bu aynı zamanda sadece yazdığı şeye yönelik akademik danışmanlık değil, bir hayat danışmanlığı da. “Gelecekte bak şu tarz sorunlarla karşılaşırsın. O yüzden bu konuyu çalışma istersen” gibi bir yönlendirme yapmamız gerektiğine dair. Doğrudan bir söylem olmadı ama en azından yaşantılarımdan çıkardığım şey o. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Ankara)

Akademik özgürlükler bakımından mesela belli konularda öğrencilere artık tez yazmayın diyoruz. Çünkü bütün bu tezler yazıldıktan sonra hepsinin bir kopyası belli bir veritabanına yükleniyor. ... Daha da önemlisi benim programımın adı “...”⁴⁷. Özellikle seçilmiş bir isim bu, çünkü biz felsefeyi siyasetle, sosyal bilimlerle ilişkilendirerek işliyoruz ve dolayısıyla da tez konularımız çok geniş olabiliyor. Yani belli bir, örneğin futbol taraftarlığından tutun da, bunun kimlik boyutunun felsefi incelemesinden, etnik gruplara, tarihe, şuraya buraya her şeye kadar çok geniş bir spektrumda tez yazdırıyorduk; ama artık maalesef o tezlerin bir kısmını yazdıramıyoruz. Öğrenciler de tercih etmiyorlar zaten. O anlamda bayağı bir sıkışmışlığımız var. (DG, Öğretim Üyesi, Vakıf Üni., İstanbul)

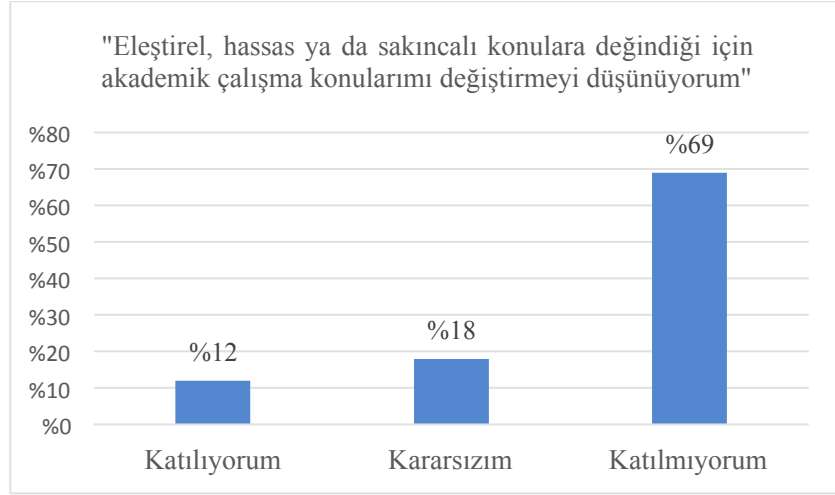
OHAL dönemi ve sonrasında oldukça hassas konularda tez yazmak isteyen öğrencilere böyle bir konu üzerinde tez yazılması halinde olası sonuçlardan direkt ya da dolaylı olarak bahsetmek (özellikle benim çalıştığım alandaki sorunsalları düşünürsek: Etik, kendilik felsefesi vb.) çok acı. (Anket, Öğretim Üyesi, Vakıf Üni., İstanbul)

Akademisyenler, araştırma projelerine başvuru sürecinden araştırmanın yürütülmesine, tez araştırması yaptırmaktan, araştırma sonuçlarının genel akademik kamuya çeşitli etkinliklerde paylaşılması ve yayınlanması süreçlerine kadar tüm akademik aşamalarda

⁴⁷ Kendisiyle görüşülen akademisyenin kimliğini gizleyebilmek için program adı alıntıda çıkarılmıştır.

karşılaştıkları, yukarıda sıralanan baskılar nedeniyle, akademik çalışma alanlarını değiştirmeyi düşünmektedirler. Araştırmaya katılan akademisyenlerin %12'si eleştirel, hassas ya da sakıncalı konulara değindiği için akademik çalışma konularını değiştirmeyi düşünmektedir. %18'i ise bu konuda kararsızdır (Bakınız Şekil 6).

Şekil 6: Baskı Nedeniyle Akademik Çalışma Konusunun Değiştirilmesi

Akademisyenlerin “Sizce OHAL döneminde Türkiye’de akademik özgürlükleri etkileyen en önemli uygulama nedir?” ve “OHAL döneminde Türkiye’de akademik özgürlükler konusunda eklemek istedikleriniz nedir?” sorularına verdikleri ve aşağıda çeşitli örnekleri sunulan yanıtlar, akademik çalışma alanlarındaki baskıyı ve çalışma alanlarındaki daralmaya işaret etmektedir:

Bu dönemde çalışma alanları sınırlandı. Örneğin siyasal iletişim alanında çalışmalar sınırlandı, genel özgürlük alanının sınırlanması, akademik özgürlükleri ve düşünceyi baskıladı. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., İzmir)

İşten çıkartılma ve hedef gösterilme korkusuyla birçok arkadaşım ya çalışma alanını değiştirdi ya da yayın yapmamayı tercih etti. (Anket, Öğretim Üyesi, Vakıf Üni., Ankara)

KHK’lar ile ihraç edilmeden işlerine devam eden akademisyenlerin işlerini kaybetme korkusu ya da bir KHK’ya eklenme korkusu ile akademik ilgi alanlarını politik olmayan konulara kaydırmaları akademik özgürlüklerin aslında bir anlamda iktidar baskısı ve oto-sansürle engellenmesi. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Ankara)

Hassas konular kategorisinde yer alan meseleler üzerine çalışmalar yapmak, dersler vermek olanaksız hale geldi. Mesela 90'lar tarihini anlatmak, sosyal medya paylaşımlarım soruşturma konusu oldu.(Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., İzmir)

Araştırma alanlarıyla ilgili politik iktidarı eleştirebilen ve son dönemi ele alan çalışmalar konusunda sıkıntı yaşanmaktadır.(Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Adana)

Akademik çalışmalarımın içeriği ile ilgili kısıtlamalar yaşadım. Örneğin çok kültürlülük konulu çalışmalarımda çok kültürlülüğü içerikten çıkarmam konusunda hocalarımdan uyarı aldım, uygun bulunmadı ve MEB tarafından veri toplamam engellendi. Etnik kimliğim nedeniyle ayrımcılığa uğradım. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni. Mersin)

Bu vahim tablo Türkiye’de akademik çalışma alanlarının ciddi bir daralma riskiyle karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Özellikle eleştirel düşünce büyük darbe almıştır. Belirli görüş, konu veya alanlar, özellikle de çokkültürlülüğü de kapsayacak şekilde etnik sorunlar, toplumsal cinsiyet çalışmaları, güncel politik gelişmeler veya dini meseleler üzerine yürütülen araştırmalar ciddi bir baskı altındadır. Araştırmanın bu bulgusu, Türkiye’de akademik özgürlüklerin durumunu sosyal bilimler alanındaki en temel akademik organizasyonlarından biri olan Türk Sosyal Bilimler Derneği’nin iki yılda bir düzenlenen kongrelerinde sunulan bildirimlerin izini 2001’den 2017’ye kadar dezavantajlı gruplar üzerine eğilen araştırmaların seyri aracılığıyla süren bir araştırmanın sonuçlarıyla da uyumludur. Hatice Çoban Keneş’in bu çalışmasına göre, OHAL’den hemen önce 2015’te gerçekleştirilen TSBD kongresinde dezavantajlı gruplara ilişkin (Kürtler, Ermeniler, Aleviler, kadınlar, çocuklar, toplumsal cinsiyet ve ayrımcı söylemler alanlarında) 78 bildiri yer alırken, 2017’de OHAL döneminde gerçekleştirilen kongrede bu sayının yaklaşık üçte birlik bir aşınmayla 53’e düştüğü görülmektedir. Daha da çarpıcı olanı, 2015 yılında Kürtlere ve Ermeniler ilişkin 38 sunum yapılmışken, OHAL döneminde bu gruplara ilişkin hiçbir sunumun yapılmamış olmasıdır.⁴⁸

Akademik Tabuları ya da “Hassasiyetler”: Ermeni “Meselesi”, Kürt “Sorunu”, LGBTİ+, Din

Araştırma kapsamında kendileriyle derinlemesine görüşme gerçekleştirilen akademisyenlere, çalıştıkları üniversitelerde hangi konuların “hassas” ya da “tabu” sayıldığı, hangi konularda söz söylemenin, derslerde hangi konulardan bahsetmenin zor olduğu, yasaklandığı veya bir şekilde engellendiği sorulmuştur. İlginç bir şekilde, görüşülen

⁴⁸ Hatice Çoban Keneş (2018) “Türkiye’de Akademik Özgürlük, TSBD Kongreleri ve Dezavantajlı Gruplar Üzerine Söz Söylemek”, *Kültür ve İletişim*, Cilt 21, Sayı 42, s. 135-137.

akademisyenler genellikle bu soruyu yanıtlamak istememiş, soru ısrarlı bir şekilde tekrarlanmadığı sürece sorunun doğrudan yanıtını vermemişlerdir. Bu durum bir yandan akademisyenlerin kendi çalışma alanları dışında kalıyorsa bu tür “hassas” kabul edilen konuların neler olabileceği üzerine düşünmemiş olmasıyla, diğer yandan da bu tür konuları bahsetmek dahi istememeleriyle ilişkili olabilir. Bu bağlamda bu başlık altındaki aktarımlar soruyu yanıtlayan görüşmecilerin yanıtları ile anket katılımcılarının anket formunun açık uçlu sorularına verdikleri yanıtlardan derlenmiştir.

Akademisyenler, Türkiye’de üniversiteler hiçbir zaman özerk veya asgari düzeyde, biçimsel olarak da olsa özgür olmadıkları için, akademinin özellikle de sosyal bilimler alanının hassas konularının ya da tabularının, hükümetlerin ya da “devletin” genel politik eğiliminden, ülkenin politik atmosferinden önemli oranda etkilendiğini belirtmişlerdir:

Hükümetin şeyine göre değişiyor hassas konular. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet ve Vakıf Üni., İstanbul).

Ama bir kurum olarak, bir eğilim olarak Türkiye akademisi devletine bağlıdır. O andaki iktidar o andaki devlet kudretini kim eline almışsa sağ muhafazakârlar hâkimse sağ muhafazakârlığın eğiliminde bir şey başlar. Bunlar tabii sosyal bilimler için geçerlidir daha çok. Tıp bilimlerinde, mühendislik bilimlerinde bu tür şeyler zor olur. Ben sosyal bilimleri kastediyorum. Çünkü üniversitenin gerçekten hayatla ilişkilenmesindeki en olanaklı şeyler insani, beşerî bilimler alanıdır. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., İzmir)

Akademisyenler Ermeni meselesinin, özellikle de “soykırım” tartışmalarının Türkiye’de öncelikli olarak üzerine söz söylemesi en zor konu olduğunu dile getirmişlerdir. Ermeni meselesinin yanı sıra Kürt sorunu ve bu sorun özelinde genel olarak etnisite çalışmaları OHAL döneminde akademiye üzerine söz söylenmesi, çalışılması en zor akademik ilgi alanı haline gelmiştir. Bunların yanı sıra LGBTİ+ hakları ve din konusu da OHAL döneminde akademiye çalışılması, üzerine söz söylenmesi baskılanabilen alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Militarizm ve hükümet eleştirisi de tehlikeli bir alan olabilmektedir. Aşağıdaki alıntılar akademisyenlerin bu doğrultudaki yanıtlarını örneklemektedir:

Yani o hassas konular Kürt meselesidir, Ermeni meselesidir, militarizm meselesidir. Bu konularda yapılacak özellikle kamuya açık etkinliklerde, çağrılacak olan isimlerde, bir taraftan tabii bir oto-sansür olduğunun farkındayım ama bir taraftan da yönetim yukarıdan birtakım kısıtlamalara gidiyor. (DG, Öğretim Üyesi, Vakıf Üni., İstanbul)

Kürt meselesi de böyle olmuştur yani. Şu an tabii ki en şey mesele konjonktür olarak Kürt meselesi. En rahat olamayacağımız meselelerden biri ve tabii ki hükümete ilişkin eleştirel yaklaşımlar. Yani herhalde en fazla zorluk çekilen şeylerden. Cemaat tabii ki. ... Cemaat konusu, Kürt meselesi, hükümet eleştirisi giremediğin alanlar. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet ve Vakıf Üni., İstanbul).

Ben birazcık da mikro, kendi bölümüm içerisinden düşündüğümde ya da en azından ders verdiğim öğrenciler açısından, işte araştırma alanı açısından düşündüğümde mesela etnik kimlik. İşte Kürtlük, özellikle işte bir “terör örgütü” olarak görüldüğü için. Bu etnik grup, Kürtlük. Belki bizim bölüm için çok değil ama üniversite genelinde belki cinsel yönelimler. Araştırma yapılıyor, kadın çalışmaları kısmımız var ama dediğim gibi bundan sonra mesela queer teori zor. Çünkü queer şey diye biliniyor. Sapkınlık! LGBTİ’li bireyler, sapkın bireyler! Hâlbuki queer bütün kategorilere karşıdır, bütün ayrımcılıklara karşıdır. O açıdan bir yoldaşlık önerir. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Ankara)

Ama şöyle bir şey vardı mesela. Cinsel, toplumsal cinsiyet meselesini de “Burada feminizm gibi dersler anlatamazsınız” falan diyordu (*yönetici*) hoca. “Ben böyle bir ders açmanıza izin vermem” gibisinden. ... Mesela şöyle diyordu: “Siyasal’da işte o X Hoca falan zaten LGBTİ bilmem ne çalışıyor. Bunlar akademide çalışılacak şeyler mi?” İşte onun gözünde devletli ve devletçi şeyler çalışılmalı. (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Ankara)

Bizim bilimsel alanımız sorgulamaya dayalı. Dogmayı kabul etmeyen bir alan. Örneğin dini değerler bu konuda çok baskındır. İslam’la ilgili bir çalışma yaparken “Hz.” ekini kullanmamanız problem olabiliyor. Saygısızlık olarak algılanabiliyor. Peygamber Muhammet dediğinizde “Galiba ateistsiniz?” (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Diyarbakır).

Akademisyenlerin yukarıdaki alıntılarında değinilen “tabu” alanlarda, akademik etkinlik düzenlemek çeşitli şekillerde engellenebilmektedir:

Ermeni meselesi. Geçen hemen bundan bir hafta önce, Siyasi Tarih’teki arkadaşlarımız 1. Dünya Savaşı’nın bitiminin 100.yıl dönümüyle ilgili bir etkinlik düzenlediler. Amerika’dan şuradan buradan da akademisyenler geleceklerdi. Fakat konuşmacılardan biri henüz piyasaya çıkmış bir kitap var *Antep 1915*’in yazarı olduğu için rektörlükteki Antep lobisi hemen faaliyete geçti ve etkinlik yasaklandı, durduruldu. Yapılmadı. Başta Ermeni meselesi, giderek Kürt meselesi elbette ki ama Ermeni meselesi büyük bir tabu. Soykırım meselesi en büyük tabu olmaya devam ediyor. Ama bunlar hep vardı tabi. Ton artıyor tabi. Ton değişiyor ama meselelerin ismi değişmiyor. Kritik meseleler nedir dersiniz bu 2 mesele tabi. Mesela enstitüye Kürt meselesiyle ilgili bir tez gönderdiğinizde geri dönme olasılığı yüksektir, kabul edilmeme olasılığı. Enstitünün böyle bir tavrı var. (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., İstanbul)

Geçen yıl burada bir öğrenci konferansı gibi bir şey yapıldı. Buradaki kulübün ev sahipliğinde. ... O konferansta LGBTİ üzerine bir sunum olacaktı. Programa yerleştirilmişti. Son anda idare, maalesef x hocanın da katıldığı, işte topluluk başkanı olan çocuğu çağırıyorlar. “Nasıl böyle bir şeye cesaret edersiniz, nasıl böyle bir şeye kalkışsınız? Burada hadise çıkar, büyük şeyler olur!” bilmem ne. Yine bir hezeyan var.

Üzerlerine gidip LGBTİ sunumunu çıkarttırıyorlar, zorla çıkarttırıyorlar. Böyle bir şey yaşandı. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Samsun)

“Tabu” sayılan konularda etkinlik gerçekleştirmenin yanı sıra bu alanlarda araştırma/yayın yapmak da engellenebilmektedir. Örneğin kimi durumda enstitüler doğrudan bu alanlardaki tezleri sansürleyebilmekte veya reddedebilmektedir. Akademisyenler kimi durumda kendi üniversitelerinde özellikle de Ermeni veya Kürt sorunuyla ilgili araştırma yapabilseler de bu alanlar genel olarak akademinin tabuları sayıldığı için, bu durumun onların akademik kariyerlerini olumsuz etkileyeceğini düşünmekte ve raporun önceki bölümlerinde de vurgulandığı gibi bu konuları çalışmaktan kaçınmaktadırlar:

En temel mesele Kürt meselesi. Bu konu üzerine özgür bir çalışma yapmak belki de bir dönem göreceli olarak vardı, en azından bunun içerisinden ilgili konular hakkında başvurular olmuştu, yarım bırakanlar da olmuştu. Bu konuda ben burada istersem tez hazırlayabilirim ama sonuçta benim bu tip kaygılarım çok yok ama “Birgün bir yere gelmek isterim” diye düşünen bir insan bu konuları seçmez. Akademide geleceğini düşünen birinin bu konuda çalışmayı seçeceğini zannetmiyorum. (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., İstanbul)

Danışman hocam bunu bir tür “benim iyiliğim için” gibi, sonuçta Katalan meselesi de Kürt meselesi ile bağlantı kurulabilecek bir çalışma; bunu aslında hiç ele almasam bile “Dolaylı olarak mesele kendisini ifade ediyor ve buna yer vermeye gerek yok” diye kendince öneride bulunmuştu hocam. Bunu bir kriter olarak ya da kırmızı çizgi olarak değil de “ileride sen sorun yaşama” diye bir tavsiye niteliğinde söylemişti. (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., İstanbul)

Akademisyenler sadece araştırma veya akademik etkinliklerde değil, derslerinde de bu konulara girmekten çekinmektedirler. Derslerde hassas konular sorunu ele alındığında öğrencilerden tepki alabilmekte veya şikâyet edilebilmektedirler. Örneğin kendisiyle anket gerçekleştirilen bir akademisyen derste matematik ile ilgili bir alanda geçen “evrimsel öğrenme” konusunu işlerken bile “evrim” sözcüğünü kullanmadığını, kullandığı zaman öğrencilerden tepki aldığını dile getirmiştir (Anket, Araş. Gör., Devlet Üni., Eskişehir). Aşağıdaki alıntılar da akademisyenlerin derslerde hassas konulara değinirken yaşadıkları zorlukları aktarmaktadır:

Ermeni Soykırımı meselesi. Birinci Dünya Savaşı anlatılırken karşıma çıkan bir mesele. Bu meseleye halen çok girmiyorum. Girmememin sebebi de şey. Korku morkudan

ziyade, girdiğin zaman çok şey oluyor, sorular, art arda sorular geliyor ve ders işleyemiyoruz. Sorular gelmediği sürece çok değinmiyorum. Sadece işte böyle bir nüfusta bir değişim oldu falan filan diye geçmeye çalışıyorum ama soru gelirse, geldiği zaman fikirlerimi açık bir şekilde söylüyorum, ama kavramı kullanmadan, ama soykırım kavramını kullanmadan. (DG, Öğretim Elemanı., Devlet Üni., İstanbul)

(Derslerde) Tabii, girmiyorum. Yok girmiyorum. Yani şöyle, Ortadoğu anlatıyorum mesela. Kürtleri ha anlattım ha anlatmadım ve şey yani çocukların çoğu Kürt. Ya o da çok şey yani sana bir şey söyleyeyim mi? Oraya girsen zaten çıkamazsın, bir de öyle bir şey var. Benim açımdan da söylemek gerekirse şey olabilirdi ama çok az anlattım mesela. Ortadoğu'yu anlatıyorsun mesela ama Kürtleri çok az anlatıyorsun. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Doğu Anadolu)

OHAL döneminde tabu sayılan konular sadece hocalar üzerinde değil, öğrenciler üzerinde de bir baskı oluşturmuştur. Örneğin bir akademisyen, öğrencilerin de OHAL ile birlikte tabu halini alan Kürt sorununa derslerde girmemeye başladığını aktarmıştır:

(OHAL'in) Ama asıl bence “Öğrenciler üzerindeki etkisi nedir?” mesela biraz konuşmak lazım. Ben bunu çok şey yaptım. Mesela o dönemde (*barış görüşmeleri sürecinde*) öğrenciler her konuyu işte “Kürtler şöyle hocam, Kürtler böyle” işte “biz böyleyiz, şöyleyiz.” ... Ama bu OHAL'le birlikte küt diye önce öğrencide kesildi. Küt diye kesildi... (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Doğu Anadolu)

Akademisyenler yukarıda sıralanan konuların dışında, daha az bir sıklıkla toplumsal hareketler, sınıf çalışmaları, Suriyeli sığınmacılar veya cezaevleri gibi çeşitli devlet kurumlarına ilişkin araştırmaların kısıtlandığını, bu alanlarda çalışan akademisyenlere zorluklar çıkarıldığını aktarmışlardır. İzmir'de çalışan bir başka akademisyen ise Atatürk eleştirisinin çalıştığı kurumda Ermeni meselesi veya Kürt sorununun ötesinde bir tabu olduğunu aktarmıştır. Araştırma bulguları Ermeni meselesi, Kürt sorunu gibi bazı konuların genel olarak Türkiye'de tabu olduğunu ancak OHAL döneminde farklı akademik çalışma alanlarının da “hassas” kabul edilmeye başlandığını göstermektedir.⁴⁹ Kürt sorununa ilişkin araştırmalar açılım sürecine nazaran OHAL döneminde ciddi bir şekilde baskılanmaktadır.

⁴⁹ Türkiye'de araştırma alanlarının OHAL öncesinde de gerçek anlamda demokratik olmadığını, akademi üzerindeki baskı geleneğini çok iyi gösteren iki vaka İsmail Beşikçi ve Fikret Başkaya'nın çalışmaları nedeniyle üniversiteden ihraç edilip hapis cezasına çarptırılmalarıdır. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde savunduğu “Uluslararası ve Ulusal Ceza Hukukunda Soykırım Suçu” başlıklı tezin Ermeni meselesi ile ilgili resmi görüşü özellikle beyan etmediği için fiilen üniversiteden ihraç edilen Timuçin Köprülü vakası ise az bilinen başka bir örnektir. Bakınız: Barış Ünlü (2011) “İsmail Beşikçi Fenomeni”, Ozan Değer ve Barış Ünlü (Der.) *İsmail Beşikçi*, İkinci Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 11-44 ve Hakan Mertcan ve Aydın Ördk (2013) “Fikret Başkaya ile Yaşamı ve Yapıtı Üzerine”, Hakan Mertcan ve Aydın Ördk (Der.) *Fikret Başkaya'ya Saygı I*, Ankara: NotaBene Yayınları, s. 15-80. Ayrıca bakınız: Baskın Oran (2014) “Küçük Despot ile Büyük Despot”, Radikal, <http://www.radikal.com.tr/radikal2/kucuk-despot-ile-buyuk-despot-1192452/>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

Bunun yanı sıra LGBTİ+ çalışmaları, toplumsal cinsiyet çalışmaları tabu olarak kabul edileme sıklıkları gittikçe artan çalışma alanları olarak kaşımıza çıkmaktadır. Darbe girişimi öncesi ve sonrasında toplumsal ve siyasal alanlara iyiden iyiye egemen olan milliyetçi, muhafazakâr, mukaddesatçı çıkar şebekeleri adeta Türkiye toplumunun bütün tabu meselelerinin dost-düşman ikiliği içinden muamele görmesine neden olmuştur. Akademik faaliyet tüm yönleriyle bu cendereden nasibini almıştır.

Kontrol ve Baskı Altındaki İfade Özgürlüğü

Araştırmanın şimdiye kadar sunulan bulguları akademisyenlerin akademik faaliyetlerini yürütürken yani araştırma, eğitim ve yayın-iletme faaliyetlerini gerçekleştirirken kendilerini özgürce ifade edemediklerini göstermektedir. Araştırmanın ortaya koyduğu bir diğer bulgu, akademisyenlerin akademik faaliyetleri dışında genel olarak da ciddi bir ifade özgürlüğü baskısı ve sınırlamasıyla karşı karşıya olduklarıdır. Türkiye’de ifade özgürlüğüne yönelik genel kısıtlamadan akademisyenler de önemli düzeyde etkilenmişlerdir. Bilindiği üzere Türkiye’de anaakım medyanın %95’i hükümetin kontrolündedir. Çok sayıda muhalif ve gazeteci hapsedir. Geriye kalan %5’lik anaakım medya organlarına sıradan vatandaşların kendi görüşlerini iletmek üzere ulaşabilmesi olasılığı, bu medyanın kitle iletişim araçlarından oluşması, tek yönlü, profesyonel bir iletişim akışının varlığı gibi yapısal kısıtlar gereği oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla Türkiye’de sosyal medya insanların görüşlerini ifade edebilecekleri az sayıdaki mecranın başında gelmektedir. Ancak ne yazık ki bu alanda da ifade özgürlüğüne yönelik ciddi baskılar söz konusudur: İçerik kaldırma, web sitelerinin engellenmesi, çok sayıda kullanıcıya paylaşımları nedeniyle soruşturma ve ceza davası açılması, insanların bu nedenle tutuklanmaları, hapis cezalarına çarptırılmaları gibi.⁵⁰ OHAL döneminde de çok sayıda kişiye sosyal medya paylaşımları nedeniyle soruşturma ve dava açıldığı, hatta İçişleri Bakanlığının aynı anda çok sayıda kişiye “sosyal medya operasyonları” adı altında işlem yaptığı bilinmektedir. Sosyal medya paylaşımları üzerindeki baskı sadece adli boyutla sınırlı kalmamakta, insanların sosyal medya paylaşımları çalıştıkları -özellikle devlet kurumlarında çalışıyorlarsa- işyerleri tarafından denetlenmekte, yeni iş başvurularında adayların sosyal medya hesapları kontrol edilmekte ve muhalif olanlar işten atılmakta ya da

---

⁵⁰ Yaman Akdeniz ve Kerem Altıparmak (2018) *Türkiye’de Can Çekişen İfade Özgürlüğü: OHAL’de Yazarlar, Yayıncılar ve Akademisyenlerle İlgili Hak İhlalleri*, https://www.englishpen.org/wp-content/uploads/2018/03/Turkey_Freedom_of_Expression_in_Jeopardy_TUR.pdf, English PEN, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

işe alınmamaktadır.⁵¹ Bu nedenle araştırma kapsamında akademisyenlerin genel olarak ifade özgürlüklerinin sınırlanıp sınırlanmadığını görebilmek amacıyla sosyal medyayı kullanım biçimlerine ilişkin *Tablo 14*'te yer alan ifadeleri OHAL dönemi için ayrı ayrı değerlendirmeleri (Evet-Hayır biçiminde) istenmiştir.

Tablo 14: Akademisyenlerin OHAL Döneminde Sosyal Medya Kullanımı

OHAL Döneminde Sosyal Medya Kullanımı	Sayı/Yüzde
Sosyal medyayı görüşlerimi aktarmak ve bilgi paylaşmak için aktif olarak kullanıyorum.	106 (% 36)
Sosyal medyayı kullanmaktan vazgeçtim	96 (% 33)
Sosyal medyada görüş/bilgi vs. paylaşmaktan kaçınıyorum.	187 (% 63)
Sosyal medya paylaşımlarımın miktarını azalttım.	218 (% 73)
Sosyal medyada bir şey paylaşacağım zaman başıma bir şey gelebileceğinden endişe ediyorum	251 (% 84)

Tablo 14'te de görüldüğü üzere akademisyenlerin üçte biri OHAL döneminde sosyal medyayı kullanmaktan vazgeçtiğini belirtmiştir. OHAL döneminde sosyal medyayı görüşlerini aktarmak ve bilgi paylaşmak için aktif olarak kullanan akademisyenlerin oranı %36'dır. Akademisyenlerin %63'ü OHAL döneminde sosyal medyada görüş veya bilgi paylaşmaktan kaçındığını, %73'ü sosyal medya kullanımlarını azalttığını dile getirmiştir. Akademisyenlerin çok büyük bir bölümü (%84'ü), sosyal medya paylaşımları nedeniyle başlarına bir şey gelebileceğinden endişe ettiklerini dile getirmiştir. Akademisyenlerin derinlemesine görüşmelerde veya anket kitapçığını açık uçlu sorularına verdikleri yanıtlarda dile getirdikleri aşağıdaki ifadeler, anket araştırmasının sayısal sonuçlarını desteklemektedir:

⁵¹ Bu konuda şu iki örnek verilebilir: Şırnak Üniversitesi öğretim üyesi Emre Başçı'ya İslam'a, Müslümanlara ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a sosyal medya üzerinden hakaret ettiği için üniversite yönetimi ihraç talebiyle, savcılık ise halkı kin ve düşmanlığa tahrik ve cumhurbaşkanına hakaret suçlamasıyla soruşturma açmıştır. Bakınız: Faruk Arslan (2017) "O akademisyen bozuntusuna çifte soruşturma", *Yeni Akit*, <https://www.yeniakit.com.tr/haber/o-akademisyen-bozuntusuna-cifte-sorusturma-399403.html>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019). Hürriyet gazetesi yazarı Burcu Özçelik Sözer, sosyal medya paylaşımlarının iş yaşamındaki etkilerini ele aldığı yazısında Türk Hava Yolları şirketinin sosyal medya paylaşımlarıyla ilgili çalışanlarına yaptığı uyarıya yer vermektedir. Bakınız; Burcu Özçelik Sözer (2017) "Sosyal Medya İşlerinden Etti", Hürriyet, <http://www.hurriyet.com.tr/ik-yeni-ekonomi/sosyal-medya-islerinden-etti-40495044>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

Kesinlikle böyle bir durum var. Özellikle Cumhurbaşkanından açılan hakaret davaları, Terörle mücadele kanununun hem de ceza kanununun bu şekilde kullanılması aslında tabii ki ciddi bir oto-sansür kaygısı yarattı. Yine de sosyal medyayı kullanmaya devam ettim politik görüşlerim için; ama bunu daha dikkatli bir şekilde yaptım. (DG, Öğretim Üyesi, Vakıf Üni., İstanbul)

(*Baskı*) sosyal medyada hissediyorum. Git gide daha az paylaşım yapar hale geliyorsunuz. Oto kontrol giriyor artık, oto-sansür giriyor ... Böyle şeyleri, en azından sosyal medyada hissediyorum. (DG., Öğretim Elemanı, Vakıf Üni., İstanbul)

OHAL döneminde yaratılan korku havası akademisyenlerin düşüncelerini özgürce açıklayabilmesinde sorun yarattı. Sosyal medya aracılığıyla düşüncelerini açıklayan pek çok akademisyen tepki aldıkça kendi kabuğuna çekildi. İşini kaybetme korkusuyla akademik çalışmalarında, öğrencileriyle ders etkinliğinde ifadelerini, fikirlerini rahatça açıklayamadı. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Ankara)

Ankete katılan bir akademisyen OHAL döneminde akademik özgürlükleri etkileyen en önemli uygulamanın sorulduğu soruyu şöyle yanıtlamıştır: “Akademisyenlerin çalışma alanlarının kısıtlanması, ifade özgürlüklerinin kısıtlanması (sosyal medya hesaplarının incelenmesi gibi)” (Anket, Arş. Gör., Devlet Üni., Adana). Bir başka akademisyen işyerinde bırakın herhangi bir konuda görüş beyan etmeyi, bir akademisyen olarak giyim tarzı veya işyerindeki temel ihtiyaçları (örneğin ofis bilgisayarı) talep etmenin bile “muhalif”lik olarak görüldüğünü ve akademisyenlerin hem işyerinde hem de sosyal medyada nasıl kontrol edildiğini şöyle ifade etmiştir:

Akademisyen olarak siyasi bir ajandam yok. Ama çalıştığım konular, giyim tarzım ya da fiziki koşullar konusunda (odama bilgisayar isteği gibi) taleplerim politik duruş olarak algılanabiliyor. Belli projeler belli gruplara veriliyor. Asla maddi manevi destek alamıyoruz. Derin bir adaletsizlik, işi durdurma eğilimi var. Sosyal medya kontrol ediliyor, oda telefonlarımız dinleniyor. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., İzmir).

Akademisyenler, KHK ile kamu hizmetinden çıkarmanın ve iş güvencesinin yok edilmesinin akademik özgürlüklerin yanı sıra ifade özgürlüğünü ve sosyal medya paylaşımlarını da önemli oranda etkilediğini dile getirmişlerdir. Anket formunda yer alan açık uçlu soruya verilen şu yanıtlar bunun örnekleridir:

Başta KHK’lar ile işten çıkarmalar olmak üzere, tüm akademik alanlarda soruşturma açılması tehditleri, cumhurbaşkanına hakaret davaları, sosyal medya paylaşımlarına karşı açılan davalar akademisyenlerin düşünme ve eyleme pratiklerini olumsuz etkiliyor. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni. Eskişehir)

KHK'lar ile insanların akademik kariyerlerinin elinden alınması akademik özgürlükleri etkileyen en önemli uygulamadır. Bu durum akademisyenlerin gerek sosyal medyada gerek panel, söyleşi konuşmalarında düşüncelerini özgürce açıklamalarını önlemiştir. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Eskişehir)

Başka bir akademisyen KHK'lar ile iş güvencesinin yok edilmesinin yanı sıra, kamuya beyanları ya da görüş açıklamaları nedeniyle akademisyenlerin medya tarafından hedef gösterilmesinin de ifade özgürlüğünü kısıtladığını şöyle vurgulamıştır:

(*KHK'ların*) böyle olması tabii bizim de özgürlük alanımızı çok kısıtlar hale geldi. Biz artık yani olabildiğince medyada yer almıyoruz, röportaj vermiyoruz. Böyle çalışmalara katılmıyoruz ya da ismimizin kullanılmamasını istiyoruz. Böyle yaşıyoruz artık. Kendimi korumanın şeyleri yani. Çünkü hedef haline gelmek çok kolay. Bir *Akit* gazetesi bilmem ne yazdığı zaman hedefsin ve kimse seni koruyamıyor. Çünkü bir telefona bakıyor akademideki şeyimiz. Hiçbir özgürlük veya akademik özgürlükten bahsetmenin bir esprisi yok. Tek bir telefonla “Senin görevine son verdik.” Şeyin de bir suçu yok, okul yönetiminin, söyleyeyim. Diyor ki “Bunu orada tutmayacaksın. Yoksa seni zor duruma sokarım.” Ne yapısın? Kızabileceğin bir şey değil, direnebileceğin bir şey yok çünkü. (DG, Öğretim Üyesi, Vakıf Üni., İstanbul)

Özellikle Barış Akademisyenlerinin görüş beyanları sonrası yaşadıkları baskı, haklarında açılan soruşturma ve ceza davaları, onlar nezdinde akademisyenlere, entelektüellere ve eleştirel/muhafız olanlara devlet yöneticileri tarafından yöneltilen eleştiriler, hakaretler ve son olarak da KHK ile ihraç edilmelerinin “iş fikir üretmek ve tartışmak” olan akademisyenler üzerine susturucu bir etki yarattığı dile getirilmiştir:

Öncelikle ihraç ya da diğer kısıtlamalarla birebir karşı karşıya kalmayan biz akademisyenler bile fikir belirtmede çekingen hale geliyoruz. Zaten işlerine son verilen hocaların akademik etkinlikleri ortadan kaldırılıyor. Sonuçta işlerinde kalanlar da bence eskisi kadar özgürce görüşlerini dile getiremiyorlar hatta getirmek istemiyorlar, insanların içindeki çalışma ve üretme isteği de kırılıyor bir süre sonra. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Adana)

Tabii kalanlar üzerinde ister istemez bir gerginlik yaratır. Yani, çünkü şöyle bir şey oluştu artık: “Acaba ben bunu yazarsam ya da bunu söylersem”, dediğim gibi, biraz önce de konuştuğumuz şeyler, bu hem alttan hem üstten gelebilir, “acaba bununla ilgili bir baskı görür müyüm veya bununla ilgili işimden dolayı bir sıkıntı yaşar mıyım, işimden olabilir miyim, yerimden olabilir miyim?” düşüncesi. Çünkü bu bir örnek oldu artık yani, “Demek ki birileri böyle böyle yazınca veya böyle böyle düşününce veya böyle düşünceler ifade edince bu şekilde, şey olabiliyor, işiyle ilgili sıkıntı yaşayabiliyor, yeriyile ilgili sıkıntı yaşayabiliyor, bunu kaybedebiliyor.” Dolayısıyla tabii ki bir şey, bir gerginlik noktası ve illa ki, akademi üzerinde, evet... Herkes böyle bir gerginlik hissediyor tabii, yani. “Ben ne söylersem”, bir de şu var, bunun sınırı nerde... “Mesela ne söylersem sıkıntılı olur, ne söylemezsem sıkıntılı olmaz...” Bunun ayrımı da biraz zor.

İster istemez bu durum akademik özgürlükler anlamında bir şey yarattı, bir gerginlik yarattı (DG, Öğretim Üyesi., Devlet Üni., Erzurum)

Bir kere Türk akademisyeni olarak kendimi potansiyel değil aktüel suçlu olarak hissetmeye başladım. Çünkü OHAL ile birlikte masum olduğu ispat edilene kadar herkesin suçlu olduğu bir ortam tesis edildiği için ve tabii ki böyle bir ortamda akademisyenler ve entelektüeller ilk risk gruplarından bir tanesini oluşturduğu için OHAL'in ilan edilmesi tabii ki çok büyük bir tedirginlik yarattı. İkincisi OHAL ilan edildiğinde zaten Barış İçin Akademisyenler meselesi vardı. O da onun üstüne denk gelince tabii büsbütün şey oldu. Zaten OHAL tanımı itibariyle herkeste bir endişe yaratan bir şey, çünkü olağanüstü hal denilen yasa askıya alınıyor, çok basit bir takım kararnamelerle çok radikal bir takım eylemler gerçekleştirilebiliyor, buna karşı hukuki mücadele vermek zaten mümkün değil, dolayısıyla çok hassas, kırılğan bir ortamda savunmasız kalıyorsunuz. Bu yüzden de bir akademisyen olarak, işi fikir üretmek veya mevcut fikirleri tartışmak olan biri olarak ben de çok kaygılıydım, hala da kaygılıyım. (DG, Öğretim Üyesi. Vakıf Üni., İstanbul)

Akademisyenler, kamuya beyanlarının veya sosyal medya paylaşımlarının öğrencileri, meslektaşları, kurum yöneticileri veya iş başvurusu yaptığı kurumlar tarafından kontrol edildiğini ve kimi zaman akademisyenler hakkında bu nedenle şikâyetler olduğunu, soruşturmalar açıldığını belirtmişlerdir:

Çalışma alanlarımdan biri Kürt meselesiydi, derslerimde bu konudan bahsetmemem gerektiği yönünde bölüm başkanımdan uyarı aldım ve sosyal medya paylaşımlarımdan dolayı aynı kişi beni dekanlığa şikâyet etti. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., İzmir)

Sosyal medyadaki paylaşımlarımın bölümdeki idari hocalar tarafından uygun bulunmaması ve kaldırmam yönünde telkinlerde bulunulması... (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni. İstanbul)

Araştırma görevlisi pozisyonu için başvuru yaptığımda akademik kriterler yerine politik görüşlerin, sosyal medya paylaşımlarının incelendiğini gördüm. Bunu hak ihlali olarak değerlendiriyorum. (Anket, Öğretim Elemanı, Vakıf Üni. İstanbul)

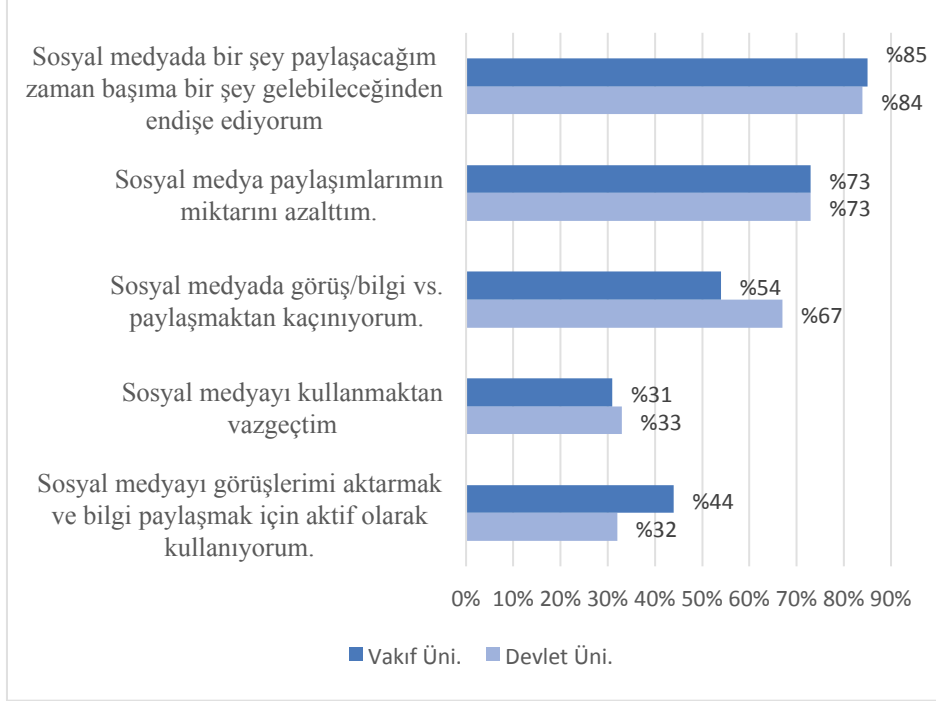
Sosyal medya paylaşımı nedeniyle bir tanıdığım görevinden uzaklaştırıldı. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Ankara)

Sosyal medya paylaşımlarım içerikleri dolayısıyla eleştirildi. Baskı gördüm ve tehdit edildim. Sendikal faaliyetlerim engellendi. Soruşturmalara uğradım. (Anket, Öğretim Üyesi, Vakıf Üni., İstanbul)

Hakkında soruşturma açılan akademisyenler tanıyorum (sosyal medya soruşturması). (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni. Mersin)

Akademisyenlerin ifade özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar nedeniyle OHAL döneminde sosyal medyayı kullanım biçimleri açısından devlet veya vakıf üniversiteleri arasında büyük bir fark olmadığı görülmektedir (*Bakınız Şekil 7*).

Şekil 7: Devlet ve Vakıf Üniversitelerinde Çalışan Akademisyenlerin Sosyal Medya Kullanımı

Yukarıdaki şekilde de görüldüğü üzere vakıf üniversitelerinde çalışan akademisyenler sosyal medyayı devlet üniversitesinde çalışan akademisyenlere göre % 12’lik bir oranla daha aktif olarak kullanmakla ve daha çok görüş ve bilgi paylaşmakla birlikte, akademisyenler devlet veya vakıf üniversitesinde çalışmalarını fark etmeksizin çok yüksek oranlarla sosyal medya paylaşımlarının sayısını azalttıklarını veya sosyal medyayı kullanmaktan vazgeçtiklerini, sosyal medya paylaşımları nedeniyle başlarına bir şey gelmesinden çekindiklerini dile getirmişlerdir.

IV. OHAL DÖNEMİNDE AKADEMİSYENLERİN İŞ GÜVENCESİ VE ÇALIŞMA KOŞULLARI

İhraçlar, Açığa Alınmalar, Güvenlik Soruşturmaları: Azalan İş Güvencesi, Artan Korkular

OHAL'in akademisyenler üzerindeki en büyük etkilerinden biri iş güvencesini büyük oranda yok etmesidir. OHAL sonrasında Bakanlar Kurulu'na "terör örgütleriyle irtibatlı veya iltisaklı" kabul edilen devlet memurlarını herhangi bir yargı kararına dayanma zorunluluğu bulunmaksızın kamu hizmetinden süresiz olarak ihraç etme yetkisi verilmiştir.⁵² Böylelikle 2016'da başlayıp iki yıl süren OHAL döneminde Türkiye'de 135 bin 144 kişi kamu hizmetinden ihraç edilmiştir. Bu ihraçların yarıya yakını (% 47'si) Eğitim, Eğitim Öğretim ve Bilim Hizmet Kolundan olmuştur. Yükseköğretim Kurumlarından ihraç edilenlerin sayısı 7 bin 312'tür -5904 akademisyen, 1408 idari personel.⁵³ Dolayısıyla yüksek öğretim de dâhil olmak üzere, eğitim sektöründe çalışanlar KHK ile ihraç edilen başlıca kesimlerden birini oluşturmuştur. İhraçların yanı sıra kapatılan 15 vakıf üniversitesinde çalışan 2808 akademisyen işsiz kalmış ve terörle iltisaklı sayılan üniversitelerde çalıştıkları için damgalanmışlardır. Yine 1 Eylül 2016'da çıkarılan 672 sayılı KHK ile, üniversitelerde Öğretim Elemanı Yetiştirme Programı (ÖYP) çerçevesinde çalışan ve lisansüstü eğitimlerini sürdüren 13.170 araştırma görevlisi de bir gecede dâhil oldukları ÖYP programı kapsamında elde ettikleri iş güvencelerini yitirmiştir. ÖYP'li araştırma görevlilerinin akademik geleceği böylece kadrolarının bulunduğu üniversite rektörleri ile diğer üniversite yöneticilerinin inisiyatifine terk edilmiştir. Akademisyenler OHAL döneminde, Bakanlar Kurulu tarafından KHK ile kamu görevinden ihraç edilme sürecinde, büyük oranda kişiler hakkında soruşturmaları sürdürmek ve kişileri ihraç edilmek üzere gerekli mercilere bildirmekle görevlendirilen kurum yöneticileri ve emniyet personeli (rektörler, dekanlar, bölüm başkanları, emniyet ve/ya MİT görevlileri gibi) karşısında kırılğan bir konumda bırakılmıştır. Kamu hizmetinden ihraç edilmenin yanı sıra, akademik kadrolara ilk defa veya yeniden atamalarda yürütülen ancak şeffaf olmayan ve hukuki bir denetime tabi olmayan güvenlik soruşturmaları da akademisyenlerin iş güvencesini ortadan kaldırmıştır.

⁵² OHAL ilanından sonra çıkarılan OHAL KHK'lerinin ayrıntılı bir incelemesi için bakınız Metin Günday (2017) "OHAL, İhraç KHK'leri ve Hukuki Durum", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 2017-1, s. 29-38.

⁵³ Eğitim Sen (2018). *Eğitimde ve Yükseköğretimde OHAL Raporu*. <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2018/07/E%C4%9Fitimde-ve-Y%C3%BCksek%C3%B6%C4%9Fretimde-OHAL-Raporu-19-Temmuz.pdf>, (Erişim Tarihi, Nisan 2019), s. 3.

Ankete katılan akademisyenlerin büyük bir bölümü (% 60'ı) tüm bu süreç sonucunda iş güvencesinin azaldığını düşünmektedir (Bakınız *Tablo 15*). Devlet üniversiteleri OHAL dönemindeki baskılardan vakıf üniversitelerine göre daha çok etkilenmiş görünmektedir. Devlet üniversitelerinde çalışanların % 62'si, vakıf üniversitelerinde çalışanların % 58'i iş güvencesinin azaldığı görüşündedir. Araştırmaya katılan akademisyenlerin %12'si (40 kişi) OHAL döneminde iş akdinin yenilenmesinde sorunlar yaşadığını dile getirmiştir. Bu akademisyenlerin büyük çoğunluğu (34 kişi) devlet üniversitelerinde çalışmaktadır. İstatistiksel olarak devlet üniversitelerinde çalışan akademisyenler OHAL döneminde vakıf üniversitelerinde çalışanlara oranla, iş akitlerinin yenilenmesi sürecinde iki kat daha fazla (% 14'e % 7) sorun yaşamışlardır.

Tablo 15: OHAL Sürecinde Akademi İş Güvencesi

İş Güvencesi	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum
İş güvencem azaldı.	195 (% 60)	51 (% 16)	76 (% 24)
İş akdimin yenilenmesinde sorun yaşadım.	40 (% 12)	38 (% 12)	244 (% 76)
İşimi kaybetme korkusu yaşadım.	176 (% 55)	52 (% 16)	93 (% 29)
KHK ile kamu hizmetinden çıkarılma korkusu yaşadım.	156 (% 49)	36 (% 12)	25 (% 39)

Tablo 15'te de görüldüğü üzere, ankete katılan akademisyenlerin yarısından fazlası (%55'i) OHAL döneminde işini kaybetme korkusu yaşamıştır. Normalde daha geçici sürelerle iş akdi imzalayan vakıf üniversitesi çalışanları, OHAL döneminde devlet üniversitesi çalışanlarına göre işini kaybetme korkusunu daha az yaşamış görünmektedir. Vakıf üniversitesi çalışanlarının % 45'i (37 kişi), devlet üniversitelerinde çalışanların ise %58'i (139 kişi) işini kaybetme korkusu yaşadığını bildirmiştir. Bu durum KHK'lerle kamu hizmetinden çıkarılma riskinin devlet üniversitelerinde daha fazla olmasıyla açıklanabilir. Bu tespit şu veriyle uyumludur: Akademisyenlerin yaklaşık yarısı (% 49) –vakıf üniversitesinde çalışanların % 36'sı ve devlet üniversitesinde çalışanların % 54'ü- OHAL döneminde KHK ile kamu hizmetinden çıkarılmaktan korktuğunu bildirmiştir (Bakınız *Tablo 15*). Araştırmaya katılan akademisyenlerin % 5'i OHAL döneminde işten çıkarılmış veya KHK ile ihraç edilmiştir. Akademisyenlerin % 8'i de bizzat kişisel olarak işten atılmakla tehdit edilmiştir (Bakınız *Tablo 16*).

Tablo 16: Akademisyenlerin İş Güvencesinde Karşılaşılan Sorunlar

İş Güvencesinde Karşılaşılan Sorunlar	OHAL Öncesi	OHAL Dönemi
İşten atılmakla tehdit edildim	21 (%7)	26 (%8)
İş akdim yenilenmedi/işten çıkarıldım/ihraç edildim.	6 (%2)	15 (%5)

İş güvenliğinin azalması akademisyenler için akademik özgürlüklerin önündeki en büyük engel olarak görülmektedir. Akademisyenler OHAL döneminde akademik özgürlükleri olumsuz olarak etkileyen en önemli uygulamanın KHK'ler ile ihraç edilme olduğunu belirtmişlerdir. Anketin sonunda yer alan iki açık uçlu sorudan biri olan “Sizce OHAL döneminde Türkiye’de akademik özgürlükleri etkileyen en önemli uygulama nedir?” sorusuna verilen yanıtlara göre KHK'ler ile kamu hizmetinden çıkarılma, ihraç edilme ve işten atılma akademisyenlere göre OHAL döneminin akademik özgürlükler alanındaki en olumsuz uygulamalarıdır. Akademisyenlerin işaret ettikleri KHK'ler ile gerçekleştirilen ihraçlar yalnızca iş güvencesini tehlikeye atmakla kalmamış, beraberinde önceki bölümlerde ele alınan korku ve oto-sansür iklimini de getirmiştir:

İş güvencesi olduğunu düşünen akademisyenlerin, bir gecede işsiz kalma korkusu yaşamaları akademisyenleri çok etkiledi. KHK'lardan sonra çevremdeki pek çok akademisyen “ya derslerde öğrenciler ses kaydı alıyorsa” endişesiyle eskisine nazaran daha suskun kalmayı seçiyor. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., İzmir)

KHK ile yapılan ihraçlar birçok akademisyeni çalışmaktan alıkoyduğu gibi üniversitede kalanları da benzer bir akıbete uğrama korkusuyla özgürce çalışmaktan alıkoymaktadır. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Adana)

Öncelikle en temel kısıtlanma ifade özgürlüğü alanında yaşandı, özellikle işten çıkarılmalar akademik alandaki düşüncelerin olduğu gibi yansıtılmasına engel olarak dışarıdan açık bir baskı olmasa da içten gelen bir sansür sisteminin gelişmesine sebep oldu. OHAL'den önce akademik bir çalışmanın ya da fikrin idari bir cezaya işten çıkarılmaya sebep olmayacağı için kendimi daha özgür hissediyordum. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Eskişehir)

Arkadaşlarımızın işlerini kaybetmeleri başlı başına bir mesele ama geride kalanlar açısından bir sinme, atalet yarattı. Biz burada her zaman öyle ya da böyle bir şekilde istediğimizi alan, alamasak da bir şekilde ses çıkaran insanlardık ama şimdi öyle olduğunu söyleyemem. Bunların yerini sessizlik hatta kabullenmişlik hali aldı. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., İstanbul)

Akademisyenlerin OHAL döneminde yaşadıkları iş güvencesi kaybı ve işini kaybetme korkusunun önemli bir boyutu vardır. Herhangi bir hukuki karara dayanmadan yöneticilerin inisiyatifıyla kamu hizmetinden ihraç edilme riskini yaşayan akademisyenler için ihraç edilme sadece işini kaybetme değil, işini “süresiz olarak” kaybetme riskini taşımaktadır. Zira ihraç edilen akademisyenlerin sadece devlet üniversitelerinde veya devlet kurumlarında değil vakıf üniversitelerinde veya başka özel eğitim kurumlarında çalışmaları da yasaklanmıştır. İhraç edilen kamu görevlilerinin pasaportlarına belirsiz bir süreliğine el konulduğu için akademisyenlerin yurt dışında çalışma imkanları da ellerinden alınmaktadır. Dolayısıyla OHAL döneminde akademisyenlerin yaşadıkları işini kaybetme korkusuna aynı zamanda bir gazetecinin Barış İçin Akademisyenler’in “Bu suça ortak olmayacağız” başlıklı bildirisine imza atanlar için savurduğu tehditte olduğu gibi “sivil ölü” haline getirilmek, hiçbir yerde çalışmamak korkusu da eklenmektedir. Bu büyük korku dikkate alındığında, akademisyenlerin önceki bölümde dile getirilen oto-sansürü daha iyi anlaşılacaktır. OHAL döneminde akademisyenlerin öncelikle “akademik hayatta kalma” mücadelesi verdikleri söylenebilir. “At izinin it izine karıştığı”,⁵⁴ güvencesiz, belirsiz ve baskıcı üniversite ortamında akademisyenler için öncelikli hedef artık akademik üretim değil, iş güvencesini korumak haline gelmiştir: “Akademisyenler birer muhbir gibi çalışmaya zorlanıyor. OHAL döneminde getirilen cezalar akademisyenler tarafından bireysel ve idari görevlerini sağlama için kullanılıyor. Böyle bir ortamda akademisyenler var olan konumunu korumaya çalışıyor, bilgi üretimi öncelik verilen bir alan olmaktan çıkıyor.” (Anket, Araş. Gör., Devlet Üni., Eskişehir). KHK ile atılma korkusu akademisyenlerin hem özgürce çalışma ve yayın yapmalarını engellemiş hem de işlerine bağlılıklarını zedelemiştir. Araştırmaya katılan akademisyenler OHAL döneminde yaşadıkları kamu hizmetinden çıkarılma korkusunun işleriyle kurdukları bağı zayıflattığını, çalışma motivasyonlarını düşürdüğünü dile getirmiştir. Aşağıdaki beyan bunun örneklerinden biridir:

⁵⁴ OHAL KHK’leriyle çok sayıda kamu personeli kamu hizmetinden ihraç edilip çok sayıda kurum (dernek, vakıf, şirket, basın kuruluşları) kapatılırken, kişi ve kurumların terörle bağlantılı sayılmaları için gerekli adli ve idari soruşturmalar yapılmamış, esasen ihbarlar ve istihbarat raporları söz konusu ihraç ve kapatmalara dayanak kabul edilmiştir. Bu durum büyük mağduriyetlere yol açmıştır. Örneğin FETÖ ile bağlantılı olma delili kabul edilen Bylock uygulamasının sunucusuna telefona sahibinin izni olmadan bağlanan Mor Beyin uygulaması nedeniyle 11 binden fazla kişi mağdur edilmiştir; *Sözcü* (2017) “Mor Beyin nedir? Binlerde kişi yanlışlıkla indirdi!”, <https://www.sozcu.com.tr/2017/gundem/mor-beyin-nedir-binlerce-kisi-yanlislikla-indirdi-2149644/>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019). Cumhurbaşkanı Recep Erdoğan’ın, terörle bağlantılı olduğu gerekçesiyle kapatılan Gonca Kitabevi’nin sahibi, arkadaşı Hasan Karapehlivan’ın kendisine ulaşması üzerine, ihraç ve kapatmalarda yapılan yanlışlara dikkat çekmek üzere sarf ettiği “At izi it izine karışmış vaziyette. Bu tür şeylerden uzak kalmak lazım.” sözü aslında tutulan yolun yanlışlığının ilk ağızdan kabulüdür; *Yeni Şafak* (2016) “Cumhurbaşkanı: At izi iti izine karıştı”, <https://www.yenisafak.com/gundem/cumhurbaskani-at-izi-it-izine-karisti-2526756>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

Sürekli “Biz ne zaman atılacağız, ne zaman atılacağız?”, böyle bir ortam artık olmaya başladı. Bu da tabii ki bu da her şeyi işimizi ikinci plana atıyor. Bütün Türkiye’den insanlar atıldı üniversitelerden. Hep B planları yapıyoruz. Ne yapacağız. Başka bir iş, her şeyi düşünmeye başlıyorsun. Yavaş yavaş şey kopmaya başladı yani yaptığımız işle. ... OHAL’in en büyük etkisi arkadaşlarımızın işlerini kaybetmesi oldu. Bu da hem bizim de kaybedebileceğimiz her an anlamına geliyordu, hem onlarla mücadele şey dayanışma yolları, şu vs. derken tamamen aslında yani mesleğimizi ve tam kopuş yaşadık orada gibi düşünüyorum. Hiçbir çalışma yapamıyoruz, yapmıyoruz, anlamı yok yapmanın zaten. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet ve Vakıf Üni., İstanbul)

Bir akademisyen OHAL boyunca aralıklarla açıklanan ve kamu hizmetinden çıkarılanların listesini duyuran KHK’lerin akademisyenler üzerinde yarattığı baskıyı “psikolojik terör” olarak adlandırmıştır. OHAL boyunca bu “psikolojik terör”e maruz kalan akademisyenlerin çalışma istekleri ve akademik üretimleri azalmıştır:

OHAL’de gerçekten korkunç şeylere tanık olduk. ... Sadece mesele bu kadar çok akademisyenin atılması değil, 2-3 sene boyunca üzerimize çok büyük terör esti. İşte “Hangimiz ne zaman atılacağız?” Her gün KHK’ları bekledik. Bu 2 yıl boyunca akademisyenlerin, muhalif akademisyenlerin diyeyim, çalışma performanslarında çok ciddi bir düşüş olduğuna eminim. Bunu bizzat arkadaşlarımdan ve kendimden de gözlüyorum. Derslere gitmek istemiyoruz. “Niye gidiyoruz ki derslere?” falan diye böyle bir motivasyon eksikliği hissediyoruz. “İki gün sonra atılacağız, ona göre ders verelim” falan diye arkadaşlarla şakalaşıyorduk. “Çok asılmayın nasıl olsa 2 aya kalmaz atılacağız.” diye ... Somut olarak 2 yıl boyunca, neredeyse kesintisiz 2 yıl boyunca bu terörü hissettik. ... 12 Eylül sonrası kuşakların herhalde yaşadığı en ağır travmaların birini yaşadık Batı’da. Batı için konuşmak lazım bunu Fırat’ın doğusu zaten ayrı bir gerçeklikti. ... O kadar uzun bir zamana yayılmış bir şey, buna terör demekten başka bir şey gelmiyor aklıma. Psikolojik terör! Yani 2-3 ay tam bir şeyler tekrar unutulmuş gibi oluyor, tekrar yeni bir KHK çıkıyor, tekrar hatırlıyoruz ve akşamları atılan arkadaşlarımızı arıyoruz. Onları teselli etmeye çalışıyoruz. Bir taraftan içimizde böyle buruk bir şey var, teselli var. “Yine yırttık” falan diye. Ondan sonra her şey tam bir normalleşmeye başlıyor. 3 ay sonra yeni bir KHK. Yine akşamları atılan arkadaşlarımızı arıyoruz, teselli etmeye çalışıyoruz. Onlar için dayanışma fonları oluşturmaya çalışıyoruz vs. ve sıra bize ne zaman gelecek diye bekliyoruz. Gerçekten korkunç bir dönemdi. ... Yani 3 yılımız bu şekilde periyodik olarak şiddetlenen bir psikolojik ve duygusal terör altında geçti. (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., İstanbul)

Güvenlik soruşturmaları da belirli periyotlarla akademisyenlerin denetlenmesini sağlayan, her sözleşme döneminde akademisyenlerin karşısında çıkan bir baskı unsuru olmuştur. Zira bu soruşturmalar sadece akademisyenlerin belirli bir kadroya atanmalarını değil, genel olarak Türkiye’de herhangi bir üniversitede çalışabilmelerine ilişkin bir onay mekanizmasına dönüşmüştür. Bir kere güvenlik soruşturmasından geçemeyen akademisyen, başka bir üniversitede de çalışmamaktadır. Zira vakıf veya devlet üniversitesi fark etmeksizin, akademisyen kadroları YÖK tarafından onaylanmaktadır. ÖYP’li bir

akademisyen çalıştığı üniversite tarafından 33/a kadrosuna atanırken güvenlik soruşturması olumsuz geldiği için atanmadığını ve bu süreçte yaşadıklarını şöyle anlatmıştır:

Ben de mesela kamu hizmetinden uzaklaştırıldım aslında bir şekilde. Bu devlet memurluğuna girişte güvenlik soruşturması şeyi aldılar. Koydular ya Devlet Memurları Kanunu 48. Madde. Bizim üniversitede de güvenlik soruşturması istediler ve atamaların yapılacağı tarihe kadar hiçbir şey söylemediler aslında. ... Formu doldurduk, onu verdik. Sonra mesela bu ben kadro talep ettiğimde bana dediler ki “Senin güvenlik soruşturman olumsuz.” Ben böyle bu şekilde şeyin dışında kaldım. Aslında üniversitenin de dışında kaldım. Çünkü Türkiye’de çalışma koşulum yok bu anlamda. Özel üniversiteler de güvenlik soruşturması istiyorlar. Oldu mesela bizim yüksek lisans yapan bir çocuk TOBB’u kazandı. Güvenlik soruşturmasından geçemediği için alınmadı yani. ... Mümkün değil yani. Bu tip şeyler de oldu. (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Marmara Bölgesi)

Araştırmaya katılan bir akademisyen bir vakıf üniversitesi tarafından işe kabul edilip çalışmaya başladığı halde, bir süre sonra tamamlanan güvenlik soruşturmasından geçemediği için işten çıkarıldığını belirtmiştir:

Yardımcı doçent olarak başvurduğum pozisyon, ben pozisyonu aldığım da şey oldu, “doktor öğretim üyesi” oldu. Doktor öğretim üyeliğini de 3 aya yakın bir süre yaptım. 3 ayın sonunda güvenlik soruşturmasından işten çıkarıldım. ... Yani öyle bir atış ki başka bir üniversitede çalışamaz hale geliyorsun, güvenlik soruşturması dolayısıyla. Dolayısıyla öyle bir şey. ... atılma olayım şöyle gerçekleşti bu arada: Beni dekan çağırdı. Bana dedi ki: “Güvenlik soruşturmasından atılacaksın, ama istersen şey yapalım, şöyle bir şey vereyim ben sana. Sen kendin ayrıl. Güvenlik soruşturmasından atılmamış olursun.” ... Yani o sırada bazı şeyleri düşündüm ben de. Eşimin memuriyetini düşündüm. Kendi geleceğimi, çocuğumu mesela, burslu çünkü. Sendikamın şube başkanıyla konuştum. Bunun da SGK kodu varmış işten atılma gerekçesi olarak. Sonuçta her yerde çıkan bir şey. Dolayısıyla bunun üstüne gitme gücünü bulamadım. Yani bunu da kaldırmak için davalar açman lazım vs. O sıra “Bir saat içinde karar ver” demişti bana dekan. Ben de gittim bir saat sonra. Ben “Tamam istifa ediyorum.” Sonuçta o istifa koduyla ayrılmış oldum. ... Güvenlik soruşturması çok belirsiz bir konu. İlk ay atıldıktan sonra araştırdım, öğrendim. Bir müddet zaten hep güvenlik soruşturması geçerli sizin hakkınızda yapılan ve başka kuruma başvurduğunuzda onlara da aynı rapor gidiyor ve bu da olumsuz bir rapor ve çoğu üniversite de bunu kabul etmiyor, işe almıyor ya da işten çıkarıyor. Bunu bildikten sonra da şunu kabullendim. Başka bir yerde çalışamayacağım ben en azından bir müddet. Ama o bir müddet ne kadar onu da bilmiyorum. Çok belirsiz bir şey. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet ve Vakıf Üni., İstanbul)

Güvenlik soruşturmalarının belirsizliği içerikleri açısından da geçerli olmaktadır. Akademisyenler haklarındaki güvenlik soruşturmalarının içeriğini öğrenememekte, hangi gerekçeyle güvenlik soruşturmasının olumlu ya da olumsuz sonuçlandığı kendilerine bildirilmemekte ya da açıklanmamaktadır. Yukarıda sözleri aktarılan akademisyen bu konudaki çabalarını şöyle ifade etmiştir:

Ben bizim bölümdeki hocayla konuşuyorum. Dedim “hocam benim güvenlik soruşturması olumsuz geldi.” Adam bana diyor ki: “Ya bu devlet neye gıcık?” diyor. “Birincisi FETÖ, ikincisi PKK. İlişkin var mı?” “Ya yok hocam!” diyorum, “Size bunu anlatamam yani ne olduğunu, ben de bilmiyorum” mesela. Ben de bilmiyorum. Gittim sordum, ısrarla dedim “Neymiş söyleyin? Ben de şey yapayım” falan. Skala aşırı geniş yani. Hani neye bakıyorlar, ne oluyor bilmiyorum. ... Bu güvenlik soruşturması ilk olumsuz geldi, buradan bir milletvekili ile görüşüyoruz. Aynı zamanda avukatlıktan da tanıdığım birisi. O bana dedi ki, “Ya maalesef” dedi “İşte bir gözaltı bile, bir bilmem ne bile böyle bir soruşturmanın olumsuz gelmesine yetiyor ve ondan sonra Türkiye sınırlarında maalesef çalışma şansın kalmıyor” (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Marmara Bölgesi)

1980’den sonra Yükseköğretim Kurulunun merkezine yerleştirildiği, bu nedenle özerkliğin hiyerarşik bir biçimde askıya alındığı Türkiye üniversite sisteminin güvencesizleştirilmesi ve piyasalaştırılması, 1990’ların ikinci yarısından sonra öğrenim harcı uygulamasının benimsenmesi, vakıf üniversitelerinin yaygınlaştırılması ve nihayet 2000’ler sonrası yükseköğretim kurumlarının yönetim kavramı ardına gizlenen şirketleştirilmesiyle doruğa ulaştırılmıştır. Bu şartlar altında atama yükseltme kriterleriyle denetlenen ve zaten iş güvencelerini, dolayısıyla akademik özgürlüklerini büyük oranda yitirmiş olan üniversite öğretim üyeleri, ülkenin 15 Temmuz Darbe Girişimi’ne sürüklenmesine yol açan siyasal çalkantılar içinde açık politik baskılara da maruz kalmışlardır. Darbe girişimi öncesi ve sonrasında akademik özgürlüğü ve genel olarak ifade özgürlüğünü sınırlayan atama ve yükseltme kriterleri ile YÖK üniversite düzeninin hiyerarşisine, fiili olarak olağanüstü yetkilerle donatılan üniversite yöneticilerinin ve bürokratların keyfi uygulamaları, idari soruşturmaları, verdikleri cezalar, şifahi uyarıları eklenmiştir.

Yöneticilerin Keyfi Uygulamaları, Soruşturmalar, Cezalar, Baskılar...

OHAL sadece akademisyenlerin iş güvencesini tahrip etmekle kalmamış, işyerlerindeki çalışma koşullarını ve iş ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemiştir. Akademisyenler her şeyden önce, yöneticiler karşısında daha önce de belirtildiği gibi güçsüz bir konumda bırakılmışlardır. Uzun bir süre, KHK ile ihraç edilmeleri üniversite yöneticilerinin iki dudağı arasında olan akademisyenlerin % 43’ü kendisini üstlerine karşı savunmasız hissetmiştir (Bakınız *Tablo 17*). Bir akademisyen açık uçlu soruya verdiği yanıtta OHAL’in akademik

özgürlükleri etkileyen en temel uygulamasını şöyle ifade etmektedir: “Yargı yoluna gidilmeden üniversite bünyesinde oluşturulan kurumların, çalışanlar hakkında soruşturmalar açıp çalışanın ihracına varabilecek kararlar vermeleri.” (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Van). Başka akademisyenler yöneticilerin artan gücüne vurgu yapmaktadır:

Yaratılan korku ortamı en önemli belirleyici diye düşünüyorum. İhraçlar bu korku ortamını güçlendirdi. Yöneticiler belki hiç olmadıkları kadar fütursuzlaştılar. Kendilerine her şeyi hak gördükleri bir dönemi yaşıyoruz. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., İzmir).

Toplumsal linç psikolojisi ve yöneticilerin yasal garantilerinin olmaması. Bu durum kendini kurtarmak isteyen yöneticilerin oldukça baskıcı ve acımasız davranmasına sebep oldu. (Anket, Öğretim Elemanı, Vakıf Üni., Ankara)

Aslında OHAL denilen düzen kendisine iktidar arayan insanlar açısından müthiş bir boşluk ve zemin yarattı. İşte bölüm başkanı, dekan, dekan yardımcısı bilmem ne falan olan ama hani akademik özgürlük ortamında sana karşı bu iktidarını kullanamayan. ... Ama OHAL ile birlikte onların iktidar alanları çok güçlendi. Gerçekten aslında bir şey yapılacaksa da yapılmayacaksa da sürekli yapıyormuş gibi olacaktı gibi üzerinde bir baskı mekanizması. “Ya ortam kötü hocam sana şey yaparım, ama ortam kötü”. Bu laf artık bir slogana dönüştü yani. Çok basit bir şeyde bile. “Ya hocam sen öyle diyorsun ama ortam kötü, dikkat etmek lazım.” Ya ortam kimden kötü. Senden işte. ... OHAL’i minimize edebilirdi birçok yönetici ama bunu kendisi için çoğu fırsata dönüştürdü. (DG., Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Doğu Anadolu Bölgesi)

OHAL döneminde birçok alanda askıya alınan hukuki süreçler, yönetimde hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkelerinin aşınması, yöneticilere yetkilerini keyfi bir şekilde kullanabilecekleri sınırları muğlâk bir alan yaratmıştır. Bu durum çoğu durumda yöneticilere eylemlerini bir tür “gizlilik” ya da “gizem” halesi içerisinde, belirli hukuki kural veya normlara dayandırma zorunluluğu olmadan gerçekleştirme imkânı sunmuştur. Örneğin kadro atamalarının yapılmaması, yurtiçi/yurtdışı konferanslara izinlerin verilmemesi, proje desteklerinden yararlandırılmaması, “sakıncalı” kabul edilen hocalara ders açtırılmaması gibi uygulamalar OHAL döneminde resmi prosedür askıya alınarak, dilekçeler yanıtız bırakılarak, sözlü imalarla ya da sözlü aktarımlarla akademisyenlere haber ulaştırılıp, telkinler yapılarak gerçekleştirilmiş; yöneticiler akademik özgürlüklere ya da hukuk normlarına aykırı icraatlarını yasal/yazılı bir iz bırakmadan sürdürme imkânına sahip olmuşlardır. Bunun yanı sıra, akademisyenlerin ifadeleri göstermektedir ki OHAL döneminde yöneticiler aynı zamanda kendi “haksız, hukuksuz” icraatlarının gerekçesini adı resmen koyulmayan ve bir tür “gizem perdesiyle” örtülen, kendilerini aşan ama kaynağı belli olmayan “üst iradelere” veya

“OHAL koşullarına” tahvil ederek gerekçelendirebilmektedirler. Tüm bunların karşısında iş güvencesi olmayan akademisyenler haklarını aramak üzere hukuki süreçleri işletmemekte ya da bundan çekinmektedirler. OHAL öncesinde de yöneticilerin akademik özgürlükleri ihlal eden baskıcı uygulamaları olduğunu dile getiren akademisyenler, bu konuda OHAL’in en büyük etkisinin, bu yetkileri kıyas kabul etmez düzeyde genişletmesi ve hukuki denetimin dışına çıkarması olduğunu dile getirmişlerdir:

Rektör o zaman da istiyordu bizi atmak, onu atmak, bunu atmak. Hani sevmiyordu. Ama o alanı yoktu. Yani onu yapamıyordu. Şimdi kurum diyorsan eğer, o kurumsal şey aslında o yönetici kadro. Şimdi OHAL’in farkı o oldu. O yönetici kadroya inisiyatif verdi ve tam başta söylediğim gibi inisiyatifi üstüne üstlük de o inisiyatifi kendi değilmiş gibi yapabilme ortamı yarattı. Yani beni atıyor, işte bir sürü arkadaşı attı. Biliyoruz ki bu tamamen üniversitenin inisiyatifinde gelişen bir şey ama “Ben devlet memuruyum. Bana dediler ki at, ben de attım. Benim yapacak bir şeyim yok.” diyor. Ama inisiyatifsizmiş gibi kendisini gösterip tam da o inisiyatifi alıp iktidarını sonuna kadar kullanabileceği bir alan OHAL. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Doğu Anadolu Bölgesi)

(Kendisine ders verdirilmeyen akademisyen) Dedim ki “Hocam bir şey mi var?”. Dedi “Maalesef” dedi “senin hakkındaki, senin iki soruşturma nedeniyle” dedi. Ne dedi? “Aşağısı” gibi bir ifade kullanarak Rektörlük için. Biraz burası böyle bir yokuş ya. “Aşağısı şey yapmıyor” dedi. Dedim hocam “Bir şeyi anlamadım, bir kere ilki incelemeydi ki ondan aklanmıştım. İkincisi soruşturma tamam sürüyor ama bununla ne alakası var. Üçüncüsü tamam siz bölüm toplantısı yaptınız ama resmen bir şey mi bildirdiniz yani? Resmi bir şey varsa o zaman resmi olarak bana tebliğ edin ki siz de hukuki yükümlülükten kalkmış olun.” “Yok, hayır” dedi “işler öyle yürümüyor.” Sonuçta sözlü ima, hatta ben “İma mı?” dedim. “Yok, ima değil açıkça söylenen bir şey ama sözlü ve kim söylüyor sorarsanız yanıt veremem ama.” dedi. “Hocam çok ağır bir şey bu. Sizi de nasıl bir yükümlülük altına soktuğunun farkında mısınız?” “Evet” dedi işte. Tamam. Yapacak bir şey yok. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Samsun)

Yani şöyle, her şeyin önünde OHAL bahanesini çıkarıyorlar. Bir şey olacak “OHAL var. Öyle yapmıyoruz” ya da “OHAL’de öyle yapmamız lazım.” (DG, Öğretim Üyesi, Devlet ve Vakıf Üni., İstanbul)

(Yöneticiler) OHAL’i bir yanıla kendi sorumluluklarını veya yapıp yapmayacaklarını, dışsal bir şeye atıp, havale edip, OHAL’in kendisini üniversite bünyesinde kendi şeyleri olarak da kullanıyorlardı bence yani. Daha keskin ifade edeyim, sopaları, kılıçları olarak kullanıyorlardı. Sürekli olarak seni şey hissettiriyorlardı, hiçbir şey yapmıyorlarsa, güvensiz hissettiriyorlardı: “OHAL dönemi var, ne olacağı belli olmaz, biz normalde böyle bir şey yapmayabiliriz ama OHAL döneminde yapabiliriz.” ... Soruşturma meselesinde mesela. Normalde süresi dolmuştu soruşturma açmalarının, yani iki yıl şeyi geçmişti, ama “OHAL” dediler. ... Daha böyle şey, ne diyelim, iş yeri kontrol süreçleri devreye girdi işte: “Yerinde misin, değil misin?” Burada işte, sanki burada akademik mesai şeyle sınırlandırılabilirmiş gibi. “Beşte çıkın” mesela. “Çıkmak istemiyorum”. “Çık.” “Niye?” “OHAL düzenlemesi”... (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Van)

(Akademik kadrosu yenilenmeyen ancak dava açmaya çekinen bir akademisyen) Korktum işin açığı. Çünkü gerçekten bu manyakların ne yapacağı belli olmaz ki. Çünkü çok fazla

insan var. Yani memur olmadığı halde kamu görevinden ihraç edilen. Saçma sapan bir sürü insan, bir sürü uygulama. ... Dava açtın diye oradaki rektörün ya da amirin bunu kişisel husumet sayıp da hani listelere ismini koyması. Gerçekten insanların yapabileceğinin bir sınırı olmadığı için. Nedir bunun sınırı normal koşullarda? Hukuktur. Yani insanların yapabileceklerin sınırı hukuktur. Hani bir idare diye bir şey var bilmem ne ya da işte Anayasa. Öyle bir şey olmayınca da her şey askıya alınmış zaten, gerçekten şey korkutucu bence. Korkutucuydu. (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Marmara Bölgesi)

OHAL döneminde soruşturmalar, yöneticilerce kullanılan en önemli baskı ve kontrol araçları haline almış görünmektedir. Soruşturmalar sadece KHK ile ihraç edilme riski doğurmakla kalmamış, birçok alanda akademisyenleri mağdur eden bir uygulamaya dönüşmüştür. Örneğin OHAL döneminde sadece hakkında soruşturma açılmış olmak bile akademisyenlerin doçentlik başvurusu yapmasını, eğer başvuruları kabul edilmişse sürecin işleminin ya da doçentlik sınavını başarıyla vermişlerse unvanı almalarını engelleyebilmiştir.⁵⁵

Soruşturmaların belirsiz konularda, belirsiz dönemlere ilişkin bir şekilde her an herkese açılabilmesi ihtimali akademisyenler üzerinde önemli bir baskı unsuru olmuştur. Örneğin anket gerçekleştirilen bir akademisyen kendi kurumunda çalışan bir arkadaşına 30 yıl önce bir kurumun bahçesindeki bir ağaçtan yemiş yerken yakalanıp yargılandığı ve beraat ettiği bir dava nedeniyle soruşturma açıldığını aktarmıştır (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Van)! Bir başka akademisyen etnik kimliği nedeniyle “hiçbir alaka”sı olmadığı halde “terör örgütlerine legal-illegal destek verdiği” iddiasıyla üniversite tarafından hakkında soruşturma açıldığını aktarmıştır (Anket, Arş. Gör., Devlet Üni., Diyarbakır). Bu durum üniversitelerde güvensiz bir ortam oluşturmuş ve sonuç olarak ankete katılan akademisyenlerin % 43’ü OHAL döneminde kendisine soruşturma açılacağı endişesini yaşamıştır, % 15’i de bu konuda kararsız olduğunu bildirmiştir (Bakınız *Tablo 17*).

⁵⁵ 683 Sayılı OHAL KHK’sinin 4. maddesine göre hakkında adli ya da idari soruşturma açılan doçent adaylarının doçentlik işlemleri soruşturma sonuçlanıncaya kadar durdurulmuştur. Bu madde çerçevesinde yaşadığı mağduriyeti gazetede köşesine taşıyan akademisyen Burak Cop, doçentlik başvurusunun durdurulduğunu öğrenmekle kendisine bir soruşturma açılmış olduğunu anladığını yazıyordu. Ulaşabildiği her makamdan öğrenmeye çalışsa da hakkında açılan soruşturmanın ne olduğunu öğrenemediğini belirten Cop, başına geleni anlamaya çalıştıkça kendisiyle aynı durumda olan en az beş akademisyen daha olduğunu ifade etmiştir; Burak Cop (2107) “Hayalet Soruşturma”, *soL*, <https://haber.sol.org.tr/yazarlar/burak-cop/hayalet-sorusturma-191087>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019). Yasalaşan 683 Sayılı KHK’ye CHP’li milletvekillerinin yaptığı itirazı karara bağlayan Anayasa mahkemesi söz konusu maddeyi 2018 yılı Mayıs ayında iptal etmiştir; Anayasa Mahkemesi (2018) “Anayasa Mahkemesi Kararı”, Esas No: 2018/51, kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/59be639d-ec56-402e-834e-ae029d3b42b3?excludeGerekce=False&wordsOnly=False, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

Akademisyenlerin soruşturma geçirme konusundaki tedirginlikleri mesnetsiz değildir. Görüşülen her on akademisyenden biri (% 11'i) politik görüşlerinin veya akademik çalışmalarının içeriğinin sakıncalı bulunması nedeniyle OHAL döneminde idari soruşturma geçirdiğini, % 3'ü de idari ceza aldığını bildirmiştir (Bakınız *Tablo 18*). Akademisyenlerin %16'sı (yaklaşık her 6 akademisyenden biri) aynı gerekçeyle OHAL döneminde yöneticileri tarafından sözlü ya da yazılı olarak uyarılmıştır.

Tablo 17: Akademisyenin Yetkileri Genişleyen Yöneticiler Karşısındaki Durumu

Yöneticilerin Yetkilerinin Genişlemesi Karşısında Hissedilenler	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum
Kendimi üstlerime karşı savunmasız hissettim	139 (%43)	55 (%17)	129 (%40)
Bana idari soruşturma açılacağı endişesi yaşadım	138 (%43)	48 (%15)	136 (%42)

Tablo 18: Politik/Akademik Görüşler Nedeniyle Karşı Karşıya Kalınan Muamele

İşyerlerinde Politik /Akademik Görüşleri Yöneticiler Tarafından Sakıncalı Bulunan Akademisyenlerin Karşılaştıkları Baskı Pratikleri	OHAL Öncesi	OHAL Dönemi
Yöneticiler tarafından sözlü/yazılı olarak uyarılma	43 (%14)	51 (%16)
İdari soruşturma geçirme	31(%10)	35 (%11)
İdari ceza verilmesi	12 (%4)	10 (%3)
Akademik görevlerinin azaltılması	10 (%3)	18 (%6)
Ofisin/ofis arkadaşının değiştirilmesi	9 (%3)	12 (%4)
Üyesi olduğu bir kuruldan/jüriden çekilmek zorunda bırakılma	-	7 (%3)
Görev yerinin değiştirilmesi	3 (%1)	6 (%2)

Yöneticilerin, politik görüşlerini veya akademik çalışmalarını “sakıncalı” gördüğü akademisyenler üzerindeki baskıları sadece soruşturma veya uyarılarla sınırlı kalmamıştır. *Tablo 18*'de de görüldüğü üzere, yöneticileri tarafından “eleştirel veya sakıncalı” kabul edildikleri için OHAL döneminde akademisyenlerin %6'sının akademik görevleri azaltılmış,

% 4'ünün ofisi veya ofis arkadaşı değiştirilmiş; %3'ü üyesi olduğu bir kuruldan/jüriden çekilmek zorunda bırakılmış, yine % 2'sinin görev yeri değiştirilmiştir.

Yöneticilerin bir yandan geniş bir yetki alanına kavuşurken öte yandan hukuki denetimden azade olabilmeleri, üniversitelerin “biat kültürünün” yaygın olduğu kurumlara dönüşmesi tehlikesini barındırmaktadır. Bir akademisyen özlük haklarını alabilmek, çalışabilmek, proje yürütebilmek veya akademik etkinliklere gidebilmek için bile yöneticilere “biat etmek” zorunda bırakıldıkları iş ortamını şöyle tasvir etmiştir:

Her türlü sansür ve baskı doğrudan kurumdaki idari amirlerden geliyor. Akademik çalışmalarım amirler tarafından okunmadığı için sadece sendikal faaliyet, politik görüş gibi konularda sözleşme yenilenmeme baskısı yaşıyorum. Akademik sansür (konferansa gitmeden tam metin olarak dekanlığa teslim edilmesi gibi uygulamalar) ve mobbing konusunda itiraz ettiğim için idari bir göreve sürüldüm, ancak rektörlük yazısıyla fakülteye geri dönebildim. Çok bilinen, okunan çalışmalar yapan akademisyenler daha fazla hedef oluyor, geri kalan akademisyenlerin üzerindeki en büyük baskı doğrudan idareden geliyor. Yazdıklarımızdan, çalışmalarımızdan haberleri olmadığı için temel aldıkları şey muhalif politik görüşlere sahip olup olmadığımız. Bunu da açıkça “biat etmeyen herkes gidecek” olarak dile getiriyorlar. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., İstanbul)

Araştırmanın sunduğu bu veriler akademisyenlerin iş ortamlarının süregelen bir soruşturma ve ceza baskısı, sansür-oto-sansür ve korku atmosferiyle çevrelendiğini göstermektedir. Bütün bu baskı usullerinin görece girift, inceltilmiş hali olan yöneticilerin ve meslektaşların mobbingi akademisyenlerin OHAL öncesi ve sonrasında değişmeden yaşadıkları bir başka baskı türü olarak karşımıza çıkmıştır.

Değişmeyen Bir Baskı Türü: Mobbing (Yıldırma)

Araştırma bulguları mobbingin (yıldırma) hem OHAL öncesinde hem de OHAL döneminde değişmeyen bir uygulama olarak akademisyenleri mağdur ettiğini göstermektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü'nce (ÇSGB ÇGM) çıkarılan “İşyerlerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) Bilgilendirme Rehberi”ne göre mobbing:⁵⁶

---

⁵⁶ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) (2014) *İşyerlerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) Bilgilendirme Rehberi*, Ankara: ÇSGB Çalışma Genel Müdürlüğü, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/1327/i%C5%9Fyerlerinde-psikolojik-taciz-mobbing-bilgilendirme-rehberi-2014.pdf>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019), s. 9.

İşyerlerinde bir veya birden fazla kişi tarafından diğer kişi ya da kişilere yönelik gerçekleştirilen, belirli bir süre sistematik biçimde devam eden, yıldırma, pasifize etme veya işten uzaklaştırmayı amaçlayan; mağdur ya da mağdurların kişilik değerlerine, mesleki durumlarına, sosyal ilişkilerine veya sağlıklarına zarar veren; kötü niyetli, kasıtlı, olumsuz tutum ve davranışlar bütünüdür.

Rehbere göre işyerlerindeki her tür olumsuz davranış mobbing sayılmamaktadır. Mobbing birtakım unsurlar gerekmektedir. Buna göre mobbing:⁵⁷

- İşyerinde gerçekleşmelidir.
- Üstler tarafından astlarına uygulanabileceği gibi, astları tarafından üstlerine de uygulanabilir ya da eşitler arasında da gerçekleşmesi mümkündür.
- Sistemli bir şekilde yapılmalıdır.
- Süreklilik kazanmış bir sıklıkla tekrarlanmalıdır.
- Kasıtlı yapılmalıdır.
- Yıldırma, pasifize etme ve işten uzaklaştırma amacıyla olmalıdır.
- Mağdurun kişiliğinde, mesleki durumunda veya sağlığında zarar ortaya çıkmalıdır.
- Kişiye yönelik olumsuz tutum ve davranışlar gizli veya açık olabilir.

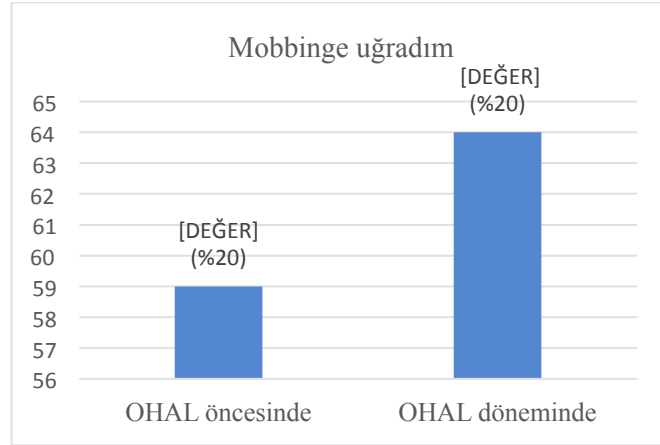
Anketin ilgili sorusunda akademisyenlere mobbing tanımı verildikten sonra mobbinge uğrayıp uğramadıkları OHAL öncesi ve OHAL dönemi için ayrı ayrı sorulmuştur. Sorunun OHAL öncesine ilişkin kısmını 301 akademisyen, OHAL dönemine ilişkin kısmını 319 akademisyen yanıtlamıştır. Politik görüşlerinin ve/ya akademik çalışmalarının içeriğinin eleştirel, hassas ya da sakıncalı bulunması nedeniyle, 59 akademisyen (% 20) OHAL öncesinde mobbinge uğradığını bildirmiştir. Bu sayı OHAL döneminde 64'e çıkmıştır. Dolayısıyla OHAL döneminde de akademisyenlerin % 20'si mobbinge uğradığını belirtmektedir (Bakınız *Şekil 8*).

---

⁵⁷ Ibid.

Şekil 8: Mobbinge Uğradığını Bildiren Akademisyenlerin OHAL Öncesi ve OHAL Dönemine Göre Dağılımı

Özetle anket verilerine göre Türkiye’de her iki dönemde de her beş akademisyenden biri üniversitelerde politik veya akademik çalışmalarının içeriği nedeniyle mobbinge uğramıştır! OHAL öncesi dönemin çok daha geniş bir süreyi, OHAL döneminin ise bir-iki yıllık bir süreci kapsadığı düşünüldüğünde, her iki dönemin oransal ve sayısal olarak yakınlığı akademisyenler için OHAL döneminin ne kadar baskıcı bir ortamı oluşturduğunu bir kere daha göstermektedir.

Ankete Eskişehir’den katılan bir akademisyen OHAL öncesine ilişkin hak ihlallerini aktarırken Fethullah Gülen cemaatini kastederek “OHAL'den önce devlet içinde aktif olarak bulunan yapının kadrolaşması, yargı ve yönetim yoluyla kendileri dışında olan akademisyenlere uyguladıkları mesleki baskı ve mobbing uygulamaları”na şahit olduğunu belirtmiştir (Anket, Arş. Gör., Devlet Üni., Eskişehir). Kendisiyle görüşme gerçekleştirilen bir akademisyen OHAL’den önce çalıştığı üniversitedeki cemaat yapılanması nedeniyle kadroya atanmadığını, ders vermezine izin verilmediğini, mobbinge uğradığını, OHAL döneminde yönetim değişse bile aynı uygulamaların bu sefer sendikalı ve sol görüşlü olduğu için sürdüğünü dile getirmiştir (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Samsun). Bir başka akademisyen benzer bir durumu şöyle ifade etmiştir:

Düşünebiliyor musun, öyle bir noktaya geldi ki 15 Temmuz’a kadar, öyle bir noktaya geldi ki benim asistanım da dâhil hiçbir öğrenci bana selam veremeyecek hale geldi. Selam vermekten korkuyor çocuklar, yani koridorda insanlar bana selam vermiyorlar korkularından. Sonra geldiler, özür dileyenler vesaire ama çok geç tabii ki. O kadar bir ötekileştirilmişsiniz, dışlanmışsınız, şeytanlaştırılmışsınız, aynen böyle bir durumla karşı karşıyasınız. Bu tabii çok ciddi bir mobbing, çok ciddi bir mobbing. ... Kısacası derslerin elinizden alınması, sizin hakkınızda sürekli dedikoduların çıkartılması, sürekli soruşturmalarla yıpratılmanız, aslında pratik olarak sizin akademik özgürlüklerinizin

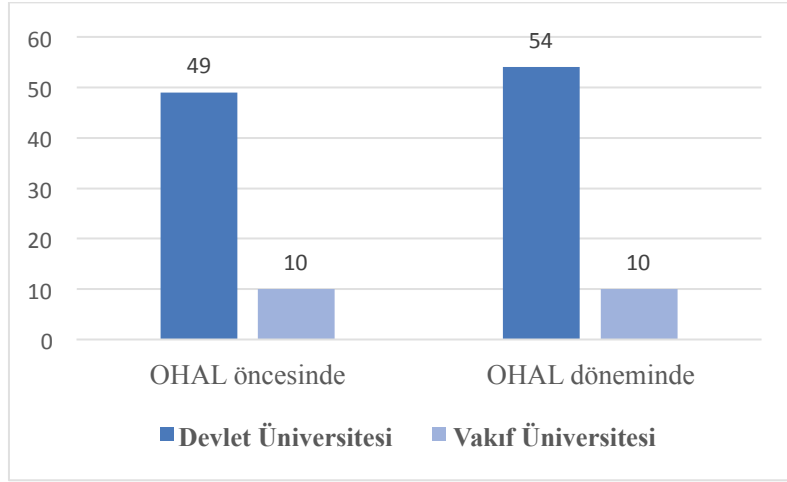
zerresine, yani realize etmenize izin vermez. Vermiyor da zaten. Ne zamana kadar? İroniktir 15 Temmuz'a kadar... Şimdi 15 Temmuz'un, dedim ya, ironik bir biçimde, benimle ilgisi, getirisi bu oldu. Fakat sonrasında ne oldu? Tamam, güzel, aldık kadromuzu oturduk. Ama sonra bir anda hava değişmeye başladı OHAL'le birlikte. Fakat OHAL'le kimse gelip benim derslerimde hala bugün ne anlatacağıma karışmadı, bir şey söylemedi ama öyle bir hava yaratıldı ki şeyde, fakülte içerisinde, herkes korkmaya başladı, herkes geri çekilmeye başladı. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Ankara)

Araştırmanın anket kısmına katılan bir başka akademisyen de OHAL'den önce cinsel taciz ve mobbinge maruz kalırken, OHAL döneminde de yöneticilerin "ego ve hırsları" nedeniyle akademik özgürlüğünün kısıtlandığını aktarmıştır (Anket, Arş. Gör., Devlet Üni., Samsun). Ankara'da vakıf üniversitesinde çalışan bir araştırma görevlisi ise OHAL'in akademisyenleri mobbinge karşı kırılğan bir konumda bıraktığını şöyle dile getirmiştir:

Özellikle KHK uygulamaları ile işlerine son verilen akademisyenlerin yanı sıra işlerine devam eden akademik personelin üzerine kurulan baskılar, üniversitelerde mobbing ortamını arttırmış akademik özgürlük neredeyse yok olmuştur. Böylesi bir ortamda gerek can güvenliği gerekse en temel maddi unsurların sağlanmaması ve emeğin karşılığının alınmaması gibi sorunlar akademik ortamlara bir darbe niteliğindedir. (Anket, Öğretim Elemanı, Vakıf Üni., Ankara)

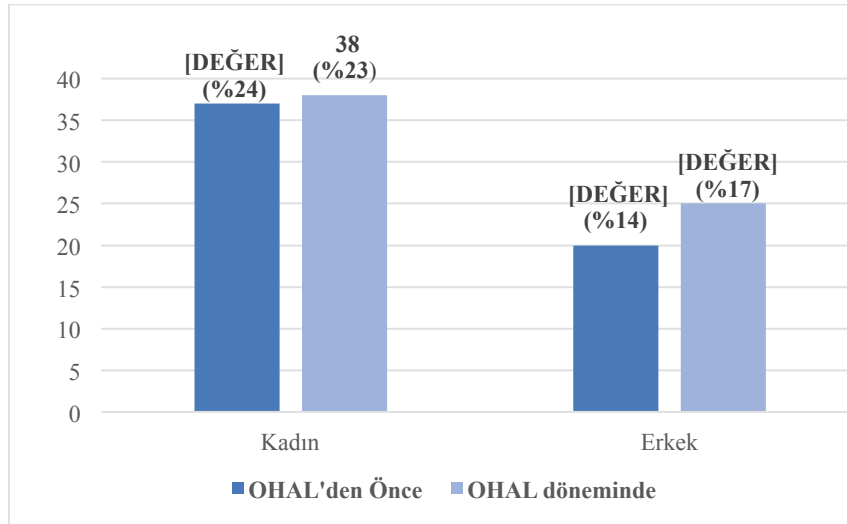
Mobbing devlet üniversitelerinde daha sık görülmektedir. Araştırmaya katılan devlet üniversitelerinde çalışan akademisyenlerin % 20'si (49 kişi) OHAL öncesinde, % 23'ü de (54 kişi) OHAL döneminde mobbinge uğramıştır. Vakıf üniversitesinde çalışanların hem OHAL döneminde hem de OHAL öncesi dönemde % 12'si (10 kişi) mobbinge uğradığını bildirmiştir (Bakınız Şekil 9). Devlet ve vakıf üniversitelerinde mobbinge uğrama sıklığının devlet üniversitelerinde yaklaşık % 8-10'luk bir farkla daha yüksek olduğu görülmektedir.

Şekil 9: Mobbinge Uğrayan Akademisyenlerin OHAL Öncesi ve OHAL Döneminde Devlet ve Vakıf Üniversitelerine Dağılımı

Araştırma bulgularına göre kadın akademisyenler erkeklere göre her iki dönemde de daha çok mobbinge uğramıştır. Kadınlar OHAL öncesinde % 7'lik, OHAL döneminde ise % 3'lük bir farkla erkek akademisyenlere göre daha fazla mobbinge maruz kalmıştır. Anket sonuçlarına göre OHAL'den önce yaklaşık her dört kadın akademisyenden biri (kadınların % 24'ü), OHAL döneminde de benzer bir oranla % 23'ü mobbinge uğramıştır. OHAL'in mobbing konusunda erkek akademisyenleri daha çok etkilediği söylenebilir. Zira "normal" zamanlarda -OHAL'den önce- erkeklerin % 13'ü mobbinge uğrarken, OHAL döneminde bu oran % 17'ye çıkmıştır (Bakınız Şekil 10)

Şekil 10: Mobbinge Uğradığını Bildiren Akademisyenlerin OHAL Öncesi ve OHAL Döneminde Cinsiyete Göre Dağılımı

Akademik kademelerin alt basamaklarındaki akademisyenler üst basamaklılara göre daha çok mobbinge uğramaktadırlar. Mobbinge uğradığını bildiren akademisyenlerin 17'si söz konusu dönemde lisansüstü eğitimine devam eden araştırma görevlisi ve 9'u da doktora tamamlamış araştırma görevlisidir. Özetle üniversitelerde en çok mobbinge uğrayan kesim, mobbinge uğradığını bildiren akademisyenlerin % 41'ini oluşturan araştırma görevlileridir (Bakınız *Tablo 19*). *Tablo 19*'da gösterildiği üzere, yüksek lisans veya doktora yapmakta olan araştırma görevlilerinin beşte biri, doktora tamamlamış araştırma görevlilerininse neredeyse yarısı OHAL döneminde mobbinge uğramıştır.

Tablo 19: OHAL Döneminde Mobbinge Uğradığını Bildiren Akademisyenlerin Unvanları

Akademik Unvan	Mobbinge Uğrayan Sayısı	Unvandaki Toplam Akademisyen Sayısı	Oran
Dr. Öğretim Üyesi	17	90	% 19
Araştırma Görevlisi (YL-DR Öğrencisi)	17	80	% 21
Dr. Araştırma Görevlisi	9	21	% 43
Profesör	8	47	% 17
Doçent	8	51	% 16
Öğretim Görevlisi	4	22	% 18
Belirsiz	1	1	-

Kendisiyle görüşme gerçekleştirilen bir araştırma görevlisi, OHAL döneminde kurum yöneticisinin araştırma görevlileri üzerindeki mobbinge varan baskısını şöyle aktarmıştır:

Türkiye'deki otoriter insan tipinin karikatür hali olmaya çalışan biriydi. ... Çünkü şöyle bizi huzursuz ve mutsuz etmek için toplantılar yapıyordu. Böyle karşısına oturtup: "Sizin paranızı ben veriyorum. Kapıda bekleyen bir sürü insan var. Beğenmeyen gitsin şu üniversite, bu üniversitede asistanlık kovalasın." İşte bir gün birkaç arkadaşı yanına çağırıldı. "Ben oturun demeden oturmuyacaksınız. Bakın benim arkamda kılıç var, sopa var. Gerekirse onları da kullanırız" falan tarzında saçma sapan açıklamalarda bulunuyordu. Gene bir arkadaşta, "Asistan masadır" falan demişti mesela. ... Çalışma alanlarımıza çok karışmaya çalışıyordu. Tez izleme komitemdeki hocalara karıştıyordu. Bir gün beni bahçede gördü. Böyle sesleniyor bana: "Sen" dedi "yaptın mı komiteni?" Bu arada "sizin tez konularınıza tabii ki karışacağım, sizin doktoralarınıza karışacağım" diyor. ... Neyse beni gördü bahçede. "Yaptın mı?" dedi. "Evet" dedim. "Ee" dedi? "Nasıl yani" dedi "kimseyi koymadın mı buradan?" dedi, "Kafana göre mi yaptın?" dedi. "Kim vardı jürinde?" dedi. X Hoca vardı, X vardı dedim. "Seninle görüşeceğiz" dedi, böyle kaldırdı elini. "Sen göreceksin, yanlış yapıyorsun" dedi. "Yanlış yapıyorsun, çok yanlış yapıyorsun!" diye bağıyor bana böyle bahçede. Parmağını salladı falan. Ben böyle kaldım. (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Ankara)

Anket sonuçlarına göre araştırma görevlilerinden sonra oransal olarak en sık mobbinge uğrayan ikinci kesim doktor öğretim üyeleridir (eski adıyla yardımcı doçentler). 17 doktor öğretim üyesi akademisyen (mobbinge uğradığını ifade eden akademisyenlerin % 19'u) de OHAL döneminde mobbinge uğradığını belirtmiştir. Öğretim görevlilerinin %18'i, profesörlerin % 17'si, doçentlerin de % 16'sı OHAL döneminde mobbinge uğramıştır. Neticede Türkiye'deki otoriter, hiyerarşik üniversite sisteminden beklenebileceği üzere akademisyenler mobbinge sürekli olarak ve sıklıkla karşı karşıya kalmaktadırlar. Mobbing, yöneticilerin otoriteryen hevesleri kadar, akademiye iktidar şebekelerinin egemenlik arzularının da doğurduğu bir baskı yöntemidir, bilhassa da yol açtığı oto-sansür üzerinden akademik özgürlükler önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. XXI. yüzyıl başından itibaren Türkiye yükseköğretim sisteminin yönlendirildiği patika olan piyasalaşma ve bu çerçevede benimsenen yönetim anlayışı, paydaş olarak tarif ettiği üniversite bileşenlerini her halükârda mağlup çıkacakları bir oyuna razı ederek akademik özgürlüklerini kendi elleriyle sınırlamalarına yol açmıştır. Mobbingin bu en rafine ve genel hali, atama-yükseltme ve performans kriterleri adını almıştır.

Sürekli Yenilenen Atama-Yükseltme Kriterleri, Performans ve Proje Baskısı

Yöneticilerin belirli akademisyenler üzerindeki baskıcı uygulamalarının yanı sıra, OHAL döneminde üniversite yönetimlerinin (rektörler, dekanlar, üniversite senatosu) çeşitli uygulamaları da akademisyenler üzerinde genel olarak baskı oluşturmuştur. Ankete katılan akademisyenlerin yarıya yakını (% 45'i) OHAL döneminde üniversite yönetimlerince değiştirilen atama ve yükseltme ilkelerinin çalışmalarını olumsuz yönde etkilediğini, yarısından fazlası (% 55'i) kadro ya da atama gereklilikleri nedeniyle yayın yapma baskısı ve % 56'sı da performans baskısı hissettiğini dile getirmiştir (Bakınız *Tablo 20*). Yine yaklaşık her iki akademisyenden biri (% 46'sı) de OHAL döneminde iş yüklerinin arttığını belirtmiştir (Bakınız *Tablo 20*).

Tablo 20: Atama Yükseltme Kriterleri ve Çalışma Koşulları

Çalışma Koşulları	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum
Atama ve yükseltme ilkelerindeki değişiklikler çalışmalarımı olumsuz yönde etkiledi.	112 (% 45)	47 (% 19)	88 (% 36)
Kadro ya da atama gereklilikleri nedeniyle yayın yapma baskısı hissettim.	174 (% 55)	31 (% 10)	110 (% 35)
Performans baskısı hissettim.	177 (% 56)	44 (% 14)	97 (% 30)
İş yükümün arttığını düşünüyorum.	146 (% 46)	55 (% 17)	119 (% 37)

Akademisyenlerin iş güvenceleri, iktidar tarafından üniversitelerin politik olarak baskılanmasının yanı sıra kadro yenilemelerinin “performans kriterlerine” bağlanmasıyla da aşındırılmıştır. Bu sorun vakıf üniversitelerinde daha sık karşımıza çıksa da performansa dayalı personel yönetimi akademisyenler üzerinde genel bir baskı aracına dönüşmüş durumdadır. Ağır çalışma koşulları ve yöneticilerce belirlenen “performans kriterlerine” bağlı olarak gerçekleşen iş akitleri akademisyenleri mesleklerini arzuladıkları, tahayyül ettikleri biçimde gerçekleştiremez duruma düşürmüş görünmektedir. :

Atama yükseltme sıkıntım vakıf üniversitesine geçtikten sonra oldu. Orada direkt bir performans kriteri olarak çıktı karşımıza ve yani çok niceliğe indirilmiş bir şekilde sayılar. Hatta para karşılığı, işte şu kadar teşvik veriyoruz, bu kadar. Her şeyin hesabını yapıyordu. Para ve işte makale sayısı yaptığı bir ortam vardı. Yani bu kadar niceliğe indirildiğinde nitelik düşüyor tabii ki. Burada öyle bir baskı vardı. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet ve Vakıf Üni., İstanbul)

Özel üniversitelerde ve özellikle daha 'nötr' sayılabilecek bir pozisyonda karşılaşılan akademik özgürlük ihlalleri başka gerekçelerle gerçekleşiyor. Ders yüklerinin fazlalığı, gerçekçi olmayan akademik performans beklentileri, optimizasyon ve verimlilik adına kadroda yapılan keyfi düzenlemeler gibi durumlar bizleri daha çok etkiliyor. (Anket, Öğretim Üyesi, Vakıf Üni., İzmir)

Şimdi böyle bir CEO gibi bir konuşmadı o (*dekanın konuşması*) aslında. Böyle bir sanki şirket yöneticisisin. "Bakın çok interaktif bir şey var. Asistanları karşıma aldım. Sizlerle konuşuyorum ve bu üniversite için bir şeyler yapalım. Bana projeler getirin, fikirler getirin, ben bunlara çok açığım" dedi. ... Yani tabii bunun dışında şey de var yani. İşte bu niteliğin olmadığı ama niceliğin ön planda olduğu üretim baskısı, performans kriterleri, yani işte şu olacaksın şu kadar yazmalısın, bu kadar. Şu niteliklerde dergilerde vs. yayınlamış olmalı gibi şeyler insanı böyle istediği şeyi istediği zaman üretmeye değil de mecburen bir şeyler yazmaya, yayın yapmaya yönelten şeyler, hiç de verimli şeyler değil yani. (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Ankara)

Özellikle vakıf üniversitesinde çalışan akademisyenler performans kriterlerinin yanı sıra ağır iş yükünün kendisinin araştırma özgürlüğünü ihlal eden bir uygulamaya dönüştüğünü dile getirmişlerdir:

Çalıştığım üniversitede akademik özgürlüklere ilişkin kısıtlamalar ve bunların OHAL dönemindeki yansımaları, devlet üniversitelerinden oldukça farklı şekilde tezahür etmektedir. Çalıştığım üniversite, hukuksuzluğu keyfiliğe dönüştürerek beni ve meslektaşlarımı daha ağır iş yüklerine ve güvencesizliğe maruz bırakıyor. Dolayısıyla neyi nasıl araştırdığımı değil bizzat araştırma özgürlüğünü kısıtlamış oluyor. Ancak bu kısıtlama dolaylı ve az görünür mekanizmalarla gerçekleşiyor. (Anket, Öğretim Üyesi, Vakıf Üni., İzmir)

Bir sözleşme yenilenme yenilenmeme baskısı var. Onun bir takım kriterleri var. Atama-yükseltme kriterleri burada çok daha ağır kamu üniversitesine göre. Endeksti, yayın koşulları var. Mutlaka sözleşme dönemine kadar o yayın sayısının tutturulması gerekiyor. Bizim üniversite özelinde çok ciddiye alınmıyor. ... ciddi gerginlik yaratıyor. Çünkü iki yıl var önünde ve o iki yıl içinde şu kadar yayın yapman gerekiyor. Şimdi bizim alanlarda araştırma yapıp, yayına çevirip, o yayını gönderdikten sonra bir dergide çıkması zaten vaktini alıyor. Orada tabii gerginlik var. Bir de şöyle. Mesela devlet üniversitesi ile karşılaştırsak, orada kadro 100 kişi. Burada bizim kadromuz 20 kişi bile değil, biz üç lisans üç yüksek lisans yürütüyoruz. Ve de iş yükümüz çok. Çok. Kadro bu kadar küçük olduğu için neredeyse herkesin idari görevi var. ... Yani herkesin ya deli gibi idari yükü var ya da ders yükü zaten vaktinin çoğunu alıyor. Dün sabah 8.50'de geldim akşam 8.50'de çıktım. 12 saat burada geçti. Bugün de büyük ihtimalle böyle olacak. Bu tempoda zaten akademik özgürlüğün esas olarak akademik özgürlüğü kullanacağım ders,

araştırma, yayın, konferans falan bir şeylerle uğraşmak lüks haline geliyor. Buradaki sorun o. (DG, Öğretim Elemanı, Vakıf Üni., İzmir)

Ağır atama yükseltme kriterlerinin ve performans baskısının yanı sıra, akademisyenler üzerindeki bir diğer baskı unsuru da yürütmeleri beklenen projelerdir. Akademisyenlerden çalıştıkları kuruma da “gelir getirecek” araştırma-geliştirme, sosyal sorumluluk projeleri yazmaları ve bunlar aracılığıyla ulusal ve uluslararası kurumlardan fon sağlamaları beklenmektedir. Kimi üniversitelerde kurumun da ortak olacağı projelerin yürütücülüğünün yapılması ya da bu tür projelere ortak olunması, yayın baskısından daha belirgin bir baskı türüne dönüşmüştür:

Örnek vermek gerekirse, benim çok sayıda ekonomi politik yayınım var, yazım var, çalışıyorum vesaire filan. Derslerimde de ağırlıklı olarak bunları kullanıyorum ama bizim üniversite ya da fakülte yönetiminin gözünde bunun hiçbir değeri yok. Değeri olan şeyler: “Proje getiriyor musunuz?” Proje, gelir demek. O gelirden çünkü şey de para kazanıyor, üniversite yönetimi de para kazanıyor, size de bir miktar veriliyor ama üniversite de kazanıyor. Döner sermayeye gidiyor. Onlar çok kıymetli. Siz şu ana kadar yazılmamış dahi olsa, çok önemli bir şeyler yazsanız, paylaşırsanız bile, hiçbir, eğer, paraya tedavül edilebilir bir tarafı, şeyi, boyutu yoksa, ticari boyutu yoksa, hiçbir önemi yok. Ama dediğim gibi, bir on bin dolarlık bir proje getirebiliyorsanız, bu çok büyük bir öneme sahip, sizin puanınızı arttırıyor, atamalarınızda etkili olmaya başlıyor. Bu bile aslında üniversitelerin birer AŞ. gibi yönetilmeye başladığının, üniversiteyi yönetenlerin de bu kafaya sahip olduklarının, hatta daha da kötüsünü söyleyeyim, işte üniversite hocalarının da bunu benimsediklerinin bir göstergesi. (DG., Öğretim Üyesi, Devlet Üni. Ankara)

Bizim üniversite özelinde tüm bu OHAL mevzusundan daha çok muzdarip olduğumuz konu bu. Atama-yükseltme kriterleri yeni düzenlendi burada ve şartlardan biri de uluslararası bir proje yapmış olmak. ... Devamlı üretme baskısı da değil bu tam olarak, makale ya da kitap üretmeniz çok da ciddiye alınmıyor üniversite tarafından. Açıkça da söylendi bu, proje üretmiyorsanız üniversite açısından çok da değerli değilsiniz ve bizim fakülte bunun en çok yerleştiği yerlerden biri haline gelmek üzere. Dekanımız sağ olsun, kafası çok öyle çalışan biri. O yüzden isterseniz sene içerisinde 10 makale yazın çok önemsemiyorlar. Proje çok önemli yani, elbette size puan açısından katkısı var makalenin ama kıymetli olmuyorsunuz makaleyle onu söyleyeyim. (DG., Öğretim Üyesi, Devlet Üni., İstanbul)

Atama-yükseltme kriterleri ve performans dayalı personel yönetiminin ilk bakışta akademik özgürlükle bir bağı yok gibi görünmektedir. Ancak resme dikkatle bakıldığında görülecektir ki üniversite gibi doğası gereği politik olan bir kurumun mensuplarının, akademik özgürlük retoriğini ihlal etmeden istenilen siyasi/ideolojik çizgide bilgi üretmesinin yöneticilerce en güvenilir yollarından biri atama-yükseltme kriterlerini, performans dayalı ücretlendirmeyi ve proje üretimi baskısını hayata geçirmektir. Ne tür yayınlar yapılması

gerektiğın, bunların hangi mecralarda yayınlanınca kıymetli olduğunu, hangi fon sağlayıcıların projelerinin makbul ve istenilir olduğunu da belirleyen bu kriterler görünmez bir el gibi akademik üretimi neoliberal sistemin taleplerine doğru sürükler. Akademisyenlerden kendilerine sunulan yayın, performans, proje kriterlerini yerine getirmeleri beklenir. Açıkça liberal ideolojik yönelimi hedefleyen bu mekanizma XXI. yüzyıl başında şiddetlendirilen şirketleşme ve buna bağlı olarak yaygınlaştırılan performansa dayalı personel yönetimi, akademik özgürlüğün önündeki başlıca engellerden biridir. Sonuç, akademisyenin ve akademinin topyekûn değersizleşmesi olmuştur. Örneğın YÖK düzeyinde dahi tartışma konusu olan niteliksiz ve YÖK’ü duruma müdahale etme zorunluluğuna soğan “sahte” veya parayla yayın yaptığı için “yağmacı” olarak adlandırılan dergilerde yayın yapmanın yaygınlaşması,⁵⁸ parayla makale veya tez yazan çeşitli şirketlerin ortaya çıkması,⁵⁹ niteliksiz ama beklenen kriterleri karşılayan kongre turizminin oluşması,⁶⁰ “yayın-atıf çetelerinin”⁶¹ ortaya çıkması gibi olgular bu sonucu ortaya koymaktadır. Akademi ve

⁵⁸ YÖK, 9 Mart 2019 tarihli kararında bu tür “yağmacı” dergi sorununu ele almış ve bu tür dergilerde yayınlanan makalelerin akademik yükseltmelerde kullanılmayacağını belirtmiştir. YÖK’ün kamuyla da paylaştığı ilgili kararı için bakınız: “‘Yağmacı’ Dergi Yayınları Akademik Yükseltmelerde Kullanılmayacak”, <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/yagmaci-dergi-yayinlarina-onlem.aspx> (Erişim tarihi: 17 Kasım 2019).

⁵⁹ Bu konuyu ele alan örnek haberler için bakınız: “Ver parayı yazdır tezi” *Milliyet*, 10.05.2017, <http://www.milliyet.com.tr/gundem/ver-parayi-yazdir-tezi-2447629> (Erişim tarihi: 17 Kasım 2019). “Tez yazım sektörü patladı... En fazla parayı tıp tezlerinden alıyorlar”, *Mediamagazin*, 23. 03.2017, <https://www.mediamagazin.com.tr/guncel/genel/tr-tez-yazim-sektoru-patladien-fazla-parayi-tip-tezlerinden-aliyorlar-11-681-73271.html>

⁶⁰ Hiçbir bilimsel kaygıya sahip olmayan kongre şirketleri, “işbirlikçi” ya da işbirliğine zorlanan bilimcilerle dinleyicisi olmayan oturumların çoğunlukta olduğu kongreler düzenlemektedirler. Örneğın uluslararası tebliğ sunma şartı Türkiyeli bilimcileri, yabancı katılımcının olmadığı ama yurtdışında düzenlenen kongrelerde tebliğ sunmaya sevk etmiştir. 2018 yılında Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Rektörlüğü öncülüğünde Tayland’da düzenlenen sosyal bilimler kongresine katılanların tamamına yakınının Türk olduğu iddia edilmiştir; *bianet* (2019) “AYM’nin Barış Akademisyenleri Kararına Karşı 1071 Akademisyenden Bildiri”, <http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/211015-aym-nin-baris-akademisyenleri-kararina-karsi-1071-akademisyenden-bildiri>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019). Başka bir ibretlik uygulama ise söz konusu şirketlerin bütün sosyal bilim alanlarını içeren hepsi bir arada sempozyumlar düzenlemeleridir; *Mülkiye Haber* (2019) “AÜ’de “sempozyum turizmi” başladı!”, <http://mulkiyehaber.net/aude-sempozyum-turizmi-basladi/>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

⁶¹ Atıf çetelerinin ortaya çıkmasının temel nedeni, akademisyenlerden erki faktörü yüksek dergilerde yayın yapmanın beklenmesidir. Etki faktörü bir dergide geçmiş iki yılda yayınlanan makalelerin başka dergilerden atıf alanlarının sayısının aynı dönemde yayınlanan toplam makale sayısına bölünmesiyle elde edilmektedir. Buna göre yayının kıymetli olanı etki faktörü yüksek olan dergide yayınlanandır. Nitel olanı daha fazla kavramaya dönük olan bu yeni nicelleştirme denemelerinin dikkate almadığı husus, yaşanan topyekun bir dejenerasyon içinde tespit edilen görece başarının, esasen kendini kandırmak olduğu gerçeğidir. İşin özü bilimin performans kriterlerine tabi kılınmayacağıdır. Nitekim, Türkiye’den yayın yapan ve “atıf çeteliği” ile dünyanın en saygın dergilerinden daha çok atıf olarak endekslere giren ancak daha sonra bu durum fark edildiği için bu endekslerden çıkarılan dergiler olmuştur. Bu konuda birkaç yazı için bakınız: Pervin Kaplan “Akademisyenlerin ‘atıf çetesi””, *HaberTürk*, 28.07.2014, <https://www.haberturk.com/yazarlar/pervin-kaplan/974474-akademisyenlerin-atif-cetesi> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2019); “YÖK Doçentlik Çalışmasıyla Akademi Kadrolaşma ve Güvencesiz İstihdamı Yaygınlaştırmayı Amaçlamaktadır!”, 3 Kasım 2017, <http://egitimsen.org.tr/yok-docentlik-calismasiyla-akademide-kadrolasma-ve-guvencesiz-istihdami-yayginlastirmayi-amaclamaktadir/> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2019); Emre Tansu Ketten, “AKP tipi üniversite ve akademik memurlar”, T24, 17 Mart 2019,

akademisyenler büyük itibar kaybına uğramıştır, çünkü bilim gerçeği açığa çıkarma meşgalesi değildir artık. Bu durum akademisyeni hem bir zamanlar sahip olduğu itibarla sağlanan korumadan mahrum bırakmıştır hem de büyük bir yozlaşmayı gönüllü ya da değil onaylamak durumunda bırakmıştır. Ödenen ciddi bedellerden biri akademinin ahlaki çürümenin tezahür mekânlarından birine dönüşmesi olmuştur.⁶²

Can Güvenliğine Yönelen Tehditler

Türkiye üniversitesinde şiddet yaratılan yoz ortamın ürünü olarak görülmelidir. Kadro baskısı, performansa dayalı yükselme rejimi, güvencesizlik klikleşme, mobbing gibi tahribatı şiddetlendiren yordamlar giderek genelleşmektedir ve OHAL dönemi ile daha da pekişmiş durumdadır. Akademi kendini koruma refleksine sahip bir bünye, bir bilimciler topluluğu olmak yerine, YÖK, iktidar ve piyasa hiyerarşisinin kaderi üzerinde muazzam belirleyiciliğe sahip olduğu, normsuz ve atomize bir bilimciler yığını halini almıştır. Bu durum akademisyeni akçeli işleri bilimin önüne geçiren bir tip kıldığı kadar,⁶³ üniversite içinde cinsel istismarın ve şiddetin yaygınlaşmasına da yol açmıştır. Münferit olaylar gibi görünen şiddet olaylarının birincil yapısal nedeni söz konusu normsuzluğun akademiye uğrattığı erozyon olarak görülmelidir. Bu durumun en elim sonuçlarından biri, 2018 yılında Osmangazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde bir öğretim elemanının dört akademik personeli

---

<https://t24.com.tr/yazarlar/emre-tansu-keten-sosyal-medya/akp-tipi-universite-ve-akademik-memurlar,21956>

(Erişim tarihi: 17 Kasım 2019). Burada bilimsel performans ölçümüne ilişkin makalesini genç bilimcilere öğütlerle bitiren Ertekin'in söylediklerini hatırlatmak anlamlı olacaktır. Ertekin, bilimin yükselme kaygısıyla değil merakla icra edilmesi gerektiğini, bilimin para, şöhret ve statü için yapılmaması gerektiğini ifade ediyor. Bu öğütler Türkiyeli bilimciler performans ölçütlerine göre başarısız bulduktan sonra sıralanmaktadır; Cumhur Ertekin (2014) "Bilimsel Araştırma ve Bilimsel Performans Ölçümü", *Türk Nöroloji Dergisi*, 20: 32-6, s. 35.

Türkiye'den yayın yapan ve "atıf çeteliği" ile dünyanın en saygın dergilerinden daha çok atıf alarak endexlere giren ancak daha sonra bu durum fark edildiği için bu endekslerden çıkarılan dergiler olmuştur. Bu konuda birkaç yazı için bakınız: Pervin Kaplan "Akademisyenlerin 'atıf' çetesi", *HaberTürk*, 28.07.2014, <https://www.haberturk.com/yazarlar/pervin-kaplan/974474-akademisyenlerin-atif-cetesi> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2019); "YÖK Doçentlik Çalışmasıyla Akademiye Kadrolaşma ve Güvencesiz İstihdamı Yaygınlaştırmayı Amaçlamaktadır!", 3 Kasım 2017, <http://egitimsen.org.tr/yok-docentlik-calismasiyla-akademide-kadrolasma-ve-guvencesiz-istihdami-yayginlastirmayi-amaclamaktadır/> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2019); Emre Tansu Keten, "AKP tipi üniversite ve akademik memurlar", *T24*, 17 Mart 2019,

<https://t24.com.tr/yazarlar/emre-tansu-keten-sosyal-medya/akp-tipi-universite-ve-akademik-memurlar,21956>

(Erişim tarihi: 17 Kasım 2019).

⁶² Söz konusu yozlaşma ve güvencesizleşmeye neden olan şirketleşme sürecinin ayrıntılı bir incelemesi için bakınız: Funda Karapehlivan Şenel (2016) "Üniversitenin Toplumsal Konumlanışı ve Bilimsel Bilgi Üretimi: Türkiye'de "Kamu Üniversitesi"nin Dönüşümü", *Eğitim Bilim Toplum*, 14(55): 61-76.

⁶³ Üniversitede yapılan yolsuzlukların son örneği Ege Üniversitesi Mühendislik Fakültesi öğretim üyesinin ihale kazanmış firma sahiplerinden rüşvet alırken yakalanıp tutuklanmasıdır; Sabah (2019) "300 bin lira rüşvet isteyen öğretim görevlisi suçüstü yakalandı", <https://www.sabah.com.tr/yasam/2019/06/28/300-bin-lira-rusvet-isteyen-ogretim-gorevlisi-sucustu-yakalandi>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

öldürmesidir.⁶⁴ Bir diğeri ise Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesinde araştırma görevlisi olarak çalışan Ceren Damar'ın öğrencisi tarafından öldürülmesidir.⁶⁵ İlk olayda çalışma arkadaşlarını katleden akademisyen fiilini “Benim hayatımı mahvettiler, pişman değilim” ifadesiyle gerekçelendirmiştir. İkinci olayda kopya çekerken yakalanıp sınıftan çıkarılan hukuk fakültesi dördüncü sınıf öğrencisi, hocası Ceren Damar'ı aynı gün öldürmüştür. Faillerin yaygın bir biçimde canilik ya da sapkınlıkla suçlanması, üniversiter sistemin taşıdığı şiddet yaratma potansiyelini görmezden gelmektir.

Şiddeti kampüslerde yaygınlaştıran aynı yükseköğretim sistemi bir yandan da üniversiteyi ve akademisyeni o denli itibarsızlaştırmıştır ki akademisyenin ifade özgürlüğü kapsamındaki düşünceleri, ifadeleri rahatlıkla tehditle karşılık bulabilmektedir. Bu durumun en vahim örneği kamuoyunda suç örgütü lideri olarak bilinen Sedat Peker'in “Bu Suça Ortak Olmayacağız!” başlıklı bildiriye imzalayan akademisyenleri “kanlarında duş almakla” tehdit etmesidir.⁶⁶ Özetle öğrencinin müşteri, akademisyenin memur kılınması, iş güvencesinden yoksunluk ve özellikle OHAL döneminde hukuki prosedürlerin önemli ölçüde askıya alınması söz konusu olayların başlıca yapısal nedenlerindedir. Bu şartlar altında üniversitede tehdit ve şiddetin yeni tezahürleriyle karşılaşmak son derece olasıdır. Nitekim araştırmanın bulgularına göre akademisyenler bu bakımdan kendilerini güvende hissetmemektedir.

Türkiye’de akademisyenler politik veya akademik görüşleri nedeniyle hedef gösterilmektedir. Akademisyenlerin % 13’ü OHAL öncesinde, % 9’u da OHAL döneminde basında veya sosyal medyada kişisel olarak hedef gösterildiğini bildirmiştir (Bakınız *Tablo 21*). Yine akademisyenlerin % 8’i politik veya akademik görüşleri nedeniyle OHAL döneminde bizzat kişisel olarak tehdit edildiğini belirtmiştir. Bu ciddi verilerle desteklenen bir başka sonuç akademisyenlerin OHAL döneminde can güvenliklerinden endişe ettiğidir. Araştırmaya katılan her on akademisyenden biri (akademisyenlerin % 11’i) OHAL döneminde politik görüşleri veya akademik çalışmalarının içeriğinin hassas ya da sakıncalı kabul edilmesi nedeniyle can güvenliği endişesi yaşadığını belirtmiştir. Bu oran OHAL

⁶⁴ Sözcü (2018) “Eskişehir Osmangazi Üniversitesi katliamından detaylar...”, <https://www.sozcu.com.tr/2018/gundem/eskisehir-osmangazi-universitesi-katliamından-detaylar-2333413/>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

⁶⁵ Sözcü (2019) “Türkiye’yi sarsan öğretim görevlisi Ceren Damar cinayetinde yeni detaylar ortaya çıktı”, <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/turkiyeyi-sarsan-ogretim-gorevlisi-cinayetinde-yeni-detaylar-ortaya-cikti-2991574/>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

⁶⁶ İmzacı akademisyenleri açıkça “Oluk oluk kanlarınızı akıtacağız ve kanlarınızla duş alacağız” sözleriyle tehdit eden Sedat Peker 11 yıla kadar hapisle yargılandığı davadan tehdit ve suç işlemeye tahrik suçlarının unsurlar oluşmadığı gerekçesiyle beraat ettirildi; Diken (2018) “Akademisyenleri ‘Kanlarında duş alacağız’ diye tehdit eden Sedat Peker’e beraat”, <http://www.diken.com.tr/akademisyenleri-kanlarında-dus-alacagiz-diye-tehdit-eden-sedat-pekere-beraat/>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

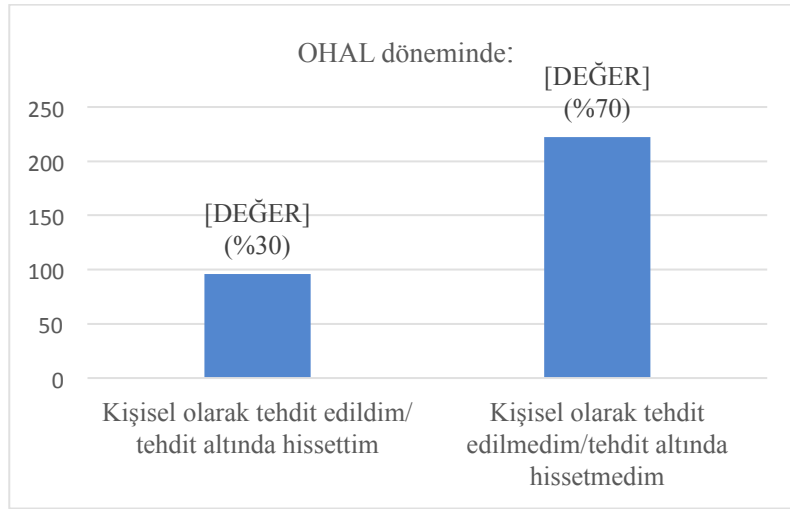
öncesinde de % 10 seviyesindedir. Dolayısıyla Türkiye’de OHAL öncesinde de OHAL döneminde de üniversiteler akademisyenler için güvenli çalışma alanları olmaktan uzak görünmektedir.

Tablo 21: Akademisyenlerin Can Güvenliği

Can güvenliğine yönelik tehditler	OHAL Öncesi	OHAL Dönemi
Can güvenliğimden endişe ettim.	31(%10)	35 (%11)
Yerel, ulusal basın, sosyal medyada vs. kişisel olarak hedef gösterildim.	43 (%13)	31 (%9)
Kişisel olarak tehdit edildim.	20 (%7)	25 (%8)

OHAL’in üniversiteler ve akademisyenler üzerindeki en temel etkilerinden biri, hukukun önemli oranda aşınması ve çeşitli hukuki güvencelerin askıya alınmasıyla akademisyenlerin kendilerini daha yoğun bir şekilde güvensiz, belirsiz ve tehditkâr bir ortamda, bir korku ikliminde hissetmeleri olmuştur. Bu iklimde korku dalga dalga yayılarak, doğrudan ihraç edilen akademisyen sayısından çok daha fazlasını ihraç edilme korkusuyla ya da doğrudan tehdit edilen (örneğin bu araştırmada bizzat tehdit edildiğini bildirenlerin oranı % 8’dir) akademisyen sayısından çok daha fazlasını da tehdit altında hissetme duygusuyla başa bırakmıştır. Araştırmaya katılan yaklaşık her üç akademisyenden biri (akademisyenlerin % 30’u -96 kişi), OHAL döneminde ya doğrudan tehdit edildiğini ya da kişisel olarak kendisini tehdit altında hissettiğini belirtmiştir (Bakınız *Şekil 11*). Kişisel olarak doğrudan tehdit edilen akademisyenlerin % 8 oranında olduğu düşünüldüğünde, akademisyenlerin yaklaşık % 22’sinin bizzat tehdit edilmemekle birlikte kendisini tehdit altında hissettiği ortaya çıkmaktadır.

Şekil 11: OHAL’de Tehdit Edilme/Kendisini Tehdit Altında Hissetme

Akademisyenlere sorulan ve çoklu kodlama yapılabilen bir soruda bu tehdidin kaynakları sorulmuştur. Bu soruya verdikleri yanıtların dağılımı *Tablo 22*'de gösterilmektedir. Tablodan da görüldüğü üzere, akademisyenlere yönelen tehdidin kaynakları çeşitlidir, ancak bunların başında politikacılar gelmektedir. OHAL'den önce Cumhurbaşkanı'nın Barış İçin Akademisyenler'in imzaya açtığı "Bu Suça Ortak Olmayacağız!" başlıklı bildiriye imzalayan akademisyenleri değersizleştiren veya tehdit eden sözleri ("Alçak", "zalim", "kapkaranlık", "cahil", "tiksinti verici", "vatan haini", "lumpen", "terör örgütünün maşası", "ahlaksız", "mandacı artığı", "ruhu kirlenmiş", "Bu devletin ekmeğini yiyip bu devlete ihanet edenlerin cezalandırılmaları gerekir" vb.)⁶⁷ sadece o akademisyenleri değil, politik görüşlerinin veya akademik çalışmalarının eleştirel olduğunu düşünen pek çok akademisyeni de olumsuz yönde etkilemiş görünmektedir. Akademisyenlerin % 11'i kendilerine yönelen tehdidin politikacılardan geldiğini düşünmektedir. % 11'i de tanımadıkları kişiler tarafından tehdit edildiklerini veya bu kişiler nedeniyle kendilerini tehdit altında hissettiklerini belirtmişlerdir (Bakınız *Tablo 22*).

⁶⁷ Gazete Duvar (2019). "Cumhurbaşkanının 'barış akademisyenleri' sözleri AİHM'e taşınıyor". <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2019/04/06/cumhurbaskaninin-baris-akademisyenlerine-sozleri-aihme-tasiniliyor/>, (Erişim Tarihi, Nisan 2019) ve bianet (2016) "Barış Bildirisi İmzacısı Akademisyene Soruşturma", <https://bianet.org/bianet/ ifade-ozgurlugu/171044-baris-bildirisi-imzacisi-akademisyene-sorusturma>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

Tablo 22: Akademisyenlere Yönelen Tehditlerin Kaynakları

Tehdidin Kaynağı	Sayı	Tüm Akademisyen Sayısına Oranı
Politikacılar	38	% 11
Tanımadığım Kimseler	37	% 11
Öğrenciler	31	% 9
Kurum Yöneticileri	30	% 9
Rektör	28	% 8
Güvenlik Güçleri	27	% 8
Basın Mensupları	26	% 8
Diğer Akademisyenler	23	% 7
Suç Örgütü Liderleri	23	% 7
Tanıdığım Kişiler	15	% 5
Mülki Amir	13	% 4

Barış Bildirisi imzacısı olduğu için hedef gösterilen ve tehdit edilen bir akademisyen bu dönemde yaşadıklarını şöyle ifade etmiştir:

Bu barış metnine imza attığımız ve o soruşturmaların olduğu dönemde (*tehdit*) hissettim tabii çok. Yoğun bir korku hissettim. Tehdit mailleri filan da oldu zaten o zaman. Ama hani üniversite dışından şeylerdi bunlar ama sokakta yürürken bile tedirginlik hissettim evet. ... Yani yolda yürürken bile tedirgin oldum. Çünkü hani resimlerimiz bizim, şeye bakıyordum mesela bu *academia.edu*'da hani araştırıldığınız zaman size rapor veriyor ya. Yani günde hani yüzlerce insan araştırıyordu. Yani dolayısıyla bütün o akademik şeylerimi falan kapatmışım ben. Resmimi falan çıkarmışım o dönemde. İşte *academia* gibi *researchgate* gibi şeylerden akademik sosyal medya alanlarından. Çünkü oralardan da resimlere ulaşabiliyorlar ama üniversitenin web sayfasından resmimizi görebiliyorlar falan. O dönem ben bayağı bir... çünkü çok hedef gösterildik o dönem hepimiz. O dönem bayağı bir tedirgin olmuştum tabii. Herkesten her şeyden korkmuştum. Çok korktuğum bir dönem oldu gerçekten... Şu anda hissetmiyorum, yok. O tür bir tehdit değil. Yani hissetmiyorum ama yine de bir baskı ortamı ve bir korku ortamı çok net hissediyorum üniversitede. Gerek kendim gerekse çevremdeki diğer akademisyenlerde de bunu görüyorum. (DG., Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Eskişehir)

OHAL döneminde akademisyenler doğrudan kişisel olarak tehdit edilmeseler de politik ortam nedeniyle kendilerini tehdit altında hissettiklerini belirtmişlerdir. Özellikle belirli akademisyenlerin tehdit edilmesi, muhalif görüşlü diğer akademisyenlerde de bir korku ve tedirginlik yaratmıştır:

Şöyle bir şey var yani. Genel olarak hedef alınıyor bir dönem insanlar, geziciler, şunlar, bunlar. Hedef alındığında tabii hafif şey yapıyorsun. Kendinin de muhalif olarak, farklı düşünen insan olarak hedef alınabileceğini görüyorsun. Bir şey yok çünkü. Rastlantısal gibi bir de. Kimin ne olacağı çok... Nazilerin şey var ya. 10 kişiyi öldürüyor. Hiçbirinin bir mantığı yok öldürmelerinin. Ne yaratıyor sende? Korku yaratıyor. Suçu olduğu için şunu yaptı dersin. Kendine bir kaçacak şey bulursun psikolojik olarak rahatlatır. Onların korku yaratmadaki en büyük başarısı o rastlantısallık. Burada da o var. Rastlantısal. (DG, Öğretim Üyesi, Vakıf Üni., İstanbul)

Daha önce akademisyenlerin derslerini verirken hissettikleri/yaşadıkları baskı ele alınırken de değinildiği üzere öğrenciler, üniversitelerde akademik özgürlüklerin önündeki engellerden biri haline dönüşmüş görünmektedirler. Türkiye üniversitelerinde öğretim elemanı-öğrenci arasındaki güven ilişkisinin çok ciddi bir hasar aldığı söylenebilir. Araştırma bulgularına göre akademisyenlerin % 9 bizzat öğrenciler tarafından tehdit edilmiş veya öğrenciler nedeniyle kendisini tehdit altında hissetmiştir (Bakınız *Tablo 22*).

Öğrencilerden gelen tehditler ne yazık ki daha önce de belirtildiği gibi ses kaydı alıp öğretim elemanını çeşitli yerlere şikâyet etmekle sınırlı değildir. Bu tehdit kimi zaman politik görüşleri kendisinden farklı olan öğretim elemanlarına kimi zaman da dersi geçme-kalma aşamasında akademisyene karşı fiziksel bir tehdiye dönüşebilmektedir. Örneğin bazı üniversitelerde (Gazi, Kırıkkale, Konya Selçuk gibi) Barış İçin Akademisyenler bildirisini imzalayan hocaların kapıları öğrenciler tarafından “işaretlenmiş” veya kapılara tehdit notları bırakılmıştır.⁶⁸ Akademisyenler ders içerikleri veya politik görüşleri nedeniyle değil, sınav soruları veya dersi geçme durumları nedeniyle de öğrenciler tarafından tehdit edilebilmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi öğrencilerin öğretim elemanlarının can güvenliğini tehdit eden bir unsura dönüşmelerinin ne yazık ki son örneği Ankara’da Çankaya Üniversitesi’nde sınavda kopya çekmesi sonrası hakkında tutanak tutan Araştırma Görevlisi Ceren Damar’ı öldüren hukuk fakültesi öğrencisidir. Kendisiyle derinlemesine görüşme gerçekleştirilen bir kadın akademisyen, özellikle Ceren Damar’ın öldürülmesinin ardından sınav gözetmenliği sırasında öğrencilerle yaşadığı sorunu ve aldığı tehdidi şöyle dile getirmiştir:

Burada sınavlara girdiğim gün Ceren öldürüldü ve bu haberi aldığımda, ben ertesi gün, buradaki öğrenci profili İzmir’dekinden çok farklı, burada daha fazla erkek var. Burada erkek öğrenci ve benim açıkçası yalnız kalırsam korkabileceğim tipler ... artık nasıl sıktıysam iki gündür ben çocukları, bu olaydan sonra şey oldum hani bir, “Ulan” dedim “Bu öğrenciler bunu duymuştur! Ben ne yapacağım şimdi!” Bir de sertim, ya sert değilim

⁶⁸ Diken (2016) “Akademisyenlere gözdağında son nokta: Kapılarına çarpı işareti ve tehdit notu.”, <http://www.diken.com.tr/akademisyenlerin-kapilarina-carpi-ve-tehdit-selcuku-sana-dar-edecegiz/>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

yani şakayla karışık “Kopya çekmeyeceğiz de mi gençler!” falan diyorum ama onlara böyle yapan kimse yok. F. (*erkek bir araştırma görevlisi*) vardı yanımda o ne biçim davranıyor Allah’ım! Astığım astık kestiğim kestik! ... Çocuk iki yıldır işte asistanmış, polismiş daha önceden. “Burası” dedim “karakol değil asıp kesemezsin, hiçbirini yapma bak çok tepki çekersin” falan. Ama inadına öğrenciler ona tepki değil bana tepki göstermeye başladılar. İşte mesela dekan yardımcısına şey demişler: “D. Hoca şey yapıyor, yüksek sesle espri, espri yapmaya çalışıyor ama bizi korkutuyor.” “Nasıl ya?!” dedim “Şaka mısınız ya siz?” Tabii burası küçük yer hemen dekan çağırır seni, bik bik bik söyler, öğrenci dekana çok yakındır, rektöre çok yakındır. ... Ondan sonra çocuğun bir tanesi bana şey dedi birkaç gün sonra, Ceren’den birkaç gün sonra: “Artık bence” dedi “ses çıkartmazsınız de mi?” dedi, “Asistan da öldü!” dedi. Asistan öldü!! Tabii ben kabardım: “O” dedim “asistan değil birincisi araştırma görevlisi. İkincisi” dedim “o ölmedi, öldürüldü, katledildi!” dedim. “Hele de bir erkek öğrenci tarafından vahşi bir şekilde” dedim, “Bıçaklanarak öldürüldü!” O gün de bir kadın arkadaşla şeydeyiz, sınavdayız, ... “Öyle konuşmayın” dedi “Valla” dedi “tenhada kısırtırlar” dedi. ... Ondan sonra F. ile dekanın odasına gidiyoruz, iki üç tane izbandut gibi erkek öğrenci geldi, F. ile bir kapışmaya başladılar anlatamam sana! Ama çocuk çok güzel püskürttü ... itiştii kakıştı bunlar ama çocuklar sonra özür diledi F’den gözlerimin önünde ve aklım çıktı. Dedim ki F’ye “Bunun aynısını ben yaşasam, ne olurdu?” “Hocam bunlar seni öldürürdü kesin!” dedi. Ya herkesin hemfikir olduğu bir şey var, öldürürlerdi, beni sağ bırakmazlardı yani. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Güneydoğu Anadolu Bölgesi)

Sadece öğrencilerin değil, kurum yöneticilerinin (% 9), rektörlerin (% 8) ve diğer akademisyenlerin (% 7) de akademisyenler üzerinde bir tehdit unsuru olarak görülmeleri, üniversitelerin politik görüşleri veya akademik çalışmaları eleştirel sayılan akademisyenler için ne kadar güvensiz olduğunu göstermektedir. Araştırmaya katılan akademisyenler hem anketteki açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlarda hem de derinlemesine görüşmelerde OHAL’in üniversitelerdeki iş ilişkileri üzerindeki olumsuz etkisini dile getirmiştir. Akademisyenlerin temel vurgularından biri, işyerlerinde insanların birbirlerine olan güvenlerinin azaldığı, yöneticilerin artan gücüyle birlikte kayırmacılığın ve eşitsizliğin arttığı, sonuç olarak da önceden var olan anlaşmazlıkların keskinleştiği üzerinedir: “(OHAL döneminde) Kim kime sinirlendiyse FETÖ yaftası vurdu, insanlar iftira vb. korkularla depresif bir ruh haliyle yaşatıldı. (Anket, Öğr. Gör., Devlet Üni., Erzurum). Bu anlaşmazlıkların sonu tehdide veya fiziki saldırıya kadar varabilmektedir. Örneğin OHAL döneminde kendilerine yönelen tehdidin kaynağını soran açık uçlu soruyu yanıtlayan bir akademisyen doğrudan “bölüm arkadaşları” tarafından, bir akademisyen “ÖYP’li olduğu bölümün başkanı tarafından”, bir akademisyen de üniversitede kendisine açılan soruşturmayı yürütenlerce tehdit edildiğini belirtmiştir. İş ilişkilerindeki bu büyük zedelenmelerden biri ne yazık ki bir katliamla sonuçlanmıştır. Daha önce de ifade edildiği üzere, 5 Nisan 2018’de Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim fakültesinde, hakkında “FETÖ soruşturması açılan”

bir akademisyen biri fakülte dekanı olmak üzere dört iş arkadaşını silahla vurarak öldürmüştür.⁶⁹

OHAL döneminde ihbarcılık kültürünün oluşması ve kendilerini iktidara yakın hisseden kişilerin bu durumu tehdide dönüştürmesi ve yönetim tarafından görmezden gelinmeleri, korunmaları pek çok suçsuz arkadaşının tehdide, iftiraya maruz kalmasına neden oldu. Bu durum can güvenliğinin bile son bulduğu bir noktaya gelmiştir. Bunun örnekleriyle karşılaşmaktayız. Kürt sorunu tartışılmıyor. Akrabacılık var. Belirli kişiler kayırlmaktadır. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Eskişehir)

Akademisyenler OHAL döneminde kendilerini güvenlik güçleri (% 8), basın mensupları (% 8), suç örgütü liderleri (% 7) ve mülki amirlerin (% 4) tehdidi altında hissettiklerini bildirmişlerdir. Akademisyenlerin % 5'i bizzat tanıdığı kişiler tarafından tehdit edilmiş veya bu kişiler nedeniyle kendilerini tehdit altında hissetmiştir (Bakınız *Tablo 22*). Akademisyenlere tehdit karşısında ne yaptıkları çoklu kodlamalı ve kapalı uçlu bir soruda sorulmuş, bu soruda yer alan “diğer” kısmını işaretlediklerinde ise bunun mahiyetini açıklamaları istenmiştir. Bu sorunun kapalı ve açık uçlu şıklarına verilen yanıtlar *Tablo 23*'te derlenmiştir.

---

⁶⁹ Hürriyet (2018) “Eskişehir'de üniversitede silahlı saldırı... 4 öğretim üyesi öldürüldü.”, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/universitede-silahlı-saldırı-yaralılar-var-40795630>, (Erişim Tarihi, Eylül 2018).

Tablo 23: Tehditler Karşısında Yapılanlar

Tehdit Karşısında Yapılanlar	Sayı
Hiçbir şey yapmadım.	58
Çalışmalarımı sürdürmekten vazgeçtim.	15
Suç duyurusunda bulundum.	8
Yaşadığım kenti değiştirdim.	3
İşimden ayrıldım.	2
İçime kapandım, göz önünde olmamaya çalıştım, görüşlerimi paylaşmaktan kaçınır oldum.	4
Aynı durumda olan arkadaşlarımla dayanışma içinde oldum.	3
Daha temkinli hareket etmeye başladım.	2
Yurt dışına gitmeyi düşündüm, burs araştırdım/buldum.	2
Kendimi her türlü etkileşim ve kurumsal var olma biçimlerinden yalıtım.	2
Sosyal medyayı kapattım/kullanmaktan vazgeçtim.	2
Söylemlerime derslerde dile getirdiklerime eskisinden daha çok dikkat ettim, kendimi sansürledim.	2
Barış metninden imzamı çektiğimi belirten bir yazıyı rektörlüğe verdim.	1
Bunu basına ve konuştuğum her yerde teşhir ettim.	1
Doğrudan bir tehditle karşılaşmasam da çevremde haksızlığa uğrayan arkadaşlarımı görerek sessiz kalmak zorunda hissettim.	1
Doğrularımdan ödün vermemeye çalıştım.	1
Hakkımdaki BİMER, CİMER şikâyeti üzerine soruşturma geçirdim. Dik durdum, ceza almadım.	1
İnadına devam ettim.	1
Tehdidin yayılmamasına ve duyulmamasına gayret ettim.	1
Tehditlerle güçlendiğimi söyleyebilirim, emekli olmayı düşünürken tehditler sonrasında vazgeçtim.	1
Üniversite içerisindeki mekanizmaları denedim, ama hukuk diye bir şey kalmadığı için bir işe yaramadı.	1

Tablo 23'te de görüldüğü üzere, tehdit edilen veya kendisini tehdit altında hisseden akademisyenlerin büyük bir çoğunluğu (58 kişi), bu tehdit karşısında "hiçbir şey yapmadığımı" belirtmiştir. Bir şeyler yapan akademisyenlerin bir kısmı bu süreçle aktif bir şekilde mücadele etmeye çalışmıştır: Sekiz kişi suç duyurusunda bulunmuş; üç akademisyen kendi durumundaki diğer akademisyenlerle dayanışma içerisinde olmaya çalışmış; bir akademisyen bu tehditleri çeşitli mecralarda teşhir etmeye çalıştığını belirtmiş; bir

akademisyen üniversite içi mekanizmaları denemiş; üç akademisyen de süreç karşısında pes etmediğini veya dik durmaya çalıştığını belirtmiştir (Bakınız *Tablo 23*).

Tehdit edilen veya kendisini tehdit altında hisseden akademisyenlerin önemli bir kısmı ise tehditler nedeniyle bir tür geri çekilme yaşadığını dile getirmiştir: Tehdit edildiğini belirten 15 akademisyen akademik çalışmalarını sürdürmekten vazgeçmiş, üç akademisyen yaşadığı kenti değiştirmek zorunda kalmış, iki akademisyen işinden ayrılmıştır. Dört akademisyen içine kapandığını ve göz önünde olmamaya çalıştığını dile getirmiştir. Akademisyenler “daha temkinli” olmaya çalışmış (2 kişi), çalıştıkları kurumla ve meslektaşlarıyla olan ilişkilerini en aza indirmiş (2 kişi) sosyal medyayı kullanmaktan vazgeçmiş (2 kişi), kendini sansürlemiş (2 kişi) veya işlerini yurt dışında yapmaya çalışmıştır (2 kişi) (Bakınız *Tablo 23*).

Anket sonuçları göstermektedir ki OHAL döneminde üniversiteler iyiden iyiye güvensiz ve öngörülemez kurumlara dönüşmüşlerdir. Atama-yükseltme kriterleri sıklıkla üniversiteler tarafından değiştirilmiş, akademisyenler her an soruşturma geçirme ve KHK ile işten atılma korkusu yaşamışlardır. BİMER, CİMER kanalları aracılığıyla şikâyet edilme ya da sosyal medya, yerel-ulusal medya tarafından hedef gösterilme, tehdit edilme azımsanmayan bir orandadır. İşyerlerinde çalışma huzuru azalmıştır, iş arkadaşları ve öğretim elemanı-öğrenci arasındaki güven ilişkisi zedelenmiştir. Can güvenliğinden endişe önemli düzeydedir.

Sendikal Örgütlenme Üzerindeki Baskılar

15 Temmuz 2016’da gerçekleştirilen darbe girişiminin ardından 21 Temmuz 2016’da Türkiye çapında ilan edilen ve iki yıl süren olağanüstü hal rejimi sürecinde, sendikal hakların da önemli bir darbe aldığı söylenebilir. Bu süreçte darbe girişiminden sorumlu tutulan FETÖ örgütüyle bağlantılı oldukları varsayılan çeşitli sendika ve federasyonlar KHK ile kapatılmıştır. KHK ile kapatılana kadar yasal sayılan bu sendikalar içerisinde Eğitim Öğretim ve Bilim Hizmet Kolunda faaliyet gösteren Aktif Eğitim Sen’in 18.015 üyesi 1 Eylül 2016’da çıkarılan 672 sayılı KHK ile kamu hizmetinden ihraç edilmiştir. Bu durum hükümete eleştirel yaklaşan diğer sendikaların üyeleri için de tedirginlik verici olmuştur. Örneğin politik olarak sol-sosyal demokrat eğilimli ve hükümete muhalif bir sendika olan Eğitim Sen’in üyeleri, eğitim alanındaki tüm ihraçlar içerisinde % 4’lük bir kesimi (1600 kişi) oluşturmuştur. Sonuç olarak Eğitim Öğretim ve Bilim Hizmet Kolundaki Temmuz 2016’da %69,75 olan

sendikalaşma oranının,⁷⁰ OHAL dönemi sonrasında Temmuz 2018’de %65,35’e gerilediği, yani yaklaşık %4’lük bir gerileme olduğu görülmektedir.⁷¹ Sendikalaşma oranındaki bu düşüş, muhalif sendikaların üye sayılarında da görünmektedir. Örneğin Eğitim Sen üye sayısının %31’ini kaybetmiştir. Sendikanın OHAL öncesinde 119 bin 876 olan üye sayısı, OHAL sonunda 83 bin 131’e gerilemiştir.⁷² Buna karşılık politik olarak hükümete yakın duran Eğitim Bir Sen, OHAL döneminde kendi hizmet kolundaki en büyük üç sendika içerisinde üye sayısını arttırabilen tek sendika olmuştur. Bu dönemde Eğitim Bir Sen’in üye sayısı 24 bin 474 kişi artmıştır.⁷³ Bu durum Türkiye’de eğitim hizmet kolundaki sendikal örgütlenme üzerinde muhalifler aleyhine bir baskıya işaret etmektedir. Eğitim alanındaki emekçilerin, iş güvencesinin yok olduğu, her an KHK ile işten atılabildikleri bir dönemde, “en güvenilir” veya hükümet tarafından “en makbul” sayılan sendikaya üye olmak zorunda kaldıkları ileri sürülebilir. Diğer bir deyişle OHAL’in, yükseköğretim alanında çalışanların sendikal örgütlenme faaliyetlerini de doğrudan ve dolaylı olarak etkilediği ve baskı altına aldığı söylenebilir.

Yukarıda dile getirilen temel varsayımdan hareketle, araştırmada akademisyenlere sendikal örgütlenme konusunda da sorular sorulmuştur. Her sorunun OHAL öncesi ile OHAL dönemi arasında farklılaşıp farklılaşmadığı Eşlenik Örneklem McNemar testi ile ölçülmüştür. Test sonucuna göre, “bir sendikaya üyeyim”, “sendika üyeliğimi sonlandırma konusunda telkinler/baskılar oldu” ve “telkinler ve baskılar nedeniyle üye olduğum sendikadan ayrıldım” ifadelerinde OHAL öncesi ve sonrasında istatistiksel olarak anlamlı farklılaşma tespit edilmiştir (Bakınız *Tablo 24*).

Araştırma bulgularına göre akademisyenlerin sendikalı olma oranında OHAL döneminde % 3’lük bir düşüş yaşanmıştır. Akademisyenlerin % 6’sı OHAL öncesinde ve %7’si de OHAL döneminde belirli bir sendikaya üye olma konusunda telkinler veya baskılarla karşılaştığını bildirmiştir. Ancak OHAL döneminde akademisyenlerin sendikal örgütlenmesi üzerindeki en temel baskı, üyesi oldukları sendikadan ayrılmaları yönündedir (Bakınız *Tablo 24*)

---

⁷⁰ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, “4688 Sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu Gereğince Kamu Görevlileri Sendikaları ile Konfederasyonlarının Üye Sayılarına İlişkin 2016 Temmuz İstatistikleri Hakkında Tebliğ”, https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/1278/2016_uyesayilari.pdf, (Erişim Tarihi, Nisan 2019).

⁷¹ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, “4688 Sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu Gereğince Kamu Görevlileri Sendikaları ile Konfederasyonlarının Üye Sayılarına İlişkin 2018 Temmuz İstatistikleri Hakkında Tebliğ”, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-15.pdf>, (Erişim Tarihi, Nisan 2019).

⁷² Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı “4688 Sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları...(2016 ve 2018)”.

⁷³ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, *ibid.*.

Tablo 24: Sendikal Haklar

Sendikal Haklar Alanındaki Baskılar	OHAL Öncesi	OHAL Dönemi
Bir sendikaya üyeyim.	168 (% 51)	158 (% 48)
Belirli bir sendikaya üye olmam konusunda telkinler/baskılarla karşılaştım.	21 (% 6)	23 (% 7)
Sendika üyeliğimi sonlandırmam konusunda telkinler/baskılar oldu.	8 (% 2)	32 (% 10)
Telkinler/baskılar nedeniyle üyesi olduğum sendikadan ayrıldım ve başka bir sendikaya üye olmadım.	0	8 (% 2)
Telkinler/baskılar nedeniyle sendika değiştirdim.	0	2 (% 1)

Ankete katılan her on akademisyenden biri OHAL döneminde sendikasıdan istifa etmesi yönünde telkin veya baskıyla karşılaştığını bildirmiştir. Tablo 24’te de gösterildiği üzere, bu telkin veya baskılar sonucunda katılımcıların %2’si sendikasıdan ayrılmış, %1’i de sendika değiştirmiştir. Aşağıda yer alan ve derinlemesine görüşmelerden aktarılan iki alıntı, anket verilerini desteklemektedir:

Ben aynı zamanda sendikanın iş yeri temsilcisiyim. 2015-2016’dan beri, OHAL dönemi ile beraber çok ciddi bir korku ve baskı oluştu insanlar üzerinde. Özellikle Aktif Eğitim Sen’in kapatılmasıyla beraber insanlar genel olarak sendikalı olmaktan; sadece bizim gibi muhalif bir sendika değil, Eğitim-Bir-Sen üyesi olmaktan da çekinir bir hale geldi insanlar. Mesela biz yetkili sendikayız üniversitemizde. Fakat Eğitim-Bir-Sen’in çok ciddi bir çabası var. Özellikle idari personel üzerinden bizim yetkimizi almaya dönük. Fakat onlardan da 10-15 kişi istifa etti ve sayılarını korumaktan öteye geçemediler belirli bir yerden sonra. Onlarda bile bunu gördük. (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., İstanbul)

Oraya (*ÖYP programı iptal edildikten sonra, görevlendirildiği üniversite*) gittiğimde sendikalı değildim. Sendikalı kimse yoktu çünkü. Giderken ayrıldım sendikadan. Çünkü orada. İşin açığı oraya giderken de şey gitmek istemedim. Çok depresif bir şekilde gittik biz buradan. Zorla çağırdılar hani. Bir sürü arkadaşımızı falan burada bıraktık bir taraftan. Çok kötü durumda da bıraktık, çok belirsiz bir durumda. Kötü durum dedimse hani ihraçlar başladı bilmem ne falan. Çok kötü bir şekilde gittim. Giderken de “Yok” dedim “yapamayacağım” yani. Hani orada sendikayla şeyi, daha doğrusu onu taşıyamayacağım gerekçesi ile. Çünkü orada sendikalı olmak da başıma bela açacaktı. ... Eğitim-Sen’den bir kişi yok. Hiç kimse yok üniversitede. (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Marmara Bölgesi)

Akademisyenler OHAL döneminde belirli bir sendikaya üye oldukları için sadece sendika değiştirmesi yönünde telkin veya baskılarla karşılaşmamış, üniversite içinde çeşitli biçimlerde dolaylı olarak da cezalandırılmışlardır. Bunlar kadro talebinin karşılanmaması, güvenlik soruşturmasının uzun sürmesi, proje kaynaklarından faydalandırmama, ders önerilerinin reddi gibi çok çeşitli biçimlerde olmuştur. Kendisiyle görüşme gerçekleştirdiğimiz bir Eğitim-Sen Şube Yürütme Kurulu Üyesi bu baskıyı Eğitim-Sen'liler özelinde şöyle aktarmıştır:

İşte 12 Eylül Cuntası'nın ilk yaptığı iş DİSK ve TÖS, TÖB-DER gibi sendikaları, muhalif sendikaları kapatmak olmuştur. Bu dönem biraz daha şey, geçmişten ders alarak ama onu daha kendince tırnak içinde yani "modern" bir şekilde yaptılar. Yani kapatmadılar ama boğazını sıktılar. Yani "Kardeşim sizi kapatmıyoruz ama size üye olana da ya da üyelerinize de gün yüzü göstermeyeceğiz." mantığında gidiyor. Çünkü iş yerlerinden Eğitim-Sen'liyseniz yani bu akademik idari fark etmiyor ya da işte öğretmenlerde de görüyoruz. Mesela öğretmenlerden başlayalım: Müdür olamıyorsunuz, müdür yardımcısı olamıyorsunuz, herhangi bir proje yani Milli Eğitim'in olanaklarından yararlanıp da herhangi bir projede görev alamıyorsunuz. Bu Eğitim-Sen'li olmanın bedeli. Üniversiteye gelelim. Üniversitede Eğitim-Sen'liyseniz, ilk önce akademik personelden başlayalım: Mesela normalde doçent olmuştunuz, 5 yıl sonra profesör olmanız lazım, 5 yıl bekleme süresi var. 8 yıl olmuş, 9 yıl olmuş profesör olamıyorsunuz. Doktor öğretim görevlisiyseniz akademik anlamda doçentseniz yani doçentliğinizi almışsanız YÖK'ten kadronuzu alamıyorsunuz. Bu ne demek oluyor? Her ay 2500 lira mali kaybımız var. Peki, yurtdışına bildiri ya da akademik bir çalışmaya gidiyorsunuz. Üniversiteden izniniz çıkmıyor. TÜBİTAK'tan proje alamıyorsunuz. Bu da akademik personellerin bedeli oluyor. İdari personel iseniz, fakülte sekreteri olamıyorsunuz, şube müdürü olamıyorsunuz, kısmen şef olamıyorsunuz. Yurtdışına başvuruyorsunuz -yani yurtdışında bir bilgi ve görgünüzü artırmak için valilik kurumlarında anlaşmalar var, bu aynı Erasmus gibi- buralara başvuruyorsunuz, bakıyorlar Eğitim-Sen'lisiniz, siz gidemiyorsunuz. (DG, Sendika Şube Yürütme Kurulu Üyesi, Devlet Üni., İstanbul)

Aşağıda aktarılan ve anketin açık uçlu sorularına akademisyenler tarafından verilen yanıtlar da OHAL döneminin sendikal haklar ve faaliyetler üzerindeki baskısını göstermektedir:

Üst yönetimi ve genel olarak hükümet politikalarını desteklemediği için kadrosunu çok uzun süre alamayan 3 kişi tanıyorum. Sendikalı olduğu için (başka bir üniversitede) BAP yöneticileri tarafından BAP projesine başvurmaması tavsiye edilen tanıyorum. (Anket, Dr. Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Eskişehir)

Politik görüşlerim ve sendikalı (YK üyesiydim) olmam nedeniyle ders önerilerim reddedildi. YL öğrencim olmadı (ya da devam etmediği bilinen öğrenciler bana verildi). (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Eskişehir)

Politik görüşüm, üyesi olduğum sendika ve inançlarım nedeniyle pasifize edilmeye çalışılıyorum. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., İzmir)

Sendika üyeliğim nedeniyle anabilim dalı başkanı tarafından uyarıldım. Her sözleşme uzatım döneminde, sözleşmemin yenilenmeyeceği tehditleri aldım. Yazdığım akademik konu ve yayımlarda oto-sansür uygulamak durumunda kaldım. Akademik çalışma alanıma ilişkin çeşitli konferanslara katılmamam yönünde bölüm başkanım tarafından uyarı aldım. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Ankara)

OHAL döneminde belirli sendikalar üzerindeki baskı sadece üyelerin özlük haklarının ihlaliyle sınırlı kalmamıştır. Bu dönemde üniversitelerde sendikal faaliyet yürütmek de çeşitli biçimlerde engellenmiş veya zorlaştırılmıştır. Örneğin bir akademisyen kendi üniversitesinde “ ‘okula polis girer’ tehdidiyle sendika etkinliklerine sınırlama getiril”diğini belirtmiştir (Anket, Arş. Gör., Devlet Üni., İstanbul). Bir Eğitim Sen Yöneticisi İstanbul’da üniversitelerdeki faaliyetlerinin nasıl engellendiğini şöyle ifade etmiştir:

(OHAL'den önce) Bu salonu yazılı ya da sözlü isterdiniz. Eğer idare size “Yazılı verin” derse yazılı verirdiniz. O salonu size tahsis ederlerdi. O gün o saatte salona gelenlerle bir toplantı yapardınız. Kimler geliyorsa üyeniz, üyeniz olmayan vs. Şimdi mesela bu salonları vermiyorlar. Mesela bir panel, konuşmacı getireceksiniz. Herhangi bir konuda, kadına şiddetle ilgili, çocuk istismarı ile ilgili, mobbinge ilgili ya da işte güvenceli, iş güvenceli gelecekle ilgili herhangi bir panel, forum gibi bir şey düzenlediğinizde, yer istediğinizde bu yerleri vermiyorlar. Yani bütün üniversitenin olanaklarını size kapatıyorlar. Yani “Siz kardeşim bunu gidin dışarıda yapın” demeye getiriyorlar. ... Herhangi bir gerekçe değil. Yani o gün bizim istediğimiz yeri “Yer yok” diyorlar. En basit olay bu. “Siz yapamazsınız” demiyorlar. Yani “O gün bütün toplantı ve kongre merkezlerimiz dolu.” diyorlar. Ne diyebilirsiniz şimdi, dolu! Biz biliyoruz boş olduğunu. Hatta göstermelik etkinlik koyduklarını da biliyoruz yani. Biz istiyorsak başka bir yerdeki etkinliği oraya alıyorlar falan. Böyle, bu tür şeylerle karşı karşıya geldik OHAL döneminde. ... Peki, siz iş yerinde örgütlüsünüz. İş yerinde örgütlenmeniz lazım. İş yerinde üyelerinize ya da çalışanlarınıza kendinizi ifade etmeniz lazım ve onlarla bu tartışmayı yürütmeniz lazım. Bunu yapamıyorsunuz. Bütün bunlar Eğitim Sen’in OHAL döneminde yaşadığı sorunlardır ve işte tam “boğazını sıkma” dediğim şey de tam bu. Yani size çalışma alanı, kendinizi ifade etme alanı, sendikamızın propaganda yapma alanını kapatıyor. ... Yani üniversitelerde yapacağımız birçok etkinliği şubemize taşıdık. İşte bunlardan bir tanesi kadına yönelik şiddet. Yani yapamadık mesela. Üniversitede, düşünün kadına yönelik... yani bırakın herhangi bir şeyi daha bunu yapamadık! (DG, Sendika Şube Yürütme Kurulu Üyesi, Devlet Üni., İstanbul).

OHAL döneminde sendikal örgütlenme önündeki bir diğer engel, yöneticilerin çalışanlarının sorunları hakkında sendika temsilcilerini bir muhatap olarak kabul etmemesi, işyerindeki çeşitli sorunların (kreş ihtiyacı, servis sorunları, yemekhane sorunları vs.) çözümünde bir taraf olarak görmemesi olmuştur. Yöneticiler çalışanların örgütlü taleplerini

ya da görüşlerini dikkate almak istememektedir: “Zaten şimdi onlar da size randevu bile vermiyorlar artık. ... ‘Sizle bu sorunu tartışıp görüşmek istiyoruz. Genel bir mesela kreş mevzusu. Üye olsun, olmasın. Bütün çalışanların ortak sorunu, servisler mesela’ ... dediğinizde mümkün değil. Bütün kapılar sizler için kapalı. (DG, Sendika Şube Yürütme Kurulu Üyesi, Devlet Üni., İstanbul).

Özetle OHAL döneminde, kapatılan sendikalar, KHK ile ihraçlar nedeniyle sendikal örgütlülük önemli düzeyde zarar görmüştür. Sendika üyeliği, özellikle de hükümet karşıtı sendikalara üyelik açık ya da zımni olarak hak mahrumiyeti nedeni halini almıştır: Sendika üyeleri hak ettikleri kadroları zamanında alamamışlar, belirli toplantılara, etkinliklere katılmaları, ders açmaları, proje almaları vb. engellenmiştir. Ayrıca yükseköğretim kurumları bünyesinde yürütülen sendikal etkinlikler (toplantılar, paneller vb.) çeşitli bahanelerle engellenmiştir. Bu durum üniversite bileşenlerini örgütsüz kılmakta, ağır baskı koşulları karşısında onları daha da yalnızlaştırmakta ve hak taleplerinin sesini kısmaktadır.

V. ÜNİVERSİTELERİN OLMAYAN ÖZERKLİĞİ

Akademik özerklik akademik özgürlüğün ayrılmaz bir parçasıdır. Hatta akademik özgürlük tarafından öncelenmeyen, özgürlüğü amaçlamayan akademik özerklik hiyerarşileri, iktidar yapılarını yeniden üretir. Bu bakımdan üniversite özerkliğinin üç unsuru kabul edilen akademik (eğitim programlarına, araştırma faaliyetlerine ilişkin), yönetsel (tüm karar alma süreçlerine ilişkin), mali özerklik (kaynak idaresine ilişkin) sağlansa da üniversitenin temel işlevlerinin (bilimsel üretim ve eğitim) gerektiği gibi yerine getirilmesi mümkün olmayabilir. Dolayısıyla herhangi bir bünyenin (kurum, beden vs.) kendi olma kapasitesi olarak tarif edilebilecek özerklik, özgürlük hedeflemedikçe esasen özerklik de mümkün olamamaktadır. Türkiye yükseköğretim sistemi bu durumun tipik bir örneğini teşkil eder. 1933'teki üniversite reformundan sonra eğitim bakanlığına bağlanan üniversite İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde gerçekleştirilen tasfiyeden sonra özerk kılınmıştır.⁷⁴ Ancak üniversitede bundan sonra da özerkliğe son verilen 1980 Askeri Darbesi sonrasında kadar iki önemli tasfiye daha yaşanmıştır. Bu tasfiyelerde üniversite mensuplarının da dahilidir. Söz konusu tasfiyelerin ilki 1960 Askeri Darbesi'nden sonra, ikincisi de 1980 Askeri Darbesi'nden sonra yaşanmıştır. 12 Mart Muhtırası'ndan sonra üniversite öğretim elemanları da tutuklanmış ve siyasi görüşleri nedeniyle hapsedilmişlerdir. İfade özgürlüğü, daha özelde de akademik özgürlük bakımından tüm özgünlüğüyle İsmail Beşikçi Vakası da bu sıralarda yaşanmıştır. 1980'den günümüze kadar olan dönemde üniversiteler Yükseköğretim Kurulu'na bağlanmıştır.⁷⁵ Bu dönemde üniversiteler kurumsal özerkliklerini tamamen yitirmiş, “irtica ve bölücülük” üniversitelerin özerklik ve özgürlük bağlamındaki başlıca gündemi halini almıştır. 80 Darbesinden sonra gerçekleştirilen iki askeri müdahale sonrası da üniversite tasfiyesi yaşanmıştır: 28 Şubat Askeri Müdahalesi ile 15 Temmuz Darbe Girişimi.⁷⁶ Nedenleri ve sonuçlarının kavranması için çok yönlü, ayrıntılı çalışmalara ihtiyaç duyulan bu olaylar sırasında üniversitelere akademik, yönetsel ve mali açılardan ciddi müdahalelerde

⁷⁴ 1933 üniversite tasfiyesinin, 1947 DTCF tasfiyesine de açıklık getirecek biçimde ayrıntılı bir değerlendirmesi için bakınız Nurşen Mazıcı (1995) “Öncesi ve Sonrasıyla 1933 Üniversite Reformu”, Birikim Dergisi, Sayı 76, <https://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/2767/oncesi-ve-sonrasiyla-1933-universite-reformu>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

⁷⁵ Türkiye üniversitesinin tasfiyeler tarihini başlıca dönüm noktalarıyla özetleyen bir çalışma için bakınız Fuat Ercan (1998) “Üniversitelerin Tarihi Müdahalelerin Tarihidir”, Eğitim ve Kapitalizm, İstanbul: ÖES ve Bilim Yayıncılık, s. 185-195.

⁷⁶ İki askeri müdahalenin eğitim alanındaki sonuçlarının birer özeti için sırasıyla bakınız: Eğitim-Bir-Sen (2014) *Rakamlarla 28 Şubat Raporu*, https://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/28_subat_rapor_web.pdf, (Erişim Tarihi, Eylül 2019) ve Eğitim Sen (2018) “Eğitimde ve Yükseköğretimde OHAL Raporu”, <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2018/07/E%C4%9Fitimde-ve-Y%C3%BCksek%C3%B6%C4%9Fretimde-OHAL-Raporu-19-Temmuz.pdf>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019). Bu raporlara göre 28 Şubat Askeri Müdahalesi 139 öğretim elemanının kamu görevinden ihracına, 15 Temmuz Darbe Girişimi ise 5904 öğretim elemanının kamu görevinden ihracına yol açmıştır.

bulunulmuştur. Buna karşılık Türkiye üniversitesinden (temelde üniversite senatolarından) üniversite özerkliğinin bu açık ihlallerine hiçbir itiraz yapılmamıştır. Üniversite özerkliğinin ihlal edilmesine yapılan en görünür itirazlar, 1960 ve 1980 darbelerinden sonra gerçekleştirilen tasfiyelere karşı kimi öğretim üyelerinin kurumlarından istifalarıyla sınırlıdır.

Tüm bu baskı ve denetleme mekanizmalarına ek olarak, 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında ilan edilen OHAL döneminde, üniversitelerin özerkliğine başka müdahaleler de olmuştur. Üniversitede YÖK düzeninin tesis edilmesinden sonra şekli hale getirilen yönetici seçimleri, bu dönemde tamamıyla YÖK ve Cumhurbaşkanı'na bırakılmıştır. Darbe Girişimi'nden hemen sonra tüm "seçilmiş" dekanların istifası istenmiş, bu dekanların büyük bir kısmı yeniden ancak bu sefer vekaleten atanmıştır.⁷⁷ Yeniden atanmaları Cumhurbaşkanı'na bağlı olan rektörler, keyfi, yasalara aykırı uygulamalara gitmişlerdir.⁷⁸ Üniversitenin yönetsel yapısına yapılan bu doğrudan müdahalelerin doruğu, çok büyük oldukları gerekçesiyle kimi üniversitelerin hükümet tarafından ikiye bölünmesidir. Münferit bir kısım itirazların dışında bu olağanüstü duruma üniversitenin özerk bir kurum olduğuna işaret eden hiçbir tepki gelmemiştir.⁷⁹ Doçentlik sınavları ve bazı kadroların iptali ve yenilerinin ihdası, eğitim-öğretim ve disiplin yönetmeliklerinin YÖK tarafından dayatılması OHAL döneminde karşımıza çıkan akademik özerklik ihlallerinin diğer başlıca örnekleridir.⁸⁰

⁷⁷ Darbe Girişimi'nden sonra bütün dekanların vekaleten atanmasından başka vekil rektörler ve bunların vekaleten idare ettiği dekanlıklar, üniversiteleri anti-demokratikliğin sınırlarına sürüklemiştir. Bu durum çok sayıda keyfi, yasalara aykırı icraata kapı aralamıştır; Hürriyet (2016) "16 dekan gücünde vekil rektör", <http://www.hurriyet.com.tr/egitim/16-dekan-gucunde-vekil-rektor-40248192>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

⁷⁸ Öyle ki söz konusu keyfilik 15 Temmuz Darbe Girişimi'nden sonra 61 üniversitede 452 fakültenin dekanı olmadan idare edildiği ortaya çıkınca YÖK söz konusu üniversiteleri, akademik özerklik gerekçesiyle değil de "eğitim sisteminin görünümünü olumsuz etkilediği" gerekçesiyle uyararak zorunda kalmıştır; Yeni Şafak (2018) "Dekansız fakülte kalmaması", <https://www.yenisafak.com/gundem/dekansiz-fakulte-kalmasin-3389199>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

⁷⁹ BirGün (2019) "10 üniversite bölünüyor; 15 yeni üniversite geliyor", <https://www.birgun.net/haber/10-universite-bolunuyor-15-yeni-universite-geliyor-212888>, (Erişim Tarihi, Eylül 2018). Üniversitelerin yönetsel yapısına yapılan bütün bu müdahalelerin en çarpıcı sonucu, üniversitenin giderek meslek yüksek okuluna, akademisyenin ise memura dönüşmesidir. Yönetsel özerkliğin rektör sultanı yaratacak biçimde yok edilmesinin en doğrudan sonucu akademisyenin uğradığı itibar kaybıdır. Cumhurbaşkanı'nı karşılamak üzere Ege Üniversitesi rektörünün 382 personeli seferber edip akademisyenlere "Hoş geldin" pankartı taşıması, yaratılan kapılanma atmosferinin trajik bir örneğidir; Cumhuriyet (2018) "Rektörden karşılama şovu: Yüzlerce akademisyeni Erdoğan için yola dizdi", http://www.cumhuriyet.com.tr/foto/foto_galeri/966842/1/Rektorden_karsilama_sovu_Yuzlerce_akademisyeni_Erdogan_icin_yola_dizdi.html, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

⁸⁰ 15 Temmuz Darbe Girişimi'nden sonra doçentlik sınavının sözlü kısmının kaldırılması ve ön şartlarından olan yabancı dil puanı barajının aşağı çekilmesi haricinde somut bir anlamı olmayan düzenlemeyle yardımcı doçentlik unvanının Cumhurbaşkanı R. T. Erdoğan'ın beyanlarından sonra kaldırılması, yeni dönemde üniversite özerkliğinin aldığı mahiyeti ortaya koyar niteliktedir. Öyle ki kendini solda konumlandırmasına rağmen hükümet destekçisi Vatan Partisi'nin eğitim bürosu başkanı bile yapılanın yanlışlığına dikkat çekmiştir; Tülin Oygür (2018) "Doçentlik, doktoradan aşağı seviyeye indirilmiş", *Aydınlık*, <https://www.aydinlik.com.tr/docentlik-doktoradan-asagi-seviyeye-indirilmis-ozgurluk-meydani-subat-2018>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

Netice itibarıyla özerklik Türkiye üniversitesinde sınırlı düzeyde arzulanmakta ve en küçük akademik birimlerdeki çekişme hürriyetine indirgenmiş durumdadır. Bu tespit araştırmanın bulgularınca da doğrulanmaktadır.

Dünya Üniversiteler Servisi'nin 1988'de Lima'da toplanan Altmış Sekizinci Genel Kurulu'nda kamuoyuna açıklanan *Lima Bildirgesi*, akademik özerklik ve özgürlükle ilgili standart tesis edici önemli bir belgedir. Bildirgenin 19. Maddesi akademik özerkliği şöyle tanımlar:⁸¹

Yüksek öğretim kurumlarının özerkliği, ilgili akademik çevrenin tüm üyelerinin aktif katılımını içeren demokratik bir öz-yönetimle gerçekleşir. Akademik çevrenin tüm üyeleri, herhangi bir ayırım yapılmaksızın akademik ve idari işlerin yürütülmesinde yer alma hakkına ve olanağına sahiptirler. Yüksek öğretim kurumlarının tüm yönetim organları özgürce seçilir ve akademik çevrenin değişik kesimlerinden temsilcileri içerir. Özerklik, eğitim, araştırma, dışa yönelik çalışmalar, kaynakların kullanımı ve diğer ilgili faaliyetlerle ilgili politikaların belirlenmesine ve yürütülmesine ilişkin kararları kapsamalıdır.

Dolayısıyla akademik özerkliğin temel unsurları, akademik çevrenin “eğitim, araştırma, dışa yönelik çalışmalar, kaynakların kullanımı ve diğer ilgili faaliyetlerle ilgili politikaların belirlenmesine ve yürütülmesine ilişkin kararlar”ında eşitlikçi ve katılımcı bir demokrasiyi gerekli kılmaktadır. Bunun ilk şartlarından biri, akademik camianın yöneticilerini kendi inisiyatifleriyle seçebilmeleri ve yöneticileri denetleyebilmeleridir. Bu nedenle akademisyenlere, hem idari görevlere getirilme biçimleri hem çalıştıkları kurumlarda karar alma süreçlerine ilişkin sorular sorulmuştur.

Ankete katılan 63 akademisyen OHAL döneminde bir idari görevinin olduğunu belirtmiştir. Bunların dörtte biri (15 akademisyen) OHAL döneminde kendi istekleriyle 5'i de mecbur kaldıkları için bu görevlerden çekildiklerini belirtmişlerdir. İdari görevlerinden çekilmek zorunda kalan akademisyenler gerekçelerini şöyle ifade etmişlerdir:

(Barış Akademisyeni olduğu için) Aldığım kademe durdurma cezası nedeniyle anabilim dalı başkanlığı görevimden alındım. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Ankara)

Görev süresi bitmediği halde yerime bir müdür ataması yapıldı. Gerginlik ve sorun yaşamamak için atama öncesi bir tarih imzalı istifa dilekçesi verdim. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Erzurum)

⁸¹ Dünya Üniversiteler Servisi, “Lima Bildirgesi –Akademik Özerklik ve Yükseköğretim Kurumlarının Özerkliği”.

OHAL'den önce bölüm başkanırken idarenin değişmesiyle ayrılmak zorunda kaldım. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Erzurum)

Tez izleme komitesi üyeliğinden çıkarıldım. Anabilim dalı ve bölüm başkanlığı seçim-atama işlemleri usule uygun yapılmadı. Bir üniversitenin dekanlığına önerildiğim halde yazı geri çekildi ve bu fakülteye veteriner kökenli bir vekil dekan atandı. Rektör atamasından sonra rektöre muhalif olduğum için idari görevlere seçilmedim. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Erzurum)

Asaleten atanmadığım için kendim istifa ettim. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., İstanbul)

Tez konum gezi ve barış gazeteciliğiyle ilgili olduğu için atanmam aksadı. (Anket, Öğretim Üyesi, Vakıf Üni., İstanbul)

Akademisyenlere üniversitede karar alma süreçlerine katılma düzeylerine ilişkin OHAL öncesi ile OHAL dönemini karşılaştıran ve *Tablo 25*'te sunulan ifadelerle katılıp katılmadıkları da sorulmuştur. Her bir ifade için OHAL öncesi ve OHAL döneminde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma olup olmadığını tespit etmek üzere parametrik olmayan testlerden Eşlenik Örneklem McNemar Testi uygulanmıştır. Test sonucunda anlamlı bir fark tespit edilen ifadelerle tabloda koyu puntolarla yer verilmiştir.

Tablo 25: Karar Alma Süreçlerine Katılım⁸²

Karar Alma Süreçlerine Katılım	OHAL Öncesi	OHAL Dönemi
Çalıştığım üniversitede karar alma süreçlerine dahil olabildim.	105 (%35)	90 (%28)
Çalıştığım fakültede karar alma süreçlerine dahil olabildim.	148 (%49)	141 (%44)
Çalıştığım bölümde karar alma süreçlerine dahil olabildim.	199 (%66)	197 (%63)
Çalıştığım anabilim dalında karar alma süreçlerine dahil olabildim.	202 (%69)	202 (%65)
Alanımla ilgili ders programlarının oluşturulmasında görüşlerim dikkate alındı.	191 (%64)	195 (%62)

⁸² Tablonun OHAL öncesi ve sonrasına ilişkin kısımlarını farklı sayılarda akademisyen yanıtladığı için, yanıtların tüm akademisyenlere oranı değil, o soruyu yanıtlayanlara oranı (*valid percent*) alınmış ve tabloda bu oranlara yer verilmiştir. OHAL öncesi dönemde çalışan ve soruyu yanıtlayan akademisyen sayısı, OHAL döneminde halen çalışmakta olan akademisyen sayısı toplamından daha az olduğu için, iki kategorideki sayılar aynı olsa da yüzde oranları farklılaşmaktadır.

McNemar testine göre akademisyenlerin alanlarıyla ilgili ders programlarının hazırlanmasında ve çalıştığı anabilim dalında karar alma süreçlerine katılmasında OHAL öncesi ile sonrası arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmazken, akademisyenlerin üniversite, fakülte ve bölümde karar alma süreçlerine dahil edilmelerinde anlamlı bir fark bulunmaktadır. Akademisyenler OHAL’de üniversite, fakülte ve bölümlerinde karar alma süreçlerine daha az oranda dahil olabilmıştır (Bakınız *Tablo 25*)

Tablo 25’te de görüldüğü üzere, soruları yanıtlayanların % 35’i OHAL öncesinde çalıştığı üniversitede karar alma süreçlerine dahil olabildiğini belirtirken, bu oran OHAL döneminde %28’e inmiştir. Her iki dönemde de akademisyenlerin büyük çoğunluğu (%65 ve %72’si) üniversitelerde karar alma süreçlerine yeterince katılmadıklarını düşünmektedirler (Bakınız *Tablo 25*). OHAL dönemine özgü %7’lik farkın temel nedenlerinden birinin bu dönemde üniversite rektörlük seçimlerinin iptal edilerek, rektör atamalarının üniversite bileşenlerinin dahli olmaksızın Cumhurbaşkanlığı tarafından yapılması olduğu söylenebilir. Zira özerklik sorulduğunda akademisyenler sıklıkla bu uygulamanın zararlarını vurgulamışlardır. Aşağıdaki ifadeler akademisyenlerin açık uçlu anket veya derinlemesine görüşme sorularına verdikleri yanıtlardan seçilmiştir:

(OHAL) Akademik özerkliği bitirdi. Zaten çok sınırlıydı, tam manasıyla bitirdi. Yine bu Cumhuriyet tarihinde eşi benzeri nadir görülen anlardan birini yaşıyoruz yani. Rektörün cumhurbaşkanı tarafından bütün rektörlerin Cumhurbaşkanları tarafından seçilmesi ne demek yani? Bu 46 ve öncesine dönüş. 46’dan beri üniversiteler böyle değil. İnanılmaz bir şey bu. Tam ve mutlak iktidar hali bu üniversite özerkliği üzerinde. Lise müdürlerinin bile daha fazla özerkliği olduğunu düşünüyorum yani. En azından lise müdürleri doğrudan atanıyor. Arada birtakım şeyler var filtrelerden geçiyor. Bu anlamda liseler bile daha özerk diyebilirim yani. (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., İstanbul)

Rektör atamalarında Cumhurbaşkanının direkt atama yapması. Akademik üyelerin bürokratlaştırılması ... OHAL demokrasiye ara verilmesi demek. YÖK kurumu dâhil yükseköğretimle ilişkili tüm kurumlar OHAL’den etkilendi. Üniversiteler kendini yönetemeyen, direktiflerle hareket eden yapılar haline geldi. Zaten öyleydi fakat OHAL’de bu perçinlendi. (Anket, Öğretim Üyesi, Vakıf Üni., Ankara)

Rektörün bile doğrudan atanmaya bağlanması üniversiteyi kısmen özne olmaktan bile uzaklaştırdı. Artık üniversite hiçbir şekilde özne değil gibi. Bütçe kısıtları, kadro kısıtları... hepsi kurum kısıntılarını da bitiriyor. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Adana)

Zaten akademik özgürlük ve bilimsel özerklik sınırlıydı, tümünden baskılanmaya başladı. Özgür kadro alımı zorlaştı. Toplantı düzenleme ve öğrenci etkinlikleri baskılandı. Rektör atamalarının YÖK’e, Cumhurbaşkanına geçmesi kısmi bir hareketliliği bile ortadan kaldırdı. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Adana)

KHK'lar aracılığıyla akademisyenlerin görevlerine son verilmesi OHAL döneminde akademik özgürlüklere en çok zarar veren uygulama olmuştur. Bunun yanı sıra üniversitelere yapılan rektör atamalarında, üniversitelerin kendi seçimleri gözetilmeden atama işlemi yapılması bir diğer önemli konu olmuştur. (Anket, Öğretim Elemanı, Vakıf Üni., Ankara)

Var olan kısmi özerklik rektörlük atamalarının tek kişiye bağlanması sebebiyle ortadan kaldırılmıştır. Yine yoğun şekildeki baskılar, KHK ihraçları, akademisyenlerin iş güvencesi konusunda yüksek düzeyde kaygı yaşamalarına neden olmuştur. Bu beraberinde akademik çalışmalarda oto-sansürü daha baskın hale getirmektedir. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., İstanbul)

Rektörün atanması ve bunun sonucunda üniversitenin idari yapılanmasında liyakat ve bilimsel nitelik ve önceliklerden ziyade siyasi kimliklerin ve yandaşlığın belirleyici olması. (Anket, Öğretim Elemanı, Vakıf Üni., İstanbul)

Otoriter yapıyı üniversitede işler hale getiren ise “atama rektör” uygulaması, bu uzun erimde akademik özgürlüklerin tasarrufunu imkânsız hale getirecek. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., İstanbul)

Akademisyenler, bırakın karar alma süreçlerine katılımı, üniversite yönetimlerindeki güçleri arttırılan ve seçilmelerinde üniversite bileşenlerinin söz hakkı ortadan kaldırılarak doğrudan Cumhurbaşkanına bağlanan rektörlere toplantılarda soru sormaya bile çekinir duruma gelmişlerdir. Bir akademisyen bu durumu şöyle ifade etmiştir:

(Bileşenler karar alma süreçlerine) Kesinlikle katılmıyorum, bu konuda kesin böyle köşeli şeyler var yani. Katılmıyorsunuz. Mesela genel kurullarda en son bu beni ihraç eden rektörün bulunduğu bir toplantıda 500'e yakın insan var diyelim salonda bir kişi soru sormuyor rektöre. Ben sordum, ondan sonra. ... ama ortalık gerildi. ... Başıma gelebileceklere rağmen, işte arkadaşım beni buradan dürtüyor mesela. “Sus” falan “Ne olacak?” gibi. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Sinop)

Akademisyenler OHAL döneminde sadece üniversite genelindeki karar alma süreçlerine değil, kendi fakültelerindeki karar alma süreçlerine de daha az dâhil edildiklerini düşünmektedirler. “Çalıştığım fakültede karar alma süreçlerine dahil olabildim.” ifadesi OHAL öncesi için akademisyenlerin % 49'u tarafından onaylanırken, OHAL döneminde bu oranda %5'lik bir düşüş olmuştur (Bakınız *Tablo 25*). Akademisyenler çalıştıkları anabilim dalındaki karar alma süreçlerine de OHAL döneminde % 4'lük bir oranla daha az dâhil edilmiş görünmektedirler. Her iki dönemde de akademisyenlerin en yüksek düzeyde dâhil olabildikleri karar alma süreci ders programlarının oluşturulması sürecidir. Ancak burada da OHAL döneminde % 2'lik bir azalma görülmektedir (Bakınız *Tablo 25*). OHAL döneminde

akademisyenlerin kendi çalıştıkları bölümlerde dahi kısılan söz hakları aşağıdaki alıntılarda da dile getirilmiştir:

Mesela, kendi anabilim dalımda ben doçent görünüyorum, 2 hafta önce araştırma görevlisi alındı. Hiçbir şekilde bir ilişkim olmadı, en ufak bir temas bile olmadı süreçle ve özellikle böyle yapıyor. Dekanlık giderek tüm işleri kendi merkezine alıyor, merkezileştiriyor. Eskiden böyle değildi burada, çok iyi hatırlıyorum araştırma görevlisi arkadaşlar alınacağı zaman prosedür öyle olmamasına rağmen tüm ABD olarak (*sınavına*) girerdik. Bunların hepsi kalktı, şimdi kapalı, gizli bir şekilde yürütülüyor. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., İstanbul)

Şu manada tehdit altında hissediyorum. Her zaman için üniversitenin artık başka bir şekilde dizayn edildiğini görüyoruz. Yani işte rektörlere atama yetkileri vermek, ondan sonra bütünüyle bu işlerde çarpık çurpuk da işleyen seçim mekanizmalarının ortadan kalkması, YÖK'ün giderek katmerlenmiş bir merkezi karar mekanizması haline gelmesi vs. ... Fakat şey kısmı bir bütün olarak zaten tehdit. Yani bütünüyle tek bir karar mekanizması haline geliyor olması. Göreceli olsa da bir tür demokratik işleyişe imkân verecek seçimlerin ortadan kaldırılması. İşte bölüm işleyişinin kendi doğal kurullarınca yürütülmesi. Bunlar artık zayıflıyor. Giderek düşüyor. Giderek mesela bu konuda bir şey geliyor sana. Tek tip bir yazı geliyor. O yazıya göre bir tutum almanı istiyor. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., İzmir)

Akademik özerkliğin önemli bir boyutu, akademisyenlerin akademik kurul ve jürilerin oluşturulmasında ve işleyişinde özerk ve bağımsız olabilmeleridir. Buradan hareketle, akademisyenlere dâhil oldukları kurul/jüriyle ilişkin de üç soru sorulmuş ve bu sorulara verilen yanıtların dağılımı *Tablo 26*'da gösterilmiştir. Buna göre akademisyenlerin önemli bir bölümü, yaklaşık her altı akademisyenden biri (sırasıyla akademisyenlerin % 16 ve % 17'si), hem OHAL öncesinde hem de OHAL sonrasında lisansüstü programlara öğrenci seçen jürilerde üstlerinin telkin veya baskılarıyla karşılaşmıştır. Benzer şekilde akademisyenler akademik jürilerin oluşturulmasında da bu tür müdahalelerle karşılaşmaktadır (Bakınız, *Tablo 26*)

Tablo 26: Jüriye Yapılan Müdahaleler

Jüriye Yapılan Müdahaleler	OHAL Öncesi	OHAL Dönemi
Yüksek lisans/doktora programlarına öğrenci seçiminde akademik üstlerimin telkin ve/ya müdahaleleriyle karşılaştım.	15 (%16)	30 (%17)
Akademik jürilerin oluşturulmasında akademik üstlerimin müdahaleleriyle karşılaştım.	23 (%13)	29 (%16)
Yüksek lisans/doktora tez jürilerinde öğrencinin geçirilmesi/bırakılması konusunda telkinler/baskılar oldu.	10 (% 6)	15 (% 8)

Tablo 26'da sunulan yanıtlardan da görüldüğü üzere, özellikle akademik jürilerin oluşturulmasına müdahalede OHAL döneminde % 3'lük bir artış olmuştur. Telkin veya baskılar sadece bu tür jürilerin oluşturulması aşamasında değil, jürilerin öğrencinin geçip kalmasına ilişkin kararlarında da görülmektedir. Akademisyenlerin % 6'sı OHAL öncesinde ve % 8'i de OHAL döneminde bu tür baskılar yaşadığını belirtmiştir. Örneğin bir katılımcı yöneticiler tarafından "sakıncalı" kabul edilen akademisyenlerin, merkezi bir baskıyla jüriye dâhil edilmediğini şöyle ifade etmiştir:

Giderek çok merkezleşmiş bir süreç halini aldı. Bizim fakülte bazında konuşursak ben bu kadar katılımsızlığın olduğu bir dönem görmedim. ... Şunu çok net hissediyoruz hepimiz, artık o eski ağırlıkta hissetmiyoruz kendimizi. Sayıca değil ama nitelik olarak eski halimiz kalmadı. Hiçbir şeye katılım kalmadı, mesela imzacılar yüksek lisans tez jürisine de giremiyoruz, almıyorlar. Doktora öğrenci alımına dâhil edilmiyoruz. Enstitüden imzacıların olduğu bütün listeler geri dönüyor. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., İstanbul)

Bu noktada Türkiye üniversitelerinin OHAL'den önce de özerklik konusunda ciddi sorunlarla boğuştuğunu yeniden belirtmek gerekir. Bu bölümün girişinde de belirtildiği üzere, üniversiteler Türkiye'de OHAL'den önce de özerk değildir. Bir katılımcı bu konudaki görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

Var mıydı bir akademik özerklik? Sırf OHAL ile ilgili bir şey değil. Öncesinde de yoktu yani. Hep şey sanki varmış da bir anda OHAL'de kalkmış gibi bir yanılsama da var. Hiçbir zaman özerk değildi ki. Burada mesela değişen bir şey olmadı. Niye? Zaten değildi özerk. Kişilere bağlı. Kişiler yaratıyor alanını işte özgürlük alanlarını. Onlar yoksa yok zaten. Hiçbir zaman yoktu. Özgürlük olmayan yerlerde hiçbir değişiklik olmadı. Tartışmanın kurulurken yapılan şeylere bak, kavramları bir daha 2-3 kere tartışmak lazım. Türkiye'de ne zaman akademik özgürlük oldu? Özerklik var mıydı? Onlara bakmak lazım. (DG., Öğretim Üyesi, Vakıf Üni., İstanbul)

Alıntıda da belirtildiği gibi Türkiye'de üniversitelerin OHAL öncesinde özellikle YÖK gibi bir kurumun var olduğu yükseköğretim sistemi içerisinde özerk oldukları elbette söylenemez. Ancak yine görüşmecinin de belirttiği gibi "kişilere" ya da yöneticilerin akademik ufuklarına, politik duruşlarına ya da yönetim anlayışlarına geniş ölçüde bağlı olan "özerklik", önceki bölümlerde de vurgulandığı üzere OHAL'de geniş bir yetkiyle ve denetimden olabildiğince azade bir konumda olan yöneticilerin demokratik katılım

imkânlarını daha da dışlamasına, üniversitelerde karar alma mekanizmasının Cumhurbaşkanı tarafından görevlendirilmiş/yetkilendirilmiş kişilerce tek elde toplanmasına zemin hazırlamıştır. Özerklik konusunda OHAL'in en büyük farklılığının Başkanlık sistemiyle birçok yetkinin tek elde, tek bir merkezde toplandığı Türkiye yönetim sistemine uygun bir şekilde, üniversite kurumunda da karar alım süreçlerini daha da merkezileştirmesi ve yöneticilere daha geniş ve denetimden daha bağımsız bir kişisel yetki alanı oluşturulmasıdır.

Özetle OHAL döneminde zaten kırılğan olan üniversite özerkliği başta rektörlerin doğudan Cumhurbaşkanı tarafından atanmasıyla ciddi bir darbe almıştır. Üniversite bileşenlerinin hiçbir dahli olmadan, Cumhurbaşkanı tarafından belirli siyasi görüşlere ve politik ilişkilere sahip kişilerin yönetici olarak atanması üniversitelere kendi araştırma ve eğitim gündemlerinin dışındaki politik gündemleri dayatmış görünmektedir.⁸³ Bunun yanı sıra yöneticilere tanınan geniş yetkiler, yönetimin şeffaflığı ve hesap verebilirlik ilkesinin zedelenmesi, hukuki süreçleri işletmenin önündeki yasal/fili engeller daha önce de belirtildiği gibi akademisyenleri yöneticiler karşısında kırılğan bir konumda bırakmış ve akademisyenlerin yönetime katılma taleplerinde ısrarcı olmalarını veya hak taleplerini dile getirmelerini engellemiştir. Üniversitelerin rektörler ve YÖK eliyle merkezi bir iktidar tarafından yönetilmeleri, yerel birimlerin üniversite yönetimlerinde belirleyici olma ya da özerk karar alma alanlarını iyice daraltmıştır. Fakülte ve bölümler yöneticilerin merkezi kontrolündeki keyfi mikro iktidar alanlarına dönüşme eğilimi içindedir.

---

⁸³ Bu durumun en trajik örneklerinden biri Anayasa Mahkemesi'nin "Barış Bildirisi" imzacılarına açılmış davaların ifade hürriyeti kapsamında değerlendirmesi hükmüne karşı kimi rektörlerin akademik personellerinin rızası olmadan 1071 akademisyenin imzasıyla kamuoyuna sundukları bildiri; "AYM'nin Barış Akademisyenleri Kararına Karşı 1071 Akademisyenden Bildiri", *bianet* <http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/211015-aym-nin-baris-akademisyenleri-kararına-karsi-1071-akademisyenden-bildiri>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

VI. TÜRKİYE'DE AKADEMİNİN ÖTEKİLERİ: MUHALİFLER, HASSAS KONULARI ÇALIŞANLAR, DİNİ İNANÇLARI FARKLI OLANLAR, AZINLIKLAR, KADINLAR...

Araştırmanın bulgularıyla şimdiye kadar gösterildiği üzere OHAL döneminde akademisyenler akademik özgürlükler alanında önemli boyutlarda hak ihlaline uğramıştır. Akademisyenlerin KHK'lerle ihraç edilmeleri; haklarında idari, adli soruşturmalar açılması, idari, adli yaptırımlara uğramaları; mobbing; derslerin, yayınların kontrol edilmesi; araştırma özgürlüğü önündeki engeller; can güvenliğine yönelik tehditler bu ihlaller arasındadır. Araştırma kapsamında anketin son kapalı uçlu sorusunda akademisyenlerden akademik özgürlükler alanında bir hak ihlaline uğrayıp uğramadıkları ve eğer uğradıysa bunu ne ile ilişkilendirdikleri sorulmuş ve *Tablo 27*'de belirtilen ifadelere katılıp katılmadıklarını belirtmeleri istenmiştir. Her bir ifadenin OHAL öncesi ve OHAL döneminde farklılaşp farklılaşmadığı parametrik olmayan testlerden Eşlenik Örneklem McNemar Testi ile test edilmiştir. Test sonucu anlamlı fark çıkan ifadeler tabloda koyu puntolarla yazılmıştır. İstatistiksel olarak anlamlı fark bulgulanması söz konusu durumlar için OHAL'in güçlü, dönüştürücü bir etkisinin olduğunu göstermektedir.

Tablo 27'de de görüldüğü üzere, Türkiye'de akademisyenler politik görüşleri nedeniyle her dönemde hak ihlaline uğradıklarını düşünmektedirler. Ankete katılan akademisyenlerin % 37'si OHAL öncesinde, % 42'si de OHAL döneminde politik görüşleri nedeniyle akademik özgürlüklerinin kısıtlandığını düşünmektedir. Politik görüşleri nedeniyle akademik özgürlük alanında hak ihlali yaşamak Türkiye'de ciddiye alınması gereken önemli bir konudur. Türkiye akademi tarihi bunun acı örnekleriyle doludur, zira muhalif görüşlü akademisyenler Türkiye'de çeşitli dönemlerde meslekten atılmaktan hapsedilmeye kadar çeşitli baskılarla karşılaşmışlardır. Bahriye Üçok, Muammer Aksoy, Bedrettin Cömert ve Ahmet Taner Kışlalı'nın katledilmeleri, Server Tanilli'nin uğradığı saldırı sonucunda felç kalması, çok sayıda akademisyenin metinleri nedeniyle hapisle cezalandırılması, 1948 yılında sol görüşlü hocaların Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nden atılmaları, 1960 askeri darbesi sonrasında üniversitelerden atılan 147 akademisyen, 1980 askeri darbesi sonrası yine 1402 No'lu sıkıyönetim kanununa eklenen bir maddeyle meslekten atılan üniversite hocaları, 28 Şubat Askeri Müdahalesi sonucunda işinden olan akademisyenler ve son olarak 15 Temmuz Darbe Girişimi'nden sonra kamu hizmetinden çıkarılan akademisyenler bu durumun örnekleri arasındadır. Bu tür baskılar sıkıyönetim veya olağanüstü hal dönemlerinde her

zaman artış göstermiştir. Bu araştırma kapsamında ortaya çıkan sonuç da bunu doğrulamaktadır. Politik görüşleri nedeniyle OHAL öncesinde de çeşitli baskılarla karşılaşan akademisyenler, OHAL döneminde % 5 oranında daha çok hak ihlali yaşadıklarını belirtmişlerdir. Türkiye’de neredeyse her iki akademisyenden biri (% 42) OHAL döneminde politik görüşleri nedeniyle akademik özgürlüklerinin ihlal edildiğini düşünmektedir! (Bakınız *Tablo 27*)

Tablo 27: Akademinin “Ötekileri” ve Hak İhlalleri

Akademik Ötekileri ve Hak İhlallerinin “Nedenleri”	OHAL öncesi	OHAL dönemi
Politik görüşlerim nedeniyle akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	113 (% 37)	134 (% 42)
Çalışma alanımdan dolayı akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	62 (% 20)	86 (% 27)
Basın, sosyal medya vb. aracılığıyla görüş beyanında bulunduğum için akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	53 (% 18)	67 (% 21)
Cinsiyetim nedeniyle akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	48 (% 16)	56 (% 17)
Dinsel kimliğim nedeniyle akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	29 (%10)	34 (%11)
Etnik kimliğim nedeniyle akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	24 (%8)	26 (%8)
Cinsel yönelimim nedeniyle akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	1 (% -)	2 (% -)
Bedensel engellilik durumum nedeniyle akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	1 (% -)	1 (% -)
Akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşayan birini kişisel olarak tanıyorum.	219 (% 73)	272 (% 85)

Akademisyenler etnik kimlikleri nedeniyle de hak ihlallerine uğramaktadırlar. Hem OHAL’den önce hem de OHAL döneminde görüşülen akademisyenlerin % 8’i etnik kimlikleri nedeniyle hak ihlaline uğradıklarını düşünmektedir. Akademisyenler özellikle

hassas konularda görüşlerini ve kimi zaman da kimliklerini dile getirememektedirler. Aşağıdaki alıntılar, anket formundaki açık uçlu sorulara verilen yanıtlardan derlenmiştir:

Politik/etnik/dinsel görüşlerimin açıklanması sürecinde ciddi anlamda sıkıntılar yaşıyorum (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Ankara)

Dini ve kültürel konularda ders hazırlarken ve yayın hazırlarken kendimi baskı altında hissediyorum. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Ankara)

Dinsel kimliğimi ve politik görüşlerimi açıkça söyleyemiyorum. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Samsun)

Şu anda içinde bulunduğumuz akademik ortamda etnik kimliğim, ideolojik duruşumdan dolayı düşüncelerimi ifade edemiyorum ve çalışmak istediğim konulara giremiyorum. (Anket, İstifa Etmiş, Devlet Üni. Adana)

OHAL sonrasında ideolojik baskının daha belirginleştiğini düşünüyorum. Bu nedenle dini ve politik farklılıklarımı ifade etmiyor, kendimi gizliyorum. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Ankara)

Aşağıdaki ifadeler de akademisyenlerin farklı veya eleştirel politik görüşleri nedeniyle yaşadıkları hak ihlallerini örneklemektedir:

Sol kimliğim nedeniyle profesörlük kadrosuna bir yıl gecikmeli atandım. Çalıştığım üniversitede barış imzacısı arkadaşlarım ihraç edildi. Sol ve politik görüşlü kişilerden itaatkâr olmadığı için kadro alamayan doktorasını tamamlamış meslektaşım var. Akademik yeterliliğine rağmen doktor öğretim kadrosuna ısrarla ataması yapılmıyor. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Eskişehir)

Etnik kimliğim, politik görüşüm ve hükümete karşı eleştirel tavrım nedeniyle tehdit edildim. Derse girmem engellendi. Sözleşmemin uzatılmayacağı tehdidi altındayım. Akademik çalışma alanlarımı değiştirmemem halinde kesinlikle yayın yapamıyorum, ulusal ve uluslararası bilimsel toplantı, proje, araştırmaya katılamıyorum. Pozitif hukuk (mevzuat incelemesi) dışında politik, tarihi veçheleri de olan akademik konularda çalışmamam telkin edildi. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Ankara)

Politik görüşlerim ve bölümümün genel politik tutumu yüzünden genel olarak sakıncalı görülüyorduk. Bu da hak ve özgürlükler konusunda aleyhimize işliyordu, kadro vs. taleplerimiz göz ardı edildi. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., İzmir)

Akademisyenlerin farklı politik görüşleri nedeniyle hak ihlaline uğramalarıyla yakından ilişkili bir diğer mesele, OHAL’de Türkiye’de ifade özgürlüğünün “can çekiştiğinin”⁸⁴ göstergelerinden biri olarak basın, sosyal medya veya başka kanallarla görüş beyan etmenin kişiyi hak ihlallerine açık hale getirmesidir. OHAL’den önce başlayan ve Barış İçin Akademisyenler Bildirisi’ne imza atan akademisyenler üzerinde kurulan baskı ve OHAL döneminde bu baskının aldığı biçimler Türkiye’de muhalif kabul edilen görüşleri beyan etmenin bedelini göstermektedir: tehdit edilme, hedef gösterilme, meslekten atılma, hapsedilme...⁸⁵ Ankete katılan akademisyenlerin % 18’i OHAL öncesinde ve % 21’i de OHAL döneminde görüşlerini açıkladığı için akademik özgürlükler alanında hak ihlaline uğradığını belirtmiştir (Bakınız *Tablo 27*). Daha önce de belirtildiği gibi bu durum akademisyenlerin üçte birinin sosyal medyayı kullanmaktan vazgeçmesine neden olmuştur. Akademisyenlerin % 73’ü OHAL döneminde sosyal medya paylaşımlarını azaltmıştır. % 84’ü bu paylaşımlar nedeniyle başlarına bir şey geleceğinden endişe eder olmuştur (Bakınız *Tablo 14*). Akademisyenler bu endişelerinde haksız değildir, zira görüldüğü üzere Türkiye’de medya yoluyla görüş beyan eden her beş akademisyenden birinin akademik özgürlüğü ihlal edilmektedir! (Bakınız *Tablo 27*)

Akademisyenler OHAL döneminde politik görüşleri veya akademik çalışmalarının (yayınlar, ders içeriği, sınıf içi tartışma, sınav soruları, konferans-seminer, araştırma projesi vb.) içeriğinin eleştirel, hassas ya da sakıncalı bulunması nedeniyle sadece iş yerlerinde idari soruşturma ve baskılarla veya genel olarak tehditlerle karşılaşmakla kalmamış aynı zamanda adli kovuşturmayla uğramış ve adli cezalara da çarptırılmışlardır. Akademisyenlerin bu konudaki yanıtları *Tablo 28*’de sunulmaktadır. Tabloda görüldüğü üzere akademisyenlerin %7’si OHAL öncesinde, %15’i de OHAL döneminde akademik faaliyetleri nedeniyle adli soruşturma geçirmiştir. Anketin gerçekleştirildiği dönemde akademisyenlerin % 2’si adli cezalara çarptırıldığını belirtmiştir.

---

⁸⁴ Akdeniz ve Altıparmak, a.g.e..

⁸⁵ Barış İçin Akademisyenler (2019) “Barış için Akademisyenlere Yönelik Hak İhlalleri”, <https://barisicinakademisyenler.net/node/314>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019). OHAL sürecinin akademik özgürlük ve özerklik üzerinde yarattığı etkiyi tekil vakalarla tespit eden raporlar için bakınız: Bilim Akademisi (2017), “Bilim Akademisi AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLER Raporu: 2016-2017”, <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2017/07/bilim-akademisi-akademik-ozgurlukler-raporu-2016-2017-agustos-9.pdf>, (Erişim Tarihi Ekim 2019); Bilim Akademisi (2018), “Bilim Akademisi AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLER Raporu: 2017-2018”, <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2018/10/8-ekim-akademik-ozgurluk-raporu-2017-18.pdf>, (Erişim Tarihi Ekim 2019), Bilimler Akademisi (2019), “Bilim Akademisi AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLER Raporu: 2018-2019”, <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2019/09/2018-19-bilim-akademisi-akademik-ozgurluk-raporu-23-eylul-2019.pdf>, (Erişim Tarihi Ekim 2019). Barış İçin Akademisyenler vakasına ilişkin bir belgeleme çalışması için bakınız: TİHV Akademi (2019) *Barış İçin Akademisyenler Vakasının Kısa Tarihi*, <https://www.tihvakademi.org/wp-content/uploads/2019/03/Barisicinakademisyenlervakasi.pdf>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

Türkiye’de akademik araştırmaların içeriğine, kapsamına yönelik baskılar akademi içi mekanizmalar aracılığıyla uygulamaya koyulmanın ötesine geçip ceza davalarına, adli soruştırmalara da dönüşmektedir. Bu konuda en çok bilinen iki vaka halkı da doğrudan ilgilendiren araştırma sonuçlarını kamuoyuna açıkladıkları için Prof. Onur Hamzaoğlu ve Dr. Bülent Şık’a dava açılmasıdır. Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Onur Hamzaoğlu, OHAL’den önce, Kocaeli’nin Dilovası ve Kandıra ilçelerinde hava kirliliği ve biyolojik materyallerle ilgili ölçüm sonuçlarını kamuoyuna açıkladığı için hakkında adli soruştırma başlatılıp yargılanması için üniversitesinden izin istenmiştir. Soruştırma sonucunda araştırmasının sonucunu yayınladığı için üniversite yönetimi ve belediye başkanının hedef aldığı Onur Hamzaoğlu’nun yargılanamayacağı hükme bağlanmıştır.⁸⁶ Dr. Bülent Şık ise araştırma ekibinde bulunduğu Sağlık Bakanlığı tarafından yürütölen bir araştırma projesinin sonuçlarını kamuoyu ile paylaştığı için OHAL döneminde yargılanmaya başlanmıştır.⁸⁷ Bu iki bilindik vaka akademik özgürlüğün bizzat hukuk kullanılarak keyfi bir biçimde ne denli ihlal edildiğinin apaçık örnekleridir.

Tablo 28: Akademik Etkinlikleri Nedeniyle Adli İşlemlerle Karşılaşan Akademisyenler

Adli İşlemler	OHAL Öncesi	OHAL Dönemi
Adli Soruştırma Geçirme	20 (% 7)	49 (% 15)
Adli Cezaya Çarptırılma	1 (% -)	7 (% 2)

Anket sonuçları, bu raporda daha önce de değinilen ve Türkiye’de akademik çalışmaların geleceği açısından çok ciddi bir tehdidi de ortaya koymaktadır. Türkiye’de muhalif olmanın ve bunu beyan etmenin yanı sıra, belirli çalışma alanlarında çalışmak da akademisyenlerin hak ihlaline uğramalarına neden olmaktadır. Araştırmaya katılan her beş akademisyenden biri OHAL öncesinde çalışma alanı nedeniyle akademik özgürlüklerinin ihlal edildiğini düşünmektedir. Bu oran OHAL döneminde % 7’lik bir artış göstermiş ve % 27’ye çıkmıştır (Bakınız *Tablo 27*). Özellikle OHAL sonrasında devlet memurluğuna atanmadan önce ya da akademisyenler kadrolarına yeniden atanırken aday hakkında yapılan, adayın önceki çalışmalarından sosyal medya paylaşımlarına kadar tüm fiillerini kontrol eden

⁸⁶ Mustafa Sütlaş (2011) “Yalnız "Onur"u yargılamak yetmez!..”, bianet, <https://m.bianet.org/bianet/toplum/130085-yalniz-onur-u-yargilamak-yetmez>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

⁸⁷ T24 (2019) “Kanser raporunu açıkladığı için yargılanan Bülent Şık’ın davasında ilk duruşma: "Bir bilim insanı şirketlere veya kurumlara değil öncelikle topluma karşı sorumludur", <https://t24.com.tr/haber/kanser-raporunu-acikladigi-icin-12-yil-hapsi-istenen-bulent-sik-in-durusmasi-bugun,807299>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

ve hükümete muhalif olanların memur olmasının önüne geçen güvenlik soruşturmaları, akademisyenleri hassas ya da sakıncalı kabul edilebilecek çalışma konularını ele almaktan alıkoymaktadır. Bu nedenle akademik kariyerlerinin başındaki genç akademisyenler, akademik geleceklerini düşünerek daha baştan bazı çalışma alanlarından/konularından uzak durmakta, bazı akademisyenler belirli bir süreliğine istedikleri alanda çalışma yapmayı ertelemekte bazıları da (akademisyenlerin % 12'si) raporda daha önce de belirtildiği üzere hissettiği baskılar nedeniyle çalışma konularını değiştirmeyi düşünmektedir:

Şu anda üniversitelerin hepsinde, devlet ya da vakıf, tüm üniversitelerde, bilhassa sosyal bilimcilerin önemli bir baskı altında olduklarını ve konularını seçerken son derece dikkatli davranmak zorunda olduklarını düşünüyorum. ... ihraç edilerek bu süreci en keskin biçimde deneyimleyen akademisyenlerin yanında içeride kalanların da özgürce çalışmadığı, her adımında dikkatli olması gereken bir dönemden geçiyoruz. Böyle bir dönemde çalışma konularında kısırlaştığımı ve yeni konular için isteksiz olduğumu söyleyebilirim. Mesleğimi çok severek ve isteyerek seçmiş ve bu meslekte olduğum için kendimi şanslı sayan biriydim fakat bu dönemde yaptığım işe saygımın oldukça azaldığını ifade etmeliyim. (Anket, Öğretim Üyesi, Vakıf Üni., İstanbul)

Antropoloji alanında doktora yapmayı hedeflediğim için başvurularımı yaparken araştırmak istediğim bir konu belirlemem gerekti. Konuyu belirlerken dikkatli davrandım ve başımı belaya sokmayacak (hükümet tarafından baskıya uğramayacak, kısıtlanmayacak) bir alan belirlemeye özen gösterdim. Henüz akademik hayatımın en önemli evresine atılmadan bunları hesaba katıyor olmak özgürlüğümün ihlal edildiğine işaret ediyor. (Anket, Öğretim Elemanı, Vakıf Üni., İstanbul)

Akademik personellerin işe alım sürecinde güvenlik soruşturmasından geçme zorunluluğu akademik özgürlüğü kısıtlayıcı bir uygulama. Sırf bu soruşturmaya girmekten kaçınmak için akademik çalışmalarını hayata geçiremeyen insanlar var. (Anket, Öğretim Elemanı, Vakıf Üni., İstanbul)

Mesleğe giriş ve yeniden atanma sürecindeki güvenlik soruşturmaları, bir kere daha tekrar etmek gerekirse, Türkiye'de akademik bilgi üretimi için çok ciddi bir tehdide dönüşmüş durumda. Öyle ki Anayasa'nın 130. Maddesinde yer alan "Üniversiteler ile öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunabilirler." ifadesiyle formüle edilen bilimsel araştırma ve yayın yapma özgürlüğünün yine OHAL sonrasında yapılan yasal düzenlemeyle fiilen ihlal edildiği söylenebilir.

Cinsiyet ayrımcılığı da Türkiye'de ve dünyada akademinin temel sorunları arasında yer almaktadır. Sadece 2019 yılının ilk aylarında Türkiye üniversitelerinde yaşanan ve kadınları

hedef alan taciz, tecavüz ve cinayetler⁸⁸ Türkiye için durumun vahametini göstermektedir. Araştırmaya katılan her beş akademisyenden biri de (% 20), OHAL öncesi ve sonrasında cinsiyeti nedeniyle akademik özgürlükler alanında hak ihlaline uğradığını düşünmektedir (Bakınız Tablo 27). Durum bu iken, üniversitelerce kabul edilen ve üniversitelere cinsiyet ayrımcılığıyla mücadele etme görevi yükleyen “Yükseköğretim Kurumları Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi”nin YÖK tarafından web sitesinden kaldırılması ve ilgili projenin durdurulmuş olması Türkiye’de zaten sağlanamayan cinsiyet eşitliğinin önüne yeni bariyerler koyacaktır.⁸⁹

Araştırmaya katılan kadın akademisyenler erkeklere göre daha çok mobbinge maruz kaldıklarını, özel yaşamlarının sorgulandığını, çalışmalarının değersizleştirildiğini, erkek meslektaşlarına göre daha çok iş yüküyle baş etmek zorunda olduklarını belirtmişlerdir:

Taşra üniversitesinde feminist bekar bir kadın olarak çok çeşitli engelleme ve yıldırma yaşıyorum. Genelde arkamdan karalama kampanyalarıyla çalışmalarım değersizleştirilmesi ya da zorluklar çıkarılması şeklinde oluyor. Gündelik hayatımda takip ediliyorum, ahlak normlarına göre. Ama bu OHAL’e özgü değil. (Anket, Öğretim Üyesi, Van)

OHAL öncesi ve sonrasında akademide erkek egemen bir baskı olduğunu düşünüyorum. Kadınların akademik çalışmalarını küçük görme gibi. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Ankara)

Çalışma alanı devletin resmi ideolojisiyle uyuşmayan alanlarda, kadın ve Kürt olduğumdan dolayı yaşadığım ayrımcılık OHAL öncesinde de mevcuttu. OHAL döneminde bu daha da arttı. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Ankara)

Bekar ve genç bir kadın olduğum için iş görüşmelerinde, kimle yaşayacağım soruldu! (Anket, Öğretim Üyesi, Vakıf Üni., Ankara)

⁸⁸ Kadınların toplumda maruz kaldığı sistematik ayrımcılığın ve uğradıkları saldırıların akademik en elim örneği kuşkusuz akademisyen Ceren Damar’ın kopya çektiğini tespit edip hakkında işlem yaptığı öğrencisi tarafından öldürülmesidir; Fundanur Öztürk (2019) “Ceren Damar cinayeti: Zanlının kopya çekmekten aldığı ilk ceza değil”, BBC Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-46758890>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019). Veteriner hekim Ç. B.’nin kendisine tecavüz ettiği gerekçesiyle Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi öğretim üyesi Hasan Bilgili’yi polise şikâyet etmesinden sonra, Bilgili’nin daha önce öğrencileri tarafından cinsel taciz suçlamasıyla üniversite yönetimine şikâyet edildiği ortaya çıkmıştı. Tecavüz suçlamasından sonra tutuklanan Profesör Bilgili bir süre sonra tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılmış ve üniversitedeki görevinden emekli olmuştur; Odatv (2019) “O gün gereken yapılıyorsa bugün tecavüz olmayacaktı”, <https://odatv.com/o-gun-gereken-yapilsaydi-bugun-tecavuz-olmayacakti-18061923.html>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019). Üniversitede yaşanan çok sayıda taciz olayından kamuoyuna yansıyan sonuncusunda öğrencilerini taciz ettiği anlaşılan Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi öğretim elemanı M. Ö. T.’nin üniversitedeki görevine son verilmiştir; Sözcü (2019) “Taciz iddialarıyla gündeme gelen öğretim görevlisi kamu görevinden çıkarıldı”, <https://www.sozcu.com.tr/2019/egitim/taciz-iddialariyla-gundeme-gelen-ogretim-gorevlisi-kamu-gorevinden-cikarildi-5395046/>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019).

⁸⁹ bianet (2019) “YÖK’ün Kaldırdığı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi”, <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/205680-yok-un-kaldirdigi-toplumsal-cinsiyet-esitligi-tutum-belgesi>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019).

Gerek OHAL döneminde, önce ya da sonra “kadın” olmam gerekçesiyle hak ihlalleriyle karşılaştığımı düşünüyorum. OHAL süresince daha yoğun olduğunu söylemek mümkün. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Karadeniz Bölgesi)

Görev sürem uzatılmak istenmedi. 6 aylık uzatıldı. Sendikal farklılıklar nedeniyle. “Zaten yalnız bir kadınsın, dikkat et” dendi o zamanki bölüm başkanı tarafından! (Anket, Öğretim Üyesi., Devlet Üni., İstanbul)

Kadınların üzerindeki baskının arttığını düşünüyorum. ... Erkek araştırma görevlisinden farklı olarak iş yükü üstlenmem istendi. İşe geliş-gidiş saatleri konusunda 1-2 defa geç kaldığımda uyarıldım, kadro güvencem gözetilmedi, iş yükümüzü hafifletmek konusunda önlemler alınmadı. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., İstanbul)

Yalnızca kadın olmam. Aslında ideolojik görüşüm nedeniyle de çokça ayrımcılığa uğradım ama sistem içerisindeki denge bunun en azından mobbing derecesine gelmesini önliyordu. OHAL sonrası şiddetli baskı ve mobbing görüyorum. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., İstanbul)

Yalnızca OHAL dönemine özgü olmamakla birlikte OHAL döneminin de getirdiği - arttırdığı- baskı ortamı ile birlikte, kadın bir akademisyen olmanın, “muhalif” olarak adlandırılmanın ve çevremdeki insanların akademik özgürlüklerden yoksun bırakılmasının zorlayıcı boyutlara eriştiğini düşünüyorum. (Anket, Öğretim Elemanı, Vakıf Üni., İstanbul)

Kadın akademisyenlerin daimî bir OHAL sürecinde olduğunu düşünüyorum. Akademide erkek tahakkümü altında ve en önemlisi erkeklerin deneyimlerine, yaşam biçimlerine uygun çalışma ortamları ve performans değerlendirmeleri ortasında çırpınıyoruz. Bunun sonuçlarıysa son zamanlarda görünür olmaya başlayan şiddettir. Dolayısıyla cinsiyet eşitliği sağlanmadıkça hiçbir şekilde akademik özgürlükten bahsetmek olanaklı olmayacaktır. (Anket, Öğretim Elemanı, Vakıf Üni., İstanbul)

Üniversitelerde yöneticilerin büyük bir çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır. Kadınlar özellikle yönetim kademlerine gelme ya da karar alma süreçlerine katılma konusunda da çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Bir akademisyen kadın olduğu için bu konuda yaşadığı ayrımcılığı şöyle aktarmıştır:

- *Ders programlarının oluşturulması, kadro isteği gibi kurum içi karar alma süreçlerine ne düzeyde katılıyorsunuz? Katılabiliyor musunuz?*

- Valla hiç katmıyorlar. Bir kere bir kadın olduğum için. İkincisi batıdan geldiğim için çok şey. OHAL dönemi değil sadece. Hep öyle. Hem cinsiyetçi hem de kültürel bir dışlama var. ... Önce cinsiyetim dolayısıyla sonra batılı olduğum için ve üçüncü olarak da ideolojik olarak benimle asla kesişemeyeceği için neredeyse hiçbir şeye katılamıyorum.

- *O işlerin hepsini erkekler mi yürütüyor?*

- Hep erkekler yürütür. O da sana payını söyler. Sen o payını alırsın ya da itiraz edersen de “agresif”, “cadi” falan gibi isimlerle yaftalanırsın. Ama bu OHAL’e özgü bir şey değil

o dokunun genel durumuydu. Ben barış sürecinde gittiğimde bu böyleydi. Anlatabiliyor muyum? OHAL öncesi ve OHAL sonrası diye keskin bir ayrım yok. Hep öyleydi ama şimdi güçleri arttıkça tabii ki hani işte inisiyatifleri, o iktidar alanları da arttıkça bunda daha fütursuz davranıyorlar. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Doğu Anadolu Bölgesi)

Bir kadın akademisyen kadınların akademideki erkek egemen düzenle mücadele etmeye, hak talep etmeye çalıştıklarında yaftalandıklarını bu sefer bir tür dışlanma veya mobbinge uğradıklarını ve bir süre sonra mücadeleden vazgeçtiklerini dile getirmişlerdir:

Ben tamamen zaten bırakmış durumdayım. “Ne hali varsa görsün!” durumundayım. Çünkü başta çok mücadelesini verdim. Muvaffak olamadım, yoruldu ve ben gördüğüm bütün arkadaşlarım da öyle oldu. Hepsi yoruldu ve kendine çekildi en nihayetinde. Çünkü müthiş bir yıpratma ve mobbinge karşılaşıyorsun. Seninle ilgili dediğim gibi en basitinden “agresif”, “histerik” hani böyle cinsiyetçi tüm şeyler, yaftalamalar yaygınlaştırılması ile birlikte ve bir karşında da duvar gibi bir hal var yani. Gidiyor bir şeye de ulaşmıyor yani. En son arkadaşın bir tanesi açıkça bölüm başkanı ile sıkıntısı vardı. Sıkıntısının hem işte böyle bir taciz falan gibi bir nedeni de vardı hem de adam kendi ikinci karısını, imam nikahlı ikinci karısını yüksek lisansa yerleştirmeye çalıştı usulsüz bir şekilde. Buna arkadaşım direndi. İşte o nedenle bir husumet doğdu falan filan gibi. Sonuçta fakültenin bu kadını koruması gerekiyor. ... Geçen işte adam şey “Ne kişiyor öyle” diye hakaret etti. Kahkahası ile ilgili. ... Yani böyle bir sürekli bir hakarete uğruyor bilmem ne falan. Yani bu adamın kesinlikle bu kadının bölüm başkanı olmaması gerekiyor. Maalesef bölüm başkanı oldu ve bu kadın onunla çalışmak zorunda. ... Verdiler. Hiç de zorunlu değillerdi vermek için ama verdiler. Yani gerçekten hani mücadele etsen de gerçekten hiçbir sonuca ulaşamıyorsun. Yani bir dekan yardımcısının kadın olması için defalarca görüştük. Hiçbir kadın yönetici yok hiç. Hep erkek. Yani şuradan giriyor şuradan çıkıyor. Hiçbir gücün yok. Hiçbir etkin yok. Yani şey yapamıyorsun. Onu fark ettim yani. Benim türüm hocalar bir 2 yıl 3 yıl bir mücadele veriyorlar ve hepsi “histerik, asabi” bana da söylendi. “Asabi, sorunlu, sorun çıkartan, cadı” yaftalarını yiyorlar ondan sonra da yoruluyorlar ve geri çekiliyorlar. Hepsi aynı oldu yani. Ben de şimdi öyle oldu. Ne haliniz varsa görün. Bana bulaşmayın ben de size bulaşmayayım durumuna ne yazık ki geldim. Çünkü çok yalnızız. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., Doğu Anadolu Bölgesi)

Cinsiyet eşitsizliğinin yanı sıra akademisyenlerin dinsel kimliği veya inancı da hak ihlallerine neden olabilmektedir. OHAL öncesi veya sonrası fark etmeksizin her on akademisyenden biri dinsel kimlikleri veya inançları nedeniyle akademik özgürlüklerinin kısıtlandığını düşünmektedir. Akademisyenler Müslümanlık dışındaki bir dine mensup oldukları, inançsız oldukları, Alevi oldukları veya dini pratikleri yerine getirmedikleri için hak ihlaline uğramışlardır. Bu ihlal kimi zaman sosyal dışlanma şeklinde olabileceği gibi kimi zaman da dini inançları nedeniyle işe alınmama şeklinde de olabilmiştir:

Kadın olmamdan dolayı dinsel kimliğim aynı olduğu halde başörtüsü takmamam ve sosyal iletişim kurabilmem nedeniyle çevredekilerle kısıtlılık yaşıyorum. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni. Diyarbakır)

Devlet üniversitelerinde iş bulamadım. Başvurduğum devlet üniversitesi yetkilileri yeterince dindar olmadığımı düşündüler. (Anket, Öğretim Üyesi, Vakıf Üni., İstanbul)

Araştırmada akademik özgürlükler alanında yaşanan hak ihlallerinin yaygınlığına dair bir fikir edinmek adına akademisyenlere akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşayan birini kişisel olarak tanıyıp tanımadıkları da sorulmuştur. Akademisyenlerin büyük bir çoğunluğu -% 73'ü- OHAL öncesinde böyle birini kişisel olarak tanıdıklarını dile getirmişlerdir. Ancak bu oran OHAL döneminde %12'lik bir oranla artmış ve akademisyenlerin % 85'i OHAL döneminde akademik özgürlükleri ihlal edilen birini kişisel olarak tanıdığını belirtmiştir. Bu rakamlar Türkiye üniversitelerinde akademik hak ihlallerinin OHAL döneminde ciddi bir artış göstermekle birlikte ne yazık ki OHAL öncesinde de oldukça yaygın olduğunu göstermektedir.

VII. AKADEMİSYENLER OHAL'İ DEĞERLENDİRİYOR: OHAL'İN AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLERE ETKİSİ VE ÜNİVERSİTELERİN GELECEĞİ

Araştırma kapsamında akademisyenlere OHAL dönemini akademik özgürlükler açısından değerlendirmelerini isteyen “Sizce OHAL döneminde Türkiye’de akademik özgürlükleri etkileyen en önemli uygulama nedir?” sorusu sorulmuştur. Bu soruyu ankete katılan 331 akademisyenin % 88’i (290 akademisyen) yanıtlamıştır. Bu yanıtlar iki ayrı biçimde analiz edilmiştir. Öncelikle bu yanıtlarda akademisyenler tarafından sıralanan yanıtlar kategorize edilmiş ve yanıtlara çoklu kodlama yapılarak niceliksel bir dağılım çıkarılmıştır. Aşağıda sunulan tablo bu dağılımı göstermektedir.

Tablo 29: Akademisyenlere Göre OHAL Döneminin Akademik Özgürlükleri Etkileyen En Temel Uygulamaları veya Sonuçları

OHAL Döneminde Akademik Özgürlükleri Etkileyen Uygulamalar	Sayı
KHK’lar ve İhraçlar	211
İşten Atılma/İşten Çıkarılma	47
Yargılamalar/Davalar/Yargı Bağımsızlığının Olmaması/ Yargısız İnfaz/Hukukun Aşınması	46
Düşünce ve İfade Özgürlüğü Üzerindeki Baskı ve Engellemeler	39
Soruşturma/lar	34
Baskı/Baskı Ortamı	33
Korku/Korku Ortamı	30
BİMER-CİMER’e Şikayetler	29
Ata(n)ma Süreçlerine İlişkin Sorunlar	27
Kısıtla(n)ma	21
Sansür-Otosansür	21
Uzaklaştırılma	18
Yöneticilerin Yetkilerinin Arttırılması	15
Mobbing	12
Rektör/Yönetici Atama Süreçleri	12
YÖK	10
Tehdit/ler	6
Yöneticilerin Keyfi Uygulamaları	6

Akademisyenlerin açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlar ayrıca Nvivo programı aracılığıyla da incelenmiş ve bu yanıtlarda en az 3 harfli sözcüklerin tekrarlanma sıklığına bakılmıştır. Aşağıdaki kelime bulutu, akademisyenlerin soruya verdikleri yanıtlarda en az üç harfli olup en sık tekrarlanan 50 sözcüğü göstermektedir:

Şekil 12: Kelime Bulutu -Akademisyenlere Göre OHAL Döneminde Akademik Özgürlükleri En Çok Etkileyen Uygulamalar

Araştırmanın, raporunun önceki bölümlerinde ele alınan kapalı uçlu soruların sonuçlarıyla da uyumlu bir şekilde, akademisyenlere göre OHAL'in akademik özgürlükler üzerindeki en büyük etkisi iş güvencesinin yok edilmesidir. Açık uçlu soruyu yanıtlayan akademisyenlerin % 73'ü (290 akademisyenin 211'i) KHK'ler ve ihraçların OHAL döneminde akademik özgürlüklere en çok zarar veren uygulamalar olduğunu düşünmektedir (Bakınız Tablo 29). Hem Tablo 29 hem de Şekil 12 incelendiğinde, akademisyenlere göre KHK ile işten çıkarmaların yanı sıra açılan davalar, hukuk ve yargılama süreçlerine duyulan güvenin azalması, her alanda düşünce ve ifade özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar, görevden uzaklaştırmalar, kadrolara atanma süreçlerinde yaşanan sorunlar, BİMER-CİMER şikayetleri, yöneticilerin artan yetkileri, keyfi uygulamaları ve tüm bunların sonucunda oluşan baskı ve

korku ortamı OHAL döneminde üniversitelerde akademik özgürlüklerin önündeki en büyük engellerdir. Akademisyenler içinde yaşadıkları durumu “korku iklimi”, “korku kültürü”, “korku rejimi”, “korku atmosferi”, “korku imparatorluğu”, “korku dalgası” olarak tanımlamışlardır. Bir akademisyen OHAL’in akademik özgürlükler üzerindeki en büyük etkisini şu cümleyle özetlemiştir: “Özel bir uygulamadan çok bir bütün olarak korku ve endişe rejimi” (Anket, Profesör, Devlet Üni., Ankara). Aşağıdaki alıntılar akademisyenlerin anketin açık uçlu sorularına verdikleri yanıtlarda bu konuya değinen ifadeleridir:

Korkuya dayalı bir siyasi, toplumsal ve kurumsal iklim zihnimdeki her türlü üretimi son derece sınırlayıcı bir duruma soktu. OHAL’den önce korkuya dayalı politik ve toplumsal iklim zaten vardı. OHAL ile öylesine dayanılmaz bir durum aldı ki... Akademik, toplumsal anlamda kısımlar zaten vardı ancak daha vahşi bir duruma sokuldu. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Eskişehir)

Üniversiteye hâkim olan anti-demokratik işleyiş ve korku iklimi. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., İstanbul)

Korku halinin topluma ve üniversiteye egemenliği... (Anket, Öğretim Üyesi, Vakıf Üni., İstanbul)

OHAL süreci ... yarattığı kutuplaşma ve korku imparatorluğuyla uzun bir süreci etkisi altına almış ve geleceğe dair umutların azalmasına yol açmıştır. (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., İzmir)

Güvenlik soruşturmaları, tepeden inme idari kararlar altında oluşan keyfi kadrolaşma, korku iklimi, sessizleşme. (Anket, Öğretim Üyesi, Vakıf Üni. İstanbul)

(*KHK’lar*) bir sürece yayıldığı için kaygı ve korku süregelen kılındı ve bir korku iklimi yaratıldı. Ardından Türkiye’de siyasetin, hukukun, sağlığın ve eğitimin tümünden rasyonel akıldan, vicdandan, uzaklaşması. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., İstanbul)

Özellikle sosyal bilimler alanında akademik özgürlükler radikal bir şekilde askıya alındı. İhraç edilme, soruşturmaya uğrama korkuları bu süreçte etkili oluyor. Hiçbir akademisyen kendisini güvenli hissetmemesinden çalışma yapamaz oldu. Hatta mevcut iktidara yakın olanlar bile iktidarın değişen tutumlarını tedirgin bir halde izler hale geldi ki yanlış bir şey yapmayalım diye. (Anket, Öğretim Üyesi, Devlet Üni. İzmir)

KHK ile üniversitelerden akademisyenlerin atılması-atılmayanların ise her an atılacakları korkusuyla işlerini yapamaması, ders içeriklerinin sansüre uğraması (hocaların şikâyet edilmekten korkup oto-sansür uygulaması) (Anket, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Ankara)

Türkiye’de akademisyenler OHAL döneminde KHK ile işten atılma, güvenlik soruşturmasından geçirilme, işten çıkarılma, idari soruşturmaya uğrama, dava edilme,

öğrenciler tarafından şikâyet edilme, meslektaşları tarafından uyarılma, sorgulanma, dışlanma korkularıyla veya can güvenliklerinden endişe ettikleri için derslerinde, yayınlarında, katıldıkları akademik etkinliklerde, yürüttükleri araştırma ve tezlerde oto-sansür uygulamak zorunda kalmış, “hizaya” sokulmuştur:

Hiza. Herkes birkaç tık sağa kayd. Herkes kendi kariyerine psikolojik olarak da sosyolojik olarak da yoğunlaşıyor bundan sonra. Hele şimdi böyle katmer katmer bunun üzerine o regülasyonlar da gelince, işte rektör atamasının dışarıdan yapılması, bir ay bekleme, norm kadronun cenderesi, yeni anabilim dallarını kabul edecek mi? Yani her şey merkeze bağlandığı için bu bir fizik kuralı, sen onu oraya bağladığın zaman bütün partiküller de hizaya geliyor yani. (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., İstanbul)

Akademi sessizleşmiş ve en önemlisi de yaşadığı ülkenin sorunlarına tepkisizleşmiştir:

Olmamış gibi davranma hali çok baskındı. Aslında normalde benimle, yani konuşabileceği insanlar varken konuşmama. Belirli bir tonda konuşacakken sözünü, dilini bağlama, sözünü sakınma. Yokmuş gibi davranma, olmamış gibi davranma ya da konuyu kapatma. “Evet, yani ama”, hop konu kapatma gibi anlatabildim mi? Bunlar ya da ne diyeyim işte yani olmamış gibi davranma işte. Bu açıklayan cümlelerden bir tanesi bu: Yokmuş, yok saymak. “Sanki olmadı öyle bir şey” deme. Görmezden gelme. Bu sadece akademik şey yani bir grup üniversite öğretim elemanının üniversite sistemi dışında kalmasında değil, Türkiye gündemindeki herhangi bir konudan söz ediyorum. En son geçen hafta, iki hafta önceki Damar, Ceren Damar vakası. Ceren Damar vakasını dahi kadın olma kimliği etrafında dahi konuşamama. Bundan söz ediyorum. Anlatabildim mi? Konuşamama, bunu gündem yapamama halinden söz ediyorum. ... Çok meşru bir şeye kendi tepkisini gösterebilme refleksini ortadan kaldırma. (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Tekirdağ)

Akademisyenler OHAL döneminde üniversitelerin akademik özgürlükler alanında büyük bir darbe aldığı konusunda hemfikirdir ve genel olarak Türkiye’de akademinin geleceği konusunda oldukça karamsardır. Kısa süren OHAL döneminde oluşan tahribatın uzun yıllar düzelemeyeceği konusunda ortaklaşmışlardır. Aşağıdaki ifadeler kendileriyle görüşme gerçekleştirilen akademisyenlerin “Türkiye’de üniversitelerin geleceği konusunda ne düşünüyorsunuz? Üniversitenin geleceğini nasıl görüyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlardan alınan örneklerdir:

Kötü görüyorum. Bu söyleyeceğim bilimsel ya da akademik bir analiz olmayacak ama müthiş bir karakersizlik, karakter aşınması yuvası olduğunu düşünüyorum Türkiye üniversitelerinin akademisyenler açısından. Biraz önce söylediğim sinme meselesi de bir karakter sorunuydu bizde de bunun olduğunu düşünüyorum. Evet hala dik durmaya,

eğilmemeye, bükülmemeye çalışıyoruz, belki bu dönemde bu da önemli bir şeydir, ama burası eğilen bükülen insanlar yuvası artık. O nedenle çok anlamlı bilimsel ya da fikri üretim yerleri olduğunu düşünmüyorum. (DG, Öğretim Üyesi, Devlet Üni., İstanbul)

Çok kötü şeyler düşünüyorum, yani şu anda maksat, sanıyorum, bir üniversitelerin sayısını çoğaltmak ve orada bir belirli bir ideolojik çizgiyi takip eden insanları hiçbir akademik nitelik gözetmeden istihdam etmek projesi var. Bir taraftan da bir şekilde geleneği olan, Ankara'da, İstanbul'da, İzmir'de kendi entelektüel geleneği olan üniversitelerin içini boşaltmak, dolayısıyla o geleneklerin adeta soyunu kırmak. İşte Ankara Üniversitesi'nde bunu gördük, Mülkiye'de gördük. Ege Üniversitesi'nde gördük vs. O geleneği devam ettiren isimler eğer artık üniversitede olmayacaksa ve bir taraftan da üniversitede akademisyen dediğimiz insan türü diğer mekânlarda herhangi bir akademik kriter gözetilmeden istihdam edilmiş insanlardan müteşekkil olacaksa Türkiye'de akademinin geleceği bence çok karanlık. (DG, Öğretim Üyesi, Vakıf Üni., İstanbul)

Yapılan görüşmelerde üniversitelerin artık akademik ilgi, merak ve bilgi üreten kurumlar olmaktan çıktığını, bu nedenle özgür akademik faaliyetin artık ancak üniversiteler dışında yapılabileceğini düşündüğünü ifade eden akademisyenler de olmuştur:

Kurumlar artık zombi gibiler. İçi tamamen boşalmış ama hala o idealleri yansıtıyorlar enkaz hâlinde. Ama orada değil, o kuruma takılmamız gerekir, ona ağlamamız gerekir. Yasını tutup geçmemiz gerekiyor. Halen o merak, o ancak kolektif bir faaliyetle, uzun vadeye baktığın zaman, zamanı durdurup başka zamanlara, mekânlara sıçrayarak yaptığın faaliyete hala inanıyorum. Meraka, bilime, bilgiye inanıyorum ama o bilginin ancak pratikle törpülenerek, muhataplarıyla, kendini de muhatap görüp törpülenerek olabildiğini düşünüyorum. ... İşte bu Dayanışma Akademileri, kooperatifler, yeni pedagojiler, bilgiyi yeni kamusallaştırma biçimleri, bunlara gittikçe yönelmeye başladım. Yani yeni bir form bulacağız. Artık eski formlar bitti. ... Yasını tutalım tamam ama ağlamamalıyız. ... Çıkmak lazım evden. Zaten bize de sağlıyorlar sağ olsunlar, atıldık yani. Bulacağız. ... Başka türlü bir şey kuracağız kendimize. (DG, Öğretim Elemanı Devlet Üni., İstanbul)

Birincisi genel olarak akademiden eleştirel düşünce tasfiye edildi. Ciddi gelenekler tasfiye edildi, yani bu geleneklerin bir sonraki kuşak öğrencilerle buluşmasının önüne ciddi bariyerler... Yani geri dönüldü diyelim, gene de arada ciddi bir şey oluştu. Hem tasfiye edilenler o birikimlerinden bir şekilde uzaklaştı, sürdürse de, akademideyken sürdürdüğü haliyle sürdürmedi, sürdüremedi. Ciddi bir şey... Uzun, belki uzun vadede çok daha şey, net göreceğimiz ağır sonuçları, ağır bedelleri oldu. ... Hani öbür tarafından bakarsak da akademi, üniversite kurumsallığı dışında canlandı. Dayanışma akademileri çıktı, yeni mecralar, hani kooperatifler kuruldu, dernekleşme çabaları oldu, halihazırda var olan dernekler yeniden, başka türlü aktive edilmeye uğraşılıyor. Başka türlü bir tartışma... Sokak akademileri kuruldu. ... Akademi hakikaten akademi anlamında yeniden canlandı, kurumsallığı itibarıyla olmasa bile, akademi anlamında yeniden canlandı ya da akademi fikri etrafındaki mücadelede başka bir canlanma oldu bence. Bu olumlu bir şey... Bunun da uzun vadede, orta ve uzun vadede güzel sonuçlarını görebiliriz. (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., Van)

Yapısal sorunlarla malul Türkiye yükseköğretim sisteminde meydana gelen en önemli yapısal kırılma anı YÖK'ün kurulması olarak düşünülebilir. YÖK üniversitesi 2000'li yılların başında yeni bir yapısal güzergâha sevk edilmiş, araştırma ve öğretimde performansın odağa alındığı bir şirketleşme sürecine girmiştir. Söz konusu yapısal dönüşüme üniversite içinden ve dışından yöneltilen itirazlar adım adım geriletilmiş, son olarak 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrası ilan edilen OHAL'de YÖK zihniyetinin ideal üniversite düzeninin önündeki tüm engellerin ortadan kaldırılması sağlanmıştır. Böylelikle büyük oranda şirket çalışanı haline getirilen öğretim elemanı ve icazet belgesi peşinde öğrenciler, bilimin asgari gereklerine yabancılaştırılmışlardır. Bilimsel faaliyette bulunmak isteyen az sayıdaki öğretim elemanı ve öğrenci ise gerek akademik uğraşlar bakımından gerekse yönetime katılım bakımından idari ve toplumsal baskılara maruz kalmaktadır. Neticede ortaya çıkan yapı, ekonomik ve siyasi çıkarları pahasına bilimsel faaliyeti çıkar gruplarının emrine amade kılan, bu nedenle de fiilen olanaksızlaştıranlar (hükümetler, belediyeler, iş çevreleri, şirketleşmeden nemalanan sivil toplum kuruluşları ve yarı-resmi kuruluşlar, YÖK ve üniversite bürokrasisi ile onların üniversitelerde çoğunluğu teşkil eden işbirlikçileri) için bile resmin giderek kararmasına yol açıyor. Çıkar gruplarının ekonomik ve siyasi çıkarları, kamusal ihtiyaçların ve yeni nesillerin ihtiyaçlarının önüne geçirilmektedir. Üniversite sistemi bu şebekelerin çıkarlarının gerektirdiği gibi yeniden biçimlendirilmekte, her fırsatta derinleştirilen korku atmosferi de buna zemin hazırlamaktadır.⁹⁰ Bu sürecin birincil muhatapları kuşkusuz öğrenciler, bilhassa da akademik faaliyetin odağında olan lisansüstü öğrencileridir. Bu çerçevede akademik faaliyetin önemli ayaklarından birini oluşturan lisansüstü eğitiminde yaşanan hak ihlallerinin tespit edilmesi, araştırma için zaruret arz etmekteydi. Son bölümde lisansüstü eğitimde yaşanan akademik özgürlük ihlallerine ilişkin bulgular ortaya koyulacaktır.

---

⁹⁰ Türkiye üniversitesinde, ne yazık ki, akademik özerklik ve özgürlüğün ihlal edilmesinin bütün biçimlerine sonu gelmez bir biçimde tanıklık edilebilmektedir. Akademik özerkliğin son ihlali, çoğu tasarım eğitimi veren 14 bölümün yetenek sınavıyla öğrenci almasına, bu alanda çalışan saygın akademisyenler, sanatçılar ve toplumun ilgili kesimlerinin itirazlarına rağmen YÖK tarafından son verilmesidir. YÖK, yapılan itirazlara izahı zor bir biçimde yetenek sınavıyla öğrenci almaya devam eden müzik ve resim bölümlerini örnek göstererek, yetenek sınavlarının kaldırılmadığı iddiasıyla yanıt vermiştir; Bülent Vardar (2019) "Sanat ve tasarım eğitiminde sonun başlangıcı mı?", *T24*, <https://t24.com.tr/yazarlar/bulent-varadar/sanat-ve-tasarim-egitiminde-sonun-baslangici-mi,24193>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019).

VIII. OHAL'DE LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİSİ OLMAK

Öğrenciler üniversitelerin ve akademinin en temel bileşenlerinden biridir. Türkiye’de akademik özgürlüğün OHAL dönemindeki durumunu anlamak için sadece akademisyenlerle değil, öğrencilerle de görüşmek ve onların OHAL’i nasıl deneyimlediklerini de görmek gerekir. Bu nedenle bu araştırmada, akademisyenlerin yanı sıra öğrencilerle de görüşülmüştür. Ancak araştırma bütçesinin kısıtlılığı nedeniyle araştırmaya tüm öğrenciler değil, sadece lisansüstü eğitim alan öğrenciler dahil edilmiştir. Araştırma kapsamında bu öğrencilerle (yüksek lisans veya doktora yapan öğrencilerle) anketler gerçekleştirilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi araştırmaya katılanların 91’i lisansüstü öğrencilerinden oluşmaktadır, ancak lisansüstü eğitimlerine devam eden araştırma görevlilerinin de (90 kişi) öğrencilerle ilgili soruları yanıtlamaları istenmiştir. Dolayısıyla öğrencilere ilişkin soruların 181 kişilik bir örneklem tarafından yanıtlanacağı varsayılmakla birlikte (Bakınız *Tablo 30*), lisansüstü eğitime devam eden 26 araştırma görevlisinin öğrencilere yönelik soruları yanıtlamadıkları veya yanıtlamak istemedikleri görülmüştür. Bu nedenle anketin bu bölümünde en fazla yanıtlanan soru OHAL sonrasına ilişkin soru için 156, OHAL öncesine ilişkin soru için ise 108 kişi tarafından yanıtlanmıştır. Soruların büyük bir bölümü şartlı soru olduğu için (OHAL öncesi ile sonrasına ilişkin sorularda OHAL öncesinde öğrenci olmayanların sadece OHAL dönemine ilişkin soruları yanıtlamaları istenmiştir, tez sürecine ilişkin soruları sadece tez aşamasındaki öğrencilerin yanıtlamaları istenmiştir vb.) rapor boyunca hak ihlallerine ilişkin genel tablo dışındaki tablolarda verilen yüzdelik oranlar, o soruya verilen yanıt sayısı üzerinden geçerli yüzdelerdir (*valid percent*).

Tablo 30: Anketin Öğrencilerle İlgili Örnekleme

Eğitim statüsü	Sayı
YL Öğrencisi	52
DR Öğrencisi	39
YL Öğrencisi (Araş. Gör.)	15
DR Öğrencisi (Araş. Gör.)	75
Toplam	181

Araştırma kapsamında OHAL'in akademik özgürlükler üzerindeki etkisini anlayabilmek üzere, bazı anket sorularında öğrencilerin OHAL öncesi ile OHAL dönemini karşılaştırmaları istenmiştir. Bu soruların yanıtlarında OHAL öncesi ile sonrası arasına ilişkin farklılık olup olmadığı parametrik olmayan testlerden Eşlenik Örneklem McNemar Testi ile test edilmiştir. Test sonucunda OHAL'in istatistiksel olarak anlamlı bir fark yarattığı yanıtlar tablolarda koyu puntolarla sunulmuştur.

Öğrenciler Lisansüstü Program Sınavlarına Güvenmiyor

Ankete katılan lisansüstü öğrencilere öncelikle lisansüstü eğitim programlarına giriş sınavlarıyla ilgili görüşleri ve akademisyen olmak isteyip istemedikleri sorulmuştur. *Tablo 31*'de görüldüğü üzere bu sorularda aynı zamanda OHAL öncesi ve OHAL dönemine ilişkin bir karşılaştırma yapmaları da istenmiştir. OHAL'in istatistiksel olarak anlamlı bir fark yarattığı yanıtlar koyu puntolarla sunulmuştur (Bakınız *Tablo 31*).

Tablo 31: Öğrencilerin Lisansüstü Programlara Giriş Sınavlarına İlişkin Görüşleri

Lisansüstü Programlara Giriş	OHAL Öncesi	OHAL Dönemi
Lisansüstü programlara alınırken sözlü sınavda politik görüşlerimi/etnik kökenimi/dini inanışlarımı/cinsel yönelimimi/engellilik durumumu vb. sorgulayan soru/larla karşılaştım.	12 (% 11)	12 (% 8)
Politik görüşleri/etnik kökenleri/dini inanışları/cinsel yönelimleri/cinsiyetleri/engellilik durumu vb. nedeniyle lisansüstü programlarına alınmayan birini tanıyorum.	38 (% 36)	57 (% 37)
Lisansüstü programlara girişlerde “torpil”in önemli bir etken olduğunu düşünüyorum.	64 (% 60)	107 (% 69)
Lisansüstü programlara “torpilli” olduğu için alınan birini tanıyorum.	57 (% 53)	79 (% 51)
Akademisyen olmayı istiyorum.	96 (% 91)	118 (% 77)

Öğrencilerin % 11'i OHAL öncesinde, % 8'i de OHAL döneminde lisansüstü programlara alınırken sözlü sınavlarda ayrımcı sorularla (politik görüşlerini, etnik kökenini,

dini inançlarını, cinsel yönelimini veya engellilik durumunu sorgulayan sorularla) karşılaştığını dile getirmiştir. Her iki dönem için de öğrencilerin üçte birinden fazlası (%36 ve %37'si) lisansüstü eğitim programlarına politik görüş, etnik köken, dini inanış, cinsel yönelim vb. nedenlerle ayrımcılık yapıldığı için alınmayan birini tanıdığını belirtmiştir. Öğrencilerin %64'ü OHAL öncesinde ve % 69'u da OHAL döneminde lisansüstü eğitim programlarına girebilmek için torpilin önemli bir etken olduğunu düşünmektedir. Öğrencilerin yarısından fazlası -OHAL öncesi için % 53'ü ve OHAL dönemi için de %51'i- bu programlara torpilli olduğu için alınan birini tanıdığını dile getirmiştir (Bakınız *Tablo 31*).

Bu sonuçlar lisansüstü programlara girerken torpilin etkili olup olmadığını veya öğrencilerin ayrımcılık yapılarak programlara alınıp alınmadığına ilişkin kesin kanıtlar sunmamakla birlikte, öğrencilerin önemli bir oranda lisansüstü programlara giriş sınavlarına güvenmediğini göstermektedir. Bu güvenin OHAL döneminde istatistiksel olarak da anlamlı bir biçimde azaldığı görülmektedir; öğrenciler OHAL döneminde lisansüstü eğitime kabulde torpilin % 9'luk bir oransal artışla daha etkili olduğunu düşünmektedir (Bakınız *Tablo 31*).

OHAL'in öğrenciler üzerindeki bir diğer olumsuz etkisi, lisansüstü öğrencilerini akademisyen olma isteğinden % 14'lük bir oranla uzaklaştırmasıdır. OHAL öncesinde lisansüstü öğrencilerin % 91'i akademisyen olmak isterken, OHAL döneminde bu oran % 77'ye düşmüştür.

Derslerde ve Yerleşkelerde Baskı Altındaki İfade Özgürlüğü

Daha önce de belirtildiği üzere akademik özgürlüklerin önemli bir parçası öğrencileri de kapsayacak şekilde, akademi üyelerinin eğitim, araştırma ve bilgi yayma pratiklerinde her tür baskıdan uzak olmalarıdır. Öğrenciler akademik faaliyetlerde (ders alırken, ödev ve araştırmalarında ve kampüslerde tartışırken) görüşlerini baskı altında olmadan özgürce ifade edebilmelidir. Aşağıda *Tablo 32*'de yer alan sorular lisansüstü öğrencilerinin Türkiye'de OHAL öncesi ile OHAL döneminde derslerde ve kampüslerde kendilerini ifade ederken ne kadar özgür olduklarını anlamak üzere sorulmuştur. Tabloda sunulan ve koyu puntolarla belirtilen ifadeler için OHAL öncesi ile OHAL dönemi arasında istatistiksel bir farklılaşma bulunmuştur. Diğer bir deyişle OHAL bu sorularla tespit edilmeye çalışılan durumlar için belirleyici bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırma bulguları öğrencilerin kampüslerde görüşlerini özgürce ifade edemediklerini göstermektedir. Türkiye'de ifade özgürlüğü konusunda zaten baskı altında olan kampüsler

OHAL döneminde daha da çok baskılanmıştır. OHAL'den önce öğrencilerin % 44'ü, OHAL döneminde ise %15'lik bir oransal düşüşle %29'u kampüste görüşlerini özgürce ifade edebildiğini dile getirmiştir. Diğer bir deyişle OHAL'den önce de ifade özgürlüğü konusunda yeterince özgür olmayan üniversite kampüslerinde, OHAL döneminde öğrencilerin % 71'i kendilerini özgürce ifade edemediklerini düşünmektedir. (Bakınız *Tablo 32*)

Tablo 32: Kampüslerde Sınırlandırılan İfade Özgürlüğü

Kampüslerde İfade Sınırlandırılan İfade Özgürlüğü	OHAL Öncesi	OHAL Dönemi
Kampüste görüşlerimi özgürce ifade edebiliyorum.	48 (% 44)	45 (% 29)
Hocaları akademik olarak rahatlıkla/herhangi bir baskı hissetmeden eleştirebiliyorum.	44 (% 41)	58 (% 37)
Hocanın politik, akademik görüşleri ya da ders içeriğinin “sakıncalı” bulunması nedeniyle bölümümde kapatılan ders/ler oldu.	11 (% 10)	29 (% 19)
İçeriği sakıncalı ya da hassas kabul edilen konuları ele alan dersleri seçmemem yönünde telkin/baskılar oldu.	1 (% 1)	5 (% 4)
İçeriği sakıncalı ya da hassas kabul edilen konuları ele alan dersleri seçmemeye çalıştım.	3 (% 3)	12 (% 9)
Derslerde herhangi bir baskı ya da çekince hissetmeden kendimi özgürce ifade edebiliyorum.	66 (% 62)	78 (% 54)
Derslerde konuşurken politik/ahlaki vs. anlamda hassas ya da sakıncalı kabul edilen meselelere değinmemeye özen gösteriyorum.	37 (% 34)	67 (% 47)
Ders molalarında sınıf arkadaşlarımla konuşurken politik/ahlaki vs. anlamda hassas ya da sakıncalı kabul edilen meselelere değinmemeye özen gösteriyorum.	23 (% 21)	57 (% 39)
İstediğim dersi seçebiliyorum.	87 (% 81)	113 (% 79)

OHAL döneminde üniversitelerde öğrenci kulüpleri kapatılmış, öğrenci etkinlikleri yasaklanmış ya da LGBTİ+ gibi konulara ilişkin kulüplerin kurulması engellenmiştir.⁹¹

⁹¹ Örneğin Darbe Girişimi'nden sonra yaşanan akademisyen ihraçlarında başı çeken üniversitelerden olan Ankara Üniversitesi çok sayıda öğrenci topluluğunu da feshetmiştir; T24 (2018) “Ankara Üniversitesi yönetiminden öğrenci topluluklarını kapatma kararı”, <https://t24.com.tr/haber/ankara-universitesi-yonetiminden-ogrenci-topluluklarini-kapatma-karari,560228>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019).

Öğrencilere çok sayıda disiplin soruşturması açılmıştır. Öyle ki, bir öğrenci OHAL döneminde üniversite kampüslerini “açık cezaevleri”ne benzetmiştir:

Tezde çalışmak istediğim konuyu, bu konuda uzman bir hocayla çalışmam engellendi. Rektör yardımcısının bölümün kapatılacağına dair ayrımcılık içeren sözleri okulu bitirip bitirmeme konusunda tereddütlü ve güvensiz hissetmeme neden oldu. ... Hocalar ve bölümdeki öğrenciler sözlü tacize maruz bırakıldı. Bu dilediğimiz gibi konuşmamızı, okulda toplanıp gösteri yapmamızı engelledi. Okulların birer açık cezaevine dönüştürülmesi ve kampüste -özellikle muhalif grupların ve insanların- var olmalarının engellenmesi. (Anket, YL Öğrencisi, Devlet Üni., İzmir)

Kampüslerde öğrencilerin ifade özgürlüklerine yönelik baskılar, akademisyenler tarafından da dile getirilmiştir. Örneğin bir akademisyen İstanbul'daki bir devlet üniversitesinde kampüse asılacak afişlerin denetlenip sansürlendiğini, örneğin üzerinde domuz veya kilise resmi olan afişlere izin verilmediğini aktarmıştır (DG, Öğr. Gör., Devlet Üni. İstanbul). Bir başka akademisyen çalıştığı üniversitede LGBTİ etkinliklerine izin verilmediğini belirtmiştir (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni. Samsun). Başka bir akademisyen ise öğrencilerin soruşturmalarla yıldırıldığını şöyle ifade etmiştir:

Öğrenci faaliyetlerinin kısıtlanması çok net bir şekilde oldu. Yani bizim faaliyetlerimiz değil ama artık öğrenciler doğru düzgün faaliyet yapamaz hale geldiler. Sürekli her şey için izin alıyorlar. Bir kere şey artık yapılamıyor üniversitede: Protesto, eylem vs. Yani sürekli şey yediler çocuklar, soruşturma. Uzaklaştırma, soruşturma, uzaklaştırma. ... Öğrencilere çok daha ağır cezalar verildi. O galiba son eylem oldu zaten. Orada zaten çok net bir şekilde Rektörlük şey mesajını verdi: “Bundan sonra eylem yapmayacaksınız.” Çocukları da aldılar dediğim gibi gözaltı, uzaklaştırmalarla, bazen bir dönem bazen 3 hafta, 2 hafta uzaklaştırmalar ala ala çocukları yıldırıldı. Şimdi üniversitede siyasi afiş yok. Siyasi açıklama yapmak mümkün değil, sadece bu kulüpler aracılığıyla afişlerini yapıyorlar. Artı herhangi bir eylem vs. yok. Tamamen bitti yani. Öğrenci hareketini bu rejim bitirmeyi başardı yani. Herhalde, 12 Eylül'den sonraki herhalde 1-2 yıl daha yaşanmış olan suskunluk şu an üniversitelerde yaşanıyor. (DG, Öğretim Elemanı, Devlet Üni., İstanbul)

Öğrenciler derslerde, sınıf içinde veya teneffüslerde arkadaşlarıyla konuşurken de kendilerini özgürce ifade edememektedirler. OHAL bu konularda da öğrencilerin ifade alanlarını kısıtlamıştır (Bakınız *Tablo 32*). “Derslerde herhangi bir baskı ya da çekince hissetmeden kendimi özgürce ifade edebiliyorum.” diyen öğrencilerin oranı OHAL öncesinde % 62 iken, OHAL döneminde bu oran % 54'e inmiştir. “Hocaları akademik olarak

rahatlıkla/herhangi bir baskı hissetmeden eleştirebil”diğini dile getiren öğrencilerin oranı da OHAL döneminde %41’den %37’ye inmiştir. Öğrenciler derslerde ve ders molalarında konuşurken OHAL öncesine göre daha temkinli olmakta ve kendilerine oto-sansür uygulamaktadırlar. OHAL döneminde derslerde konuşurken kendisini özgür hissetmeyen öğrencilerin oranı OHAL döneminde %13’lük bir artışla %47 olmuştur. Yani OHAL döneminde yaklaşık her iki öğrenciden biri, derslerde konuşurken politik/ahlaki vs. anlamda hassas ya da sakıncalı kabul edilen meselelere değinmemeye özen göstermektedir. Aynı hassasiyeti sınıf arkadaşlarıyla ders molalarında göstermek durumunda kalan öğrencilerin oranı da OHAL öncesinde % 21 iken, OHAL döneminde % 39’a çıkmıştır (Bakınız *Tablo 32*). Bu veriler OHAL’in düşünce ve ifade özgürlüğü üzerindeki baskısının öğrenciler cephesinde de ağır bir şekilde hissedildiğini göstermektedir.

Öğrencilerin % 79’u istediği dersi seçebildiğini dile getirmiştir. Buna karşılık % 3’ü OHAL öncesinde, % 5’i de OHAL döneminde ders hocasının politik, akademik görüşleri ya da ders içeriğinin “sakıncalı” bulunması nedeniyle bölümünde kapatılan dersler olduğunu; % 4’ü de içeriği sakıncalı ya da hassas kabul edilen konuları ele alan dersleri seçmemesi yönünde telkin ya da baskılarla karşılaştığını belirtmiştir. Bu tür telkin veya baskılara gerek kalmadan öğrencilerin % 3’ü OHAL öncesinde ve % 9’u da OHAL döneminde içeriği hassas veya sakıncalı kabul edilen dersleri seçmemeye çalıştığını belirtmiştir (Bakınız *Tablo 32*).

Ödev ve Tez Araştırmalarına Yönelik Baskılar

Lisansüstü öğrencilerinin yarısından fazlası (% 55’i) OHAL döneminde ödev ve tez araştırmalarında kendisini özgür hissetmemekte, ödev veya tezlerinde hassas/sakıncalı kabul edilen konulara girmemeye çalışmaktadır. Diğer bir deyişle OHAL’in öğrencilerin bir oto-sansür uygulamalarında çok belirleyici bir etkisi (% 21’lik) olmuştur. Ayrıca öğrencilerin %7’si OHAL öncesinde, % 17’si de OHAL döneminde bir veya birkaç ödevinde hassas/sakıncalı kabul edilen konulara değindiği için düşük puan aldığını düşünmektedir (Bakınız *Tablo 33*).

OHAL şartlarının öğrencilerin araştırma özgürlükleri üzerindeki en temel baskılarından biri araştırma konularının seçiminde olmuş görünmektedir. Öğrencilerin % 36’sı OHAL döneminde tez konusunu belirlerken hassas/sakıncalı kabul edilen konulara girmemesi yönünde tekinler veya baskılarla karşılaştığını dile getirmiştir. OHAL’den önce % 22 oranında görülen bu tür baskılar OHAL döneminde % 13’lük bir oranla artmıştır. Sonuç

olarak öğrencilerin %36'sı tez konusunu belirlerken hassas veya sakıncalı kabul edilen konuları seçmemeye özen göstermiştir. Tez konusunu daha önce belirlemiş ve tezini yazmakta olan öğrencilerin % 16'sı da OHAL döneminde “hassas veya sakıncalı” kabul edilen meselelere değindiği için tezini kısmen veya tamamen değiştirmek zorunda kaldığını belirtmiştir!

Tablo 33: Öğrencilerin Ödevleri ve Tez Araştırmaları Üzerindeki Baskılar

Ödevler ve Tez Araştırmaları Üzerindeki Baskı	OHAL Öncesi	OHAL Dönemi
Ödevlerimde/araştırmalarım/tezimde hassas/sakıncalı kabul edilen konulara değinmemeye çalışıyorum.	36 (% 34)	85 (% 55)
Bir veya birkaç ödevimde hassas/sakıncalı kabul edilen konulara değindiğim için düşük puan aldığımı düşünüyorum.	8 (% 7)	17 (% 11)
Tez konumu belirlerken hassas/sakıncalı kabul edilen konulara girmemem yönünde tekinler/baskılar oldu.	17 (% 22)	39 (% 36)
Tez konumu belirlerken hassas/sakıncalı kabul edilen konuları seçmemeye özen gösterdim.	17 (% 22)	42 (% 39)
Hassas/sakıncalı kabul edilen meselelere değindiği için tezimi kısmen veya tamamen değiştirdim.	6 (% 8)	17 (% 16)
Herhangi bir baskı hissetmeden istediğim konuda tez araştırması yapabileceğimi düşünüyorum.	43 (% 40)	37 (% 24)
Politik görüşleri/etnik kökeni/dini inancı/cinsel yönelimi/cinsiyetinin sakıncalı bulunması nedeniyle tez danışmanımı değiştirmem yönünde telkin/baskılarla karşılaştım.	2 (% 3)	10 (% 9)
Politik görüşleri/etnik kökeni/dini inancı/cinsel yönelimi/cinsiyetinin sakıncalı bulunması nedeniyle tez danışmanımı değiştirdim.	3 (% 4)	8 (% 8)

Araştırmanın bir diğer bulgusu, akademisyenler tarafından da dile getirilmiştir: araştırma görevliliğine veya başka memuriyet kadrolarına alınırken uygulanan güvenlik soruşturmaları, öğrencileri akademik veya iş kariyerlerini dikkate alarak, güvenlik soruşturmalarında “sorun çıkarmayacak” konularda çalışmalar yapmaya yöneltmekte ve öğrencilere bu doğrultuda telkinlerde bulunmaktadır. Bir öğrenci bu durumu şöyle ifade etmiştir:

Akademik özgürlüğümün kısıtlandığını düşünüyorum; çünkü OHAL dolayısıyla “makbul” görülmeyen kimlikler hakkında çalışmamam hakkında telkinler alıyorum. Sansürlenmemek için otosansür uygulamamız isteniyor. Kadın çalışmalarında tez yazdığım için, cinsel yönelimler ya da etnik kimlikler hakkında çıkarım yapmam gerekecek konulara yönelirsem akademisyen olamayacağım, fişleneceğim ya da hiçbir burs/proje başvurumun kabul edilmeyeceği ile ilgili endişeler taşımam telkin ediliyor. (Anket, YL Öğrencisi, Devlet Üni., İstanbul)

Bir öğrenci OHAL döneminde hangi konuların “hassas veya sakıncalı” kabul edildiğini kısaca şöyle tarif etmiştir: “Toplumsal paradigmanın ve bunu kontrol eden devletin öngöremediği bütün etnik, dini, cinsel yönelim ve detaylar ve yine bu klasmanda değerlendirebileceğimiz çalışmalar kısıtlamalara maruz kalmaktadır.” (Anket, DR Öğrencisi, Devlet Üni., İzmir). Aşağıda sunulan ifadeler de öğrencilerin anketteki açık uçlu sorulara verdiği yanıtlarda yer almakta ve ödev ve tez araştırmaları üzerindeki baskıları ifade etmektedir:

Akademik çalışma yaparken Türkiye'nin politik durumuyla ilgili özgür bir şekilde eleştirel çalışmadığımı düşünüyorum. Aynı zamanda politik görüşlerimi ifade ederken de bunun bana neye mal olacağını kestiremiyorum. Bir kadın olarak da söz hakkımın zaman zaman kısıtlandığını düşünüyorum. (Anket, DR Öğrencisi, Devlet Üni., Eskişehir)

Çalışma alanımdan dolayı hak ihlali yaşayabileceğimi düşünüyorum, şimdiye kadar yaşamamış olsam da (çünkü daha yayımlanmadı tezim.) Sosyal medyada fikirlerimi belirtmekten uzak duruyorum. Herhangi bir güvenlik soruşturması olur diye. Bu da ifade özgürlüğü hakkımın ihlal edildiğini gösterir. (Anket, YL Öğrencisi, Vakıf Üni., Ankara)

Hükümet politikalarının yanlış olduğunu ortaya koyan tez çalışmasının danışman tarafından sakıncalı bulunması nedeniyle çalışmanın yürütülmesinde korkuya dayalı bir gecikme yaşanmıştır. (Anket, YL Öğrencisi, Devlet Üni., İstanbul)

OHAL'den önce de cennet değildi ancak OHAL ile birlikte (KHK ve belirsizlik) adına akademi demeyi hak edecek bir kurum /kurumsallık kalmadı. Neredeyse her konu, ele alınışı itibarıyla “sakıncalı” bulunabileceği bir tarafa, bir araştırma/tez yazılabilecek akademik bir ortam dahi kalmadı. (Anket, YL Öğrencisi, Devlet Üni., Ankara)

Anket verileri, herhangi bir baskı hissetmeden istediği konuda tez araştırması yapabileceğini düşünen öğrencilerin oranının da OHAL öncesine göre OHAL döneminde %40'tan % 24'e düştüğünü göstermektedir. Diğer bir deyişle Türkiye'de OHAL döneminde

her dört lisansüstü öğrencisinin üçü istediği konuda baskı hissetmeden tez yazabileceğine inanmamaktadır (Bakınız *Tablo 33*).

Öğrenciler sadece tez konularını belirlerken değil tez danışmanlarını belirlerken de baskı altındadır. Yaklaşık her on öğrenciden biri, -öğrencilerin %9'u- OHAL döneminde tez hocasının politik görüşleri/etnik kökeni/dini inancı/cinsel yönelimi/cinsiyetinin sakıncalı bulunması nedeniyle tez danışmanını değiştirmesi yönünde telkin/baskılarla karşılaştığını belirtmiştir. Bunun sonucunda öğrencilerin % 8'i tez danışmanını değiştirmiştir (Bakınız *Tablo 33*).

KHK'lerin Etkisi

Anket araştırması kapsamında öğrencilere, akademisyenlere de sorulan “Sizce OHAL döneminde Türkiye’de akademik özgürlükleri etkileyen en önemli uygulama nedir?” sorusu sorulmuştur. Bu açık uçlu soruya öğrencilerin verdiği yanıtlar bir araya getirilmiş ve oluşturulan metinde en az üç harfli sözcüklerin dağılımına bakılmıştır. Aşağıda sunulan kelime bulutu öğrencilerin yanıtlarında en sık tekrarlanan 50 sözcüğü göstermektedir.

Şekil 13: Kelime Bulutu -Öğrencilere Göre OHAL Döneminde Akademik Özgürlükleri Etkileyen En Önemli Uygulamalar

Şekil 13'te gösterilen kelime bulutundan da anlaşılacağı üzere, öğrenciler bu soruya akademisyenlerle benzer yanıtlar vermişlerdir. Öğrencilere göre OHAL'de akademik özgürlükleri etkileyen en önemli uygulama akademisyenlerin KHK'ler ile kamu hizmetinden

ihraç edilmeleridir. Akademik ortamlardaki korku iklimi ve güvenlikçi uygulamalar öğrencilere göre akademik özgürlükleri ihlal eden diğer pratiklerdir.

Araştırmaya katılan 68 öğrenci, öğrencilerin % 31'i (anketin öğrencilere ilişkin bölümünü dolduran 156 kişi üzerinden hesaplanmıştır) eğitim aldığı fakülte veya bölümde KHK ile kamu hizmetinden çıkarılan hoca/lar olduğunu dile getirmiştir. Bu öğrencilerden 46'sı ihraç edilen hocaların derslerinin kapatıldığını bildirmiştir. (Bakınız *Tablo 34*)

Tablo 34: KHK ile İhraçların Etkileri

KHK ile İhraçların Etkisi	Sayı
KHK ile kamu hizmetinden uzaklaştırılan hoca/larımız oldu.	68
KHK ile kamu hizmetinden uzaklaştırılan hocalarımızın dersleri kapatıldı.	46
Hocaların KHK ile kamu hizmetinden uzaklaştırılmalarının bölümde eğitim öğretimi olumsuz etkilediğini düşünüyorum.	68
İş akdi yenilenmediği/KHK ile kamu hizmetinden uzaklaştırıldığı için danışmanımı değiştirmek zorunda kaldım.	13
İş akdi yenilenmediği/KHK ile kamu hizmetinden uzaklaştırıldığı için tez izleme komitesi üyelerinden bir veya birkaçı değişti.	4
İş akdi yenilenmediği/KHK ile kamu hizmetinden uzaklaştırıldığı için tez jürisi üyelerinden bir veya birkaçı değişti.	4

Araştırmaya katılan ve OHAL döneminde tez aşamasında bulunan 33 öğrencinin 4'ü hocası ihraç edildiği veya iş akdi yenilenmediği için tez danışmanını; henüz tezini savunmamış olan 22 öğrencinin dördü de jüri üyelerinden bir veya birkaçını değiştirmek zorunda kalmıştır. 68 öğrenci hocaların ihraç edilmesinin bölümde eğitimi olumsuz etkilediğini dile getirmiştir. Bir öğrenci tez hocası KHK ile ihraç edilince yaşadığı zorlukları şöyle ifade etmiştir:

Anabilim dalı hocalarımızdan bir bölümü ihraç edildiği için tez danışmanımı seçmek, tez konumu revize etmek gibi zorunluluklarla karşılaştım. Tezimde izleyeceğim araştırma yöntemi konusunda bile yeni kararlar almak zorunda kalmak beni kısıtladı. Hocalar ihraç edildi. Üniversite eğitiminin niteliği düştü. Araştırma konularındaki eleştirel ve muhalif perspektif kısıtlandı. (Anket, DR Öğrencisi, Devlet Üni., Ankara)

Eğitim aldığı kurumda KHK ile ihraç edilen hocaların olması öğrencileri sadece dersler veya tezlerle ilgili “teknik” konularda değil, akademik araştırma ve ifade özgürlüğü konularında da etkilemiştir. Öğrenciler hem kendilerinin hem de KHK ile kamu hizmetinden uzaklaştırılma baskısı nedeniyle fakültelerde “kalan” hocaların ders ve araştırmalarda otosansür uyguladıklarını ileri sürmüşlerdir. Bir ğrenci yaşanan durumu şöyle ifade etmiştir: “OHAL döneminde hocalarımız ve asistanlarımız atıldıkları için hem o derslerden hem de tartişma ortamı/şevki/heyecanından mahrum kaldık. Kalan hocalar, ders verirmiş gibi yapıyorlardı, biz öğrenciler de ğrenciyemişiz gibi davranıyorduk; ama ortada akademik anlamda neredeyse hiçbir şey kalmadı.” (Anket, YL ğrencisi, Devlet Üni., Ankara). Bir başka ğrenci OHAL’in ve KHK ile ihraçların en önemli etkisini akademide bir tür “tektipleştirme” yaratması olarak tanımlamıştır:

En önemli uygulama ihraçlar ve bu ihraçların uzantısı olan akademik alandaki tektipleştirme oldu. Akademinin artık eskisinden de niteliksiz bir mecra haline geldiğini düşünüyorum. KHK ile ihraçlardan sonra bölümdeki hoca sayısı kayda değer ölçüde azaldığından bölümüm bu süreçten birçok bakımdan olumsuz etkilendi. Ders çeşitliliğinin azalması, eğitim niteliğinin düşmesi, aynı hocanın çok fazla derse girmesi nedeniyle derslerin verimsizleşmesi ve belirsizlikten ileri gelen bir kaygı hali. (Anket, DR ğrencisi, Devlet Üni., İzmir)

Bir başka ğrenci KHK ile hocaların ihraç edilmesinin yarattığı tahribatı akademik motivasyonun düşmesi, araştırmaların sakıncalı görülmeyen belirli çalışma alanlarına yığılması ve üniversitelerde linç kültürünün yaygınlaşması olarak açıklamıştır:

Bölümümüzün değerli hocalarının verdiği derslerin kapanması öncelikle ğrenci olarak bizlerin de moral ve motivasyonunu düşürdü. İsteddiğimiz konularda alışamadık çünkü çalışılacak olan hocalar atılmıştı. Geri kalan hocalarımda da isteksizlik olmuştu. Bununla birlikte üniversitelerde linç kültürü yaygın bir hal aldı. Hükümete yakın kişilerin göreve getirilmesi “istenilen, siparişle çalışılan” konular var etti. Mesela herkes uluslararası ilişkilerde belirli konulara yönlendirildi. Elbette ki gelecek kaygımız böylesine içi boşalmış üniversitelerde daha da arttı (Anket, YL ğrencisi, Devlet Üni., İstanbul).

Öğrenciler gelecek kaygısının yanı sıra, akademik çalışmalardan “soğudukları”nı da dile getirmişlerdir. OHAL ğrencilerin araştırma heveslerini ve yukarıda da belirtildiği gibi akademisyen olma isteklerini de azaltmıştır:

OHAL döneminde süregelen KHK'lar ve hocalara açılan soruşturmalar nedeniyle herkes muhtelif konulardaki görüşlerini ifade etmekten imtina etmektedir. Bir tür otokontrol mekanizması geliştirerek, devlet tarafından “muhalif” olarak mimlenmekten kendilerini korumaya çalışmaktadırlar. Bunlar, bir YL öğrencisi olarak akademiden soğumama ve korkmama sebep olmuştur. Bu sebeplerden akademik çalışmalarına devam etmemeyi düşünmekteyim. (Anket, YL Öğrencisi, Devlet Üni., Eskişehir)

Hak İhlalleri

Öğrencilere OHAL öncesinde ve OHAL döneminde akademik özgürlükler alanında hak ihlaline uğrayıp uğramadıkları da sorulmuştur. Ankete katılan ve OHAL'den önce de öğrenci olanların (108 kişi) % 36'sı (39 kişi) OHAL öncesinde, OHAL sonrasında öğrenci olanların (156 kişi) yarıya yakını da (75 kişi) OHAL döneminde akademik özgürlüklerinin ihlal edildiğini düşünmektedir (Bakınız *Tablo 35*).

Ankete katılan öğrencilerin % 18'i OHAL döneminde politik görüşleri nedeniyle hak ihlaline uğradıklarını dile getirmişlerdir. Yukarıda sunulan ifadelerde de görüldüğü üzere, araştırma konusunun kendisi öğrencilerin akademik özgürlüklerinin ihlal edilmesine neden olabilmektedir. Ankete katılan her on öğrenciden biri bu ihlalin çalışma alanları/konuları nedeniyle gerçekleştiğini düşünmektedir. Yine her on öğrenciden biri OHAL döneminde sosyal medya paylaşımları nedeniyle akademik özgürlüklerinin ihlal edildiğini belirtmiştir (Bakınız *Tablo 35*).

Cinsiyet ayrımcılığı da öğrencilerin dile getirdikleri bir diğer hak ihlali nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrencilerin % 7'si OHAL döneminde cinsiyeti nedeniyle ayrımcılığa uğradığını, % 4'ü lisansüstü eğitimi sırasında taciz edildiğini, yaklaşık beşte biri de cinsel taciz sebebiyle akademik özgürlüklerinden kısmen veya tamamen mahrum kalan birini tanıdığını dile getirmiştir (Bakınız *Tablo 35*).

Tablo 35: Akademik Özgürlüklerin İhlal Edilmesinin Gerekçeleri

Hak İhlalleri	OHAL Öncesi	OHAL Dönemi
OHAL döneminde akademik özgürlüklerimin ihlal edildiğini düşünüyorum.	39 (% 36)	75 (%48)
Politik görüşlerim nedeniyle akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	13 (% 12)	28 (%18)
Çalışma alanımdan dolayı akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	7 (% 6)	16 (%10)
Basın, sosyal medya vb. aracılığıyla görüş beyanında bulunduğum için akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	6 (% 6)	15 (%10)
Cinsiyetim nedeniyle akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	3 (% 3)	11 (%7)
YL/DR eğitimim sırasında maruz kaldığım cinsel taciz sebebiyle akademik özgürlüklerimden kısmen veya tamamen mahrum kaldım.	4 (% 4)	6 (% 4)
Dinsel kimliğim nedeniyle akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	4 (% 4)	10 (% 6)
Etnik kimliğim nedeniyle akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	5 (% 5)	7 (% 4)
YL/DR eğitimi sırasında maruz kaldığı cinsel taciz sebebiyle akademik özgürlüklerinden kısmen veya tamamen mahrum kalan birini tanıyorum.	20 (% 19)	30 (%19)
Akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşayan birini kişisel olarak tanıyorum.	24 (% 22)	49 (%31)

Etnik veya dinsel kimlikleri de öğrencilerin hak ihlaline uğramasına neden olmaktadır. Öğrencilerin % 4'ü etnik, % 6'sı da dinsel kimlikleri nedeniyle OHAL döneminde akademik özgürlüklerinin ihlal edildiğini dile getirmiştir (Bakınız *Tablo 35*). Bir öğrenci bu konudaki durumunu şöyle ifade etmiştir: “Taşıdığım dinsel kimlik ve politik düşünceler sebebiyle bölüm içerisinde ötekileştirilmeye ve zorbalığa maruz kalıyorum. Akademik etkinliklerden uzak tutulmaya çalışılıyorum. Ayrıca tez konumu seçerken de doktora tezimin izleme komiteleri boyunca da zorbalığa ve psikolojik şiddete maruz kaldım/kalıyorum.” (Anket, DR Öğrencisi, Devlet Üni., İzmir).

Öğrencilere Yönelen Tehditler

Ankette öğrencilere OHAL döneminde kişisel olarak tehdit edilip edilmedikleri veya kendilerini tehdit altında hissedip hissetmedikleri sorulmuştur. Lisansüstü öğrenciliklerine devam eden araştırma görevlileri bu soruyu akademisyenlere ilişkin kısımda yanıtladıkları için, raporun bu başlığında sunulan veriler ankete katılan ve sadece lisansüstü öğrenim gören 91 öğrencinin beyanlarını içeren sonuçları sunmaktadır.

Ankete verilerine göre, her üç öğrenciden biri, 29 öğrenci (öğrencilerin % 32'si) OHAL döneminde ya doğrudan kişisel olarak tehdit edildiğini veya kendilerini kişisel olarak tehdit altında hissettiklerini dile getirmişlerdir. *Tablo 36* öğrencilere yönelik tehdidin kaynaklarını göstermektedir:

Tablo 36: Öğrencilere Yönelen Tehdidin Kaynakları

Tehdidin Kaynağı	Sayı
Kurum Yöneticileri	13
Güvenlik Güçleri	11
Akademisyenler	8
Tanımadığım Kişiler	8
Tanıdığım Kişiler	6
Rektör	4
Öğrenciler	4
Basın Mensupları	4
Mülki Amir	2
Diğer	9

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, öğrenciler başta kurum yöneticileri olmak üzere, güvenlik güçleri, akademisyenler, öğrenciler, tanımadıkları kişiler, mülki amirler veya basın mensupları tarafından kişisel olarak tehdit edildiklerini veya onlar nedeniyle kendilerini tehdit altında hissettiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin kendilerine yöneldiğini düşündükleri tehdidin kaynağına ilişkin açık uçlu soruya (Diğer) verdikleri yanıtlar, öğrenciler için OHAL'in ve bu dönemde lisansüstü öğrencisi olmanın kendisinin nasıl bir tehdit ve kaygı unsuru haline geldiğini göstermektedir. Bir öğrenci OHAL'de “yasalara, yapıya, işleyişe dair

tüm inancı”nı yitirdiğini ve kendisini genel olarak “her türlü tehlikeye artık açık” hissettiğini dile getirmiştir. Bir diğer öğrenci, OHAL’den önce tamamlayıp bitirdiği tezindeki bazı ifadeler nedeniyle OHAL döneminde kendisini tehdit altında hissettiğini belirtmiştir. Bir başka öğrenci “hiçbir grupla” bağı olmadığı halde, etiketlenmenin/terörle damgalamanın yaygınlığı nedeniyle sadece KHK ile ihraç edilen hocaların olduğu bir yerde eğitim aldığı için kendisini de tehdit altında hissettiğini şöyle belirtmiştir: “Hiçbir grupla bağım yoktu ama doğru şekilde değerlendirilmediğini gösteriyordu haberler, gündelik olaylar vs. Sırf herhangi bir üniversitede öğrenci olduğu için, o okuldaki hocalar çeşitli nedenlerle görevden alındığı için orada öğrenci olduğumdan dolayı baskı altında hissettim.” Neticede azımsanmayacak sayıda lisansüstü öğrencinin akademik faaliyetin doğrudan ya da dolaylı sonuçları, çıktıları nedeniyle kendini tehdit altında hissetmektedir.

SONUÇ

Türkiye yükseköğretim sisteminin yapısal sorunlarının mahiyetinin olanca açıklığıyla ortaya koyulmasını sağlayacak bir kriz anı olarak görülebilecek darbe girişimi sonrasında ilan edilen OHAL döneminde, akademik özerklik ve özgürlüklerin ne düzeyde ihlal edildiğinin tespit edilmesi, yürütülen çalışmanın başlıca motivasyonudur. Akademik özerklik ve özgürlüğün ne ölçüde ihlal edildiğini ortaya koymak için belirlenen kriterlerin, bu çerçevede biçimlendirilen soruların ve çalışmanın kapsamının, soruna ilişkin ayrıntılı tespitlerin yapılmasına olanak tanıdığı, dolayısıyla soruna ilişkin başka çalışmalara öncülük edeceği düşünülmektedir. Bu amaçlarla 2018 yılının ikinci yarısında 13 ilde akademisyen ve lisansüstü öğrencileriyle coğrafi bölge, devlet-vakıf üniversitesi, öğretim birimi ve öğretim elemanı kadrolarının temsil düzeyinin, araştırma örnekleminin oluşturulmasına temel teşkil ettiği 422 yüz yüze anket ve akademisyenlerle 30 yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın başlıca amaçlarından biri OHAL'in akademik özgürlükleri ne düzeyde ihlal ettiğini ortaya koymaktır. Katılımcıların % 90'ı OHAL öncesinde ve sonrasında aynı kurumlarda çalıştıklarından, araştırma bulguları OHAL'in akademik özgürlükler üzerindeki etkisini tespit etmeye elverişli niteliktedir.

Araştırma neticesinde elde edilen bulgularla varılan sonuçları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

- Araştırmanın temel bulgularından biri Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının akademik özerklik ve özgürlüğe ilişkin kurumsal mekanizmalara, birimlere sahip olmadıklarıdır. Üniversiteler akademik özgürlükleri önemsememekte ve personelini bu konuda bilgilendirmeye çalışmamaktadır. Dolayısıyla akademisyenlerin önemli bir kısmı akademik özgürlükler hakkında sınırlı düzeyde bilgiye sahip olup eğitimleri ya da çalıştıkları süreler boyunca akademik özerklik ve özgürlük konusunda eğitim almamışlar, bilgilendirilmemişlerdir. Bu kurumsal ve bilgisel gedik, akademisyenlerin hak ihlaline uğradıklarında hangi prosedürü takip etmeleri gerektiği hususunda net olmamalarına yol açmaktadır.
- Araştırma bulgularına göre OHAL'in akademik özgürlüklere ilişkin en belirgin etkisi, oto-sansürü arttırmış olmasıdır. Oto-sansür akademik alanın her boyutuna (derslere, araştırmalara, yayınlara ve konferans gibi akademik etkinliklere) yayılmış durumdadır.

Akademisyenler her tür akademik faaliyette oto-sansür uygulamak zorunda kalmaktadır. Bu anlamıyla akademi özgür değildir.

- OHAL döneminde Türkiye’de anaakım siyasal ve ideolojik hassasiyetlere aykırı konular çekincelerle çalışılabılmış, bu konulardaki araştırmalar üzerinde çeşitli baskılar uygulanmıştır. Bu tür araştırmalara ilişkin yayınlara çeşitli düzeylerde sansür uygulandığı veya bu araştırmaların yayınlanmasının zorlaştırıldığı tespit edilmiştir. Bunun sonuçlarından biri akademik çalışma alanlarının daralması ve sosyal bilimler alanında “suya sabuna dokumayan” veya “teknik” konuları ele alan yayınların artmasıdır.
- Akademisyenlerin araştırma faaliyetlerinin ve projelerinin, kendilerine uyguladıkları oto-sansürün yanı sıra, siyasal ve ideolojik gerekçelerle yöneticiler tarafından engellendiği tespit edilmiştir. Akademisyenler OHAL’de istedikleri konularda araştırmalar yürütemediklerini, tez yönetirken oto-sansüre başvurduklarını, hissettikleri baskı nedeniyle çalışma konularını değiştirdiklerini ifade etmişlerdir.
- OHAL döneminde başta “hassas veya sakıncalı olduğu varsayılan” konuları ele alanlar olmak üzere, kimi akademik etkinlikler sınırlanmış veya tamamen engellenmiştir. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri üniversitelerde OHAL’i tartışmayı hedefleyen etkinliklerin engellenmesidir.
- OHAL öncesini de kapsayan gittikçe sertleşen siyasal iklim en başta akademisyenlerin kürsü özgürlüğünü kısıtlamıştır. OHAL öncesinde ve sonrasında yaygınlaşan öğrenci ihbarları kürsü özgürlüğünün önündeki birincil engellerden biri halini almıştır. Öyle ki söz konusu ihbarlar, akademisyenin derslerde diğer öğrencilerin ifadelerinden sorumlu tutulmalarına kadar vardırılmıştır.
- Araştırmanın başka bir önemli bulgusu, yaygın ihbarcılığın, yöneticilerle açılan soruşturmanın ve KHK ile kamu hizmetinden ihraçların akademisyenler için yarattığı güvensiz ortam ve yalnızlaşmadır. Akademisyenler meslektaşlarına güvenemez olduklarını ifade etmişlerdir.
- Ermeni Meselesi, Kürt Meselesi, etnik kimlikler, cinsel kimlikler, din, hükümet eleştirisi veya OHAL'in kendisi akademinin tabu konularıdır. Bu konuları resmî ideoloji doğrultusunda çalışmayan akademisyenlerin, idari ve adli soruşturmaya, toplumsal, yerel ve siyasal baskıya uğrayacaklarına, öğrencileri tarafından ihbar

edileceklerine, akademik yükselmelerinin engelleneceğine ilişkin kaygılara sahip oldukları tespit edilmiştir.

- OHAL öncesinde ve sonrasında Türkiye medyasında yaşanan hükümet yanlısı tekelleşmenin, sosyal medyayı alternatif bir fikri mecra haline getirdiği görülmüştür. Böyle olmakla birlikte akademisyenlerin sosyal medyada paylaşımda bulunma konusunda kendilerini tedirgin ve baskı altında hissettikleri tespit edilmiştir. Önemli oranda akademisyen OHAL döneminde sosyal medya paylaşımlarını azalttığını veya sosyal medyayı kullanmaktan vazgeçtiğini belirtmiştir.
- OHAL ile birlikte Türkiye üniversite tarihinde yaşanan en geniş çaplı akademisyen tasfiyesi, açığa almalar ve her akademisyenin tabi tutulduğu güvenlik soruşturmaları akademisyenin iş güvencesini tümüyle ortadan kaldırmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, OHAL sürecinde akademisyenlerin iş güvencesi sorunları ve kaygıları giderek artmıştır. Bu sorun devlet üniversitelerinde daha ağır yaşanmaktadır. İş güvencesi baskısı altındaki akademisyen için bilgi üretimi, araştırma ve öğretim faaliyetleri konumunu korumaya dönük çabalarının gerisine düşmüştür. Bu çerçevede akademisyenler mesleklerine olan inançlarını yitirdiklerini ifade etmişlerdir. Akademisyenlere göre OHAL'in akademik özgürlüklere yönelik yarattığı en büyük tehdit iş güvencesinin yok edilmesidir. Öyle ki, akademisyenlere göre, OHAL döneminde üniversiteleri en olumsuz etkileyen uygulama akademisyenlerin KHK'lerle kamu görevinden ihraç edilmesi olmuştur.
- OHAL'de sıra dışı yetkilerle donatılan yöneticilerin akademik özgürlükleri aşındıracak baskıcı uygulamaları hukuki denetimin dışına çıkarılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre akademisyenlerin üzerindeki yoğun soruşturma baskısı biat kültürünü güçlendirmiştir.
- Türkiye'de her düzeyde yönetici ve üniversite içinde oluşan çıkar ağları tarafından hem OHAL öncesinde hem de OHAL döneminde etkili bir biçimde kullanılan mobbing (yıldırma) akademisyenlerin sıklıkla karşı karşıya kaldığı bir muameledir.
- Atama-yükseltme kriterleri ve performans kriterleri, özellikle de vakıf üniversitelerinde iş yükü nedeniyle, iş güvencesine, dolayısıyla da akademik özgürlüğe yönelik ciddi bir tehdit teşkil etmektedir.
- Araştırmayla akademisyenlerin siyasi fikirleri ve akademik çalışmaları nedeniyle kendilerini tehdit altında hissettikleri tespit edilmiştir. Bu çerçevede OHAL öncesinde

ve sonrasında Barış Bildirisi imzacısı akademisyenlerin karşı karşıya kaldığı soruşturma, tehdit ve ihraçlar akademi için büyük bir korku ve baskı kaynağı olmuştur.

- OHAL akademisyenler ve genel olarak eğitim emekçilerinin sendikal örgütlenmelerine zarar vermiştir. Hükümet yanlısı olmayan sendikalar önemli düzeyde üye kaybetmişlerdir. Araştırmanın bulgularına göre, OHAL döneminde hükümet yanlısı olmayan sendikalara üye akademisyenlere üyelikten çıkmaları yönünde telkinlerde bulunulmuş, bu tür sendikalara üye olanlar kadro verilmeme, atama-yükselmesinin yapılmaması, proje tahsis edilmemesi, yurtdışı etkinlikler için gerekli izinlerin verilmemesi gibi çeşitli hak ihlallerine maruz kalmışlardır.
- Akademisyenler OHAL döneminde üniversite, fakülte ve bölümlerinde karar alma süreçlerine daha az dâhil olmuşlardır. Akademisyenler en önemli özerklik ihlalinin rektörlük seçimlerinin kaldırılması olduğunu ifade etmişlerdir.
- Araştırmanın bulgularına göre akademisyenler siyasi görüşleri, cinsel, etnik, dini kimlikleri nedeniyle hak ihlallerine uğramaktadırlar.
- Akademisyenler OHAL döneminde içinde yaşadıkları durumu “korku kültürü”, “korku iklimi”, “korku rejimi”, “korku atmosferi”, “korku imparatorluğu”, “korku dalgası” olarak tanımlamışlardır. Akademisyenler OHAL döneminde KHK ile işten çıkarılma, güvenlik soruşturmasından geçirilme, işten çıkarılma, idari soruşturmaya uğrama, dava edilme, öğrenciler tarafından şikâyet edilme, meslektaşları tarafından uyarılma, sorgulanma, dışlanma gibi korkularla veya can güvenliklerinden endişe ettikleri için derslerinde, yayınlarında, akademik etkinliklerinde, yürüttükleri araştırma ve tezlerde oto-sansür uygulamak zorunda kalmışlardır.
- Araştırmayla OHAL ile birlikte akademinin sessizleştiği, ülke ve dünya sorunlarına tepkisizleştiği tespit edilmiştir.
- Katılımcıların OHAL’in yarattığı tahribatın uzun yıllar telafi edilemeyeceği konusunda ortaklaştıkları ve üniversitenin geleceği konusunda karamsar oldukları görülmüştür.
- Araştırmanın bulgularına göre lisansüstü öğrencileri siyasi, dini görüş ve inanışların, cinsel yönelimin lisansüstü programlara kabulde önem arz ettiklerini, kayırmanın yüksek düzeyde olduğunu düşünmektedirler.

- OHAL ile birlikte lisansüstü öğrencilerinin akademisyen olma isteklerinin belirgin düzeyde gerilediği tespit edilmiştir.
- Lisansüstü öğrencileri eğitimleri sırasında düşüncelerini özgürce ifade edememektedirler. OHAL’in lisansüstü öğrencileri üzerindeki en önemli etkilerinden biri ödev ve tezlerinde oto-sansür uygulamak zorunda kalmış olmalarıdır. Öğrencilerin dörtte üçü istediği konuda tez yazamadığını ifade etmiştir.
- Son olarak araştırmayla lisansüstü öğrencilerinin bir kısmının etnik, dini, cinsel yönelimleri nedeniyle akademik özgürlüklerinin ihlal edildiğini düşündükleri ve akademik faaliyetleri nedeniyle kendilerini tehdit altında hissettikleri tespit edilmiştir.

Özetle, 15 Temmuz 2016’da gerçekleşen askeri darbe girişiminin ardından ilan edilen OHAL, bilimsel faaliyetle iştirak eden herhangi bir yükseköğretim kurumunun faaliyetinin ön şartı kabul edilen akademik özerklik ve özgürlük bakımından zaten yapısal sorunlarla malul Türkiye yükseköğretim sistemini, bir süredir kendisine doğru yol aldığı menzile vardırma durumdadır. Türkiye yükseköğretim sistemi, 1980 Askeri Darbesi’nden Yükseköğretim Kurulu’nun (YÖK) kurulmasıyla tartışmalı olan akademik özerkliğini biçimsel düzeyde de yitirmiştir. Araştırma ve yayın serbestisiyle sınırlanan akademik özgürlük ise 1982 Anayasası’nın 130. Maddesiyle devletin varlığı ve bağımsızlığı ve milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunmama şartına bağlanmıştır.⁹² 28 Şubat Askeri Müdahalesi’nden sonra ise Türkiye yükseköğretim sistemi, YÖK ve 1982 Anayasası ile biçimsel olarak da yitirdiği akademik özerklik ve özgürlüğü, devlet ve vakıf üniversiteleri fark etmeksizin tabi tutulduğu şirketleşme süreciyle oto-sansürü ve akademik performans kriterlerini işlevli kılarak bileşenlerinin gündeminden fiilen çıkarmıştır. 15 Temmuz Darbe Girişimi’nden sonra ilan edilen OHAL’de kamu personeli memuriyetten ihraç etmenin aracı kılınan OHAL KHK’leriyle Türkiye yükseköğretim tarihinin en büyük öğretim elemanı tasfiyesinin gerçekleştirilmesi, üniversitenin 1980’den sonra girdiği patikayla varılmak istenen yere varılmasını sağlamıştır. Doğası gereği hiçbir otoriteye tabi olmaması gereken üniversiteler, milli menfaat söylemini istismar eden siyasal ve ekonomik egemenlere tam anlamıyla tabi kılınmış durumdadır.

⁹² Yakın geçmişte bu maddenin ne düzeyde siyasi istismara açık olduğu, “Bu Suça Ortak Olmayacağız!” başlıklı bildiriye imza atan akademisyenler hakkında açılan idari ve adli soruşturma ve yargılamalarda açıkça ortaya çıkmıştır.

EK 1: Derinlemesine Görüşme Gerçekleştirilen Akademisyenlerin İllere ve Üniversitelere Dağılımı

Şehir	Üniversite	Görüşmeci Sayısı
Adana	Çukurova Üniversitesi	2
Ankara	Ankara Üniversitesi Gazi Üniversitesi Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hacettepe Üniversitesi Çankaya Üniversitesi	5
Marmara Bölgesi*	- (Devlet Üni.) **	1
Diyarbakır	Dicle Üniversitesi	1
Doğu Anadolu Bölgesi*	- (Devlet Üni.) **	1
Erzurum	Erzurum Atatürk Üniversitesi	1
Eskişehir	- (Devlet Üni.) **	1
Güneydoğu Anadolu Bölgesi*	- (Devlet Üni.)**	1
İstanbul	Bahçeşehir Üniversitesi Doğuş Üniversitesi Eğitim Sen Üniversiteler Şubesi Galatasaray Üniversitesi İstanbul Bilgi Üniversitesi İstanbul Teknik Üniversitesi Marmara Üniversitesi Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Özyeğin Üniversitesi - (Vakıf Üni.) **	11
İzmir	Ege Üniversitesi - (Vakıf Üni.) **	2
Samsun	Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi	1
Sinop	Sinop Üniversitesi	1
Tekirdağ	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi	1
Van	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	1

* Katılımcının kimliğini gizleyebilmek üzere üniversitenin bulunduğu il yerine bölge adı belirtilmiştir.

** Katılımcının kimliğini gizleyebilmek üzere üniversite adı belirtilmemiştir.

EK 2: Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme Soruları

1. Kendinizi tanıtır mısınız? Mesleği (akademik, entelektüel faaliyeti) neden seçtiğinizi, bu bakımdan yaşamınızdaki önemli kırılma noktalarını, eğitiminizi, yettiğiniz çevreyi, önemli gördüğünüz kurumsal ya da kişisel ilişkileri odağa alarak anlatabilir misiniz?
2. Daha spesifik olarak neden ve nasıl akademisyen oldunuz? Bu çerçevede akademik ilgi alanlarınız nelerdir? Araştırma ajandanız nasıl oluştu ve araştırma ajandanızın oluşmasını belirleyen etkenler nelerdir?
3. Hangi kurumlarda, ne kadar süreyle çalıştınız, buralardaki pozisyonlarınız nelerdi? Bu kurumların çalışma ortamlarını, buralarda neler yaptığınızı, hangi görevlerde bulunduğunuzu ve buralarda çalışırken içinde bulunduğunuz ruh halini dikkate alarak anlatır mısınız?
4. Akademik özgürlük deyince ne anlıyorsunuz? Akademik özgürlüğü nasıl tanımlarsınız, akademik özgürlükler hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
5. Çalıştığınız kurumda ya da başka bir yerde akademik özgürlüğe ilişkin eğitim aldınız mı? Bu konuda seminer, bilgilendirme toplantısı, sempozyum ya da başka tür bir eğitim toplantısına katıldınız mı?
6. Çalıştığınız kurumun bir akademik özgürlük belgesine taraf olduğunuzu ya da böyle bir belgeyi imzaladığınızı biliyor musunuz?
7. Akademik özgürlüğe ilişkin temel metinlerden haberdar mısınız?
8. Akademik özgürlüğü önemsiyor musunuz, neden?
9. OHAL bir akademisyen olarak sizi nasıl etkiledi? Neler yaşadınız, nelere tanık oldunuz?
  - Soruşturma, tutuklama, mobbing, derslerin kapatılması, araştırma projelerinin durdurulması, iş güvenliği, yurtdışı yasağı, sendikal haklar vs alanında yaşanan baskılar?
  - Ders anlatırken, araştırma yaparken vs. sakıncalı kabul edilen konulara girmeye çekiniyor musunuz?
  - Araştırma ajandanızı, çalışma konularını değiştirmeye ihtiyaç duydunuz mu?
  - Kendinizi akademisyen olarak özgür hissediyor musunuz? İstedığınız konuda araştırma yapabiliyor musunuz?
  - Yöneticiler, çalışma arkadaşları, yakın arkadaşlar, yakınlarınız akademik çalışmalarınızla ilgili uyardılar mı?
  - Hakkınızda şikâyette bulunuldu mu?
  - Tehdit alma, tehdit altında hissetme, kendinizi güvende hissetmeme; bildiri, makale, kitabın yayınlamaması, reddedilmesi; etkinlik için izin verilmeme, öğrencilerin faaliyetlerinin kısıtlanması; ders/araştırma içeriği konusunda baskı; iş yükünde değişiklik gibi deneyimleriniz oldu mu?
  - Görüşlerinizi paylaşırken baskı altında hissediyor musunuz?
  - Atama-yükseltmek kriterleri ve bir süredir geçerli olan performans kriterleri nedeniyle kendinizi baskı altında hissediyor musunuz?
  - Sizce Türkiye’de hangi konular akademide hassas konular başlığı altında ele alınabilir? Sizin üniversitenizde hangi konular hassastır? Hangi konulara girmemeye çalışıyorsunuz? Son yıllarda bu hassas konularda bir değişiklik, (azalma-çoğalma vs.) oldu mu?
10. OHAL döneminde ders programlarının oluşturulması, kadro isteği gibi kurum içi karar alma süreçlerine her düzeyde katılıyor musunuz?
11. OHAL öncesinde ve OHAL döneminde çalışma alanı/etnik/dini/siyasi görüş/cinsel yönelime ilişkin tercihleriniz yüzünden bir baskı ya da hak ihlali yaşadınız mı?
12. Kamuoyuna beyanlarınız nedeniyle baskı/tehdit altında hissettiniz mi? Düşüncelerinizi açıklamaktan çekiniyor musunuz?
13. Öğrencilerinizle ilgili olarak ders/tez konusu/ödev vb. alanlarda baskıya maruz kaldınız mı? Öğrencilerinizin eğitim yaşamının OHAL’den etkilendiğini düşünüyor musunuz? Nasıl?
14. Şu anki durumunuz hakkında bilgi verebilir misiniz? (Örneğin ihraç edildiyse, işsiz kaldıysanız vs. neler yaptınız? Hangi zorluklarla boğuşuyorsunuz?)
15. OHAL’deki akademisyen tasfiyesinin araştırma, tartışma, bilgi üretimi, her türlü akademik etkinlik ve akademik çalışma ortamı üzerindeki etkileri neler oldu? Bu tasfiyenin üniversitede kalanları nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?
16. OHAL’in üniversitelerin akademik özerkliği üzerindeki etkisi sizce ne oldu?
17. Sizce OHAL’in Türkiye’de akademik özgürlüklere genel etkisi ne oldu? Üniversitelerin geleceği konusunda ne düşünüyorsunuz?
18. OHAL kalkmışsa: Yeni durumu değerlendirebilir misiniz? OHAL kalkmamışsa: Bundan sonrası için akademik özgürlüklere dair ne bekliyorsunuz?
19. Üniversitenin, akademinin geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?

EK 3: Anket Formu

ANKET NO:			
-----------	--	--	--

TÜRKİYE’DE AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLERİN DURUMU ANKET ARAŞTIRMASI

Bu araştırma Avrupa Birliği Demokrasi ve İnsan Hakları Aracı (DİHAA) tarafından desteklenen ve Kapasite Geliştirme Derneği (KAGED) tarafından yürütülen İnsan Hakları Akademisini Sivil Topluma Taşıma projesi kapsamında gerçekleştirilmektedir.

Araştırmanın amacı Türkiye’de akademik özgürlüklerin güncel durumunu saptamaktır.

Ankette yer alan soruları **eksiksiz yanıtlamanız** ve yönergeleri tam olarak uygulamanız çalışmamızın amacına ulaşması için çok önemlidir.

Anketörlerimiz dilediğiniz zaman, araştırmamız ve anket sorularına ilişkin sorularınızı yanıtlayacaktır.

Anket sorularının durumunuzu yeterince yansıtmadığını düşünüyorsanız kendi durumunuzu ya da sorulara ilişkin çekince ve/ya eleştirilerinizi anketin sonundaki açık uçlu sorunun yanıtı olarak yazınız.

Anket sırasında ve sonrasında kişisel bilgileriniz hiçbir şekilde kaydedilmeyecek ve başka bir amaçla kullanılmayacaktır.

Anketi doldurmanızın **15-25** dakikanızı alacağı düşünülmektedir.

Çalışmamıza verdiğiniz destek için **teşekkür ederiz.**

Araştırmanın sonuçlarından haberdar olmak istiyorsanız lütfen e-posta adresinizi yazınız:

.....

Görüşmeci (Anketör)	Yer	Tarih

1. **Üniversiteniz (Eğer işten çıkarıldıysanız, emekliyseniz veya ihraç edildiyse en son çalıştığınız üniversiteyi yazınız) (Kod X001):** .....
2. **Fakülteniz/Enstitünüz (Kod X002):** .....
3. **Bölümünüz (Kod X003):** .....
4. **Cinsiyetiniz (Kod X004):** a) Kadın b) Erkek c) Diğer (Kod X005):

5. **Doğum yılınız (Kod X006):** .....

6. **Tamamladığınız son eğitim programı (Kod X007):**

- 1) Lisans
- 2) Yüksek lisans
- 3) Doktora

7. **Mesleğiniz (Kod X008):**

- 1) Akademisyen
- 2) Öğrenci (öğrenci iseniz 10. Soruya geçiniz.)
- 3) Diğer (yazınız) (Kod X009): .....(Bu şıkkı doldurduysanız 10. Soruya geçiniz.)

8. **Şu anda bir üniversitede aktif olarak çalışıyor musunuz? (Ders vermeyen emekli akademisyenseniz veya açığa alındıysanız Hayır işaretleyiniz) (Kod X010)**

- 1) Evet (10. sorudan devam ediniz)
- 2) Hayır

9. **Eğer bir üniversitede aktif olarak çalışmıyorsanız nedeni nedir? (Kod X011)**

- 1) Emeklilik
- 2) İstifa
- 3) İşten çıkarılma/sözleşmenin yenilenmemesi
- 4) Açığa alınma
- 5) KHK ile kamu hizmetinden ihraç edilme
- 6) Çalıştığım kurumun KHK ile kapatılması

10. **Akademik pozisyonunuz nedir? (Eğer işten çıkarıldıysanız, emekliyseniz veya ihraç edildiyse en son pozisyonunuzu işaretleyiniz) (Kod=X012)**

- 1) Profesör
- 2) Doçent
- 3) Dr. Öğretim Üyesi
- 4) Öğretim Görevlisi
- 5) Uzman
- 6) Okutman
- 7) Dr. Araştırma Görevlisi
- 8) Araştırma Görevlisi (YL öğrencisi)
- 9) Araştırma Görevlisi (Doktora öğrencisi)
- 10) Sözleşmeli (yarı zamanlı)
- 11) Emekli Öğretim Üyesi
- 12) YL Öğrencisi (Ankete 34. sorudan devam ediniz)
- 13) DR Öğrencisi (Ankete 34. sorudan devam ediniz)

11. **Son çalıştığınız kurumda çalışan olarak geçirdiğiniz süre nedir? (Kod=X013)**

- (.....)2 yıldan az   (.....) 2-5 yıl   (.....) 6-10 yıl
(.....)11-15 yıl   (.....)16-20 yıl   (.....)21-25 yıl   (.....)26 yıl ve üzeri

12. **Temel akademik çalışma alanlarınız nelerdir? (Birden çok belirtilebilir) (Kod=X014):**

.....

13. OHAL ilanından önce herhangi bir idari göreviniz (yöneticilik, bölüm/ABD başkanlığı) var mıydı? (Kod=X015)

- 1) Evet   2) Hayır (Ankete 18. sorudan devam ediniz.)

14. OHAL döneminde aşağıdaki idari görevlerden hangilerine getirildiniz? (Birden çok seçenek işaretlenebilir. Yanına tik (√) atınız)

- (....) Dekan (Kod=X016)   (....) Dekan Yard. (Kod=X017)
(....) Merkez/Enstitü müdürü (Kod=X018)   (....) Merkez/Enstitü Mdr. Yard. (Kod=X019)
(....) Bölüm başkanı (Kod=X020)   (....) Bölüm Başkan Yard. (Kod=X021)
(....) Anabilim Dalı Başkanı (Kod=X022)   (....) Diğer (Kod=X023)

15. OHAL döneminde bu idari görevlerden bir ya da birkaçını kendi isteğinizle bıraktınız mı? (Kod=X024)

- 1) Evet   2) Hayır

16. OHAL döneminde bu idari görevlerden bir ya da birkaçından ayrılmak zorunda bırakıldınız mı? (Kod=X025)

- 1) Evet   2) Hayır

17. OHAL döneminde bu idari görev/lere atanmanızla ilgili sorun/lar yaşadınız mı? (Kod=X026)

- 1) Evet (Sorunu ana hatlarıyla belirtiniz) (Kod=X027): .....
- 2) Hayır

18. Üniversiteniz (ihraç, istifa, emeklilik vb. nedenlerle artık üniversitede çalışmıyorsanız eskiden çalıştığınız üniversite) herhangi bir akademik özgürlük belgesinin tarafı mıdır (imzalamış mıdır?) (Kod=X028)

- 1) Evet   2) Hayır 3) Bilmiyorum

19. Üniversitenizde (ihraç, istifa, emeklilik vb. nedenlerle artık üniversitede çalışmıyorsanız eskiden çalıştığınız üniversitede) size akademik özgürlüklerle ilgili bir eğitim (seminer, brifing, kurs vb.) verildi mi? (Kod=X029)

- 1) Evet   2) Hayır

20. Üniversitenizde (ihraç, istifa, emeklilik vb. nedenlerle artık üniversitede çalışmıyorsanız eskiden çalıştığınız üniversitede), herhangi bir hak ihlaline uğradığınız zaman başvurabileceğiniz bir birim var mı? (Kod=X030)

- 1) Evet (Belirtiniz) (Kod=X031):.....
- 2) Hayır
- 3) Bilmiyorum

21. Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini OHAL ilanından önceki ve sonraki durumunuzu dikkate alarak işaretleyiniz.

** OHAL öncesinde herhangi bir üniversitede çalışmadıysanız sadece OHAL Dönemi'ne ilişkin Evet-Hayır kutucuklarını, OHAL döneminde hiç çalışmadıysanız OHAL ilanından öncesine ilişkin kutucukları işaretleyiniz. Her iki dönemde de çalışmış olanlar her iki döneme ilişkin Evet-Hayır kutucuklarını da işaretlemeliler.

Politik görüşlerimin ve/ya akademik çalışmalarımın (yayınlar, ders içeriği, sınıf içi tartışma/konuşma, sınav soruları, konferans-seminer, araştırma projesi vb.) içeriğinin eleştirel, hassas ya da sakıncalı bulunması nedeniyle:

	OHAL İlanından Önce		OHAL Döneminde	
Adli soruşturma geçirmekteyim/ geçirdim.	Evet (Kod=X032)	Hayır	Evet (Kod=X033)	Hayır
İdari soruşturma geçirmekteyim/ geçirdim.	Evet (Kod=X034)	Hayır	Evet (Kod=X035)	Hayır
Adli ceza aldım.	Evet (Kod=X036)	Hayır	Evet (Kod=X037)	Hayır
İdari ceza aldım.	Evet (Kod=X038)	Hayır	Evet (Kod=X039)	Hayır
Yöneticilerim tarafından sözlü/yazılı olarak uyarıldım.	Evet (Kod=X040)	Hayır	Evet (Kod=X041)	Hayır
Derslerim kapatıldı/kaldırıldı. (Ders vermediyseniz yanıtlamayınız, boş bırakınız)	Evet (Kod=X042)	Hayır	Evet (Kod=X043)	Hayır
Derslerim müfettişler ya da üstlerim tarafından denetlendi. (Ders vermediyseniz yanıtlamayınız, boş bırakınız.)	Evet (Kod=X044)	Hayır	Evet (Kod=X045)	Hayır
Hakkımda şikayet/ler oldu (işyeri yönetimine, BİMER'e, polise vs.).	Evet (Kod=X046)	Hayır	Evet (Kod=X047)	Hayır
İşten atılmakla tehdit ediliyorum/edildim.	Evet (Kod=X048)	Hayır	Evet (Kod=X049)	Hayır
Kişisel olarak tehdit ediliyorum/edildim.	Evet (Kod=X050)	Hayır	Evet (Kod=X051)	Hayır
Yerel, ulusal basın, sosyal medyada vs. kişisel olarak hedef gösteriliyorum/ gösterildim.	Evet (Kod=X052)	Hayır	Evet (Kod=X053)	Hayır
Can güvenliğimden endişe ediyorum/ ettim.	Evet (Kod=X054)	Hayır	Evet (Kod=X055)	Hayır
Araştırma projem iptal edildi/ durduruldu/ reddedildi.	Evet (Kod=X056)	Hayır	Evet (Kod=X057)	Hayır
Araştırma projelerine başvurmamam yönünde telkinler oldu.	Evet (Kod=X058)	Hayır	Evet (Kod=X059)	Hayır
Konferans bildirim konferans organizasyonu tarafından reddedildi.	Evet (Kod=X060)	Hayır	Evet (Kod=X061)	Hayır
Makalem başvurduğum dergi tarafından değerlendirmeye alınmadı/reddedildi.	Evet (Kod=X062)	Hayır	Evet (Kod=X063)	Hayır
Kitabım yayınevi tarafından basılmadı.	Evet (Kod=X064)	Hayır	Evet (Kod=X065)	Hayır
Akademik yayınının (makale, kitap vs.) bazı bölümlerini çıkarmam/değiştirmem istendi.	Evet (Kod=X066)	Hayır	Evet (Kod=X067)	Hayır
Çalıştığım kurum tarafından yurtiçi akademik	Evet	Hayır	Evet	Hayır

etkinliklere katılımıma izin verilmiyor/ verilmedi.	(Kod=X068)		(Kod=X069)	
Çalıştığım kurum tarafından yurtdışı akademik etkinliklere katılımıma izin verilmiyor/ verilmedi.	Evet (Kod=X070)	Hayır	Evet (Kod=X071)	Hayır
Çalıştığım kurum tarafından yurtiçi veya yurtdışı akademik katılım desteği verilmedi.	Evet (Kod=X072)	Hayır	Evet (Kod=X073)	Hayır
Yurtdışı etkinliklere katılımım emniyet/iç işleri bakanlığı tarafından engellendi (örn. pasaport verilmemesi vb.)	Evet (Kod=X074)	Hayır	Evet (Kod=X075)	Hayır
Yurt içi ve/ya yurt dışı etkinliklere başvurmamam yönünde telkinler oldu.	Evet (Kod=X076)	Hayır	Evet (Kod=X077)	Hayır
Üyesi olduğum bir kuruldan/jüriden çekilmek zorunda kaldım. (Eğer üyeliğiniz olmadıysa yanıtlamayınız, boş bırakınız).	Evet (Kod=X078)	Hayır	Evet (Kod=X079)	Hayır
İş akdim yenilenmedi/işten çıkarıldım.	Evet (Kod=X080)	Hayır	Evet (Kod=X081)	Hayır
Çeşitli arşivlere/kütüphanelere/bilgiye erişimim engellendi/erişimime zorluk çıkarılıyor / çıkarıldı.	Evet (Kod=X082)	Hayır	Evet (Kod=X083)	Hayır
Mobbinge uğradım. (Mobbing işyerinde bir veya daha fazla kişi tarafından diğer kişi/kişilere yönelik gerçekleştirilen, belirli bir süre sistematik biçimde devam eden, yıldırma, pasifize etme veya işten uzaklaştırmayı amaçlayan; mağdur ya da mağdurların kişilik değerlerine, mesleki durumlarına, sosyal ilişkilerine veya sağlıklarına zarar veren; kötü niyetli, kasıtlı, olumsuz tutum ve davranışlar bütünüdür.)	Evet (Kod=X084)	Hayır	Evet (Kod=X085)	Hayır
Tacize uğradım.	Evet (Kod=X086)	Hayır	Evet (Kod=X087)	Hayır
Görev yerim değiştirildi (başka bir bölüme, fakülteye vs. görevlendirildim)	Evet (Kod=X088)	Hayır	Evet (Kod=X089)	Hayır
Akademik görevlerim azaltıldı.	Evet (Kod=X090)	Hayır	Evet (Kod=X091)	Hayır
Ofisim/ofis arkadaşım değiştirildi.	Evet (Kod=X092)	Hayır	Evet (Kod=X093)	Hayır
Diğer (yazınız):	Evet (Kod=X094)	Hayır	Evet (Kod=X095)	Hayır

22. Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini OHAL dönemi ve öncesindeki durumunuzu dikkate alarak işaretleyiniz.

** OHAL öncesinde herhangi bir üniversitede çalışmadıysanız sadece OHAL Dönemi'ne ilişkin Evet-Hayır kutucuklarını, OHAL döneminde hiç çalışmadıysanız OHAL ilanından öncesine ilişkin

kutucukları işaretleyiniz. Her iki dönemde de çalışmış olanlar her iki döneme ilişkin Evet-Hayır kutucuklarını da işaretlemeliler.

	OHAL İlanından Önce		OHAL Döneminde	
	Evet (Kod=X096)	Hayır	Evet (Kod=X097)	Hayır
Bir sendikaya üyeyim.	Evet (Kod=X096)	Hayır	Evet (Kod=X097)	Hayır
Belirli bir sendikaya üye olmam konusunda telkinler/baskılarla karşılaştım/karşılaşıyorum.	Evet (Kod=X098)	Hayır	Evet (Kod=X099)	Hayır
Sendika üyeliğimi sonlandırmam konusunda telkinler/baskılar oldu/oluyor.	Evet (Kod=X100)	Hayır	Evet (Kod=X101)	Hayır
Telkinler/baskılar nedeniyle üyesi olduğum sendikadan ayrıldım ve başka bir sendikaya üye olmadım.	Evet (Kod=X102)	Hayır	Evet (Kod=X103)	Hayır
Telkinler/baskılar nedeniyle sendika değiştirdim.	Evet (Kod=X104)	Hayır	Evet (Kod=X105)	Hayır

**23. (Bu soruyu sadece herhangi bir dönemde sosyal medya kullanmış olanlar yanıtlayacaktır.)
Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini kendi durumunuzu dikkate alarak işaretleyiniz.**

OHAL döneminde

Sosyal medyayı görüşlerimi aktarmak ve bilgi paylaşmak için aktif olarak kullanıyorum. (Kod=X106)	Evet	Hayır
Sosyal medyayı kullanmaktan vazgeçtim. (Kod=X107)	Evet	Hayır
Sosyal medyada görüş/bilgi vs. paylaşmaktan kaçınıyorum. (Kod=X108)	Evet	Hayır
Sosyal medya paylaşımlarımın miktarını azalttım. (Kod=X109)	Evet	Hayır
Sosyal medyada bir şey paylaşacağım zaman başıma bir şey gelebileceğinden endişe ediyorum. (Kod=X110)	Evet	Hayır

24. Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini size uygun seçeneği dikkate alarak işaretleyiniz.

Eleştirel, hassas ya da sakıncalı konulara değindiği için akademik çalışma konularımı değiştirmeyi düşünüyorum. (Kod=X111)	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
Akademik yayınlarımda hassas/sakıncalı kabul edilen konulara girmemeye, bazı şeyleri dile getirmemeye çalışıyorum. (Kod=X112)	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
Akademik etkinliklerde (konferans, sempozyum, panel vs.) hassas/sakıncalı kabul edilen konulara girmemeye, bazı şeylere değinmemeye çalışıyorum. (Kod=X113)	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
Eleştirel, hassas veya sakıncalı konulara değinmemek için akademik etkinliklere (konferans, sempozyum, panel vs.)	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum

katılmamaya çalışıyorum (Kod=X114)			
İstediğim konuda akademik çalışma yürütebiliyorum. (Kod=X115)	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
Akademik yayınlarımda görüş ve bilgi paylaşırken özgür hissediyorum. (Kod=X116)	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
Akademik etkinliklerimde görüş ve bilgi paylaşırken özgür hissediyorum. (Kod=X117)	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum

25. Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini size uygun seçeneği dikkate alarak işaretleyiniz. Bu soruyu sadece OHAL döneminde ders vermiş/vermekte olanlar yanıtlamalıdır. OHAL döneminde ders vermediyseniz boş bırakınız.

OHAL döneminde:

Ders içeriğini oluştururken ya da ders anlatırken kendimi tehdit/baskı altında hissettim/hissediyorum. (Kod=X118)	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
Ders içeriğini oluştururken ya da ders anlatırken hassas/sakıncalı kabul edilen konulara girmemeye çalıştım/çalışıyorum. (Kod=X119)	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
Derslerimi istediğim gibi yürütebiliyordum/ yürütebiliyorum. (Kod=X120)	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
Öğrencilerin geçip-kalması konusunda idari ve/ya akademik üstlerimin telkin ya da müdahalesiyle karşılaştım /karşılaşıyorum. (Kod=X121)	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
<u>(YL/DR tezi yönetmediyseniz boş bırakınız)</u> Öğrencilerimin tezlerini yönetirken, tezlerin hassas/sakıncalı konulara girmemesine dikkat ediyordum/ediyorum. (Kod=X122)	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum

26. Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini size uygun seçeneği dikkate alarak işaretleyiniz. Eğer OHAL döneminde belirli bir süreliğine de olsa aktif olarak çalışmadıysanız boş bırakınız.

OHAL döneminde:

Kendimi üstlerime karşı savunmasız hissettim/ hissediyorum. (Kod=X123)	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
İş güvencem azaldı. (Kod=X124)	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
İş akdimin yenilenmesinde sorun yaşadım/ yaşıyorum. (Kod=X125)	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
İşimi kaybetme korkusu yaşadım/ yaşıyorum. (Kod=X126)	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum

Bana idari soruşturma açılacağı endişesi yaşadım/yaşıyorum. (Kod=X127)	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
KHK ile kamu hizmetinden çıkarılma korkusu yaşadım/yaşıyorum. (Kod=X128)	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
Atama ve yükseltme ilkelerindeki değişiklikler çalışmalarımı olumsuz yönde etkiledi/ etkiliyor.(OHAL döneminde değişiklik olmadıysa boş bırakınız.) (Kod=X129)	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
Kadro ya da atama gereklilikleri nedeniyle yayın yapma baskısı hissettim/ hissediyorum. (Kod=X130)	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
Performans baskısı hissettim / hissediyorum. (Kod=X131)	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
İş yükümün arttığını düşünüyordum/ düşünüyorum. (Kod=X132)	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum

27. Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini size uygun seçeneği dikkate alarak işaretleyiniz.

** OHAL öncesinde herhangi bir üniversitede çalışmadıysanız sadece OHAL Dönemi'ne ilişkin Evet-Hayır şıklarını, OHAL döneminde hiç çalışmadıysanız OHAL ilanından öncesine ilişkin Evet-Hayır şıklarını işaretleyiniz. Her iki dönemde de çalışmış olanlar her iki döneme ilişkin Evet-Hayır şıklarını da işaretlemeliler.

	OHAL İlanından Önce		OHAL Döneminde	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Alanımla ilgili ders programlarının oluşturulmasında görüşlerim dikkate alındı/alınmaktadır. (Kod=X133)	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Çalıştığım üniversitede karar alma süreçlerine dahil olabildim/olabiliyorum. (Kod=X134)	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Çalıştığım fakültede karar alma süreçlerine dahil olabildim/olabiliyorum. (Kod=X135)	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Çalıştığım bölümde karar alma süreçlerine dahil olabildim/olabiliyorum. (Kod=X136)	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Çalıştığım anabilim dalında karar alma süreçlerine dahil olabildim/olabiliyorum. (Kod=X137)	Evet	Hayır	Evet	Hayır

28. (Bu soru sadece akademik jürilerde görev almış veya halen almakta olan akademisyenler tarafından yanıtlanmalıdır.) Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini size uygun seçeneği dikkate alarak işaretleyiniz.

** OHAL öncesinde herhangi bir üniversitede çalışmadıysanız sadece OHAL Dönemi'ne ilişkin Evet-Hayır şıklarını, OHAL döneminde hiç çalışmadıysanız OHAL ilanından öncesine ilişkin şıklarını işaretleyiniz. Her iki dönemde de çalışmış olanlar her iki döneme ilişkin Evet-Hayır şıklarını da işaretlemeliler.

	OHAL İlanından Önce		OHAL Döneminde	
	Evet (Kod=X138)	Hayır	Evet (Kod=X139)	Hayır
Yüksek lisans/doktora programlarına öğrenci seçiminde akademik üstlerimin telkin, müdahaleleriyle karşılaştım/karşılaşıyorum	Evet (Kod=X140)	Hayır	Evet (Kod=X141)	Hayır
Akademik jürilerin oluşturulmasında akademik üstlerimin müdahaleleriyle karşılaştım/karşılaşıyorum	Evet (Kod=X142)	Hayır	Evet (Kod=X143)	Hayır
Yüksek lisans/doktora tez jürilerinde öğrencinin geçirilmesi/bırakılması konusunda telkinler/baskılar oldu/oluyor	Evet (Kod=X144)	Hayır	Evet (Kod=X145)	Hayır

29. Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini OHAL ilanından önceki ve sonraki durumunuzu dikkate alarak işaretleyiniz.

** OHAL öncesinde herhangi bir üniversitede çalışmadıysanız sadece OHAL Dönemi'ne ilişkin Evet-Hayır şıklarını, OHAL döneminde hiç çalışmadıysanız OHAL ilanından öncesine ilişkin şıkları işaretleyiniz. Her iki dönemde de çalışmış olanlar her iki döneme ilişkin Evet-Hayır şıklarını da işaretlemelidir.

	OHAL İlanından Önce		OHAL Döneminde	
	Evet (Kod=X144)	Hayır	Evet (Kod=X145)	Hayır
<u>Çalışma alanımdan</u> dolayı akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	Evet (Kod=X146)	Hayır	Evet (Kod=X147)	Hayır
<u>Etnik kimliğim</u> nedeniyle akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	Evet (Kod=X148)	Hayır	Evet (Kod=X149)	Hayır
<u>Cinsiyetim</u> nedeniyle akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	Evet (Kod=X150)	Hayır	Evet (Kod=X151)	Hayır
<u>Cinsel yönelimim</u> nedeniyle akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	Evet (Kod=X152)	Hayır	Evet (Kod=X153)	Hayır
<u>Dinsel kimliğim</u> nedeniyle akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	Evet (Kod=X154)	Hayır	Evet (Kod=X155)	Hayır
<u>Politik görüşlerim</u> nedeniyle akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	Evet (Kod=X156)	Hayır	Evet (Kod=X157)	Hayır
<u>Bedensel engellilik durumum</u> nedeniyle akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum. (Bedensel engellilik durumunuz yoksa yanıtlamayınız, boş bırakınız.)	Evet (Kod=X156)	Hayır	Evet (Kod=X157)	Hayır
Basın, sosyal medya vb. aracılığıyla <u>görüş</u>	Evet	Hayır	Evet	Hayır

<u>beyanında bulunduğum</u> için akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	(Kod=X158)		(Kod=X159)	
Akademik özgürlükler alanında <u>hak ihlali yaşayan birini</u> kişisel olarak tanıyorum.	Evet (Kod=X160)	Hayır	Evet (Kod=X161)	Hayır

30. Yukarıdaki tabloda bir veya birkaç satırda “evet” işaretlediyseniz akademik özgürlüklerinizin hangi gerekçelerle nasıl kısıtlandığını ana hatlarıyla yazınız.

OHAL döneminde (Kod=X162):.....

.....
.....
.....

OHAL'den önce (Kod=X163):

.....
.....
.....
.....

31. OHAL döneminde görüşleriniz veya akademik çalışmalarınız nedeniyle kişisel olarak tehdit edildiniz ya da kendinizi tehdit altında hissettiniz mi? (Kod=X164)

- 1) Evet   1) Hayır (42. Soruya geçiniz.)

32. Eğer OHAL döneminde tehdit edildiniz ya da kendinizi tehdit altında hissettiyseniz bu tehdit kim/ler/den geldi? (birden çok seçebilirsiniz)

1. Rektör (Kod=X165)
2. Kurum yöneticileri (bölüm başkanı, dekan vs.) (Kod=X166)
3. Akademisyenler (Kod=X167)
4. Öğrenciler (Kod=X168)
5. Basın mensupları (Kod=X169)
6. Mülki amir (vali, kaymakam vs.) (Kod=X170)
7. Politikacılar (Kod=X171)
8. Güvenlik güçleri (Kod=X172)
9. Suç örgütü üyeleri/liderleri (Kod=X173)
10. Tanıdığım kişiler (komşu vb.) (Kod=X174)
11. Tanımadığım insanlar (Kod=X175)
12. Diğer (yazınız) (Kod=X176): .....

33. Eğer OHAL döneminde tehdit aldınız ya da kendinizi tehdit altında hissettiyseniz bu tehdit sonucunda ne yaptınız? (Birden çok seçebilirsiniz):

1. Çalışmalarımı sürdürmekten vazgeçtim/ara verdim (Kod=X177)
2. Yaşadığım kenti değiştirdim (Kod=X178)
3. Yaşadığım kentten bir süreliğine uzaklaştım (Kod=X179)
4. Suç duyurusunda bulundum (Kod=X180)
5. İşimden ayrıldım/işimi değiştirdim (Kod=X181)
6. Hiçbir şey yapmadım (Kod=X182)

7. Diğer (yazınız) (Kod=X183) .....

*** YL/DR ÖĞRENCİSİ DEĞİLSENİZ 43. SORUYA GEÇİNİZ

Bundan sonraki bölüm sadece YL/DR ÖĞRENCİLERİ ile YL/DR YAPMAKTA OLAN ARAŞTIRMA GÖREVLİLERİ içindir.

34. Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini OHAL ilanından önceki ve sonraki durumunuzu dikkate alarak işaretleyiniz.

** Lisansüstü eğitiminize OHAL döneminde başladıysanız sadece OHAL dönemine ilişkin Evet-Hayır şıklarını işaretleyiniz. Her iki dönemde de lisansüstü öğrencisi olanlar her iki döneme ilişkin Evet-Hayır şıklarını da işaretlemelidir.

	OHAL İlanından Önce		OHAL Döneminde	
Lisansüstü programlara alınırken sözlü sınavda politik görüşlerimi/etnik kökenimi/dini inanışlarımı/cinsel yönelimimi/engellilik durumumu vb. sorgulayan soru/larla karşılaştım.	Evet (Kod=X184)	Hayır	Evet (Kod=X185)	Hayır
Politik görüşleri/etnik kökenleri/dini inanışları/cinsel yönelimleri/cinsiyetleri/engellilik durumu vb nedeniyle lisansüstü programlarına alınmayan birini tanıyorum.	Evet (Kod=X186)	Hayır	Evet (Kod=X187)	Hayır
Lisansüstü programlara girişlerde “torpil”in önemli bir etken olduğunu düşünüyorum.	Evet (Kod=X188)	Hayır	Evet (Kod=X189)	Hayır
Lisansüstü programlara “torpilli” olduğu için alınan birini tanıyorum.	Evet (Kod=X190)	Hayır	Evet (Kod=X191)	Hayır
Hocanın politik, akademik görüşleri ya da ders içeriğinin “sakıncalı” bulunması nedeniyle bölümümde kapatılan ders/ler oldu.	Evet (Kod=X192)	Hayır	Evet (Kod=X193)	Hayır
Ödevlerimde/araştırmalarımnda/tezimde hassas/sakıncalı kabul edilen konulara değinmemeye çalışıyorum.	Evet (Kod=X194)	Hayır	Evet (Kod=X195)	Hayır
Bir veya birkaç ödevimde hassas/sakıncalı kabul edilen konulara değindiğim için düşük puan aldığımı düşünüyorum.	Evet (Kod=X196)	Hayır	Evet (Kod=X197)	Hayır
Politik görüşlerim/etnik kökenim/dini inanışlarım/cinsel yönelimim/cinsiyetim vb. nedeniyle akademik özgürlüklerimin ihlal edildiğini düşünüyorum.	Evet (Kod=X198)	Hayır	Evet (Kod=X199)	Hayır
Politik görüşleri/etnik kökenleri/dini inanışları/cinsel yönelimleri/cinsiyetleri nedeniyle akademik özgürlükleri ihlal edilen birini tanıyorum.	Evet (Kod=X200)	Hayır	Evet (Kod=X201)	Hayır
YL/DR eğitimim sırasında maruz kaldığım cinsel taciz sebebiyle akademik özgürlüklerimden kısmen veya tamamen mahrum kaldım.	Evet (Kod=X202)	Hayır	Evet (Kod=X203)	Hayır
YL/DR eğitimi sırasında maruz kaldığı cinsel taciz sebebiyle akademik özgürlüklerinden kısmen veya tamamen mahrum kalan birini tanıyorum.	Evet (Kod=X204)	Hayır	Evet (Kod=X205)	Hayır

Akademik faaliyetlerinin (ders içeriği, ders anlatımı, sınav soruları, yayınları vs.) içeriği nedeniyle hocamı/hocalarımı BİMER'e şikayet ettim.	Evet (Kod=X206)	Hayır	Evet (Kod=X207)	Hayır
Akademik faaliyetlerinin (ders içeriği, ders anlatımı, sınav soruları, yayınları vs.) içeriği nedeniyle hocaları BİMER'e şikayet eden öğrenci/ler tanıyorum.	Evet (Kod=X208)	Hayır	Evet (Kod=X209)	Hayır
Hocaları akademik olarak rahatlıkla/herhangi bir baskı hissetmeden eleştirebiliyorum.	Evet (Kod=X210)	Hayır	Evet (Kod=X211)	Hayır
Herhangi bir baskı hissetmeden istediğim konuda tez araştırması yapabileceğimi düşünüyorum.	Evet (Kod=X212)	Hayır	Evet (Kod=X213)	Hayır
Kampüste görüşlerimi özgürce ifade edebiliyorum.	Evet (Kod=X214)	Hayır	Evet (Kod=X215)	Hayır
Akademisyen olmayı istiyorum.	Evet (Kod=X216)	Hayır	Evet (Kod=X217)	Hayır

35. Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini OHAL ilanından önceki ve sonraki durumunuzu dikkate alarak işaretleyiniz.

** YL ya da DR derslerine OHAL ilanından sonra başladıysanız ilandan öncesine ilişkin Evet-Hayır şıklarımı boş bırakınız. Her iki dönemde de lisansüstü düzeyde ders almış/almakta olanlar her iki döneme ilişkin Evet-Hayır şıklarımı da işaretlemelidir.

	OHAL İlanından Önce		OHAL Döneminde	
İçeriği sakıncalı ya da hassas kabul edilen konuları ele alan dersleri seçmemem yönünde telkin/baskılar oldu.	Evet (Kod=X218)	Hayır	Evet (Kod=X219)	Hayır
İçeriği sakıncalı ya da hassas kabul edilen konuları ele alan dersleri seçmemeye çalıştım.	Evet (Kod=X220)	Hayır	Evet (Kod=X221)	Hayır
Derslerde herhangi bir baskı ya da çekince hissetmeden kendimi özgürce ifade edebiliyorum.	Evet (Kod=X222)	Hayır	Evet (Kod=X223)	Hayır
Derslerde konuşurken politik/ahlaki vs. anlamda hassas ya da sakıncalı kabul edilen meselelere değinmemeye özen gösteriyorum.	Evet (Kod=X224)	Hayır	Evet (Kod=X225)	Hayır
Ders molalarında sınıf arkadaşlarımla konuşurken politik/ahlaki vs. anlamda hassas ya da sakıncalı kabul edilen meselelere değinmemeye özen gösteriyorum.	Evet (Kod=X226)	Hayır	Evet (Kod=X227)	Hayır
İstediğim dersi seçebiliyorum.	Evet (Kod=X228)	Hayır	Evet (Kod=X229)	Hayır

36. Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini size uygun seçeneği işaretleyerek doldurunuz.

* Aşağıdaki soru sadece TEZ aşamasında olan YL/DR öğrencileri tarafından yanıtlanmalıdır. Tez aşamasında değilseniz boş bırakınız.

**Tez aşamasına OHAL'den önce geçtiyseniz her iki dönemdeki, OHAL döneminde geçtiyseniz sadece OHAL dönemindeki Evet-Hayır şıklarını işaretleyiniz.

	OHAL İlanından Önce		OHAL Döneminde	
Tez konumu belirlerken hassas/sakıncalı kabul edilen konulara girmemem yönünde tekinler/baskılar oldu.	Evet (Kod=X230)	Hayır	Evet (Kod=X231)	Hayır
Tez konumu belirlerken hassas/sakıncalı kabul edilen konuları seçmemeye özen gösterdim.	Evet (Kod=X232)	Hayır	Evet (Kod=X233)	Hayır
Hassas/sakıncalı kabul edilen meselelere değindiği için tezimi kısmen veya tamamen değiştirdim.	Evet (Kod=X234)	Hayır	Evet (Kod=X235)	Hayır
Politik görüşleri/etnik kökeni/dini inancı/cinsel yönelimi/cinsiyetinin sakıncalı bulunması nedeniyle tez danışmanımı değiştirmem yönünde telkin/baskılarla karşılaştım.	Evet (Kod=X236)	Hayır	Evet (Kod=X237)	Hayır
Politik görüşleri/etnik kökeni/dini inancı/cinsel yönelimi/cinsiyetinin sakıncalı bulunması nedeniyle tez danışmanımı değiştirdim.	Evet (Kod=X238)	Hayır	Evet (Kod=X239)	Hayır

37. Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini size uygun seçeneği işaretleyerek doldurunuz.

** Aşağıdaki soru sadece eğitim aldığı bölümde/fakültede KHK ile kamu görevinden uzaklaştırılan hocaların olduğu YL/DR öğrencileri tarafından yanıtlanmalıdır. Bölümünüzde/fakültenizde KHK ile kamu görevinden ihraç edilen hocalar yok ise bu soruyu yanıtlamayınız, boş bırakınız.

KHK ile kamu hizmetinden uzaklaştırılan hoca/larımız oldu. (Kod=X240)	Evet	Hayır
KHK ile kamu hizmetinden uzaklaştırılan hocalarımızın dersleri kapatıldı. (Kod=X241)	Evet	Hayır
Hocaların KHK ile kamu hizmetinden uzaklaştırılmalarının bölümde eğitim öğretimi olumsuz etkilediğini düşünüyorum. (Kod=X242)	Evet	Hayır
İş akdi yenilenmediği/KHK ile kamu hizmetinden uzaklaştırıldığı için danışmanımı değiştirmek zorunda kaldım. (Kod=X243)	Evet	Hayır
(Tez aşamasındaki bir doktora öğrencisi değilseniz yanıtlamayınız, boş bırakınız). İş akdi yenilenmediği/KHK ile kamu hizmetinden uzaklaştırıldığı için tez izleme komitesi üyelerinden bir veya birkaçı değişti. (Kod=X244)	Evet	Hayır

(Jüri aşamasında değilseniz yanıtlamayınız, boş bırakınız.) İş akdi yenilenmediği/KHK ile kamu hizmetinden uzaklaştırıldığı için tez jürisi üyelerinden bir veya birkaçı değişti. (Kod=X245)	Evet	Hayır
--	------	-------

38. Aşağıdaki tabloda yer alan satırların her birini OHAL ilanından önceki ve sonraki durumunuzu dikkate alarak işaretleyiniz.

** Eğitiminize OHAL ilanından sonra (20 Temmuz 2016) başladıysanız, sadece OHAL dönemine ilişkin Evet-Hayır şıklarını işaretleyiniz.

	OHAL İlanından Önce		OHAL Döneminde	
	Evet (Kod=X246)	Hayır	Evet (Kod=X247)	Hayır
<u>Çalışma alanından</u> dolayı akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	Evet (Kod=X246)	Hayır	Evet (Kod=X247)	Hayır
<u>Etnik kimliğim</u> nedeniyle akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	Evet (Kod=X248)	Hayır	Evet (Kod=X249)	Hayır
<u>Cinsiyetim</u> nedeniyle akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	Evet (Kod=X250)	Hayır	Evet (Kod=X251)	Hayır
<u>Cinsel yönelimim</u> nedeniyle akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	Evet (Kod=X252)	Hayır	Evet (Kod=X253)	Hayır
<u>Dinsel kimliğim</u> nedeniyle akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	Evet (Kod=X254)	Hayır	Evet (Kod=X255)	Hayır
<u>Politik görüşlerim</u> nedeniyle akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	Evet (Kod=X256)	Hayır	Evet (Kod=X257)	Hayır
<u>Bedensel engellilik durumum</u> nedeniyle akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum. (Bedensel engellilik durumunuz yoksa yanıtlamayınız, boş bırakınız.)	Evet (Kod=X258)	Hayır	Evet (Kod=X259)	Hayır
<u>Basın, sosyal medya vb. aracılığıyla görüş beyanında bulunduğum için</u> akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşadığımı düşünüyorum.	Evet (Kod=X260)	Hayır	Evet (Kod=X261)	Hayır
<u>Akademik özgürlükler alanında hak ihlali yaşayan birini</u> kişisel olarak tanıyorum.	Evet (Kod=X262)	Hayır	Evet (Kod=X263)	Hayır

39. Yukarıdaki 38. soruda bir veya birkaç satırda “evet” işaretlediyseniz akademik özgürlüklerinizin hangi gerekçelerle nasıl kısıtlandığını yazınız.

OHAL Döneminde (Kod=X264):.....

.....

OHAL'den önce (Kod=X265):.....

.....

40. OHAL döneminde görüşleriniz ya da akademik çalışmalarınız nedeniyle kişisel olarak tehdit edildiniz ya da kendinizi tehdit altında hissettiniz mi? (Kod=X266)

2) Evet 1) Hayır (42. Soruya geçiniz.)

41. Eğer OHAL döneminde tehdit edildiniz ya da kendinizi tehdit altında hissettiyseniz bu tehdit kim/ler/den geldi? (birden çok seçebilirsiniz)

1. Rektör (Kod=X267)
2. Kurum yöneticileri (bölüm başkanı, dekan vs.) (Kod=X268)
3. Akademisyenler (Kod=X269)
4. Öğrenciler (Kod=X270)
5. Basın mensupları (Kod=X271)
6. Mülki amir (vali, kaymakam vs.) (Kod=X272)
7. Güvenlik güçleri (Kod=X273)
8. Tanıdığım kişiler (komşu vb.) (Kod=X274)
9. Tanımadığım insanlar (Kod=X275)
10. Diğer (Yazınız) (Kod=X276): .....

42. Eğer OHAL döneminde tehdit aldınız ya da kendinizi tehdit altında hissettiyseniz bu tehdit sonucunda (birden çok seçebilirsiniz):

1. Çalışmalarımı sürdürmekten vazgeçtim/ara verdim. (Kod=X277)
2. Yaşadığım kenti değiştirdim. (Kod=X278)
3. Yaşadığım kentten bir süreliğine uzaklaştım. (Kod=X279)
4. Suç duyurusunda bulundum. (Kod=X280)
5. Okulu bıraktım. (Kod=X281)
6. Okulumu değiştirdim. (Kod=X282)
7. Hiçbir şey yapmadım. (Kod=X283)
8. Diğer (Yazınız) (Kod=X284): .....

43. Sizce OHAL döneminde Türkiye’de akademik özgürlükleri etkileyen en önemli uygulama nedir? (Kod=X285)

.....
.....
.....
.....

44. OHAL döneminde Türkiye’de akademik özgürlükler konusunda eklemek istediklerinizi lütfen aşağıdaki kısma yazınız. (Kod=X286)

.....
.....
.....
.....
.....

ANKETİMİZ SONA ERMİŞTİR, TEŞEKKÜR EDERİZ.

KAYNAKÇA

- Âdem, Mahmut (2008) “YÖK Döneminde Üniversiteler Nasıl Medreseleştirildi?”, *Çağdaş Üniversite mi Medrese mi*, Ankara: Phoenix Yayınevi, s. 95-123.
- Akdeniz, Yaman ve Kerem Altıparmak (2018) *Türkiye’de Can Çekişen İfade Özgürlüğü: OHAL’de Yazarlar, Yayıncılar ve Akademisyenlerle İlgili Hak İhlalleri*, <https://www.englishpen.org/wp-content/uploads/2018/03/Turkey-Freedom-of-Expression-in-Jeopardy-TUR.pdf>, English PEN, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Akşam (2016) “Sözde akademisyenlerin bildirisine soruşturma”, <http://www.aksam.com.tr/guncel/sozde-akademisyenlerin-bildirisine-sorusturma/haber-480609>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Alpkaya, Gökçen (2001) “UNESCO’nun 1997 Tarihli Kararı Işığında Akademik Özgürlük”, *Cevat Geray’a Armağan*, Ankara: Mülkiye Birliği Yayınları, s. 229-244.
- Anayasa Mahkemesi (2018) “Anayasa Mahkemesi Kararı”, Esas No: 2018/51, <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/59be639d-ec56-402e-834e-ae029d3b42b3?excludeGerekce=False&wordsOnly=False>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Arslan, Ali (1995) *Darülfünun’dan Üniversite’ye*, İstanbul: Kitabevi.
- Arslan, Faruk (2017) “O akademisyen bozuntusuna çifte soruşturma”, *Yeni Akit*, <https://www.yeniakit.com.tr/haber/o-akademisyen-bozuntusuna-cifte-sorusturma-399403.html>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Ateş, Toktamış (2007) “Türkiye’de Yükseköğretimin Tarihsel Olarak Gelişimi ve Cumhuriyet Döneminde Bu Konuda Yapılan Çalışmalar”, *Üniversitemiz ve Demokrasi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 10-20, s. 14-17.
- Barış İçin Akademisyenler (2019) “Barış için Akademisyenlere Yönelik Hak İhlalleri”, <https://barisicinakademisyenler.net/node/314>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- bianet (2016) “Barış Bildirisi İmzacısı Akademisyene Soruşturma”, <https://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/171044-baris-bildirisi-imzacisi-akademisyene-sorusturma>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- bianet (2016) “Bilgi Üniversitesi ‘Cumhurbaşkanına Hakaret’ Gerekçesiyle Akademisyeni İşten Çıkardı”, <http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/175901-bilgi-universitesi-cumhurbaskanina-hakaret-gerekcesiyile-akademisyeni-isten-cikardi>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- bianet (2019) “AYM’nin Barış Akademisyenleri Kararına Karşı 1071 Akademisyenden Bildiri”, <http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/211015-aym-nin-baris-akademisyenleri-kararina-karsi-1071-akademisyenden-bildiri>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- bianet (2019) “AYM’nin Barış Akademisyenleri Kararına Karşı 1071 Akademisyenden Bildiri”, <http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/211015-aym-nin-baris-akademisyenleri-kararina-karsi-1071-akademisyenden-bildiri>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- bianet (2019) “YÖK’ün Kaldırdığı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi”, <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/205680-yok-un-kaldirdig-i-toplumsal-cinsiyet-esitligi-tutum-belgesi>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019).
- Bilim Akademisi (2015) “Bilim Akademisi AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLER Raporu-2015”, <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2015/05/Bilim-Akademisi-2015-Akademik-%C3%96zg%C3%BCrl%C3%BCkler-Raporu-.pdf>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019).
- Bilim Akademisi (2017) “Bilim Akademisi AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLER Raporu: 2016-2017”, <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2017/07/bilim-akademisi-akademik-ozgurlukler-raporu-2016-2017-agustos-9.pdf>, (Erişim Tarihi Eylül 2019).
- Bilim Akademisi (2018) “Bilim Akademisi AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLER Raporu: 2017-2018”, <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2018/10/8-ekim-akademik-ozgurluk-raporu-2017-18.pdf>, (Erişim Tarihi Eylül 2019).
- Bilim Akademisi (2019) “Bilim Akademisi AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLER Raporu: 2018-2019”, <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2019/09/2018-19-bilim-akademisi-akademik-ozgurluk-raporu-23-eylul-2019.pdf>, (Erişim Tarihi Eylül 2019).

- BirGün (2017) “Onursal Adıgüzel: ‘Akit hedef gösterdi, hükümet ihraç etti’”, <https://www.birgun.net/haber/onursal-adiguzel-akit-hedef-gosterdi-hukumet-ihrac-etti-146401>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- BirGün (2019) “10 üniversite bölünüyor; 15 yeni üniversite geliyor”, <https://www.birgun.net/haber/10-universite-bolunuyor-15-yeni-universite-geliyor-212888>, (Erişim Tarihi, Eylül 2018).
- Boratav, Korkut (2017) “Üniversite Tasfiyeleri: Geçmişten bugüne”, *BirGün*, <https://www.birgun.net/haber/universite-tasfiyeleri-gecmisten-bugune-147393>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019)
- Cop, Burak (2107) “Hayalet Soruşturma”, *soL*, <https://haber.sol.org.tr/yazarlar/burak-cop/hayalet-sorusturma-191087>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Cumhuriyet (2018) “Rektörden karşılama şovu: Yüzlerce akademisyeni Erdoğan için yola dizdi”, http://www.cumhuriyet.com.tr/foto/foto_galeri/966842/1/Rektorden-karsilama-sovu-Yuzlerce-akademisyeni-Erdogan-icin-yola-dizdi.html, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2014) *İşyerlerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) Bilgilendirme Rehberi*, Ankara: ÇSGB, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/1327/i%C5%9Fyerlerinde-psikolojik-taciz-mobbing-bilgilendirme-rehberi-2014.pdf>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019), s. 9.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2016) “4688 Sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu Gereğince Kamu Görevlileri Sendikaları ile Konfederasyonlarının Üye Sayılarına İlişkin 2016 Temmuz İstatistikleri Hakkında Tebliğ”, https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/1278/2016_uyesayilari.pdf, (Erişim Tarihi, Nisan 2019).
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2018) “4688 Sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu Gereğince Kamu Görevlileri Sendikaları ile Konfederasyonlarının Üye Sayılarına İlişkin 2018 Temmuz İstatistikleri Hakkında Tebliğ”, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-15.pdf>, (Erişim Tarihi, Nisan 2019).
- Çoban Keneş, Hatice (2018) “Türkiye’de Akademik Özgürlük, TSBD Kongreleri ve Dezavantajlı Gruplar Üzerine Söz Söylemek”, *Kültür ve İletişim*, 21(42): 120-144, s. 135-137.
- Diken (2016) “Akademisyenlere gözdağında son nokta: Kapılarına çarpı işareti ve tehdit notu”, <http://www.diken.com.tr/akademisyenlerin-kapilarina-carpı-ve-tehdit-selcuku-sana-dar-edecegiz/>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Diken (2018) “Akademisyenleri ‘Kanlarında düş alacağız’ diye tehdit eden Sedat Peker’e beraat”, <http://www.diken.com.tr/akademisyenleri-kanlarında-dus-alacagiz-diye-tehdit-eden-sedat-peker-beraat/>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Diken (2019) “Parayla makale ve bildiri yayını bundan sonra akademik derecelere etki etmeyecek”, <http://www.diken.com.tr/parayla-makale-ve-bildiri-yayini-bundan-sonra-akademik-derecelere-etki-etmeyecek/>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Dünya Üniversiteler Servisi (2003 (1988)) “Lima Bildirgesi –Akademik Özerklik ve Yükseköğretim Kurumlarının Özerkliği”, *Eğitim, Bilim, Toplum*, 1(4): 88-92.
- Eğitim Sen (2018) “Eğitimde ve Yükseköğretimde OHAL Raporu”, <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2018/07/E%C4%9Fitimde-ve-Y%C3%BCksek%C3%B6%C4%9Fretimde-OHAL-Raporu-19-Temmuz.pdf>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Eğitim Sen (2018) *Eğitimde ve Yükseköğretimde OHAL Raporu*, <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2018/07/E%C4%9Fitimde-ve-Y%C3%BCksek%C3%B6%C4%9Fretimde-OHAL-Raporu-19-Temmuz.pdf>, (Erişim Tarihi, Nisan 2019).
- Eğitim Sen (2018). *Eğitimde ve Yükseköğretimde OHAL Raporu*. <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2018/07/E%C4%9Fitimde-ve-Y%C3%BCksek%C3%B6%C4%9Fretimde-OHAL-Raporu-19-Temmuz.pdf>, (Erişim Tarihi, Nisan 2019).
- Eğitim-Bir-Sen (2014) *Rakamlarla 28 Şubat Raporu*, https://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/28_subat_rapor_web.pdf, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Ercan, Fuat (1998) “Üniversitelerin Tarihi Müdahalelerin Tarihidir”, *Eğitim ve Kapitalizm*, İstanbul: ÖES ve Bilim Yayıncılık, s. 185-195.
- Erdem, Ali Rıza (2006) “Dünyadaki Yükseköğretimin Değişimi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 15, s. 299-314.

- Ertekin, Cumhur (2014) “Bilimsel Araştırma ve Bilimsel Performans Ölçümü”, *Türk Nöroloji Dergisi*, 20: 32-6.
- Estermann, Thomas ve Terhi Nokkala (2009) *University Autonomy in Europe I*, Brussels: EUA, <https://eua.eu/downloads/publications/university%20autonomy%20in%20europe%201%20-%20exploratory%20study%20.pdf>, (Erişim Tarihi, Kasım 2019).
- Fuchs, Ralph F. (1963) “Academic Freedom-Its Basic Philosophy, Function, And History”, *Law and Contemporary Problems*, 28(3): 431-446.
- Fundanur Öztürk (2019) “Ceren Damar cinayeti: Zanlının kopya çekmekten aldığı ilk ceza değil”, *BBC Türkçe*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-46758890>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019).
- Gazete Duvar (2019). “Cumhurbaşkanının ‘barış akademisyenleri’ sözleri AİHM’e taşınıyor”, <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2019/04/06/cumhurbaskaninin-baris-akademisyenlerine-sozleri-aihme-tasiniliyor/>, (Erişim Tarihi, Nisan 2019).
- GIT Türkiye (2012) “Akademide Hak İhlalleri Dosyası”, http://gitturkiye.org/images/GITTurkiye_DosyaNo_2012_06_final.pdf, (Erişim Tarihi, Temmuz 2016).
- Görünüm (2016) “Haber Vaktim İLEF’i hedef gösterdi”, <http://gorunumgazetesi.net/guncel/haber-vaktim-ilefi-hedef-gosterdi-sapkinlara-ankara-universitesi-kucagi>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Günday, Metin (2017) “OHAL, İhraç KHK’leri ve Hukuki Durum”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 2017-1, s. 29-38.
- Hatipoğlu, M. Tahir (1998) *Türkiye Üniversite Tarihi 1845-1997*, Ankara: Selvi Yayınevi.
- Hürriyet (2016) “16 dekan gücünde vekil vektör”, <http://www.hurriyet.com.tr/egitim/16-dekan-gucunde-vekil-rektor-40248192>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Hürriyet (2016) “Yeni KHK ile rektörlük seçimleri kaldırıldı”, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/yeni-khk-ile-rektorluk-secimleri-kaldirildi-40262924>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Hürriyet (2018) “Eskişehir’de üniversitede silahlı saldırı... 4 öğretim üyesi öldürüldü”, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/universitede-silahlı-saldiri-yaralılar-var-40795630>, (Erişim Tarihi, Eylül 2018).
- İhsanoğlu, Ekmeleddin (1993) “Dârülfünun”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulfunun>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019).
- İlknur, Miyase (2017) “Askeri darbeden beter tablo”, *Cumhuriyet*, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/673503/Askeri_darbeden_beter_tablo.html, (Erişim Tarihi, Ekim 2019).
- Karapehlivan Şenel, Funda (2016) “Üniversitenin Toplumsal Konumlanışı ve Bilimsel Bilgi Üretimi: Türkiye’de “Kamu Üniversitesi”nin Dönüşümü”, *Eğitim Bilim Toplum*, 14(55): 61-76.
- Kirsten Roberts Lyer ve Aron Suba (2019) *Closing Academic Space*, www.icnl.org/.../Higher%20Ed%20Restrictions%20Report%20vf.pdf, (Erişim Tarihi, Mart 2019).
- Mazıcı, Nurşen (1995) “Öncesi ve Sonrasıyla 1933 Üniversite Reformu”, *Birikim Dergisi*, Sayı 76, <https://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/2767/oncesi-ve-sonrasiyla-1933-universite-reformu>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Mertcan, Hakan ve Aydın Ördek (2013) “Fikret Başkaya ile Yaşamı ve Yapıtı Üzerine”, Hakan Mertcan ve Aydın Ördek (Der.) *Fikret Başkaya’ya Saygı I*, Ankara: NotaBene Yayınları, s. 15-80.
- Mülkiye Haber (2019) “AÜ’de “sempozyum turizmi” başladı!”, <http://mulkiyehaber.net/aude-sempozyum-turizmi-basladi/>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Observatory Magna Charta Universitatum (2018) “Signatory Universities”, <http://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum/signatory-universities> (Erişim Tarihi, Mart 2019).
- Odatv (2019) “O gün gereken yapılsaydı bugün tecavüz olmayacaktı”, <https://odatv.com/o-gun-gereken-yapilsaydi-bugun-tecavuz-olmayacakti-18061923.html>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019).
- Okçabol, Rıfat (2007) “Tarihsel Süreçte Yükseköğretim”, *Yükseköğretim Sistemimiz*, Ankara: Ütopya Yayınevi, s. 25-79.
- Oran, Baskın (2014) “Küçük Despot ile Büyük Despot”, *Radikal*, <http://www.radikal.com.tr/radikal2/kucuk-despot-ile-buyuk-despot-1192452/>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

- Oygür, Tülin (2018) “Doçentlik, doktora dan aşağı seviyeye indirilmiş”, *Aydınlık*, <https://www.aydinlik.com.tr/docentlik-doktoradan-asagi-seviyeye-indirilmis-ozgurluk-meydani-subat-2018>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Özçelik Sözer, Burcu (2017) “Sosyal Medya İşlerinden Etti”, *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/ik-yeni-ekonomi/sosyal-medya-islerinden-etti-40495044>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Rochford, Francine (2003) “Academic freedom as insubordination: the legalisation of the academy”, *Education and the Law*, 15(4): 249-262.
- Sabah (2019) “300 bin lira rüşvet isteyen öğretim görevlisi suçüstü yakalandı”, <https://www.sabah.com.tr/yasam/2019/06/28/300-bin-lira-rusvet-isteyen-ogretim-gorevlisi-sucustu-yakalandi>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Sabah (2019) “En iyi 500’de iki Türk üniversitesi”, <https://www.sabah.com.tr/egitim/2019/09/13/en-iyi-500de-iki-turk-universitesi>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Sözcü (2017) “Mor Beyin nedir? Binlerde kişi yanlışlıkla indirdi!”, <https://www.sozcü.com.tr/2017/gundem/mor-beyin-nedir-binlerce-kisi-yanlislikla-indirdi-2149644/>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Sözcü (2018) “Eskişehir Osmangazi Üniversitesi katliamından detaylar...”, <https://www.sozcü.com.tr/2018/gundem/eskisehir-osmangazi-universitesi-katliamindan-detaylar-2333413/>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Sözcü (2019) “Taciz iddialarıyla gündeme gelen öğretim görevlisi kamu görevinden çıkarıldı”, <https://www.sozcü.com.tr/2019/egitim/taciz-iddialariyla-gundeme-gelen-ogretim-gorevlisi-kamu-gorevinden-cikarildi-5395046/>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019).
- Sözcü (2019) “Türkiye’yi sarsan öğretim görevlisi Ceren Damar cinayetinde yeni detaylar ortaya çıktı”, <https://www.sozcü.com.tr/2019/gundem/turkiyeyi-sarsan-ogretim-gorevlisi-cinayetinde-yeni-detaylar-ortaya-cikti-2991574/>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Sütlaş, Mustafa (2011) “Yalnız "Onur"u yargılamak yetmez!..”, *bianet*, <https://m.bianet.org/bianet/toplum/130085-yalniz-onur-u-yargilamak-yetmez>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- T24 (2018) “Ankara Üniversitesi yönetiminden öğrenci topluluklarını kapatma kararı”, <https://t24.com.tr/haber/ankara-universitesi-yonetiminden-ogrenci-topluluklarini-kapatma-karari,560228>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019).
- T24 (2019) “Kanser raporunu açıkladığı için yargılanan Bülent Şık'ın davasında ilk duruşma: "Bir bilim insanı şirketlere veya kurumlara değil öncelikle topluma karşı sorumludur", <https://t24.com.tr/haber/kanser-raporunu-acikladigi-icin-12-yil-hapsi-istenen-bulent-sik-in-durusmasi-bugun,807299>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Tekeli, İlhan (2010) “Cumhuriyet Öncesinde Yüksek Eğitimin Örgütlenmesindeki Değişimler”, *Tarihsel Bağlamı İçinde Türkiye’de Yükseköğretimin ve YÖK’ün Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 55-90.
- TİHV Akademi (2018) “Barış İçin Akademisyenlere Yönelik Baskılar ve Hak İhlalleri”, <http://www.tihvakademi.org/wp-content/uploads/2018/04/Bu%CC%88ItenTu%CC%88rkc%CC%A7eSON.pdf>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- TİHV Akademi (2018) “Barış İçin Akademisyenlere Yönelik Yargı Süreçleri: Tarafsız-Bağımsız Mahkemelerde Yargılanma ve Adil Yargılanma Hakkının İhlali”, <http://www.tihvakademi.org/wp-content/uploads/2018/12/B%C3%9CLTEN03.2108TR.pdf>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- TİHV Akademi (2018) “Olağanüstü Hal Koşullarında Üniversite”, <http://www.tihvakademi.org/wp-content/uploads/2018/07/Tihv-Akademi-B%C3%BCIten-2.pdf>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- TİHV Akademi (2019) *Barış İçin Akademisyenler Vakasının Kısa Tarihi*, <https://www.tihvakademi.org/wp-content/uploads/2019/03/Barisicinakademisyenlervakasi.pdf>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Toprak, Zafer (2017) “Türkiye’de Akademik Yazı: İntihal ve Özgünlük”, *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 34(2): 1-11.
- Uğurlu, Göksu (2014) “Piyasalaşan Akademi ve Bilginin Üretimi Üzerine Bir Deneme”, *ViraVerita*, <https://viraverita.org/yazilar/piyasalasan-akademi-ve-bilginin-uretimi-uzerine-bir-deneme>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).

- Uluslararası Af Örgütü (2016) “Barış Ünlü Davası”, <https://www.amnesty.org.tr/icerik/baris-unlu-davasi>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Ünlü, Barış (2011) “İsmail Beşikçi Fenomeni”, Ozan Değer ve Barış Ünlü (Der.) *İsmail Beşikçi*, İkinci Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 11-44.
- Vardar, Bülent (2019) “Sanat ve tasarım eğitiminde sonun başlangıcı mı?”, *T24*, https://t24.com.tr/yazarlar/bulent-varidar/sanat-ve-tasarim-egitiminde-sonun-baslangici-mi_24193, (Erişim Tarihi, Ekim 2019).
- Vrieling, Jogchum, Paul Lemmens, Stephan Parmentier ve AAÜB İnsan Hakları Çalışma Grubu (2010) “Academic Freedom as a Fundamental Right”, *LERU Advice Paper*, No. 6, <https://www.leru.org/files/Academic-Freedom-as-a-Fundamental-Right-Full-paper.pdf>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019).
- Yeni Asya (2018) “Türk üniversiteleri eğitim sıralamasında kaçınıcı sırada?”, https://www.yeniasya.com.tr/egitim/turk-universiteleri-egitim-siralamasinda-kacincici-sirada_476270, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Yeni Şafak (2016) “Cumhurbaşkanı: At izi iti izine karıştı”, <https://www.yenisafak.com/gundem/cumhurbaskani-at-izi-it-izine-karisti-2526756>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Yeni Şafak (2018) “Dekansız fakülte kalmasın”, <https://www.yenisafak.com/gundem/dekansiz-fakulte-kalmasin-3389199>, (Erişim Tarihi, Eylül 2019).
- Yükseköğretim Kurulu (2018) “Enstitülere Göre Lisansüstü Öğrenci Sayıları”, “Öğretim Elemanlarının Akademik Görevlerine Göre Sayıları”, Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, <https://istatistik.yok.gov.tr/>, (Erişim Tarihi, Ekim 2019).